

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

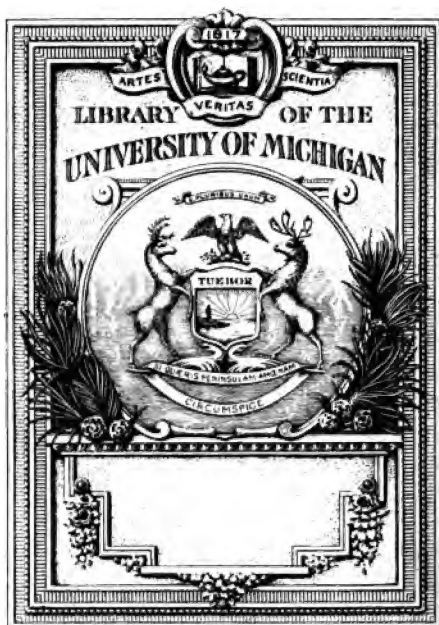
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

A 472133 DUPL

11

12

13

14

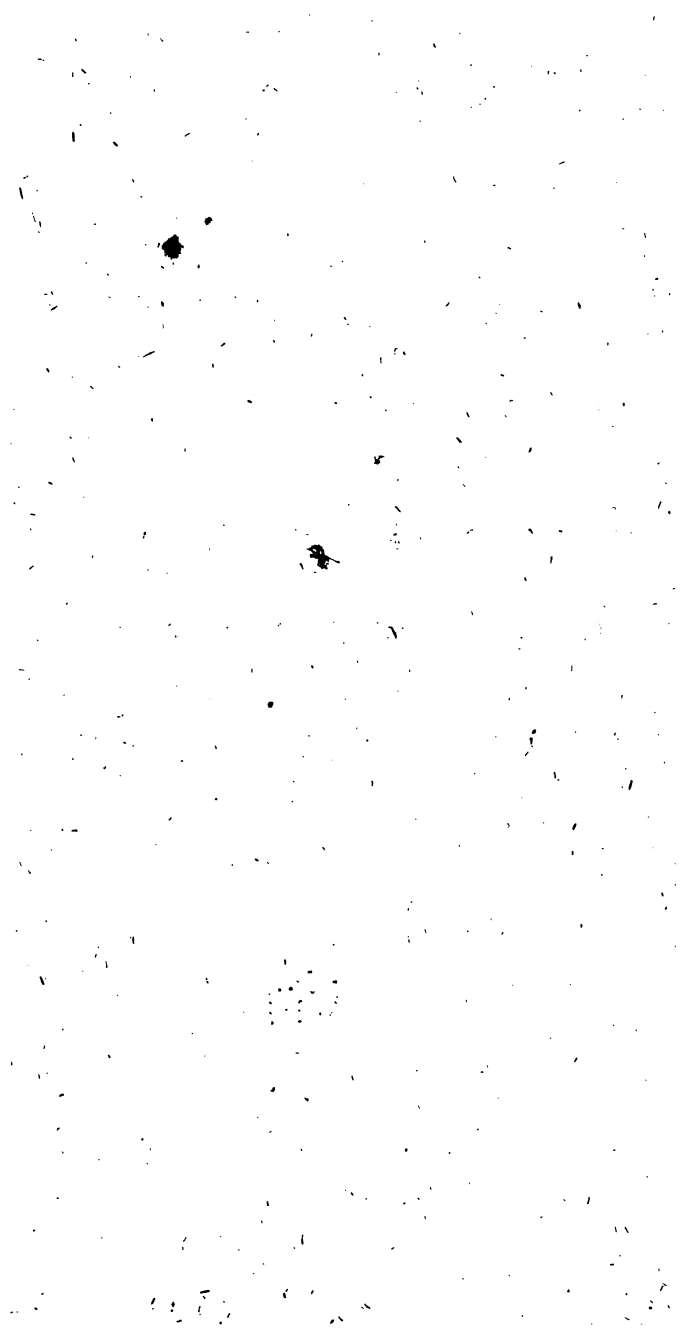
15

16

878
M85
L75

PERILLVSTRI
ATQVE
EXCELLENTISSIMO DOMINO
DOMINO
IOANNI GOTHELF
DE GLOBIG
IN CONSILIO ECCLESIASTICO
REGIS POLON. ET ELECT.
SAXON.
PRAESIDI

PERILLVSTRIS

atque

EXCELLENTISSIME DOMINE

Latan
E. P. Kelley
3-17-58
35988

Tantus TVVS est, tamque et
celebratus omnium sermone et
multis ac magnis documentis testatus
ac cognitus, cum in omnes literas, tum
in has, quae ab humanitate nomen
habent, et fauor et amor, ut, qui arbi-

*trum fortunarum TE indulgentissimum
experiuntur, harum doctrinarum ma-
gistri in his terris, iidem TE studiorum
suorum intelligentissimum et aquis-
simum iudicem expetant. Atque ut
sub TVA tutela felicissime acquiescunt,
ita institutorum suorum rationes ad
TVVM iudicium maxime deferunt,
tum demum existimantes se officio et
literis satisfecisse, si TIBI satisfecerint.*

*Quo minus aut TV, DOMINE,
vel mirabere, vel, quod longissime
abest ab facilitate et indulgentia TVA,
indignabere, quod hunc Minucii libel-
lum, mea qualicunque cura et labore
vel illustratum, vel ad usus iuventutis
scholasticae*

scholasticae accommodatum, ad TE deferre, meque adeo ipsum una TIBI tradere audeo, aut ego vereor, ne a TE repudiatus et contemptus discedam, TVque in me uno aut primo a generosissima illa TVA consuetudine discendas. Suscipe me, quaeso TE, DOMINE, in Patrocinium et clientelam TVAM, atque aliquam fauoris TVI in literas partem ad me ita redundare sine, ut me in numero habeas eorum, qui diuinas humanasque literas studiosissime tractant, et cupidissime aliis tradunt. In quo si me hic Minucius Felix adiuvabit, eum etiam mihi Felicem arbitrabor.

DEVS TE, PERILLVSTRIS
atque EXCELLENTISSIME DO-
MINE, Ecclesiae, et literis, TIBI
TVISque, seruet quam diutissime, TE-
que, cum TVIS, rebus omnibus felicem
praestet.

PERILLVSTRIS
atque
EXCELLENTISSIME DOMINE
TIBI

additissimus
Io. Gottlieb Lindner.

IO. AVG. ERNESTI

Docto et Christiano Lectori

S.

In institutis eorum, per quos bonarum literarum omnium, in primisque sacrarum, intelligentiam atque scientiam Deus reddidit generi humano, hoc reperio fuisse, ut et ipsi sacra cum humanis coniungerent, nec minus studiosi essent legendorum veteris Ecclesiae, Graecae Latinaeque, scriptorum, quam quae ab antiquioribus Graecis et Romanis accepta tenerent, et eiusdem coniunctionis auctores suasoresque essent iis, qui se ad eorum disciplinam auctoritatemque contulissent. Ne exempla e longinquo repetamus, externisque

P R A E F A T I O.

de populis, *Erasmus*, quem in principibus instauratoribus humanitatis eruditae numerant omnes, non minus curauerat, vt in scriptis antiquorum Ecclesiae Doctorum versatus esset, quam in profanis Graecorum et Latinorum, nec plus ei debet antiquitas Graeca et Romana, quam Ecclesiastica, vt qui haud paullo plura volumina Ecclesiae veteris Doctorum, quam classicorum auctorum, ad fidem Codicum recensuit, castigauit, illustrauit. In nostris autem terris, primum, qui in hac ipsa Lipsia nostra fundator bonarum literarum extitit, *Petr. Mosellanus*, ita Graecos et Latinos scriptores interpretatus est, vt pariter ad intelligentiam et lectionem PP. interpretandis Scripturis S. et praelegendis poëtis Ecclesiasticis, adolescentes aemulantes eius studia, hoc est, florem iuuentutis, adduceret. Quam disciplinam ab eo acceptam retinuit, et suis tradidit *Casparus Bornerus*, vir et ipse, vt iudicat *Ioach. Camerarius* (in *Vit. Ph. Melanchth.* p. 71.) ad disciplinas fundandas natus, cui *Lutherus* et *Melanchthon* tantum in hac Academia tribuerunt, quantum nemini. Cuius rei auctorem idoneum habemus *Georgium Fabricium*, scholae Bornerianae
alumnus,

P R A E F A T I O.

alumnus, qui eandem ab eo disciplinae formam accepit. Nam in epistola, qua *Alexandro*, Martisburgensis Praefulatus Administratori commendat Corpus Poëtarum Christianorum, ait, *se Lipsiae audivisse Casp. Bornerum, hymnos Prudentii interpretantem eruditissime: eamque lectionem illum, a viro clarissimo Petro Mosellano sibi quasi per manus traditam, fidei possessione ad usum publicum multos annos retinuisse.** Nec ab ea ratione recessit *Ioachimus Camerarius*, tertius de numero eorum, qui literas apud nos fundarunt, quem studiose diligenterque tractasse Scriptores Ecclesiasticos, et disciplina *Mosellani* arguit, et clare docent *Notationes figurarum Sermonis Dni I. C. et Apostolorum*, et alii libelli, ad rem Ecclesiasticam pertinentes. Quid dicam de illo Germaniae Praeceptore, *Philippo?* quem, quis nescit, cum summus esset literis in graecis latinisque, quoad e poëtis, oratoribus, historicis et philosophis non Christianis, discuntur, eundem principem illis temporibus, in his praesertim terris, fuisse
literarum

* A *Bornero* etiam *Prudentium* editum esse Lipsiae discas licet e *G. Fabricii* Comment. in poët. Christ. p. 30. init.

P R A E F A T I O.

literarum Ecclesiasticarum, ita versatum
 in omni genere Scriptorum veteris Eccle-
 siae, ut nihil aliud, nisi hos, tractasse vi-
 deri posset. Atque, quod magis mirere,
 in eo genere prope adhuc iuuenis ita pro-
 fecerat, ut in Colloquio, quod in hac
 vrbe de religione, auctore *Georgio*, Duce,
 a MDXIX. fuit, disputantibus cum *Eccio*
 Theologis, *Carolo* studio et *Luthero*, etiam
 loca Patrum subiiceret inter disputandum,
 quibus illi aduersus *Eccium* vterentur. Ex
 quo intelligi potest, hanc tum disciplinae
 formam in Germaniae locis, quae bonis
 literis plurimum tribuerent, fuisse, ut
 vtrumque genus literarum, a prima prope
 pueritia, coniungeretur. Eius porro disci-
 plinae diligentem custodem, et auctorem
 ac commendatorem patria nostra habuit
Georgium Fabricium, ut illa ipsa, quam
 ante commemorauimus, epistola declarat,
 in qua grauius queritur, eos, qui latinae
 elegantiae studiosi esse ac videri velint, neg-
 ligere plerumque scripta antiquorum Ec-
 clesiae Doctorum, quorum lectio egregiam
 doctrinam Ecclesiaeque vtilem suppeditet,
 pietatemque alat, cuius haud paullo
 maior esse debeat, quam elegantiae, cura.
 Quid? *Barthium*, *Reinesium*, *Riuinum*,
Ritters-

P R A E F A T I O.

Rittershusium et haud paucos alios, quibus satis cognitos habet, quin sciat, eos in cetera, latinarum imprimis literarum, scientia, etiam hoc genus diligentissime tractasse, coluisse atque ornasse? Quam multos alios de recentioribus literatoribus possum commemorare, qui plurimum huic generi scriptorum legendo tribuerunt: in his *Io. Frid. Gronovium*, vnum omnium elegantissimum Romanorum Scriptorum interpretem, qui non minus bonis observationibus antiquos Scriptores Ecclesiasticos illustravit et castigavit, quam Romanos.

Eam autem rationem multas et magnas utilitates habere, plurimum etiam delectationis non illiberalis, facile doceri potest. Ac primum, quod literarum graecarum et latinarum instaurationem profuisse ad instaurandam doctrinae sacrae puritatem et integritatem, vna et consentiente voce, literatores pariter atque Theologi eruditi praedicant, id profecto hac maxime de causa contigit, quod earum literarum studium cum diuinorum primum, deinde vero etiam veterum Ecclesiae librorum lectione et interpretatione coniunctum est. Etenim illae literae etsi hanc vim habere
potu-

P R A E F A T I O.

potuere, vt ingenia ad elegantiae sensum acuerent, et eius amorem incenderent, tamen, si in iis, hoc est, in profanorum librorum lectione se continuissent earum studiosi, nihil aliud nisi contemptum eorum suscipere potuissent, qui rerum diuinarum scientiam traderent, propterea, quod eorum disciplina barbariae sordibus contaminata et obscurata esset. Ac quod traditum est de nonnullis illius temporis literatoribus, eos abhorruisse a religione, et diuina contempsisse atque risisse, id si ita est, et non potius criminandi et inuidiae faciendae causa tum a barbaris hominibus, qui contemptum sui vlscisci cuperent, confictum est, quod doctissimi quidam viri existimant, nescio, an iis acciderit propterea, quod in legendis tractandisque libris gentilium acquiescerent, eorumque elegancia et suauitate ita capti tenerentur, vt nihil aliud attingere cuperent aut sustinerent. In quo facile accidere potuit, vt disciplinam religionis iudicarent e stupore et stultitia eorum vel hominum, qui eam tum profiterentur, vel librorum de religione, qui in manibus hominum essent. Enim vero cum quidam his literis imbuti ad veteres Ecclesiae Doctorum libros graecos

P R A E F A T I O.

cos latinosque cognoscendos se dedissent, quorum intelligendorum facultatem illarum literarum scientia dederat, tum vero et ipsos libros sacros rectius intelligere discebant, et quod vulgaris disciplina Theologiae habebat stultitiae et inscitiae, id ei vitio hominum indoctorum et barbarorum additum, intelligebant. Quā re incensi sunt animi ad studium liberandae diuinæ doctrinae ab sordibus errorum et ineptiarum scholasticarum, quibus per tot saecula contaminata et oppressa iacuerat.

Atque vt literae humaniores hac ratione profuerunt religioni, sic iis vicissim religio, earumque cum scriptorum Ecclesiasticorum lectione coniunctio plurimum profuit. Etenim cum Sophistae et Theologistae barbari ante clamassent, literas illas obesse religioni, aut certe in verbis, fabulis, inanibus historiis versari totas, nihil prodesse disciplinis maioribus, a rebus magnis et vtilibus ad religionem vacuas esse, eamque ob causam inutiles, nec dignas studio iuuentutis, quod iactatum etiam in hac Academia traditur, cum *Rhagius Aesticampianus* eas docere coepisset,

P R A E F A T I O.

pisset, *Andrea Delitiano* eum quintam in curru rotam vocante, os iis obturatum est tum, cum eae literae ad sacrorum librorum, ad Ecclesiae Patrum, intelligentiam translatae essent, intelligereturque, per eas aditum dari ad veram sacrorum librorum interpretationem, et ad veram Theologiae scientiam. Itaque cum *P. Mosellanus* interpretari coepisset Epistolas Pauli, in quo maxime, ut tum erant tempora, adiuuabatur Patrum Graecorum et Latinorum lectione, tanti concursus iuventutis sunt facti, et ad illas ipsas, et ad ceteras eius lectiones, ut iam victi iacerent, qui bonis literis ante essent aduersati. Ac nescio, an nunc quoque vendibilior literarum humaniorum bona merx foret in Academia, si earum disciplina cum sacris tali modo coniungeretur ab eorum doctoribus, qui in plerisque locis prope soli sedent in scholis. Nam et per se utilior disciplina humanitatis redderetur, et facile intelligerent iuvenes, eas literas sibi non modo, quae nunc vulgaris opinio est, ad qualemcunque latine scribendi facultatem profuturas, quam permulti ne expetunt quidem, quod eius sibi pro institutae vitae rationibus exiguum aut nullum usum vident

P R A E F A T I O.

dent fore, sed etiam, et multo quidem magis, ad doctrinae utilis copiam, ad quam ipsam et expetendam paullatim allicerentur, et comparandam adducerentur.

Neque enim profecto dici hoc vere potest, non habere Doctorum veteris Ecclesiae libros, quo possimus in omni genere doctrinae, quod habeat aliquam vel cum religione coniunctionem, vel ad sacram scientiam bene tractandam utilitatem, iuuari. Longum foret demonstrare, quid ab iis praesidii ad Theologiam, ad interpretationem Scripturarum sacrarum, ad sacram civilemque historiam, ad Geographiam utramque, ad alias artes ac disciplinas, et quomodo, peti possit. Integri Commentarii hoc argumentum est, quem nunc non scribimus. Ad eloquentiam eam, qua in templis uti conuenit, quantam copiam rerum, argumentorum, imprimis popularium, sententiarum maxime optimarum, etiam acutarum et venustarum, suppeditabit ea lectio recte instituta, hoc est, si doctor, in hoc genere librorum versatus, indicauerit, quid in vno quoque sit ad hanc rationem utile. Sunt enim in hoc genere sane multi egregii

b

gii

P R A E F A T I O.

gii et copiosi, vt nihil dicam de *Chryso-
stomo*, et aliis Graecis, eloquentiae no-
mine clavis, *Tertullianus*, *Cyprianus*, *Au-
gustinus*, inprimisque *Ambrosius* cum *Sal-
viano*, *Petro Chrysologo*, et, quod qui-
dem ad copiam bonarum, acutarum, et
venustarum sententiarum attinet, quarum
in eloquentia ecclesiastica vsus sit, omni-
um principe, *Bernhardo*, qui nullam
aliam ob causam *mellifluus* dictus est.
Atque hanc sententiarum copiam ex tali-
bus tanto salubrius hauserint studiosi, quod
de religione vera scripti sunt, iisque le-
gendis etiam sensus pietatis excitabitur,
aletur, et confirmabitur, quod in Chri-
stianorum veterum, etiam poetarum, le-
ctione inprimis spectabat *Georgius Fa-
bricius*: *Non enim*, inquit, (praefat. ad
poet. Christ. p. 4.) *finis studiorum et do-
ctrinae unicus est, vt linguam perpolitam
et volubilem habeas, sed vt colatur et abun-
det rerum magnarum et utilium scientia
animus. Omnino autem nullae res maio-
res, fructuosiores, et digniores sunt, quam
pietatis et religionis scientia, quae peti ex
his scriptoribus potest: in quibus etiamsi
alia non excellunt, tamen lectorem melio-
rem et sanctiorem possunt dimittere.* Sed
profecto

P R A E F A T I O.

profecto incititia nostrorum temporum et ignauia, quae etiam apud Theologos in hac parte longe lateque dominatur, nimis humiliter sentit de hoc toto genere scriptorum, quod tamen aut omnino non nouit, aut vix aliquando per leues et raras occasiones quasdam, (hoc est, ad testimonium citandi causa, sed fere ex indicio nouitiorum scriptorum) inspexit. Ego, ut in ea parte me contineam, quae ad eloquentiae studia maxime pertinet, vnam *Cypriani* epistolam de longioribus, et accuratius scriptis, velut secundam, *Ambrosii* item eam, quam *Symmacho*, paganicae religionis conseruationem ab Imperatoribus disertissima epistola petenti, opposuit, vel *Bernhardinam*, qua *S. Theoderici* Abbat *Guilielmo*, apud quem delatus erat, quod studiose detraheret de Cluniacensibus monachis, ita se purgat, ut eorum vitia omnia exprimat: has igitur, ut alia similia taceam, longe praetulerim omnibus latinis Panegyricis, qui Pliniano subiiciuntur, parum abest, quin etiam ipsius *Plinii* ambiguis argutiis, et assentionibus eruditis, propter quas Panegyricum eius admirantur. Venit in mentem, dum *Bernhardi* mentionem facio, librorum

P R A E F A T I O.

eius *de Consideratione* ad *Eugenium III.* P. R. scriptorum, quos nuper in historiae Eccl. lectionibus commendavi studiosis. Sunt ii sane, vt cetera istius viri, et Patrum Eccl. fere omnium, scripta, de *Lud. Viuis* verissimo iudicio, non pellucidae, sed perturbatoris aquae, hoc est, non omnino purae latinitatis et elegantis: at scripti, vt puto, ad imitationem nobilissimae Epistolae *Ciceronis* ad *Quintum Fr.* de bene administranda prouincia, cuius etiam sententias quasdam habet, quamquam alia veste indutas: at in iis non minori arte, nec minus molli articulo, tractat *Eugenium*, quam *Marcus* fratrem, hortans per laudem, et ita praescribens bene gerendi Pontificatus rationem, vt omnia Pontificum, quales illis temporibus erant, *Eugenii* ipsius, aulaeque Pontificiae, et Cleri vniuersi vitia clarissime describat, seruans vbique decorum, et offensionem vitans. Itaque cum primum illos libros legere coepi, quamquam adfuerus purioribus et elegantioribus, tamen ita me tenuerunt, vt ab eis non ante, quam ad finem perlegissem, discesserim. Quod si talibus legendis ipse teneri potui, cum tam studiose principes eloquentiae graecae latinaeque,

P R A E F A T I O .

tinaeque, nec, vt opinor, sine sensu elegantiae. tractarem, et inde fructum doctrinae capere, qui mihi nequaquam contemnendus videretur: alios, minus istis humanitatis studiis deditos, minus etiam in iis prouectos, non delectari, non adiuuari posse ad doctrinam putem?

Sed sicut in antiquioribus Graecis et Latinis, quos classici vocamus, ordo quidam, accommodatus aetati, profectibusque discipulorum, praescribi a magistris humanitatis solet: sic etiam in hoc genere ratio quaedam talis adhiberi debet. Neque enim omnia omnibus apta sunt, aut omni tempori, studiisque omnibus. Alia iuuenilis aetas desiderat, cum literis graecis et latinis maxime vacat, alia cum in altioribus Theologiae studiis versatur, alia in principiis, alia cum longius in iis progressa est, cum ad perfectionem quandam et copiam doctrinae adspirat. Ac mihi non hoc iam est institutum, vt de vniuersa legendorum Patrum ratione et ordine vniuerso differam: de initiis eius studii satis erit monuisse. In quibus mihi rectissimum videtur, proponi et commendari eos libros, qui maximam habeant con-

P R A E F A T I O.

iunctionem cum ceteris istius aetatis studiis, vel rebus, vel genere dicendi. Dubitari autem non potest, quin eius generis sint maxime libri ii, qui religionis Christianae veritatem demonstrant, et superstitionem paganicam oppugnant. Nam rerum, primum, magna pars vel nota est ei aetati e gentilium scriptorum, poetarum maxime, lectione, quod efficit intelligentiam eorum librorum faciliorem, vel lucem vicissim adfundit illis libris, in quibus cognoscendis tum maxime versari debet. Est etiam aetate ipsa classicis scriptoribus coniunctissimum hoc genus, cum maxima pars ex eo sit tempore, quo superstitio gentilis dominabatur. Ipsi vero auctores eorum librorum, etiam qui serius vixere, vt *Augustinus*, *Orosius*, et alii, vel magistri eloquentiae fuere, quod de plerisque traditum est, vel eius et humaniorum literarum omnium studiosi imprimis. Itaque in iis cura dictionis et artificium dicendi ac differendi magis fere, quam in ceteris, apparet. Nam si qui habent aliquid impuritatis in verbis, aut in dicendi genere duri et horridi, vt *Arnobius*, id fere a patria traxere. In quo potest caueri iuuentuti, ne inde aliquid trahat, si ii
disse-

P R A E F A T I O.

differentur ad id tempus, cum in bene scribendi ratione, saltem quoad puritatem verborum, aliquid firmitatis sunt consecuti. Mihi initium talium librorum legendorum fuit *Minucius Octavius*, in quem primum incidi in schola Portensi, in qua tum huic lectioni aliquid tribuebatur, de magistrorum commendatione, nec facile erat de prouectoribus, qui non vnum et item alterum talem scriptorem, poëtas etiam aliquot Christianos, haberet, quos per dies dominicos, aliosque festos, legeret. Atque hinc mihi primum iniectus est amor scriptorum Ecclesiasticorum, qui post etiam confirmatus est, cum et literatores maximos viderem iis multum tribuisse, et principes Theologorum, primum a praeceptoribus audirem, deinde ipse viderem, inde a Lutheri temporibus, Patrum scriptis cognoscendis plurimum studii tribuisse.

Quo magis probaui Viri doctissimi, *Io. Gottlieb Lindneri*, Scholae Salzenfis in Thuringis Conrectoris dignissimi, consilium, *Minucii* rursus edendi, et cum aliorum doctorum virorum, tum suis animaduersionibus talibus illustrandi, per

P R A E F A T I O.

quas faciliior esset lectio eius et vtilior iuuentuti scholasticae. Ipsi autem notis Viri perspicendis vidi, non modo multa bene de verbis rebusque tradita esse, sed etiam crisin adhibitam esse modestam et accuratam, quae defendenda magis et explicanda lectione vulgata, quam coniecturis exercendis occuparetur, quas nimis multas expertus est *Minucius*. Itaque confido, hunc libellum vtilem fore et accommodatum multis nominibus iuuentuti, vehementerque opto, vt Vir doctissimus, cum alia praemia docti huius laboris, omninoque doctrinae suae, capiat, tum maxime hoc, vt intelligat, se eo vtilem iuuentuti Christianae operam nauasse: quod et ipsum maxime in hoc labore suscipiendo spectasse confido. Scr. Lipsiae a. d. IV. Kal. Martias.

Analysis

ANALYSIS LOGICA DIALOGI *

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ,

constat

I. ANTECEDENTE, vbi excurrit in
laudes Octauii Christiani, a quo Caecilius,
b 5 cultor

* Analyfin huius dialogi iam dedit ABR. SCVLTVS in *medulla Theologiae Patrum, P. I. L. X. c. 9. p. 357.* quam vero ne retinerem, variae persuaferunt rationes. Equidem impetrare a me nunquam potui, vt Caecilium crederem tam varium tamque parum sibi constantem fuisse, vt argumenta protulerit parum cohaerentia et ad certam aliquam propositionem non redigenda: ideoque cogitavi de argumentis Caecilii in Syllogismi formas redigendis. Nec fuit hoc multi laboris, reputanti, duo fere fuisse, quae ab eodem exigerentur: quorum primum fuit, vt superstitionem, cui innutritus erat,

missam faceret: alterum, vt Christianorum sacris initiandum se traderet. Christianam religionem declinare studuit, hoc vsus ratiocinio: *Quaecunque religio est incerta et minus proficua, illa utique non est amplectenda: Iam vero religio Christiana nec certa est nec proficua: Ergo R. C. non est amplectenda.* Pro religione vernacula retinenda hunc formauit Syllogismum: *Quaecunque religio est certa et utilis, in illa utique est permanendum: Atqui religio a Romanis recepta certa est et utilis: E. in religione tradita permanendum.* In his duobus ratiociniis omnis disputatio Caecilii continetur.

A N A L Y S I S

cultor Deorum, qui Minucium salutatum Romam venerat, inter ambulandum, ad veram religionem fuit revocatus. c. I. II.

I - 5.

II. CONCOMITANTIBVS, vbi docet, quid in via acciderit, et quomodo Minucium Octavius admonuerit, ne familiarem pateretur diutius errare. c. II. 5 — III. tot.

III. CONSEQUENTE, quod exponit occasionem, natam ex obiurgatione modo dicta, disputandi de religione. c. IV.

A R G U M E N T A

TRANSITIO, continet Caecilii admonitionem ad M. Minucium praesidem de officii partibus rite tuendis. V. I.

T H E S I S.

A N T I T H E S I S.

I.

I.

Fieri non potest, vt Christiani certi aliquid adferant in introducenda religione noua.

Via perueniendi ad certitudinem est in procliui, quia

I. Non in articulo de Deo, quod probatur,
a) a con-

I. *Incertitudo illa non est in veritate, sed in iudiciis*

LOGICA DIALOGI.

a) *a conditione veritatis, quae est incerta.*
V. 2, 3.

iudiciis hominum, veritatem indagantium, et oritur ex obscuritate non obiectiva, sed subiectiva. XVI. 1-6.

b) *a conditione subiecti ad inu. stigandam eam veritatem minus apti.*
V. 4. deest enim

b) *externa hominum conditio nihil officit veritati. XVI. 6-9.*

1. *medium causatiuum;*
doctrina et eruditio.

1. *quasdam veritates etiam absque eruditione comparare nobis possumus. §. 6. 9.*

2. *medium ordinis;*
opes et facultates.

2. *diuitiae magis auocant a sapientia, quam paupertas. §. 7. 8.*

c) *ab inutili.* Sufficit enim ad vitam beatam cognitio sui ipsius. V. 5.

c) *Concedo, cognitionem sui ipsius esse salutarem, sed ea sine vniuersitatis exploratione minus procedit.*
XVII. 1, 2.

d) *a naturali statu hominis, qui humilis et in terram proiectus est. §. 6.*

d) *Naturalis hominis status, qui erectus est, iubet potius coelum adspicere. §. 3.*

II. *Nec in articulo de creatione, quam perperam*

II. *Deus est creator huius vniuersi, quod patet*

A N A L Y S I S

peram Deo attribunt Christiani, quia omnia fortuito et casu quodam ita conflata sunt, ut nunc ceruntur. V. 7; 8, 9.

tet ex ordine rerum ad certum finem institutum, qui sane non potest casus esse fortuiti. XVII. 4-9.

III. *Neque in articulo de providentia,*

a) quia, quae semel coepta sunt, lege necessitatis continuantur, adeoque omnia commodius deriuari ex mechanica corporum structura possunt. V. 10.

III. Datur providentia: quod probatur

a) *ex omnimoda perfectione*, XVII. 10. seq. XVIII. 1, 2. quae conspicitur

1. In Vniuerso, e. g.

α) *in quatuor anni temporibus.*

β) *in aquis.*

γ) *in terra continente.*

δ) *in animantibus.*

ε) *in homine.*

ζ) *in nascendi ratione.*

2. In singulis Vniuersi partibus, §. 3.

α) *Britannia.*

β) *Aegypto.*

γ) *Mesopotamia.*

δ) *Oriente.*

b) ob.

b) ex

LOGICA DIALOGI

b) ob defectum ordinis, qui est

1. in rebus naturalibus. §. 11. 14.
2. in rebus moralibus. §. 12. 13.

b) ex analogia domus bene aedificatae.

XVIII. 4.

Digressio I.

de Vnitate Dei, quae probatur.

Inductione Socratica,
exemplis petitis

- a) ab imperiis terris. XVIII. §. 6.
- b) ab animalibus sociabilibus, §. 7.
2. ab aeternitate Dei §. 7.
3. ab eius omnipotentia, §. 7.
4. a ceteris perfectionibus, quae vni, non pluribus competunt, §. 8, 9.
5. a defectu nominis, §. 10.
6. a testimonio tum vulgi, §. 11, 12. tum poetarum, XIX. 1, 2, 3. tum etiam philosophorum, §. 4 - 18.

II. In

II. Stul-

ANALYSIS

II.

In religione a maioribus tradita est permanendum.

I. Quia certa,

a) *ob incertum veritatis*, quod ex praemissis patet. VI. 1.

b) *ob antiquitatem*: habemus enim religiones per traditionem acceptas. §. 1.

c) *ob fidem maioribus debitam*. Quo quis enim deorum facilius propior accedit, eo maior illi fides est habenda. §. 1, 2.

II.

Stultum est, in religione falsa illa quidem, sed a maioribus tradita, velle permanere.

Quod probatur,

a) *negando omnia esse incerta*, providentia probata. XX. 1, 2.

b) *distinguendo inter antiquitatem fabulosam, et veritatis astantem*. Haec, non illa, est sectanda. §. 2.

c) *a fide maiorum dubia*. §. 3, 4.

Digressio II.

Homines fuisse, quos pro diis coluerunt gentes.

Hoc probatur,

1. *Ostendendo modum, quo factum illud sit, deorum origine altius ex historiis repetita*. XX. 5, 6.

2. *Ex testimoniis philosophorum et historicorum*. XXI. 1 - 5. XXII. 8 seq.

3. *Ex*

LOGICA DIALOGI.

3. *Ex affectionibus humanis.* XXI. 5. tot.

4. *Ex testimoniiis poetarum.* XXII. 1-8.

5. *Ex ipsorum natiuitate et morte.* XXIII. 1-7.

Digressio III.

De Idolorum Origine et Vanitate.

1. *Origo.* XXIII. 7. seq.

2. *Vanitas.* XXIV. seq.

II. Quia utilis. *Romani enim magnitudinem imperii sui diis debuerunt.*

a) Quod Romani fuerint religiosi, hoc patet ex venerandis

1. *diis vernaculis.* VI. 4.

2. *diis peregrinis.* 2. 5.

3. *instituendis castis virginibus et nominibus sacerdotum.* 3.

II. *Falsissimum est, Romanos imperium suum diis debuisse.* XXV. 1.

a) Quia Romani non tam religiosi, quam in-pune sacrilegi.

Hoc probatur demonstratione indirecta per rationem disiunctiuam. Si a diis Romani regna accepta possederunt, ea habuerunt 1) vel a diis peregrinis, vel 2) a diis vernaculis, vel 3) ob cultum religiosiorem: Atqui non a diis peregrinis, qui antiquos sui cultores potius tuiti essent, si quicquam valerent. §. 7. 10. nec a diis vernaculis, qui morbi potius sunt et propudia, quam

ANALYSIS

quam dii. §. 8. 9. neque ob cultum castiorem, siquidem virginibus non castitas tutior, sed impudicitia felicior fuit. I I. I 2. Ergo nullo modo diis imperium suum Romani debent, sed est audaciae praeda.
2 - 5.

b) Quod haec religio imperium conciliauerit illis, patet

1. *ex institutione*, quia sacra Romana optimo consilio sunt instituta. VII. 1 - 5.

a) *ad remunerandam diuinam indulgentiam.* 2. 3.

β) *ad auertendam iram.* 4.

2. *ex euentu*, quia auguria poenitenter ommissa et obseruata feliciter. 5. 6.

3. *ex oraculis et vaticiniis*, non antiquissimorum modo temporum, sed recentiorum etiam. 7. 8. 9.

b) Imperia possederunt gentes exterae, etiam absque superstitione Romana. §. 13.

2. *auguria multoties fefellerunt*, adeoque committitur fallacia non caussae ut causae. XXVI. 1. 2. 3.

3. *oracula saepius mentita sunt*, adeoque euentus non industriae, sed casui attribuendus. 4. 5.

Digressio

LOGICA DIALOGI.

Digressio IV.

De existentia et molitionibus Daemonum.

ubi describitur

1. *Existentia.* XXVI. 7.

a) descriptione. 6. 7.

b) testimoniis. 7. seq.

2. *molitiones.* XXVII. tot.

Digressio V.

De peruersa in Christianos quaestione,

quae daemoniis instigantibus peruersa est, quia fit

1. *de incognitis et inexploratis.* XXVIII. 1. 2. 3.

2. *quia non admittit defensionem.* 4.

3. *quia cogit non ad confitendum, sed negandum.* 4.

III.

Christiana religio non est utilis.

1. Ob mores Christianorum deterritos. *Si enim esset utilis, primam utique utilitatem exfereret in emendandis moribus.* Iam vero sunt

III.

1. Qui de Christianorum sceleribus circumferuntur sermones, partim aperte sunt falsi et a malevolis quibusdam, instigatione daemonum disseminati; partim quidem veri, sed sinistra interpretatione, inspersisque mendaciis deprauati.

a) *de*

c)

a) *negat*

ANALYSIS.

a) <i>de ultima plebe.</i> 3. 4. b) <i>factiosi.</i> 4. c) <i>in publicum muti.</i> 4. d) <i>eorum multitudo in dies crescit</i> IX. 1. <i>instar lolii.</i> e) <i>occultis se signis nostunt.</i> 2. f) <i>incestum ob fratris appellationem committunt.</i> 2. 3. 2. <i>Ob sacra multo deteriora, nam</i> a) <i>colunt caput asini.</i> IX. 4. b) <i>genitalia sacerdotis sui adorant.</i> 4.	a) <i>negat hoc ex eo sequi, quod honores, et purpuras gentium recusarent.</i> XXXI. 7. b) <i>negat, docendo Christianos congregatos eadem quiete agere, quae et singuli.</i> 7. c) <i>concedit, sed hoc ideo fieri monet, quod gentes eos publice audire erubescerent.</i> 7. d) <i>concedit, sed hoc laudis, non criminis esse docet.</i> 8. e) <i>concedit, sed crimen remouet, eo quod non notaculo corporis, sed innocentiae signo se dignoscerent.</i> 9. f) <i>negat et appellationis fraternae innocentiam defendit.</i> 10. 2. <i>Plurima, quae de sacris nostris spargitis, sunt falsa; non pauca deprauata.</i> a) <i>inficiatur et retorquet.</i> XXVIII. 8. 9. 10. b) <i>negat, et conuiuium remittit.</i> XXVIII. 11. 12. XXIX. 1.

c) *ad*

c) *ne-*

LOGICA DIALOGI.

c) *ad hominem e cruce
pendentem supplicant.*

5.

d) *initiantur caede infan-
tis. 6. 7.*

e) *convivia incesta cele-
brant. 8. 9.*

f) *sacra sua occultant.*
X. 1. 2.

3. Ob alia plura opinio-
num portenta.

A. In articulo de Deo,
colunt enim,

a) *deum solitarium eun-
demque imbecillum,*
*quod exemplo Iudaeo-
rum patet. X. 3. 4.*

b) *deum inuisibilem,*
quod absurdum. 5.

c) *deum omniscium,*
quod impium. 5. 6.

B. De fine mundi. *Sta-
tuunt mundum interi-
turum aliquando, quae
opinio repugnat legi
naturae semel constitu-
tae atque aeternae. X. 7.*

C. De

c) *negat et retorquet,*
2. 8.

d) *negat et retorquet.*
XXX. tot.

e) *negat et retorquet.*
XXXI. 1. 7.

f) *concedit, sed iure fieri
monet. XXX. 1. 2. 3.*

3. Christianorum doctri-
na est fanissima, hinc

A. In articulo de Deo

a) *distinguendum esse
monet inter Iudaeos
veteres legique diui-
nae obediētes, et re-
centiores immorige-
ros. XXXIII. 3. 6.*

b) *inuisibilitatem Dei
iure adstrui, docet*
XXXII. 4. 5. 6.

c) *omni scientiam Dei
firmis niti argu-
mentis adserit. XXXII*
7. 8. 9. XXXIII. 1. 2.

B. Doctrina de fine mun-
di, *nec legi naturae, nec
philosophorum senten-
tiis repugnat. XXXIV.*

I. 5.

c 2

C. Ad

ANALYSIS

C. De resurrectione
mortuorum, *quam im-*
pugnat, argumentis

I. κατ' ἀνθρώπων;
quia ad resurrectionem
stabiliendam multa a-
lia absurda simul sunt
adfumenda. e. g.

a) ignium sepulturam
esse reiiciendam, ne
scilicet corpus refu-
scitandum periret. XI.

3.

b) poenas et remunera-
tiones post mortem
statuere, quia error
errorem facile pariat.

4. 5.

c) ipsos Christianos
poenis esse dignos, cum
sint mali. 5.

d) deum esse iniustum,
qui sortem in homini-
bus puniat, cum
omnia subiecta sint fa-
to. 5. 6.

2. κατ' ἀλλοθειας, osten-
dendo impossibilitatem.

a) dilemmate. 7.

C. Ad obiecta de mor-
tuorum resurrectione
respondetur.

a) Ignium sepultura
non facilitandae re-
surrectionis causa re-
iicitur, sed ut mos ve-
terum humandi cor-
pora frequentetur.

XXXIV. 11. 12. 13.

b) poenas post mortem
etiam gentes statuunt,
sed easdem perhorre-
scunt. 14. XXXV. 1-5.

c) Christiani ethnicis
tamen multo sunt me-
liores. 5. 6. 7.

d) concedit fatum esse,
sed liberum, ob omni-
scientiam Dei, qua
futura praesciat.

XXXVI. 1. 2. 3.

2. Possibilitas resurre-
ctionis adstruitur

a) tum sententiis philo-
sophorum, tum argu-
mentis

LOGICA DIALOGI.

b) *defectu exempli.* 8.9.

4. Ob mala plurima, quibus cultores suos exponit. *Cultus enim dei unus non ducit ad felicitatem,*

a) *quia eius cultores sunt pauperes.* XII.1.2.

b) *quia infirmi ac calamitosi.* 3.

e) *tormentis aliorum expositi.* 4.

d) *a deo relictii.* 4.

e) *alii sine deo felices sunt.* 5.

f) *ho-*

mentis ex ratione petitis. XXXIV. 5-10.

b) *aeque absurdum est, exemplum hominis, qui ex mortuis resurrexit, videre velle, quam esset postulare, ut sol sub noctem oriatur, et arbores in hieme ver-
nent. Exempla resurgentium apparebunt vti-
que, sed suo tempore.*

12.13.

4. Inter Christianos et ethnicos de eo, quod bonum malumue est, non conuenit.

a) *paupertas haec non infamiae, sed gloriae est; non coacta, sed voluntaria.* XXXVI.4-8.

b) *fortitudo infirmitatibus roboratur; virtus calamitatibus.* 8.

c) *gloriamur suppliciiis affecti, freti auxilio Dei.* XXXVII.1-6.

d) *non derelinquimur a Deo, sed tentamur.* 9.

e) *felicitas sine Deo non potest esse solida.* 6-11.

c 3

f) *vo-*

ANALYSIS

f) *honestis voluptatibus*
avocatur. 5. ut sunt,

1. *pompae et specta-*
cula.

2. *praeccepti cibi et po-*
tus delibati. 5.

g) *rerum licitarum v-*
sum, qualis florum est, ■ *damnat. 6.*

h) *defunctos adeo debito*
honore defraudat, dum
coronari eos prohi-
bet. 6.

i) *nec damnum vitae*
praesentis futurae feli-
citate pensat. 6.

f) *voluptates, quibus abs-*
tinemus non sunt ho-
nestae, sed pravae et il-
licitae. 11. quod proba-
tur

1. *de pompis et specta-*
culis. 12. 13.

2. *sacrificiorum reli-*
quii, quae daemoniis
libantur. XXXVIII.

1. 2.

g) *florum non usus, sed*
abusus damnatur. 3. 4.

h) *abhorret a ratione*
mos coronandi mor-
tuos. 5.

i) *Christiani non tran-*
quille solum vivunt, sed
beati etiam sunt spe fu-
turae felicitatis. 6.

IV.

Summa totius disputa-
tionis.

I. A rerum diuinarum
exploratione abstinendum.

a) *quia veritas est supra*
nos. XII. 7.

b) *ob inertiam et rudita-*
tem

IV.

I. A rerum diuinarum
inuestigatione nemo
absterreri debet, quia

a) *veritas non est supra,*
sed penes nos. 8.

b) *non habitu sapien-*
tiam

LOGICA DIALOGI.

tem eorum, qui huic studio incumbunt. 7.

c) *ab exemplo Socratis.*

XIII. 1. 2. *Arceflae, Carneadis, Academicorum. 3. et Simonidis Melici. 4. 5.*

2. *Dubia ergo quae sunt, merito relinquenda. 6.*

tiam, sed mente praeferrimus. 8.

c) *philosophorum exempla nihil nos mouent. 7.*

2. *Non dubia amplius sunt, quae dubia quondam fuerunt, cum veritas diuinitatis iam inaturit.*

V.

EPILOGVS

continet

1. *Prouocationem Caecilii ad Octauium, qua invitatur ad respondendum. XIV. 1.*

2. *Orationem Minucii ad Caecilium, qua ipsum, non prius exultandum esse monet, quam utrinque fuerit peroratum. 2-8.*

3. *Responsionem Caecilii, qua Minucium taxat, quod se oratione grauiissima, interpellauerit, et attentum Ianuarii auditorem fore promittit. XV. tot.*

V.

EPILOGVS

ostendit,

1. *quos stimulos oratio Octauii in animis audientium reliquerit. XXXIX. tot.*

2. *confessionem Caecilii, qua victum se esse fatetur. XL. 1. 2.*

3. *dilationem quaestionis de rebus, ad quas institutio perfectior requirebatur. 3.*

4. *gratulationem Minucii coniunctam cum gratiarum actione ad Octauium. XLI. 1. 2.*

5. *laetum omnium discessum. 3.*

Praeter

Praeter annotationes in aliis Minucii
editionibus obuias, in hac nostra
continentur

1. WOPKENII, quae extant in *Miscell. Crit.*
Vol. X. Tom. 1.
2. IO. SCHEFFERI *Miscellan. Crit. Vol. IX.*
Tom. 2.
3. CHRISTOPH. AVG. HEVMANNI,
qui quinque ferculis Minucii emendationes ap-
posuit. 1. in *Miscell. Lips. nouis, Vol. V.*
part. 3. pag. 476 - 503. 2. *ibid. Vol. VII.*
part. 2. pag. 247 - 271. 3. *ibid. Vol. VII.*
part. 3. pag. 421 - 478. 4. *ibid. Vol. VIII.*
part. 1. pag. 115 - 134. 5. *ibid. Vol. VIII.*
part. 3. pag. 454 - 479.
4. IO. FRID. GRVNERI in *Actis Societatis*
Latinae Ienenfis Vol. V. part. 12. p. 220. et 244.
5. FRID. OTTONIS MENCKENII in
Miscell. Lips. nouis Vol. V. part. 4. p. 729-755.

M. MINVCII

FELICIS

2 OCTAVIVS.

Cogitanti mihi, et cum animo meo
Octavii, boni et * fidelissimi contu-
bernalis,

I M. MINVCII FE-
LICIS] Plura Minucia
gentis cognomina, *Thermi*, *Fausi*, *Macri*,
Fundani, et in his etiam
Felices. Vetus inscriptio
Romana apud Gruter.
pag. 918.

DIIS MANIBVS
SACRVM
Q. MINVCIVS
FELIX.

Scribitur per C, quia non
a *minutus*: quod correpta
etiam syllaba iubet. Si-
lius Italicus VII, 523.

*Nec mora, disiecto Mi-
nuci vecordia vallo
Perdendi simul et per-
eundi ardebat amore.*

Cellar.

2 OCTAVIVS] Hoc
nomen Dialogi, sumtum
a principe colloquentium
persona, vt Cicero suos
dialogos *Catonis*, *Luculli*,
Bruti, *Laelii* nomine
præscripsit, Platonem

imitatus, cuius *Phaedo-
nem*, *Alcibiadem*, *Socra-
tem* et alios libros, a prin-
cipe colloquente nomi-
natos, habemus. Quis
fuerit *Octavius*, ex cap. I
et II, quantum de eo
nobis traditum est, cog-
noscitur. Infra cap. XV
et *Ianuarius* plenis nomi-
nibus *Ianuarius Octavius*
appellatur. Ceteri col-
loquutores sunt *Cæcilius*
Natalis, paganus adhuc,
post colloquium Christia-
nus: et noster *M. Minu-
cius Felix*, qui in hoc dia-
logo aliquando solo prae-
nomine *Marcus* vocita-
tur. Vide cap. III. et V.
Cellar.

* *fidelissimi contuberna-
lis*] OVZELIVS de mi-
litia interpretatur, quod
scilicet *Minucius* noster,
ex more Romanorum,
iuuenis *Cæcili* contu-
bernio vsus fuerit. Hic

A

pro-

- bernalis, memoriam recensenti, ³ tanta dulcedo et adfectio hominis inhaesit, ut ipse quodammodo mihi viderer in praeterita redire, non ea, quae iam transacta et
- 2 decursa sunt, recordatione reuocare. Ita eius contemplatio, quantum subtracta est oculis, tantum pectori meo, ac paene intimis sensibus, implicata est. Nec immerito ⁴ discedens vir eximius et sanctus immensum sui desiderium nobis reliquit: utpote quum et ipse tanto nostri semper amore flagrauerit, ut ⁵ et in ludicris et feriis
- pari

probandum ipsi incumbit, an mos ille seculis sequioribus tam constanter vsu receptus manserit: nam de ipso *Minucio* hoc onus probandi nemini imponimus. Melius est, in genere *sodalitem laboris ac studiorum* intelligere. L.

3 *tanta dulcedo*] WOPKENIVS, *tantum dulcedo*, rescribendum censet, minus recte.

4 *discedens*] Nihil est, quod de morte cogitare nos iubeat, quod facit GRONOVIVS, ob leuem imitationem *Ciceronis*, qui in principio *Brutii* ait: *quod vir egregius*

alienissimo reip. tempore extinctus, et auctoritatis et prudentiae suae triste nobis desiderium reliquerit. Nam 1. scripsisse haec *Minucius* aequè poterat post *Octavii* e *Roma discessum*, quam *mortem*. 2. *Memoria* non minus est absentium, quam mortuorum. 3. *Desiderium* amici absentis est *immensum*; mortui *triste*, nec facile ferendum. 4. *Octavius* tunc adhuc erat iunior, ob liberos infantes. 5. *Dubito, an discedere* simpliciter dicatur pro *mori*. L.

5 *et in ludicris et feriis*] CL. HEVMANNVS
et

pari mecum voluntate concineret,⁶ eadem vellet, vel nollet. Crederes vnam mentem

A 2

tem

et in feriis. Sed nulla opus mutatione. Amant certe eiusmodi dicendi compendia Veteres illi Seculi secundi et tertii Auctores, illi imprimis, qui sermone breui et conciso vtuntur, et rerum magis, quam verborum, copiam sectantur. Ex TACITO, PLINIO, SVETONIO, et illius aetatis aliis, non dubitarem exempla peti, satis multa posse. MENCKEN. Sic LIVIVS 34, 7, 14. et vos in manu et tutela - - debetis habere eas. TACITVS Histor. 4, 36. In luxum effusi et epulas et nocturnos coetus. PLINIVS Panegyri. 21, 3. In animis nostris et iudiciis eras Pater patriae. L.

6 eadem vellet, vel nollet] Sic edidit HERALDVS, auctoritate ni fallor MS. Regii. RIGALTIVS vero et SIG. GELENIVS habent eadem velle vel nolle, quod explicat Cl. GRVNERVS per infinita naturam no-

minum habentia. WOPKENIVS, cui glossam sapere quatuor hae voces videntur, nullo modo est audiehndus. Sed ipse, vt coniecturae huic suae parum confusus, statim subiungit: *haud raro ita res eadem aut ferme eadem diuersis vocibus ingeminatur, citra quam necesse sit, idque per accidens*, et in hoc prouocat ad Cap. 3, 7. *emicaret, emergeret*. 5, 4. *indignandum, indole/cendum*. 11, 2. *mortuus, extinctus*. 37, 3. *vri, cremari*. 24, 1. *sciunt, norunt*. Cl. HEVMANNVS ita vult legi: *concineret, et eadem vel vellet vel nollet*. Sed vsos frequentissime hoc dicendi genere veteres Auctores, exemplis sat multis, probat F. O. MENCKENIVS, quibus addo PLIN. Lib. 10. ep. 50. *Superest, vt tu libratores vel architectum mittas*. FLOAVS 1, 9, 10. *ne potestas solitudine vel mora corrumpatur*. MINVCIVS noster 20, 2. *anti-*
quitas

ANALYSIS

C. De resurrectione
mortuorum, *quam im-*
pugnat, argumentis

1. κατ' ἀνθρώπων;
quia ad resurrectionem
stabilendam multa a-
lia absurda simul sunt
adsumenda. e. g.

a) ignium sepulturam
esse reiiciendam, ne
scilicet corpus resu-
scitandum periret. XI.

3.

b) poenas et remunera-
tiones post mortem
statuere, quia error
errorem facile pariat.

4. 5.

c) ipsos Christianos
poenis esse dignos, cum
sint mali. 5.

d) deum esse iniustum,
qui sortem in homini-
bus puniat, cum
omnia subiecta sint fa-
to. 5. 6.

2. κατ' ἀλήθειαν, osten-
dendo impossibilitatem.

a) dilemmate. 7.

C. Ad obiecta de mor-
tuum resurrectione
respondetur.

a) Ignium sepultura
non facilitandae re-
surrectionis causa re-
iicitur, sed ut mos ve-
terum humandi cor-
pora frequentetur.
XXXIV. 11. 12. 13.

b) poenas post mortem
etiam gentes statuunt,
sed easdem perhorre-
scunt. 14. XXXV. 1. 5.

c) Christiani ethnicis
tamen multo sunt me-
liores. 5. 6. 7.

d) concedit fatum esse,
sed liberum, ob omni-
scientiam Dei, qua
futura praesciat.
XXXVI. 1. 2. 3.

2. Possibilitas resurre-
ctionis adstruitur

a) tum sententiis philo-
sophorum, tum argu-
mentis

LOGICA DIALOGI.

b) *defectum exempli.* 8.9.

4. Ob mala plurima, quibus cultores suos exponit. *Cultus enim dei unus non ducit ad felicitatem,*

a) *quia eius cultores sunt pauperes.* XII. 1.2.

b) *quia infirmi ac calamitosi.* 3.

e) *tormentis aliorum expositi.* 4.

d) *a deo relinqui.* 4.

e) *alii sine deo felices sunt.* 5.

f) *ho-*

mentis ex ratione petitis. XXXIV. 5 - 10.

b) *aeque absurdum est, exemplum hominis, qui ex mortuis resurrexerit, videre velle, quam esset postulare, ut sol sub noctem oriatur, et arbores in hieme ver-
nent. Exempla resurgentium apparebunt vti-
que, sed suo tempore.*

12. 13.

4. Inter Christianos et ethnicos de eo, quod bonum malumue est, non conuenit.

a) *paupertas haec non infamiae, sed gloriae est; non coacta, sed voluntaria.* XXXVI. 4-8.

b) *fortitudo infirmitatibus roboratur; virtus calamitatibus.* 8.

c) *gloriamur suppliciiis affecti, freti auxilio Dei.* XXXVII. 1 - 6.

d) *non derelinquimur a Deo, sed tentamur.* 9.

e) *felicitas sine Deo non potest esse solida.* 6 - 11.

c 3

f) *vo-*

huc dimidiata verba tentantibus, ² loque-
lam ipso offensantis linguae fragmine dul-
ciorem. Quo in aduentu eius non possum
2 exprimere sermonibus, quanto, quamque
³ impa-

cipio *exsistentibus*. *Inno-*
centes quippe annos dixit
MINVCIVS, vt *fessos*
annos SENECA *Hip-*
pol. 267. *rudes annos*
QVINCTIL. *Instit. Orat.*
l. I. c. n. BVRM. Ita
fatis, credo, lectio re-
cepta stat confirmata, ne-
que erat, cur HEVMAN-
NVS rescriberet: *et, quod*
est amabilius, liberis ad-
huc innocentibus. Addo,
posse haec verba com-
modius et ita explicari:
liberis adhuc innocen-
tibus annis h. e. per annos,
sine propter annos. Ab-
lativum certe hoc modo
exponendum esse non-
nunquam, docet COR-
TIVS ad *Lib. II. Epist.*
Cic. *Epist.* IO. §. 5. MEN-
CKENIVS *liberos an-*
nis innocentibus interpre-
tatur per *liberos, qui sunt*
annorum innocentium.

² loquelam — dul-
ciorem] IO. MEVSIO

reponendum videtur lo-
quela, ipso offensantis
linguae fragmine dulcio-
re, ac ita sane edidit
CHR. CELLARIVS.
Sed vti de *κακοφωνία* ni-
hil dicam, vulgata et
MS. Regio firmata lectio
manum medicam non fla-
gitat; est enim *Apposi-*
tio Schema non infre-
quens, de quo adiri po-
terit G. I. VOSSIUS de
Construct. Cap. 2. Vide
et CASP. BARTHIVM
Advers. lib. XLIII. Cap.
25. DAVIES. Crimen
κακοφωνίας huic emenda-
tioni imputatum, decli-
nare quidem Cel. HEV-
MANNVS studet, ad-
ducto eum in finem lo-
co HIERONYM. *Epist.*
p. 49. *Garrula atque bal-*
butiens linguae offensione
fit dulcior. Sed quis non
videt locum hunc longe
diuersum esse ab illo, vbi
quinquies casus sextus
repetitur.

³ impatienti gaudio exultauerim, cum
 augeret maxime laetitiam meam amicissimi
 hominis inopinata praesentia. Igitur post ³
 vnum et alterum diem, quum iam et au-
 dicitatem desiderii frequens assiduitatis vsus
 impleffet: et quae per absentiam mutuam

A 4

de

³ *impatienti gaudio*] *istimetur*. Ita nempe de
 Lego *impotenti*. Ita et *dolore* IVSTINVS 12,
inpotentem (id est, im- 15. *quosdam impatienti-*
 moderatum, et qui effi- *tius dolentes consolatus*
 cit, vt homo sui non sit *est*; et 32, 3. *His rebus*
 potens,) *amorem* CATVL- *offensus Philippus impa-*
 LVS dixit *Epigr.* 36, et *tientius in dies mortem*
 TACITVS *Hist.* IV, 44. Et *Demetrii dolebat*; et
 iam in LACTANTII *Lib.* V. *AVR. VICTOR in Caes.*
Cap. I. pro impotentes *Cap.* 6. *Qui praelatum*
 librarii scripserunt *adoptione eius Pisonem*
impatientes. HEVM. Quid *impatientius dolens, et in*
 causae sit, cur pro *Epit. Cap.* 14. *Dolore*
impatienti legendum HEV- *ardens, impatiensque*; et
 MANNVS *impotenti* sci- *PLIN. Lib.* 9. *Ep.* 22.
 scat, haud intelligo. Vo- *Dolet, vt qui impatientis-*
 cabulum *impatiens* enim *sime*; et TACITVS *Lib.*
 est eiusmodi, vt de ve- *4. Annal. Cap.* 17. *Tum*
 hementibus animi com- *vero, aequari adolescen-*
 motionibus imprimis v- *tes senectae suae impati-*
 surpetur, atque adeo de *enter indoluit*. MEN-
gaudio recte possit vsur- *CKEN. Si vel maxime*
 pari. Nam, si *dolorem* *concefferim, gaudium di-*
 dixerunt veteres *impa-* *ci posse impatiens vt do-*
tientem, non video, cur *lorem, quod vix credi-*
 minus hoc vocabulum *derim, tamen gaudium*
 tribuendum *gaudio*, quod *inopinatum et repenti-*
 eandem, commouendi *num et praefens an sic*
 animum, habet vim, ex- *dicatur, valde dubito. L.*

- de nobis nesciebamus, relatione alterna comperissemus; placuit Ostiam petere, amoenissimam ciuitatem, quod esset ⁴ corpori meo ⁵ siccandis humoribus de marinis lauacris blanda et apposita curatio.
- 4 Sane et ⁶ ad vindemiam feriae iudiciariam curam

4 *corpori meo*] HEVMANN. scribit *corporis mei*. Sed vsu satis trita constructio verbi Substantiui cum casu tertio. Vide tamen BVNEM. ad *Lactant.* 5, 2, 5. L.

5 *siccandis humoribus*] pro *ad siccandos humores*. Nam balneis marinis utebantur, quoties vitiosis intus humoribus contraxerant languorem, nervis remissioribus et laxis. SVETONIVS in *Augusto* 82, 5. Adde Suetoniana ad *Martialem* 10, 13. Gronov. Curationis huius etiam VITRUVIVS mentionem facit *Lib. V. Cap. 9*. Refero huc et illud SYMMACHI *Lib. VIII. Epist. 46*. Quem locum in singulari Dissertatione A. 1734. edita Lipsiae, et ibidem subsequenti anno in *Actis Academicis*, p.

120 *seq.* recensita interpretatus est IAC. HENR. CHR. ADAMI. *Heum.*

6 *ad vindemiam*] HEVM. scribit *ob vindemiam*. Immerenti vocalae haec iniuria inferitur, nec, qui satis habet cognitum, in multis Auctorum locis, quorum magna pars a IO. FRID. GRONOVIO ad *Senecae Lib. IV. de Benef. Cap. 6*. collecta est, ad notare idem, quod *illo tempore* aut *circa illud tempus*, is minus commode positum hoc in loco iudicabit, quo *feriae ad vindemiam* illae sunt, quae vindemiae tempore habentur s. feriae vindemiales et, vt verum dicam, elegantius ita, quam si *ob* ponatur pro *ad*, dicuntur. MENCKEN. Conferatur etiam CORTIUS ad *Cicor. Epist. Lib.*

curam relaxauerant. * Nam id temporis,
post aestiuam diem, in temperiem semet
7 autumnitas dirigebat. Itaque quum di-
luculo ad mare, 8 inambulando litore,
A 5 per-

Lib. 3. ep. 5. n. 9. Est
et alia explicatio non mi-
nus elegans et concin-
na, qua feriae dicuntur
laxare iudiciariam curam
ad vindemiam *fruendam*.

* *Nam id temporis]*
DUO MINVCIVS ponit,
quae hanc curationem
vel maxime commenda-
bant, *ferias vindemiales*
scilicet et *temperiem au-*
tumnitatis. Blanda erat
curatio ob autumnitatis
temperiem; *apposita*, ob
ferias vindemiales. L.

7 *autumnitas dirige-*
bat] Frustra hic scrupu-
lus iniectus fuit ab do-
ctissimo MEVRSIO, qua-
si deessent nonnulla, de
Caecilio deambulationis
comite adscito. Itaque
etiam nullum ex viris
doctis, qui postea edide-
runt, sibi adsentientem
inuenit, haud dubie non
quod opinati fuerint
omitti quasdam circum-

stantias veluti ex iure,
quod historici non refu-
giant, sed quod credide-
runt satis colligi eius co-
mitatum partim ex su-
perioribus, vbi ostendit
se acturum de sermone
Octauii, quo *Caecilium*
reformauit disputatione
grauissima ad veram re-
ligionem; partim ex se-
quentibus, vbi describit
Octavius Caecilium domi
forisque lateri *Minucii*
inhaerentem. Haec enim
duo loca sic ordinauit
apte auctor, vt ex eis
nequeat lector aliter co-
gitare, quam eum simul
exiuisse. GRONOV.

8 *inambulando litore]*
CELLAR. subscriptorem
nactus CL. HEVMAN-
NVM, edidit *litori*. At
vero incognita Scriptori-
bus antiquis formula, *in-*
ambulare litori, est; nec
vsquam hoc verbum cum
dandi casu coniunctum
inuenio. Gerundii igitur,
non

pergeremus, ⁹ vt et aura, adspirans leniter; membra vegetaret, et cum eximia voluptate. ¹⁰ molli vestigio cedens arena subfideret; Caecilius, simulacro Serapidis denota-

non participii, vim habet inambulando illud; litore autem pro in litore positum est eodem modo, quo apud LIVIUM Lib. 23. Cap. 21. Qui ceciderant pugna Cannensi, et FLORVM Lib. 3. Cap. 16. Occiso palam comitiis Annio; et CVRTIVM Lib. 7. Cap. 7. Cecidere eo praelio peditem duo millia, et OVIDIVM Epist. 1. Her. v. 21.

Denique quisquis erat
castris iugulatus
Achivis;

aliosque plures, adductos ex parte a Cl. DRÄKENBORCHIO ad Livii Lib. 9. Cap. 32. MENCKEN.

9 vt et aura] Deleo vt HEVM. fortasse quia offendeatur, quod hoc modo caussa ambulandi esset, vt vestigio cedens arena subfideret, quod non probabat.

10 molli vestigio cedens arena] Hic locus ab Interpretibus varie est tentatus. OVZELIVS et cum eo SCHEFFERVVS et DAVISIVS vestigium accipiunt de planta pedis. Sed concoquere SCHEFF. non potuit, qui plantae, eorum imprimis, qui calceis non admodum frequenter vtantur, dici queant molles. Hac difficultate permotus hoc molli plane eiecit. GRVNERVS, qui cum WOPKENIO et GRONOVIO accipit de vestigii pedisve impressione per metonym. rem ita expedit: Cedens arena erat molli vestigio, quod, cedendo, locum, qui pede calcabatur, molliorem faciebat, quo sensu est casus sextus, vt molle iter apud QVINCTIL. Instit. Orat. 4, 2. p. m. 350. mollis trames OVID. Fast. 3, 15. vinea mollis et

notato (vt ¹¹ vulgus superstitiosus solet)*
manum ori admouens, osculum labiis
¹² impressit. Tunc Octavius ait: Non III.
boni viri est, Marce frater, hominem do-
mi forisque lateri tuo inhaerentem, sic in
hac ¹³ imperitiae vulgaris caecitate dese-
rere,

et cedens. Neque vero
wowero *mollis*, quod
in edit. Romana se inue-
nisse perhibebat, *reponenti* assentiri debebant
vel DAVISIVS, vel
CLERICVS in *Biblioth.
Select.* T. XXIV. pag.
124. Adplaudo HEV-
MANNO, qui ait, MI-
NVC. dicere voluisse:
arenam, etiam leuiter ab
euntibus impressam, ces-
sasse. Eodem modo dici
potest: *Cervical molli cer-
vici cedens subsidit; Es
liegt sich weich.* L.

II *vulgus superstitio-
sus solet*] Malim legere
superstitiose solet. HEVM.
Fortasse quod masculi-
num genus additum voci
vulgus, nolit. Atqui ha-
bet vocem hanc eodem
genere HORAT. *Lib. 2.
Serm. 3. v. 62.*

- - *Huic ego vulgum
Errori similem cunctum
insanire docebo.*

Haec MENCKENIVS,
qui etiam Comparativum
superstitiosius praefert.

12 *impressit*] in MS.
est *pressit*, quod etiam
pro Composito *impressit*
posuit OVIDIVS *Fastor.*
I, 355.

- - *dentis in vite
prementem.*

VIRGIL. *Aen. 6, 197.*

- *Sic effatus vestigia
pressit.*

13 *imperitiae vulga-
ris caecitate*] pati, vt in
religione paganorum per-
maneant. *Vulgarem* vero
dicit, quia tunc sensim,
qui paullo emunctioris
naris erant, gentilium
religionis fraudes sentie-
bant, et Christum seque-
bantur: ita vt vulgus
tantum in ethnicorum
superstitione remane-
ret. L.

- *rere, vt tam luculento die in lapides eum patiaris impingere, effigiatos sane, et vinctos, et coronatos: quum scias, huius erroris non minorem ad te, quam ad ipsum, infamiam redundare. Cum hoc sermone eius ¹ medium spatium ciuitatis emensi, iam liberum litus tenebamus. Ibi arenas extimas, velut sterneret ambulacro, perfundens

¹ *medium spatium ciuitatis*] non est *distancia Ostiae a Roma*, quod placuit WOPKENIO; cum interuallum inter Romam et litus, quippe XVI stadiorum, vel cursoribus fatigandis sufficiat, ne dum vt spatiano vmbratici homines tale absolueret vel potuerint, vel voluerint; neque est *medium spatium per civitatem Ostiensem, qua parte mare spectabat, liberam muris*, quae sententia se commendavit BARTHIO *Adversf. XLIII. Cap. 25.* siquidem hoc spatio confecto, non *liberum litus*, sed campos et agros *nasti essent*. Sed est *spatium, quod interiacet medium inter Ostiam civitatem, et lo-*

cum a deambulantibus petitum, id est mare. Quod bene monuit Vir quidam doctus in *Observ. misc. Crit. Vol. X. T. I. p. 13.* Ostiam enim petebant Romani, vt nostri homines thermas, acidulas, vel etiam vineas. Ibi, per aliquot tempus commorati, delectabantur quotidie, *inambulando litore ad mare pergentes*, quod mare ab Ostia ciuitate tria stadia abest, et commode intra spatium horae poterat absolui. His vero obseruatis, nec DAVISIO assentiendum, qui vocem *civitatis* delet; nec HEVMANNO, qui *itineris* reponit; nec MENCKENIO, qui *viae et itineris* rescribit. L.

fundens lenis vnda ² tendebat: ³ et, vt
semper mare, etiam positis flatibus, in-
quietum est, etsi non canis spumosisque
fluctibus exhibat ad terram; tamen * crispis
toro-

² tendebat] Sic MS. Rom. Edit. *tundebat* wo-
WER. *tendere* hic est ex-
tendere, ex mente omni-
um Interpretum. HEV-
MANNO vero non est
actiuum, sed neutrum, et
aqua exundans dicitur
tendere in terra, quam
occupauit, velut exerci-
tus in campo. Accusa-
tius arenas vero regi-
tur a participio *perfun-*
dens.

³ et, vt semper mare
etc.] Haec ego sic intel-
ligo ac suppleo: vt sem-
per mare, etiam positis
flatibus, inquietum est,
(sic etiam tum erat, et)
etsi non canis spumosisque
fluctibus exhibat ad ter-
ram, tamen crispis toro-
sisque (sc. exhibat ad ter-
ram per Zeugma). De
Zeugmate est res nota
EX SALLVST. *Iug. Cap.*
3. n. 2. de altero, quod
in comparatione post pro-
positionem, redditionem

suppleui, non item. Ita
tamen CICERO *Lib. 7.*
Epist. 28, 6. Respublica
erat mihi carior, quam
nunc, supple. SIDO-
NIVS 2. Epist. 8. perpe-
tuis sedibus dormienti
similior illata est, supple
quam mortuae. Adeoque
non erat, cur Cl. HEV-
MANNVS sic emenda-
ret: *et, vt semper mare,*
etiam positis flatibus, in-
quietum est, et, si non
canis spumosisque flucti-
bus aestuat, terram ta-
men crispis tortuosisque
lambit; delectati perquam
sumus, cum, cetera.

* *crispis torosisque*] Ita
scriptum in MS. Reg. non
tortuosus, quod notant
B. HIERONYMVS ad
Heliodorum: Licet in mo-
dum stagni fusum aequor
arrideat, licet vix sum-
ma iacentis elementi spi-
ritu terga crispentur. Et
in epitaphio Paulae: *Huc*
vsque prosperis naviga-
vimus

labitur: vel summis fluctibus tonfis ¹¹ emicaret, emergeret, dum assiduo saltu subleuatur. Is se in pueris victorem ferebat, cuius testa et procurreret longius, et frequentius ¹² exsiliret. Igitur quum omnes hac spectaculi voluptate caperemur, Caecilius ¹ nihil intendere, neque de contentione ridere: sed tacens, anxius, segregatus, ² dolere nescio quid vultu fatebatur. Cui ego: quid hoc est rei? cur non agnosco, Caecili,

¹¹ *emicaret, emergeret*] Posterius verbum electum fuit a WOWERO, sed meliori iure retinetur ab HERALDO, qui simul MINVCHII editoribus hanc regulam iniungit: *Amat MINVC. plures voces eiusdem significationis* (idque *ἀεὶνδέναι*) copulare.

¹² *exsiliret*] Sic est in MS. et in Ed. Rom. pro quo non oportebat a nonnullis edi *resiliret*. Et si enim hoc verbum non est huic loco inconueniens (nam et OVID. *Metam.* 12, 480. dixit: *resiliit tecti a culmine grando*); tamen nihil est causae, cur *exsiliret* reiiciamus, quod etiam praecedenti *emicaret* similis est. HEVM.

¹ *nihil intendere*] Hos infinitiuos, siue per *Enallagen modorum* interpretaris, siue per *Ellipsin* verbi *coepit*, ubique fere aliquid dissoluti habent et positos inuenies in *tristitia*, *confusione*, *trepidatione*. CAESAR de Bell. Gall. 1, 32. *nihil Sequani respondere, sed in eadem tristitia taciti permanere*. Id. c. 16. *Diem ex die ducere Aedui, conferri, comportari, adesse, dicere*. Eadem ratio est *Asyndetor*.

² *dolere*] In MS. est *dolore*, unde HEVM. facit *doloris*. Eleganter sane; sed elegantiae non minus est in lectione recepta. *Dolere nescio quid est, dolere ob aliquid*.

Caecili, ³alacritatem tuam illam? et illam oculorum etiam in feriis hilaritatem requiro? Tum ille: Iamdudum me Octavii nostri ³acriter angit et remordet oratio: qua, in te inuectus, ⁴obiurgavit negligentiae, ut me dissimulanter gravius argueret inscientiae. Itaque progrediar ulterius: de toto et integro mihi cum Octavio res est. Si placet, ⁴ut

3) *alacritatem tuam illam?* Ne quem offendat iunctura verborum *tuam illam? et illam*, hoc ex usu Auctoris fieri offendam. Sic Noster 21, 5. *Sacra ipsa et in mysteria*. 35, 4. *parentem omnium et omnium dominum*. 9, 8. *sexus omnis homines et omnis aetatis*. 10, 2. *templa nulla, nulla nota simulacra*. 10, 5. *in omnium mores, actus omnium* — *inquirere*. 10, 6. *adstat fatiis omnibus, locis omnibus intererrat*. 7, 4. *rata testis est, testis et*. 5, 5. *beati fatiis, fatisque prudentes*. 28, 8. *bonum capita et capita vervecum*. 32, 8. *tenebris interest, interest cogitationibus*. 23, 8. *tormentis quibus et quibus machinis*. 24, 4. *ridenda quam multa, multa etiam mi-*

seranda sunt. Hoc expedito, superest, ut lector moneatur, interrogat. *cur* ante verbum *requiro* esse repetendam, per *Zeugma*. Si quis adeo in textum velit recipere, per me licet. Hoc certe liquet, supervacuum esse emendationem HEVM. quam adfert: *Cur non agnosco, Caecili, alacritatem tuam illam, et illam oculorum, etiam in feriis hilaritatem?* nec CELLAR. qui *illam?* et in *cur* mutat, esse audiendum. L.

4 *obiurgavit*] sc. *te*, quod pronomen etiam omittitur apud CIC. *Lib. 7. Epist. 28, 5. Intellexi enim ex tuo sermone, — dicere te, ex meis libris animum meum (te) considerare.*

vt ⁵ ipsius sectae homo cum eo disputem, iam profecto intelliget, facilius esse in contubernalibus disputare, quam ⁶ conferere sapi-

⁵ *ipsius sectae homo*] opponitur aduersario ficto et quasi vmbatico, qui exercitii tantum gratia, aduersarii partes in se suscipit, quod fit, cum disputatur *in contubernalibus*. Quo iure igitur HEVM. rescribat: *ut de ipsius secta hodie cum eo disputem*, alii videant, WOPKEN. etiam sinistre intellexit, qui *de eadem cum* OCTAV. *secta* cogitat. Melius utique CELLAR. qui *sectam paganorum* intelligit, cui adhuc deditus erat Caecilii. L.

⁶ *conferere sapientium modo:*] h. e. accurate disputare, prout philosophos, quales nos esse prosumus, decet. Conferere sc. *argumenta* est disputare. *Modo* autem positum est pro more. Ita LACTANT, 7, 7, 9. *Erravit ergo Democritus, qui vermiculorum modo putauit homines effusos esse de terra*. Etiam de *Ira*. Cap. 20, 10. non-

nullae edit. habent: *pecudum modo humi repere*. In MS. teste HERALD. et RIGALT. est: *quam conferere sapientiam modo in istis* cetera. Inde RIGALT. primus fecit: *conferere sapientium modo*. In *istis*, et reliqua. In hac emendatione vnum illud desidero, quod clausula sequens nimis abrupta incipit. Hinc suspicor, priorem clausulam desuisse in *modo*, et posteriorem a *modo* incepisse, cuius quidem rationis exempla dedi ad *Capitis huius num. 3*. Omisionis autem ratio in alterutra clausula in promptu est. Nemo, credo, HEVM. assentietur rescribenti: *Si placet, ut — cum eo disputem, in istis ad tutelam — intensius disputare*. Iam profecto intelliget, facilius esse, in contubernalibus differere, (ita scribo pro conferere,) quam disputare sapientium modo. HERALD. *quam conferere sapienti manum*.

sapientium modo: modo in istis ad tutelam balnearum iactis, et in altum procurentibus petrarum obicibus residamus, ut et requiescere de itinere possimus, et intentius disputare. Et cum dicto eius adsedimus ita, 5 ut me ex tribus medium, lateris ambitione, protegerent. nec hoc obsequii fuit, 7 aut ordinis aut honoris: quippe cum amicitia pares semper aut accipiat, aut faciat: sed ut arbiter, et vtriusque proximus, aures darem, et 8 disceptantes duos medius segregarem. Tum sic Caecilius exorsus est: V.

Quamquam tibi, Marce frater, 1 de quo maxime quaerimus, non sit ambiguum, utpote quum, diligenter in vtroque viuendi

B 2 genere

7 aut ordinis] Fallitur w o w. abesse a MS. Codice haec verba ratus. Contrarium testatur *av-
τότης* HERALDVS, qui et Cap. 9, 3. docet, saepius w o w. afferre aliquam scripturam, quasi illius vetusti Codicis sit, cum tamen ibi non reperitur. Fefellerat videlicet eum amicus, qui a se inspectum esse istum Codicem mentitus fuerat. HEVM.

8 disceptantes] Editio Oxoniensis habet *discrepantes*. OVZEL.

I de quo] MINVC. id, de quo scripserit, necesse est. Tam dura enim ellipsis non conuenit scriptori tam Latine docto, tamque venustatis studio. HEVM. Atqui conuenit ea CICERONI Lib. 3. Epist. 6, 7. ut tuum factum qui, quo animo inter nos sumus, ignorant, alieni hominis — esse videatur, ubi pluracORTIVS. Conuenit LACTANTIO 6, 12, 39: Sed quae in superuacua fueras impensurus, ad meliora conuertas. CAESARI de Bello Gall. 1, 1. tertiam

genere versatus, repudiaris² alterum, alterum comprobaris: in præsentiarum tamen ita tibi informandus est animus, vt libram teneas³ æquissimi iudicis, nec in alteram partem⁴ propensus incumbas: ne non tam ex nostris

tertiam qui *ipforum lingua Celtae appellantur.*

uit Cel. HEVM. ad Cap. I. §. 4. Caeterum confertur Cap. IV, n. 3.

2 repudiaris alterum, alterum] Ita legit HERALDUS, qui superstitioso paene modo lectioni Codicis sui, etsi aperte nonnunquam falsae, inhaeret. MEYRSIUS vero: Male, inquit, MS τὸ postremum alterum inducit. Quibus verbis manifeste testatur; bis fuisse positum, alterum vero postremum litura esse notatum. GRONOVIO melius dixisset semel modo poni τὸ alterum. Sed dixit, credo, quod inuenerat. His tamen verbis et auctoritate editionis Rom. SABAEI inductus GRONOV. qui bis alterum exhibent, quamquam et ipse facit, temere id facere censet. Imprimis vero editioni Rom. nimium quantum tribuit, quam tamen a MS. Codice discrepare iam nota-

3 æquissimi iudicis] Miratur HEVM. non iam dudum rescriptum fuisse iudicii. Ego virum doctissimum in hoc magis miror, qui in loco tam sano mutare quicquam ausus fuerit. Alludit aperte ad habitum iudicum, qui libram manu tenentes depingebantur. libram iusti iudicis laudat ARNOBIUS in Psalm. 139.

4 propensus] Pari facilitate rescribit HEVM. propensus. Sed eadem facilitate lectio recepta defenditur. Certe formula propensus in alteram partem ipsi usurpata formula CICERONI est Lib. 8. ad Attic. Ep. 3. Multitudo et infimus quisque propensus in alteram partem. Quod vero voces

nostris disputationibus nata sententia; quam
ex tuis sensibus prolata videatur. Proinde 2
6 si mihi quasi 7 nouus aliquis, et quasi

B 3

ignarus

ces duas, *propensus* et *incumbas*, coniungit MINVC. ad quarum vtramque referri illud *in utramque partem* potest, id ei demum mirum et insolitum videri potest, qui MINVC. non legit integrum, hoc dicendi genere saepissime vtentem. Ita enim supra 3, 2. perfundens *lenis unda* tendebat, et §. 5. *Eandem* emensi *viam rursus versis vestigiis* terebamus. 5, 5. *Quae supra nos coelo* suspensa sublatæ sunt. Similes *Macrologias* notauit CORTIVS ad Cic. Lib. 5. *Epist.* 7. n. 2. it. Lib. 16. *Ep.* 26, n. 1.

5 *ne non tam*] Imitatur, vt alias quondam monuimus, CICER. *Parad.* 1, 2. *Vereor; ne cui vestrum ex Stoicorum hominum disputationibus, non ex meo sensu deprompta haec videatur oratio.* WOPK.

-6 *si mihi — confidas*] Ex editione quadam

Oxon. IAC. OVZELIUS reponit: *si mihi — confidas*, quod equidem miror, quum, hac lectione recepta, nullus sensus, nisi ineptus admodum et incommodus, exsurgat. Sed bonus ille vir in Syn-taxi expedienda laboravit, cum in animum non reuocaret, istiusmodi pronomina apud optimos auctores, non raro *παρ-έχων*, vt multis ostenderunt Viri doctissimi DIONYS. LAMBINVS ad *Lucretii Lib.* 3. p. 292. et PET. BURMANNVS ad *Phaedri Lib.* 1. *Fab.* 22, 3. Hoc idem etiam in Graecis scriptoribus animaduerti ATHENAG. *Legat.* pro *Christ.* Cap. 9. *Και μη μοι γελοῖον τις νομίση τὸν υἱὸν εἶναι τῷ Θεῷ.* Sic et TATIANVS in *Orat.* ad *Graec.* aliiue DAVIS. VECHNERVS in *Hellenolexicae suae Lib.* I. Cap. 6. §. 5. Addo, nec Hebraeos carere hoc pleonasmī genere, e. gr. *Genes.* 12, 1. 22, 5. imo

ignarus partis vtriusque, confidas, nullum negotium est patefacere, omnia in rebus humanis ^a dubia, incerta, suspensa, ⁹ magisque omnia verisimilia, quam vera.

3 ¹⁰ Quo minus mirum est, nonnullos taedio ¹¹ inuestigandae penitus veritatis cuilibet opinioni

imo nec nos Germanos. HEVMANN.

7 *novus aliquis*] MS. *aliqui*. W O W. Sed cum HERALD. et RIGALT. nihil moneant, non debent pro suspecta voce *aliqui* pugnare summi viri GRONOV. et DAVIS.

8 *dubia incerta*] Eadem iungit, quae CIC. *Lib. I. de Orat. Cap. 20.* GRON.

9 *magisque omnia verisimilia*] Sic est in MS. editi omittunt *omnia*.

10 *quo minus*] In MS. est *quo magis*. Sed praestat ed. Rom. quae, teste W O W. habet *minus*.

11 *Inuestigandae penitus — succumbere*] Sic oramino MS. Hoc tamen non impedit, quo minus

FVLV. VRSINVS reposuerit: *inuestigandae potius veritatis*. IAC.

autem OVZEL. et CELLAR. ediderunt: *inuestigandae penitus veritatis cuilibet opinioni temere potius succumbere*. Male prorsus, cum vox illa *potius* crebro subaudiatur. CORN. NEPOS

Datam. Cap. 8, 1. Statuit congregari, quam cum tantis copiis refugere. LIVIVS 23, 43, 13. *ipsorum quam Annibalis interesse.* A. GELLIVS

Noct. Att. Lib. 2. c. 7. Declinanda sensim et reliquenda esse dicunt, quam respuenda. Sed et apud

Graecos particula μάλλον, intelligitur PORPHYR. *Abst. Lib. 2. Sect. 15. Καὶ μαρτυρεῖται*

ἡ πείρα, ὅτι χαίρουσι τῷ τοῖς θεοῖς ἢ τῷ πολυδαπάνῳ. TATIANVS in *Orat. ad Graec. Cap. 61. Χεῖρ*

τῶ

opinionem temere succumbere, quam in explorando pertinaci diligentia perseverare. Itaque indignandum omnibus, indolescentumque est, ¹² audere quosdam, et ¹³ hoc studiorum rudes, litterarum profanos, ¹⁴ ex-

B 4. pertes

τῶ πρεσβεύοντι κατὰ τὴν ἡλικίαν πιστεύειν, ἥπερ ἀπὸ τῆς πυγῆς ἀρυσσάμενοις ἐλλήσιν. EVSEB. tamen *Praep. Evang.* 10, 2. ibi legit: μᾶλλον ἥπερ. VI. de et IVSTIN. MART. *Apol.* I. c. 18. DAVIS. Adde, quos citat I. H. MAIVS, fil. *Obseru. Sacr. Lib.* I. p. 26. GRABIVS *ad Irenaeum Lib.* 4. c. 23. f. 309. n. f. it. f. 323. n. b. GRONOV. *ad Liu.* 5, 21. SANCT. et PERIZON. *ad Mineru.* 4. 7. p. 692.

[12 audere quosdam] Ita edidimus MS. Reg. auctoritatem sequenti. Antea legebatur: *audire quosdam.* In eodem MS. rude male, pro rudes. HERALD.

[13 et hoc] Non intellico, quemadmodum potuerint id docti viri mutare, SABAIVS in *horum*, alius *hos*. Est enim ipsum ad *Hebraeos* XI.

12. ΑΦ' ἐνὸς ἐγεννήθησαν, KAI TATTA νεκρωμένοις. vbi recte quidem, sed dubie Vetus interpres *et hoc emortuo*; sed corrupte BEZA *eoque iam mortuo*. neque enim id est in Graecis. ACHILLESTAT. VII. p. 427. Καὶ τολμήσεις ἕτας ἐπὶ τοῖς αἰχίσις ἀποθανεῖν, νομιζόμενος φονεὺς, καὶ ταῦτα λευκίπτης. GRONOV.

[14 expertes artium etiam nisi sordidarum] Ex editione prima rescribi iubet WOWER. *nisi sordidarum.* Quae scriptura priore, vbi legebatur, *etiam sordidarum*, est verosimilior. Cum vero in MS. sit *etiam*, id adeo non reiicio, vt vel maxime locum habere hic putem. Vides, non, quod ante *nisi* ponendum erat, eleganter latere in *expertes*. Eodem modo CYRTIVS VIII, 2, 21: *Iter ignotum erat, nisi indigenis,*

pertes artium etiam nisi sordidarum, certum aliquid, ¹⁵ de summa rerum ac maiestate decernere, de qua ¹⁶ tot omnibus saeculis secta-

digenis, pro non nisi indigenis notum. Ibidem simile alterum exemplum: Interiora, nisi illato lumine, obscura sunt. HEVM. Lectionem MS. ita interpungit HERALDVS, *litterarum profanos, expertes, artium etiam sordidarum.* Quod vt defendat GRONOVIVS, auctorem respexisse ait *Ciceroniana III. Orat. 32. Quantum sibi illi ipsi oratores de praeclarissimis artibus appetierint, qui ne sordidiores quidem repudiarint.* Sed locus est longe diuersus a nostro. Hoc certe constat, Christianos sordidis etiam artibus fuisse mancipatos; atque ipsi etiam Ecclesiae doctores, lanarii, futores, fullones, *ἱεργοὶ, σωτορόμοι, καὶ κνερφεὶς* a gentilibus habiti, vt obseruat ORIGENES *contra Celsum Lib. III.*

¹⁵ *de summa rerum ac maiestate*] HEVM. *summa rerum maiestate,* i. e. Deo. Sed magis mi-

hi, ne quid dissimulem, probatur lectio vulgata. Fortiorem enim et nervosorem in vulgatis, quam in illis HEVM. inesse sententiam putem. Eleganter à MINVC. *summa rerum ipsa natura dicitur;* quomodo etiam TVLLIVS *Lib. 2. de Orat. Cap. 31. Maiestas* autem est ipsum illud numen, quo sapientissime reguntur omnia, et a quo summa rerum administratur, vide loca a me collecta in *Miscellaneorum Lips. Vol. I. P. III. pag. 532.* it. GRAEVIVM *ad Cic. Orat. pro Milone Cap. 30.* MENCKENIVS.

¹⁶ *tot omnibus saeculis*] TERENCEIVS *Andr. I, 1, 28. Quod plerique omnes faciunt adolescentuli.* it. *Eunuch. I, 2, 5. Jam cale/ces plus satis.* Eodem modo Graeci *πλείονες δὲ πάντες, πάρα πολλά.* Sic uniuersos omnes aliquando dixisse Latinos obseruant PA-

sectarum plurimarum vsque adhuc ¹⁷ ipsa philosophia deliberat. Nec immerito: ¹⁸ quum tantum absit ab exploratione diuina humana mediocritas, vt neque, quae supra nos coelo suspensa, ¹⁹ sublata sunt, neque quae infra terram profunda, demersa sunt, ²⁰ aut scire sit datum, aut scrutari

B 5

per-

REVS in *Lexico Plautino* ac PRICAEVS ad *Apul.* p. 346. Placet etiam interpunctio WOPKENII de qua tot, omnibus saeculis, sectarum plurimarum, h. e. tot sectarum plurimarum. Et placet prae illa emendatione, quam antea protulit: totis, omnibus saeculis per *Asyndet.* HEVMANNI coniectura est liberior; post tot omnis seculi sectarum inquisitionem; adeoque repudianda.

¹⁷ ipsa philosophia] hoc est ipsi philosophi. *Abstr.* pro *Concr.* vide CORTIVM ad *Cic. Lib.* 8. *Ep.* 4, 5.

¹⁸ exploratione diuina] hoc est Dei. vid. Index. HEVM. scribere non dubitat: ab exploratione rerum diuinarum.

¹⁹ sublata sunt] Sustollere vsurpatur de machinis, quibus aliquid in sublime tollitur. LUCRET. 4, 904. — — leui sustollit machina nisu, it. de sideribus AVIEN. in *Arato* v. 631. qua semet sidera porro sustollunt. Contrarium eius est demergere. Quidam habent sublimata, quod et ipsum est bonum et huic loco conueniens, at cum destituatur auctoritate et MS. et edit. Romanae, merito reiiicitur. Suspensa profundis; sublata demersis opponuntur.

²⁰ aut scire sit datum] Haec verba in MS. Regio ita leguntur: vt scrutare permissum aut stuprari religiosum. Vnde HERALD. aut scrutari permissum aut stuprari (vitio, credo, operarum pro

- permissum, aut stuprare religiosum: et beati fatis, fatisque prudentes iure videamur; si, secundum illud vetus Sapiientis oraculum, nosmet ipsos familiarius nouerimus. Sed, quatenus indulgentes infano atque inepto labori, vltra humilitatis nostrae terminos euagatur, et in terram proieccti, coelum ipsum, et ipsa sidera audaci cupiditate transcendimus, vel hunc errorem saltem, non vanis et formidolosis opinionibus implicemus. ²¹ Sint principio omnium semina, natura in se coeunte, densata: ²² quis hic auctor Deus? sint fortuitis concurfionibus totius mundi membra coalita, digesta, formata: quis Deus machinator?

pro *stuprari*) religiosum. RIGALT. *stuprare* h. e. quasi stuprum terrae inferre, in viscera eius penetrando. IOS. SCALIGER legi posse existimabat *ruspare*, vel *ruspari*, quod ad MS. proxime accedere videtur. CELLAR. *sciscitari relig.* HEVM. *scitari permissum, aut scrutari religiosum.* Posse *stuprare* explicari per *corrumpere*, siue errorem vanis et formidolosis opinionibus implicare, vt loquitur noster, nullus equidem dubito. CICERO

ipse ad *Attic.* i, 18. *stupratum iudicium*, i. e. corruptam.

²¹ *Sint principio*] Ita MS. Reg. non *principia*, quae erat vulgata lectio. HERALD.

²² *quis hic auctor Deus?*] Pro hic legendum *his*, suspicatur HEVM. Sed frequens ista Enallage, vel CICERONI *Lib.* 2. *Ep.* 5. *Haec negotia quomodo se habeant*, i. e. *quomodo se negotia hic habeant.*

nator? Sidera licet ignis accenderit, et 8
 coelum licet ²³ sua materia suspenderit:
²⁴ licet terram fundauerit pondere, ²⁵ et
 mare licet influxerit e liquore; vnde haec
 religio, vnde formido, ²⁶ quae superstitio
 est? Homo, et animal omne, quod nasci- 9
 tur, inspiratur et ²⁷ alitur, elementorum
 vt

23 *sua materia*] Ita MS. Reg. teste HER. Fallitur W O W. qui ibi esse ait *pura materia* et legendum esse censet; *levissima materia*. v. *Indic. s. s. s. s.*

24 *licet terram fundaverit pondere*] Ita HERALD. auctoritatem MS. Reg. sequutus, edidit, nisi quod pro *terram* est *terra*. Plene ita: *licet* (sua materia) *terram fundauerit pondere*, h. e. ob pondus. RIGALT. visum ita rescribere: *fundauerint pondera*. BARTHIO ita: *se fundauerit pondere*. CELLARIO cum aliis: *fundauerit pondus*. HEVM. *licet terram suum fundauerit pondus*.

25 *mare licet influxerit e liquore*] Ita MS. Reg. Sensus est: *Licet*

(sua materia) *e liquore fluxerit in mare*. Vnde RIGALT. hanc lectionem infert: *et mare licet influxerit eliquor*, quod postremum vocabulum accipit pro Nom. Subst. Alii: *influxerit liquor*. HEVM. *confluxerit e liquore*, et hanc emendationem probat loco TIBULLI *Lib. IV, 20. Qualis et incuruum pontus confluerit orbem*. MENCK. qui lectionem MS. defendit, docet, mari crescenti, et tanquam in altum surgenti, propriam esse vocem *influxere*, idemque notare, quod Germanis *anflussen*, *anwachsen*. Loca huc conducentia v. in *Indice*.

26 *quae superstitio est?*] HEVM. legit: *atque superstitio est*.

27 *et alitur*] Rom. Edit. *et alitur* W O W.

In

vt.²⁸ voluntaria concretio est, in quae rursum homo, et animal omne diuiditur,²⁹ soluitur, dissipatur, ita in fontem refluunt, et in semet³⁰ omnia reuoluuntur, nullo artifice, nec³¹ iudice, nec auctore. Sic, congregatis ignium feminibus, soles alios atque alios semper splendere; sic exhalatis terrae vaporibus, nebulas semper adolescere:

In MS. est *attollitur*. CUPERI neque correctio neque interpretatio, quarum illam CLERICVS in *Biblioth. Select. Tom. XXIV.* p. 128. hanc in *Tom. XXVI.* p. 459. profert, assensum meretur. HEVM. Post tot summorum virorum coniecturas proferam et meam qualemcunque, quae cum MS. optime conciliari poterit: *Homo et animal omne, quod nascitur*, inspiratur et tollitur, *elementorum vt*, cetera. Qui *inspiratur*, vitam capit; *tollitur* autem, cui vita eripitur. *Homo et animal omne* est Subiect. *inspiratur et tollitur* est Praedic. GRONOV. per modum interrogationis ita: *elementorum vt voluntaria concretio est?*

28 *voluntaria concretio*] HEVM. Vera, inquit, scriptura haec est: *fortuita concretio*. Sed nescio, annon pati iure lectio vulgata retineri queat, praesertim cum *casus voluntarius* CIC. *de Fin.* 2, 65, sit idem, qui et *fortuitus*.

29 *soluitur*] Haud dubie legendum *resoluitur* HEVM. Solent tamen saepe simplicia pro compositis adhiberi.

30 *omnia reuoluuntur*] HEVM. transponi verba iubet *reuoluuntur omnia*.

31 *nec iudice*] HEVM. quia vim vocis non adsequabatur, legit: *nec aspice*. Etiam MENCKEN. quid sibi velit illud *iudice*, se ignorare fatetur. Hoc loco quid sit *iudex*, Index demonstrabit.

re: ³² quibus densatis coactisque, nubes
 altius surgere: iisdem ³³ labentibus, pluuias
 fluere, flare ventos, grândines increpare:
 vel nimbis collidentibus, tonitrua mugire,
 rutilare fulgura, fulmina ³⁴ praemicare.
³⁵ adeo passim cadunt, ³⁶ montes irruunt, 15
 arboribus

³² quibus densatis] Non erat, cur HEVM. rescriberet: atque his densatis.

³³ labentibus] Sic est in MS. de edit. Romana testatur idem HEVM. SAB. vero et BALD. labantibus.

³⁴ praemicare] Vt promicare potius cum doct. HEVSINGERO legam, nihil me mouet. Habet enim hoc ipsum praemicare sensum valde commodum et accommodatum ad mentem MINVC. qui summum et mirificum fulminum splendorem verbo hoc significare voluit. Nimirum praemicare est valde micare, vt fere plerumque praepositio prae in compositione augere significatum simplicis solet. APVLEIANVM verbum est, cuius scriptoris haec sunt: Me-

tam. Lib. V. Lucernam-
 que concinnam, comple-
 tam oleo, claro lumine
 praemicantem, et Lib. X.
 Nam et galeam nitore
 praemicantem. Lib. XI.
 Video praemicantis lunae
 candore nimio completum
 orbem. Et eodem Libro:
 Quorum primus lucernam
 praemicantem, claro por-
 rigebat lumine. MENCK.

³⁵ adeo passim] Non
 debebat Cl. HEVM. adeo
 mutare in Atque (vel Ac)
 ea. Est enim nota haec
 Latinis dicendi forma,
 qua adeo ponitur initio
 propositionis, et vt, quod
 sequi debebat, constru-
 endum cum eo, quod
 praecesserat, omittitur.
 Plene esset ita: Adeo
 passim cadunt - - - vt
 facile inde appareat au-
 diorem harum rerum de-
 um non esse. En! simi-
 lem LACTANTII lo-
 cum 3, 9, 12. Si te quis-
 piam

arboribus incurrunt: sine delectu tangunt
loca sacra et profana: ³⁷ homines noxios
feriunt, saepe et religiosos. Quid tempe-
states loquar varias ac incertas; quibus,
nullo

*piam vocasset ad coenam, in eaque optime acceptus
esses; num sanus videre-
re, si pluri faceres ipsam
voluptatem, quam volu-
ptatis auctorem? adeo
philosophi ad corpus o-
mnia referunt, nihil prorsus
ad mentem, supple:
ut facile inde appareat,
eos pluri facere volupta-
tem, quam voluptatis
auctorem.* Confer eun-
dem auctorem 2, 1. 12.
2, 6, 6. 5, 1, 17.

36 montes irruunt]
Rom. diruunt, W O W.
Bene irruunt, quod est
in MS. nam irruere est
ruere in quem. CLAV-
DIAN. *Conf. Mall. Theod.*
v. 195 in optimis libris
MSS. et ed.

*Irruet intrepidus flam-
mas.*

PRVDENT. *Apotheosi*
v. 414.

*Ecce Gerasenos legio
irruit effera porcos.*

AMMIAN. XVII, 28.
*Has terras Parthicus
irruens, obliquatis mea-
tibus, Istro miscetur.*
AVIEN. *Descript. Orbis*
v. 594. de Acheloo:

*Irruit Hadriacum ter-
gum maris.*

quae loca a CELLARIO
congesta, monitrante
GRONOVIO sumta sunt
ex notis NIC. HEINSII
ad locum *Claudiani de*
Conf. Mallii v. 194.

37 homines noxios fe-
riunt, saepe et] h. e. saepe
etiam. CAESAR *de*
Bello Ciu. 1, 9. haec quo
facilius, certisque condi-
tionibus fiant, et iureiu-
rando sanciantur. LACT.
1, 18, 13. Nam et Her-
culi eadem ipsa porta pa-
tuit. Quo iure HEVM.
scripsisse MINVC. cre-
dat: homines non modo
noxios feriunt, sed saepe
religiosos, videant alii.
Hoc addo, in MS. esse
et saepe.

nullo ordine ³⁸ vel examine, ³⁹ rerum omnium impetus volutatur? in naufragiis, bonorum malorumque fata mixta, merita confusa? in incendiis, interitum ⁴⁰ conuenire infontium nocentiumque? et, cum tabe pestifera caeli tractus inficitur, sine discrimine omnes deperire? et, cum belli ardore ⁴¹ saeuitur, meliores potius occumbere? In pace etiam, ⁴² non tantum aequatur

12

tur

38 *vel examine*] h. e. iudicio. Superfedere HEVM. labore suo poterat, quo rescribat: *discrimine*.

39 *rerum omnium impetus*] h. e. periphrastice *res omnes*. hoc enim verbo veteres in periphrasi esse vsos, docet Cl. ERNESTI in *Claue Ciceron.* WOPK. sumit pro mole.

40 *conuenire*] HEVM. quia verbum deesse putat, a quo excipiantur accusatiui infinitiuis iuncti, scribit *constat euenire*. At vero commodius a verbo *loquar* eosdem pendere aliquis dixerit, si modo interpungantur verba eo modo, quo GRONOV. nobis praeiuit.

41 *saeuitur*] HEVM. non est dubium, hanc esse veram Auctoris nostri scripturam: *cum belli ardor saeuit*. Qui tamen Vir doctissimus hoc impersonali, ex neutro activo formato, magis offendatur, quam verbis *itur, statur*, equidem non video, maxime cum praeter. *saeuitum est*, occurrat apud VELLEIVM Lib. 2. Cap. 74, 4. in *Perusinos magis ira militum, quam voluntate saeu tum ducis*. CVRTIVS Lib. 8. Cap. 10, 6. *Etiam in testis saeu tum est*.

42 *non tantum aequatur nequitia melioribus, sed et colitur*] Ediderunt *sed attollitur*, et *sed et attollitur*. Sed ita aequae in lectione vulgata, ellipsi,

13 tur nequitia melioribus, sed et colitur: vt
in pluribus nescias; vtrum sit eorum dete-
standa prauitas, an optanda felicitas. Quod
si mundus diuina prouidentia, et alicuius
numinis auctoritate regeretur, numquam
mereretur ⁴³ Phalaris et Dionysius regnum,
numquam Rutilius et Camillus exsilium;
14 numquam Socrates venenum. Ecce arbu-
sta

ellipsi, duriore sane, sub-
audiendum foret, *prae*
illis, scil. melioribus.
Quamobrem non reiicien-
dum, quod conicit DA-
VIS. *sed praeponitur.*
Nisi forte, leuiore mu-
tatione, malimus; *in pa-*
ce etiam in tantum aequa-
tur nequitia melioribus
et colitur, vt in pluribus
etc. vel potius: *In pace*
etiam, non tantum aequa-
tur nequitia melioribus,
sed ita colitur, vt in plu-
ribus etc. i. e. vt plures
mali, quam boni felices
sint. WOPK. Mihi plane
nihil mutandum videtur.
Neque perspexisse viden-
tur vocis *colitur* effica-
ciam, qui mutandum cen-
suerunt. Non enim, si
aequatur melioribus ne-
quitia, statim et colitur.
Illa enim eo ipso iam

aequatur melioribus, si
impune licet esse ne-
quam. Sed *colitur* etiam,
si homines improbi ea in
fortuna ponuntur, vt alii
venerari eos, quasi me-
reantur, et in magno ho-
nore habere cogantur.
Hoc enim vult vox *co-*
lere. CIC. aliquoties *co-*
lere et *observare* coniun-
git, vt, *ad Diuersf. XIII,*
78. de Offic. I, 41. OVID.
ex Ponto Lib. 3, 131.
Lib. 4. Ep. 5, v. 25.
GRVNER. *Sed et habet*
PLIN. 7, 30. Sed et *no-*
strorum gloriam percen-
seamus.

43 Phalaris et Dio-
nysius] Habet ex CICE-
RONE, qui haec la-
tius diduxit *de Nat.*
Deor. Lib. III. Cap. 32,
33. DAVIS.

ita frugifera, ecce ⁴⁴ iam seges cana, iam temulenta vindemia imbri corrumpitur, grandine caeditur. ⁴⁵ adeo aut incerta nobis veritas occultatur et premitur: aut, quod magis credendum est, variis et lubricis casibus, soluta legibus fortuna dominatur. Quum igitur aut fortuna certa, aut incerta natura sit, ¹ quanto venerabilius ac melius, antistitem veritatis maiorum excipere disciplinam? religiones traditas colere? deos, quos a parentibus ² ante imbutus es timere, quam nosse familiaris, adorare? nec de numinibus ferre sententiam, sed prioribus credere, qui, ³ adhuc rudi saeculo,

VI.

⁴⁴ iam seges cana] datione MEVRSII pro Rescribit HEYM. iam vulgata adeo ut, sed est cana seges, sed perpetua. Promiscue enim lectio ipsa MS.

Noster adiectiua modo ¹ quanto venerabilius] In vulgatis erat praeposit, modo postposit. 6, 1. quum aut fortuna certa, aut incerta natura sit. 7, 9. dant cautelam periculis; morbis medelam, 31, 1. non ut affirmator testimonium fecit, sed conuicium ut orator adpersit. W O W. notat in MS. esse flaua, sed non est; vt testantur HER. et RIG.

² ante imbutus es timere] Sic MS. vulgati male: imbutus existimare, quam cognosse.

³ adhuc rudi saeculo] haec verba desunt in ed. GRONOV. typorum, vt opinor, vitio.

⁴⁵ adeo aut] Haec lectio non est ex emen-

saeculo, ⁴ in ipsis mundi natalibus, meruerunt ⁵ deos vel faciles habere, vel reges?

Inde

⁴ *in ipsis mundi natalibus*] Non opinor impleri emphasin ab pronomine, quam in eo voluit sitam esse MINVC. si edatur *in ipsis mundi nat.* prout vult MS. Implebit autem, si scriperis *in ipsis mundi nat.* vt infra *ab ipsis imperii nascentis incunabulis*. Certe etiam sic ediderant olim WOV. et ELMENH. et si queat placere enallage casuum. Quod autem ex persona Caecilii nunc profert auctor, plane totum habes vt acceptum et probatum olim Germanis, apud TACIT. in *Germ. cap. 14. Reuerentius visum est de actis deorum credere, quam scire.* GRONOV.

⁵ *deos vel faciles habere, vel reges*] PERIZON. rescribit *patres*. SCHEFF. *socios* vel *familiares*, voce *families* contracte scripta cum lineola in capite. HEVVM. ciues, ob ea, quae sequuntur *Cap. XX. 6.* Sed hae correctiones sunt e-

iusmodi, vt vel, ex diffensione potius, malam causam possis subodorari. Quid est, quod in lectione recepta offendant? At illa optime cum caeteris MINVCII verbis cohaeret. *Cap. XXI.* dicit Noster *ob merita virtutis* (en reges!) *aut muneris* (en faciles!) *deos habitos*. Verum quidem est, quod capite praecedente mentio fiat *ciuium*, sed non *ciuium* absolute, sed *vt ciuium bonae memoriae* h. e. talium, qui aliquis muneris vel artis inuentione faciles se ciuibus suis praebuerunt, eoque ipso bonam memoriam sunt consecuti. Verum etiam, quod SCHEFF. taxat, parum iustam sibi oppositionem videri, quam postulet coniunctio *vel*. Sed nullam oppositionem hic locum habere, sed *vel* vtrouique valere *et* bene monet WOPK. et adducit SEVERVM *Hist. Sacr. I. 53. et sacra ornamenta vel publica, vel priuata.*

Inde adeo per vniuersa imperia, prouin- 2
cias, oppida, videmus singulos sacrorum
ritus gentiles habere, et Deos colere mu-
nicipes, vt ⁶ Eleusinos Cererem, ⁷ Phry-
gas Matrem, Epidauros Aesculapium,
Chaldaeos Belum, Astarten Syros, Dia-
nam Tauros, Gallos Mercurium, vniuersa
C 2 Roma-

6 *Eleusinos Cererem*] Eleusinii, dum colunt Ce-
rerem, nequeunt ita ce-
lebrari, quasi deam co-
lant municipem, vtut
habeant gentiles ritus
sacrorum; quippe quam
veteres deducant fabu-
lae ex Sicilia, aut, si ita
fabulosae genti indulge-
re libet, ex Creta. Ac-
cedit, quod aut gentes
magnas aut vrbes me-
morabiles ad hoc pro-
ducant in proxime sequen-
tibus, quibus anteponi
Eleusinos (etsi Celeo re-
gnatam urbem, vt ia-
stabant,) quae ratio est?
Possis vereri apices lite-
rarum in ea voce con-
fusus et MINVC. dedisse
vt *Hennaeos Cererem*.
Forſan id ſcriptum fuit
Henneios, ſicut *cap. XXI.*
in MS. fuit Henneis, pro
quo reſtituerunt *Oetaeis*
GRONOV.

7 *Phrygas Matrem*] Non opus eſt, vt cum
SIGISM. GELENIO,
LAVR. BARRENSI,
FVLV. VRSINO, eos-
que ſecuto CHR. CEL-
LARIO reponamus:
*Phrygas Magnam ma-
trem*; reniſtitur enim vni-
cus MS. *Cybeleque κατ'
ἰσοχὴν* interdum *mater*
dicitur. VIRGILIUS
Georg. IV, 64.

*Tinnitusque cie, et Ma-
tris quate cymbala
circum.*

Ac *Aeneid. III, 3.*

*Hinc Mater cultrix Cy-
beli Coribantiaque
aera.*

Sic enim cum *Seruo* le-
gendum arbitror, non
Cybele, vt habent edit.
recentiores. Ita et AR-
NOB. *Lib. V. p. 167.*
DAVIS.

- 3 Romanos. Sic eorum potestas et auctoritas, totius orbis ambitus occupauit: sic imperium suum ultra solis vias, et ipsius Oceani limites ⁸ propagauit, ⁹ dum exercent in armis virtutem religiosam, ¹⁰ dum urbem muniunt sacrorum religionibus, castis virginibus, multis honoribus, ac
- 4 nominibus sacerdotum: dum obfessi, et citra solum Capitolium capti, colunt deos, quos alius iam ¹¹ spreuisset, iratos; et per Gallorum acies, mirantium superstitionis auda-

8 *propagauit*] Scribendum omnino *propagauit*. HEVM. Nihil opus est, cum singularis respiciat ad eorum potestas et auctoritas.

9 *dum exercent*] sc. Romani, debebat esse exercet, vt praecedens *propagauit*. Sed ita optimi Auctores loqui consueuerunt. CAESAR *de Bello Gall.* 6, 24. Quae gens ad hoc tempus iis sedibus se continet, summanque habet iustitiae, et bellicae laudis opinio-nem, nuncque in eadem inopia, egestate, patientia, qua Germani, permanent.

10 *dum urbem*] Ita MS, Reg. alii *Orbem*.

11 *spreuisset iratos*].

Male a quibusdam editum est *iratus*. Recte enim prima illa editio *iratos* habet. At etiam ii peccarunt, qui *iratos* edentes, non praefixerunt huic verbo comma. *Irasci* scilicet dicebantur dii, cum vrbs aliqua hostium veniebat in potestatem. Hinc *auerfos a Carthagine Deos* vocabat FLORVS 2, 6, 20. Tum vero Deos suos ethnici solebant *spernere*, imo etiam *saeva in sanctos verbera ferre Deos*, vt OVIDII verbis vtat ex *Amorum* 1, 7, 6; de quo ritu PITISCVS ad Sueton. Tom. I. p. 767. et BAEIVS in suo *de Cometis* libro Cap. 132. HEVM.

audaciam, pergunt telis inermes, sed cultu religionis armati: ¹² dum capti, in hostilibus moenibus adhuc ferociente victoria, numina victa venerantur: dum undique hospites deos quaerunt, et suos faciunt: ¹³ dum aras extruunt, etiam ignotis ¹⁴ numini-

C 3

¹² *dum capti, in hostilibus moenibus*] Romani, dum sunt in Capitolio, quantum erat, ut non essent capti, et in ditione hostium? et sic tamen in moenibus iam hostilibus, hoc est, ab hoste inessis numina victa venerabantur. Quod optimum intellectu. Nunc illud *capti* magis promoveat, quam quum supra dicebat *citra solum Capitolium capti*, ut pateat isto discrimine voluisse eum imitari VIRGILIANA ex VII. *Aeneide*: *Num capti potuere capi?* GRON. Sic est in MS. at in Romana ed. *captis*. DAVIS. in mutavit in *vi* feliciter; sed etiam *hostilibus* mutandum erat in *hostili*. Sic *Cap. VII*, 3. *metu hostili*. HEVM.

¹³ *dum aras extruunt, etiam*] MS. R. *dum*

aras extruunt, dum etiam. Legendum fortasse, *interdum etiam ignotis num.* Ceterum, quorsum addat *et manibus*, fateor me non satis intelligere. De Diis ignotis proculcata res est. Manes etiam Deos habitos pueris notum: sed quorsum hic eorum mentio? Quare nesciebam, an legendum esset: *ignotis numinibus et inanibus*. HERALD. Lektionem MS. defendit GRON. et vult *dum* esse *etiamdum*, vel etiam legendum: *dudum etiam ignotis*.

¹⁴ *numinibus et manibus*] Bene *Caecilius* componit *Deos manes cum ignotis numinibus*. Bene, inquam, ex Epicuri sensu, qui negabat esse aliquos Manes et subterranea regna. Etenim Manes eorum dicuntur,

5 minibus et manibus. Sic, dum vniuersarum gentium sacra suscipiunt, etiam regna ¹⁵ meruerunt. ¹⁶ Hic perpetuus venerationis tenor ¹⁷ mansit, qui longa aetate non infringitur, sed augetur: quippe ¹⁸ antiquitas

tur, qui iam esse defierunt, ac proinde nulli sunt. Et Caecilius *Ignotos Deos spernit*, quia sunt ignoti: et *Manes* siue defunctos, quia defuncti et iam nulli. RIGALT.

15 *meruerunt*] sc. *suscipere*. Quod Zeugma nec CICERONI ignotum *Lib. XI. Ep. 18. Sin aliquid virium forte collegerit, sentiet, nec senatui consilium nec populo Rom. virtutem deesse, nec reip. te viuo imperatorem* sc. deesse. Vel potius Syllepsis, vt idem *Lib. XIII. Ep. 10. Cura igitur, si me tanti facis, quanti et Varro existimat*, sc. te me facere. it. *Lib. IX. Ep. 8. nunc autem quid est, sine his cur viuere velimus? Mihi vero cum ipsis vix, his autem detractis, ne vix quidem* sc. viuere libet.

Sic sane esse in MS. colligitur ex silentio HERALDI et RIGALT. MEVRSIVS vero indicat legi *merunt*, vnde corrigit *inierunt*, vel etiam *regnauerunt*, GRO-NOV. *iuerunt*, nempe in illorum manum velut comitantia Deos. HEVM. vult *eis etiam regnare meruerunt*. DAVIS. *merent*. Lectionem a nobis receptam ed. Romanam exhibere, docet HEVM.

16 *Hic*] MS. *Hinc*, quod placet HER. et GRON.

17 *mansit*] Rom. *maneat*, MS. *manserit*. wow.

18 *antiquitas* — *adstruxerit vetustatis*] Inuenustius *antiquitas* dicitur ceremoniis adstruere *vetustatem*. Sed tamen elegantissimo cuique talia aliquando excidunt. CIC. *de Diuin. II, 33. Errabat enim*

tiquitas caerimoniis atque fanis tantum sanctitatis tribuere consuevit, quantum adstruxerit vetustatis. Nec tamen temere, VII.
(ausim enim interim et ipse concedere, et sic ¹ melius errare,) maiores nostri, aut obseruandis auguriis, aut extis consulendis, aut instituendis sacris, aut delubris dedicandis, operam nauauerunt. ² Specta ²

..C 4

de

enim in multis antiquitas, quam vel usu iam, vel doctrina, vel vetustate immutatam videmus. Tali forma etiam VELLEI. PAT. I, 4. subsequenti tempore magna vis Graecae iuuentutis abundantia virium, sedes quaeritans, in Asiam se effudit. Vbi alia, ut et Leætion. Tull. II, 5. WOPK. Inde HEVM. rescribit: Fanis tantum sanctitatis tribuere consuevit, quantum (sanctitatis iis) adstruxerat vetustas. Etiam iam antea FVLV. VR-SINVS rescribat: adstruxerat.

I melius errare] Ait Caecilius, sese melius errare, quam Octauium, si Romanorum superstitiones probare videatur tam utiles et prosperas

cultoribus suis. RIGALT. Rom. esse melius. WOW.

2 specta de libris memoriam] h. e. specta memoriam de libris hauriendam. In MS. est memoria: e quo inepte facit memoriai IAC. GRONOV. RIGALTIVS putat, aut hanc esse veram scripturam: Specta de libris memoriarum; aut istam: Specta de libris memorias. WOPK. pro de libris coniicit de his rebus, vel hoc de libris errore librarii natum potius existimat, ex voce delubris, quae in praecedente versu existat. DAVISIVS: specta de libris; memoria iam eos, cetera. HEVMANNVS, quia spectare plerumque ad externa referatur: inspice acta et libros memoriam

de libris memoriam: iam eos deprehendes initiasse ritus omnium religionum, vel, vt remuneraretur diuina indulgentia, vel, vt auerteretur imminens ira, aut, vt, iam tumens et saeuens, placaretur. Testis³ mater Idaea, quae aduentu suo et probauit matronae castitatem, et urbem metu hostili liberauit: ⁴ testes equestrium fratrum in lacu, ⁵ sicut ostenderant, statuæ consecratae,

moriarum. et acta accipit pro monumentis publicis res gestas exhibentibus.

³ *mater Idaea*] Haec est verissima lectio, cuius vestigia agnouimus in MS. Reg. vbi scriptum fane fuerat *Idaea*, sed, quia litera I parum cohaerebat, ac praecedenti voci fuerat adiecta, idcirco eam pene deleuerant; vt literulae istius non nisi simulacrum aliquod remanserit. Alii igitur ediderant, *Mater Deum*, FVLV. VRSINVS *Mater dea*, sed adiecta notula, qua *Mater Idaea* volebat legi, CERONE auctore libro *de aruspicum resp. Atque illa mater Idaea.* HERALD.

⁴ *testes equestrium fratrum*] HEVM. emendatio: *equestris fratrum, sicut se ostenderant, statuæ*, bona illa quidem, sed lectioni MS. non praeferenda. τὸ in lacu BARTH. *Aduersf. Lib. LXIII. Cap. 25. exterminat.*

⁵ *sicut ostenderant*] Sic MS. et editi vetustiores. FVLV. tamen VRSINVS deesse aliquid existimans, edidit: *sicut se ostenderant*, et CASP. BARTHIVS *Aduersf. Lib. XLIII. c. 25.* non dubitandum ait, vere coniecisse doctissimos viros, qui reducunt *sicut ostenderant se*; quasi scilicet pron. recipr. subaudiri non possit. CORN. SEVERVS in *Aetna* vs. 317.

tae, ⁶ qui anhelis, spumantibus equis atque fumantibus, de Perse victoriam eadem die, ⁷ qua fecerant, nuntiauerunt. Testis ⁴ ludorum, ⁸ offensi Iouis, ⁹ de somno ple-

C 5

-beii

— penitusque coacti
Exagitant venti —

SEDVLIVS *Carm. Lib.*
IV, 80.

— propriūque lauans in
gurgite fletus.

Auctor *Paneg. V. Cap.*
12, 8. *Posuere venti, fu-*
gere nubes etc. Multa
huiusmodi suppeditabit.
G. I. VOSSIVS *Anal.*
Lib. III. Cap. 3. et *de*
Constr. Cap. 58. DAVIS.
Non male SCHEFF. *se*
ut ostenderant.

6 qui anhelis] h. e.
curſu anhelantibus. Non
enim equites, equis in-
fidentes, anhelabant; sed
equi equitibus onusti, et
viae longinquitate de-
fatigati. Sic est, ut
edidimus, in MS. et in
utraque ed. Romana. et
VRSIN. demum in mar-
gine addidit *an heli*, quem
postea ceteri sunt secuti.

7 qua fecerant,] sc.
victoriam Romanis, siue

praestiterant. Hic sensus
cum fidei historicae con-
venit; tum quoque La-
tinitati satis consentaneus
est; secus quam vidit
MEVRSIVS, qui nemi-
nem unquam Latinorum
victoriam facere dixisse
putabat, ideoque *qua vi-*
cerant, rescribat. VE-
GETIVS M. R. I, 20.
a quibus saepe, factum
esse constat victoriam.
Incertus *Paneg. Maxim.*
et *Constantino*, c. 13. *ſi*
pro diuo Augusto Asia-
cam victoriam tantum-
modo gener Agrippa con-
fecit, cetera WOPK.
Vtrumque verbum, tan-
quam glossema, delet
HEVM.

8 offensi Iouis] Scri-
ptum fuerat in aliquo
exemplari primario, *of-*
fens Iouis. Descriptum
inde fuit in Cod. Reg.
offensio Iouis. Legendum
offensi Iouis. Et recte,
ludorum Iouis. Erant
enim dicati Ioni Circen-
ses,

beii hominis iteratio: et Deciorum deuotio rata ¹⁰ testis est: testis et Curtius, ¹¹ qui, equitis

ses, Iudi maximi votiui, bello Latino tum primum facti. ARNOBIUS 7. *Est, ut ignoscere debeamus Ioui indignanti, non adhibitam curam sollicitiorem ludis Circensibus propriis.* Propriis scilicet, Ioui ipsi dicatis. RIGALT. Corrigit, *offenso Iouis* MEVRS. *offenso Ioue* CELLAR.

9 *de somno*] Sic est in MS. quamquam W O W. testetur esse *somnio*, quod et MEVRSIVS rescribit. Sic CIC. *de Diuin.* I, 42. *Visa est in somnis Hecuba*; id. 2, 27. *per somnum.* VIRGIL. *Aen.* 2, 270.

IO *testis est: testis et*] GRONOV. hanc repetitionem scabrosam vocabat et ingratam, sed mutat tamen mentem in Addendis p. 494. vide, quae notamus *Cap.* IV, 4.

II *qui, equitis sui, vel mole vel honore*] Expresimus lectionem MS. Historia, ad quam noster

respicit, exstat apud LIVIVM VII, 6. Erat scilicet, seu motu terrae, seu qua vi alia, forum medium ferme specu vasto collapsum. Quo facto id illi loco dicandum vates canebant, quo plurimum Pop. Rom. posset, si remp. perpetuam esse vellent. Dubitantes M. Curtium castigasse ferunt, an vllum magis Romanum bonum, quam *arma virtusque* esset. Tum equo, quam poterat maxime *exornato*, insidentem, *armatum* se in specum immisisse, *donaque ac fruges* super eum a multitudine congestas. Nunc ad explicationem verborum singulorum accingamur. *equitis sui* est appositio pro *mole sua qui eques erat.* *Moles* dicitur de *pompa*, *maiestate*, *vi ac potentia*, vid. GRONOV. in *Obseru.* I, 20. en! ARMA, in quibus vis omnis consistebat. *Honor* est praemium virtutis, iudicio studioque civium delatum ad aliquem,

equitis fui vel mole vel honore hiatum
 profundae voraginis coaequavit. Frequentius etiam, quam volebamus, deorum
 praesentiam contempta auspicia contestata sunt. Sic Allia nomen infaustum, sic
 Claudii et Iunii, non proelium in Poenos, sed ferale naufragium est. Et, ut Trafi-
 menus Romanorum sanguine et maior esset, & decolor, spreuit auguria Flami-
 nius: et, ¹² ut Parthos signa reposcamus, dirarum imprecationes Crassus et meruit et
 irrisit. Omitto vetera, quae multa sunt, ⁷
¹³ et, de deorum natalibus, donis, mun-
 ribus,

quem, CIC. *de Clar. Orat.* 280. c. 81. en! VIRTUTEM, quae duo requirebantur, ex oraculo, si remp. saluam esse vellent. Errat ergo CELLAR. qui *Curtium* intelligit de lacu, et *equitem* de equo. HEYM. veram scripturam hanc fuisse putat: *Curtius, qui eques sui olim deuotione hiatum*, cetera. et *equitis* ortum ex *eques sui*; pro *deuotione* scripsisse *oleuolone*, unde natum *ole* vel *honore*; *olim* denique ex *vel m* natum. Credat, qui volet.

12. ut *Parthos signa repetamus*] *Reposcamus*

rescribere nullus dubitavit. ob oculos enim habuit VIRGILIUM suum *Aen.* 7, 606.

— *Parthosque reposcere signa.*

Quem locum si in promptu habuisset, vel HEYM. vel, quem inuentorem emendationis laudat, HEVSING. non utique rescripsissent a *Parthis*. L.

13. *Et, de Deorum natalibus etc.*] Locus a vitiosa interpunctione laborat, sic autem distinguendus est: *et, de Deorum natalibus, donis, muneribus, negligo carmina postarum*; nemo enim nescit,

ribus, negligo carmina poetarum; praedicta etiam de oraculis fata transilio, ne vobis ¹⁴ antiquitas nimium fabulosa videatur. Intende templis ac delubris deorum, quibus Romana ciuitas et protegitur et ornatur: magis sunt augusta numinibus incolis, praesentibus, inquilinis, ¹⁵ quam cultus insignibus et muneribus opulenta. ¹⁶ Inde

nescit, quam frequentes sint in his canendis Poetae. DAVIS. HEVMANNVS ita: *Omitto vetera, quae multa sunt, de deorum natalibus, donis, muneribus, carmina poetarum.* At non dicitur: *multum esse de re, sed in re. L.*

¹⁴ *antiquitas nimium fabulosa*] Nam certe sciverunt eam omnem fabulosam esse, et forsan hoc ipso MINVCII tempore eam talem scripsit IUSTINVS II, 6. *Vt omnis antiquitas fabulosa est.* GRONOV.

¹⁵ *quam cultus insignibus*] Sic olim habuit Codex Reg. Hodie praefert: *cultu insignibus.* Unde Critici occasionem arripuerunt corrigendi: *cul-*

tu insignia. Sed apparent vestigia derae litterae s. quam nos hac editione reducimus in lucem, ut redeat Minucii sensus, iste genuinus, *Templa ac delubra Romana magis esse diuinae beneficentiae titulis augusta, quam cultus insignibus et muneribus opulenta. Beneficentiae tituli sunt augustae illae inscriptiones, NVMINIBVS INCOLIS. NVMINIBVS PRAESENTIBVS. NVMINIBVS INQVILINIS.* At *opulenta cultus insignia* sunt *aureae statuae, thesae, acerrae, lectisternia, solisternia, currus,* et alia huiusmodi pretiosa. RIGALT. Ita distinguendum existimat HER. *quam cultu, insignibus, et muneribus opulenta.*

¹⁶ Inde adeo pleni et mixti Deo vates futura ⁹
 praecerpunt, dant cautelam periculis,
 morbis medelam, spem afflictis, opem
 miseris, solatium calamitatibus, laboribus
 leuamentum: etiam per quietem deos vi-
 demus, audimus, agnoscimus, quos im-
 pie per diem ¹⁷ negamus, nolumus, peie-
 ramus. Itaque, cum omnium gentium de
 diis immortalibus, quamuis incerta sit vel
 ratio vel origo, maneat tamen firma con-
 sensio;

VIII.

¹⁶ *Inde adeo*] Ne,
 quaeſo, dubita mecum
 legere *Deo pleni*, inquit,
 HEVM. ſed nescio, an
 omnibus ſit perſuaſurus.

¹⁷ *negamus, nolumus,*
peieramus] Haec eſt le-
 ctio MS. Reg. Editio
 Romana *volumus*. GE-
 LENIVS *violamus*, (conf.
 Cap. XXIV, 6.) quae
 lectio non diſpliceret, ſi
 librorum niteretur au-
 thoritate. HERALD.
 Mihi dubium non vide-
 tur, quin vir ſummus I.
 R. GRONOVIVS *Ob-*
ſerv. Eccl. Cap. VII. recte
 correxerit *negamus*, (nos
 videre) *nolumus* (audire)
peieramus, quod idem va-
 let, ac *non agnoscimus*,
 DAVIS. Retinendum

omnino, quod in MS.
 itemque in editione Ro-
 mana eſt, *peieramus*.
 Scilicet *peierare deos* eo-
 dem iure MINVC. dixit,
 quo dici ſolet *iurare deos*.
 Notiſſimum eſt illud:
Iouem lapidem iurare, id
 eſt per Iouem. VIRGIL.
 VI, 324: *Cuius iurare*
timent et fallere numen.
 Ibid. v. 351. *Maria aſpe-*
ra iuro. OVID. *Metam.*
 II, 101. *Stygias iuravi-*
mus undas. Et v. 46:
Diis iuranda palus. Di-
 citur vero et *periurare*,
 ſue *peierare*, Deos, hoc
 eſt, mendaciter iurare
 per Deos. EN OVIDII
 locum *Amorum* III, 10,
 22. *Et periuratos in mea*
damna deos. HEVM.

senfio; neminem fero tanta audacia, tamque irreligiosa nescio qua prudentia tumescentem, qui hanc religionem ¹ tam vetustam, tam vtilem, tam salubrem dissoluere, aut infirmare nitatur. ² Sit licet ille Theodoros Cyrenaeus, vel, qui prior, ³ Diagoras Melius, cui ⁴ Atheon cognomen apposuit

¹ *Tam vetustam, tam vtilem*] In aliquo exemplari scriptum fuerat antiquario more, *tam vetus tam vtilem*, quod est, tam vetustam, tam vtilem. Syllabas proxime repetitas semel scribebant, ut videmus in editione Pandectarum iuris ad exemplar Florentinum. Et haec scriptura compluries in Minuciano exemplari reperitur. RIGALT.

² *Sic licet*] Scribo, *Sit licet*. MEVRS. Et sic est in MS. Reg.

³ *Diagoras Melius*] In MS. est *Diagoras Milesius*, ac ita sane eum vocarunt non modo EVSEBIUS et THEODORETUS, ut notavit vir doctissimus RIC. BENTLEY ad *Fragm. Calli-*

machi 86. sed et CHRYSOSTOMVS *Hom. IV. in primae Epist. ad Corinth. Cap. I.* ut animi sim dubius, auctorine an librariis hanc lectionem debeamus. Vt cunque sit, Atheus iste in *Melo* insula fuit natus. Vide AELIANVM *Var. Hist.* 2, 23. et SVIDAM. DAVIS.

⁴ *Atheon cognomen*] HEVM. ad hunc locum et in *Actis Philosophorum*, Tom. I. pag. 43. iudicauit Graecum ἀθεῖς rescribendum esse. Sed habet cognomen huius Philosophi peruerfi CICERO non Graecum modo, sed et Latinum, e.g. de *Nat. Deor.* I, 23. *quid? Diagoras, Atheos qui dictus est*: Item 3, 37. *At Diagoras, atheos ille qui dicitur*. Sic, cognomen

posuit antiquitas, qui vterque, nullos deos adseuerando, timorem omnem, quo humanitas regitur, venerationemque penitus sustulerunt: numquam tamen in hac impietatis disciplina simulatae philosophiae nomine atque auctoritate pollebunt, quum Abderitem Protagoram Athenien-
ses

men Heracliti, quod CIRCERONI Lib. II. de Fin. Cap. 5. Graecum est *εὐκλειπὸν*, LIVIVS, in alia licet persona, Latine vertit XXIII, 39. *Heraclitus*, cui *Scotino cognomen erat*. Nec debet haec lectio mendi esse suspecta. *Dauisio* enim testis A. GELLIVS Nott. Attic. lib. XV, 29. *Quae istae in loquendo figurae notae satis usitataeque sunt*, mihi nomen est *Iulius*, et, mihi nomen est *Iulio*. *Tertiam figuram nouam hercle reperi apud Pisonem in secundo Annalium. Verba Pisonis haec sunt: L. Tarquinium, collegam suum, quia Tarquinium nomen esset, metuere. L.*

5 pollebunt] DAVIS. legebat pollebit, et exponit: Sit licet ille, qui

hanc religionem dissoluere nitatur, Theod. vel Diag. nunquam tamen id valebit praestare. Sed nihil ego in vulgata lectione mouerim: Sensus est: Fecerit hoc (conatus hoc fuerit) Theod. ac prius etiam Diag. nunquam tamen apud potesteros nomine auctoritateque simulatae philosophiae, multum valebunt. Sic ad duo singularia recte refertur verbum plurale pollebunt. Vel hic accipiendum pro et. Ut supra c. I. ut prius mecum voluntate concineret, eadem vellet vel nollet. Vide, quae notavi ad Cap. V. WOPK.

6 Athenienses viri] Ultimam vocem temere prorsus expunxit FVLV. VRSINVS, eodem enim modo boni auctores passim

ses viri, ⁷ inconsulte potius quam profane
de diuinitate disputantem, et expulerint
suis finibus, et in concione eius scripta
⁸ deusserint; quid homines, (sustinebitis
enim

sim loquuntur. CAES. *Lib. I. B. G. Cap. 31.*
Harudum millia homi-
num XXIV. *ad eum ve-*
nissent. PRVDENT. in
Symmacho I, 550. Ad
sincera virum penetralia
Nazareorum. Et *Lib. II,*
541. Aeneadumque vi-
tro vittricia signa viro-
rum. RVFFINVS in
vers. *Recogn. Clementis,*
Lib. I. Cap. 65. Quiesce-
te paulisper, o Viri Ita-
elitae. Vide et *Cap. 20.*
DAVIS. Eodem modo
etiam Graeci loqui con-
sueuerunt, *ἀνδρες Νουεῦ-*
ται. Matth. 7, 24. ἀνδρες
Γαλιλαῖοι. Act. I, 11.
Xenophon *Cyrop. 2. p.*
33. ἀνδρες Πέρσαι, et De-
mosthenes saepius *ἀνδρες*
Ἀθηναῖοι. L.

⁷ *inconsulte potius]*
Hoc ex emendatione
MEVRSII, HEVMAN-
NO approbante, a CELLA-
RIO in textum est rece-
ptum, et retinui, quia
omnino Protagoras in-
consultus se gesserat;

non quod ita sensisset,
sed quod publice dispu-
tasset. Multa in cathe-
dra priuatim consulte
proferuntur, quae alius
publice pro suggestu in-
consulte differit. LIND.
IO. MEVRS. cui placet
inconsulte pro consulte, eo
modo se gessit, quem in-
caute secutus est CHR.
CELLAR. Quid enim
miri, si Caecilius *consul-*
tam vocet Protagorae
ἐποχὴν, qui *Cap. V. Aca-*
demicum egit, et *Cap.*
XIII. Carneadis et Aca-
demicorum plurimorum in
summis quaestionibus tu-
tam dubitationem impen-
se laudauit. DAVIS.

⁸ *deusserint]* Verissi-
ma lectio, quam edit.
Rom. et MS. Regius no-
bis suppeditarunt. Edi-
derat GELENVS *deri-*
serint, inepta sententia.
HERALD. In Romana
Editione est *deriserint.*
Sed veram restituerunt
scripturam LEOPARDVS
Emend.

enim me impetum susceptae actionis liberius exferentem) ⁹ homines, inquam, deploratae, ¹⁰ inlicitae, ac desperatae factionis grassari in deos, non ingemiscendum est? qui de vltima faece collectis imperitioribus, et mulieribus credulis, sexus sui facilitate labentibus, plebem profanae conurationis instituunt; * quae nocturnis congrega-

Emend. Lib. XI. Cap. II. re gessit *incitae*, id est, et *LVD. CARRIO Lib. furiosae. WOPK. incitae. Mihi quidem non* *II. Emend. Cap. 18.* Di- est dubium, scribi oportere *deploratae incitiae.* *LAERTIVS IX, 52.* Inferius etiam *Cap. XII.* *Ἐξελήθη πρὸς Ἀθηναίων,* 7. ab ethnico *Caecilio* *καὶ τὰ βιβλία αὐτῆς κατέκαυσαν ἐν τῇ ἀγορᾷ.* *HEVM.* Christiani vocantur *indocti, impoliti, rudes,* *agrestes;* et supra *Cap. V, 4. studiorum rudes,* *literarum profani, expertes artium.* Etiam apud *LIVIVM VII, 2.* est *incitia* pro *ignorantia, inscientia.* *HEVM.* *GRONOV.* ex *incilitae*, quod teste *RIG.* est in *MS.* facit *incultae*, tanquam *Δευχερεῖς.* Alii *inclinatae.* *W O W.* in *MS.* esse testatur *inquinatae.*

⁹ homines, inquam] Epanalepsis est, *CICERONI* vñtatissima *Lib. I. Ep. 9. n. 67.* Scripsi etiam, (nam etiam ab orationibus — me refero ad mansuetiores mūsas) scripsi igitur *Aristoteleo* more tres libros. conf. *CORTIVS* ad *Cicer. Lib. XV. Ep. 10. n. 1. L.*

¹⁰ inlicitae] Sic in *MS.* Posterius verbum suò merito displicet Criticis. *RIGALT.* rescribe-

* quae nocturnis] *HEVM.* ob anaphoram legit qui *nocturnis.*

gregationibus, et ¹¹ ieiuniis solemnibus,
et ¹² inhumanis cibis, non sacro quodam,
sed piaculo foederantur. Latebrosa et ¹³ luci-

II ieiuniis solemnibus] Correctionem IAC. GRONOVII, *olentibus* reponentis, merito *putidam* appellavit DAV. in secunda sua MINVCII Nostri editione. HEVM. Ieiunia solemnia eo tempore, quo MINVC. scripsit, Christianos iam observasse, nemo dubitabit. TERTVLL. *ad uxorem*. l. 2. p. 128. *opp.* T. II. *ed. Paris.* 1566. 8. *Si ieiunia observanda sunt, maritus eodem die coniuium exerceat.* Sed ad recte intelligendum hunc MINVC. nostri locum haec observari insuper debent. Romani Christianorum sacra pro Mysteriis habebant sceleratissimis, qualia olim bacchanalia experti fuerant, de quibus LIV. 39, 10. Ea mysteria nocturnis conventibus suis celebrare Christianos calumniabantur. Convenire igitur eos stato-die et humanarum carnium esu, promiscuoque post epulas

concubitu ad omne scelus coniurare inter se ac foederari. Carnes illas humanas *Caecilius* vocat *inhumanos cibos*. Foederari Christianos dicit, voce e mysteriorum ratione petita: *sed confoderari non ad sacra*, ut initiati in mysteriis Romae religionis, sed *piaculis*, carnium mimum humanarum esu et promiscuo concubitu. Pluribus de improba hac Romae aduersus Christianos calumnia disputamus in *Exercit. histor.* de odio humani gen. Christian. olim a Romanis obiecto persecution. Christ. nominis causa, *Cap. II. sect. 7.* GRVNER.

12 inhumanis cibis] Legohumanis. FLORVS, III, 5, 10. de L. Sylla: *primumque Athenas, urbem (quis crederet?) frugum parentem, obsidione ac fame ad humanos cibos compulit.* L.

¹³ lucifuga natio, ¹⁴ in publicum muta, in angulis garrula: templa, ¹⁵ vt busta, despiciunt:
D 2

¹³ *lucifugax*] Ita est in MS. et edit. Rom. prima, teste RIGALTIO. non *lucifuga*. Emen- dandus igitur GESNE- RI *Thesaurus Lat. Lin- guae* Tom. III. p. 154. vbi falso testatur in MS. et veteribus libris esse *lucifuga*, et in vulgatis *lucifugax*. L.

¹⁴ *In publicum muta*] Sic MS. Recte quidam in publico rescripserunt: idque iam habet ed. SABA- EI Romana. Ac ob- via est mendii causa. HEVM. Sic Cap. 19. in publicum dicere. Cap. 28. Hos nec audiendos in to- tum putabamus. QVINCT. Declam. 13. In publicum viuitur, et omnes opes congeruntur in medium. Nescio, cur HER. retinu- erit in publico. GRONOV. Gelius 6, 14. in medium relinquere. Plautus Bacch. 1, 2, 53. In mentem nunc mihi fuit. L.

¹⁵ *vt busta despiciunt*] TERTVLL. lib. de spe-

Haec. cap. 13. Nec minus templa, quam monumen- ta despuimus. Nempe cum plerisque Gentilium templis defunctorum ca- dauera sita essent ac tu- mulata, quod CLEM. ALEXANDR. ARNOB. EVSEBIUS et alii plu- ribus comprobant, Chri- stiani ab eo vsu ea vt saepius et denominabant et aestimabant. Hinc etiam AMM. MARCELL. lib. 22. de Gregorio A- lexandriae episcopo: Re- versus ex comitatu prin- cipis, quum transiret, per speciosum Genii templum, multitudine stipatus ex more, flexis ad aedem ipsam luminibus, Quam- diu, inquit, sepulchrum hoc stabit? Apposite au- tem ad hoc argumentum Tiberius apud TACIT. Annal. Lib. 4. Haec mihi in animis vestris templa, hae pulcherrimae effigies, et mansurae. Nam quae saxo struuntur, si iudi- cium posterorum in odium vertit, pro sepulchris spernuntur, HERALD. Quia

ciunt: deos despuunt, rident sacra, ¹⁶ miserentur miseri, (si fas est) sacerdotum honores et purpuras despiciunt ipsi seminudi. Proh! mira stultitia et incredibili audacia

Quia statim iterum occurrit *despiciunt*, iure suspicatus est RIGALT. errasse librarium. Quem affert TERT. locum de *Specl. cap. 13.* is viam aperit emendationi. Norant scilicet Christiani, iis locis exstructa fuisse templa, vbi ii sepulti fuerant, qui pro Diis colebantur. Iam, cum, ob oculos TERTVLLIANVM fuisse MINVCIO nostro, inter doctos constet, facile apparet, ita eum scripisse: *templavt busta despuunt. Tolle igitur despiciunt, et Deos ita iunge sequentibus: Deos rident et sacra. Perge nunc: miserentur miseri. Ac miserentur, non miserantur,* est in ed. Romana. Interiectum *fas est* inde natum videtur, quod librarius bis scripserat *sacer*, deinde prius delere noluit. HEVM. Hae mutationes ortum habuerunt inde, quod ferre viri doctissimi no-

luerunt *dispiciunt* bis positum. Sed ferendum est *partem* apud CAESAREM de B. G. I, 12. *sexies* positum, et locum Cap. 49. eiusdem libri *quinquies. Et cap. I. Libro IV. quater* positum. L.

¹⁶ *miserentur miseri,]* Ita distinguit HERALDVS. Vulgo sic: *miserantur miseri (si fas est) sacerdotum:* Interpunctio HERALDI vnice vera. Notum est, honorem pro magistratu dicti, v. RITTERSH. ad Plin. ep. XI, II, 2. *purpura* vero magistratum insigne. v. ANDR. STEYER Disfert. de *purpura sacrae dignitatis insigni.* GRVNER. Lusum in verbis captat, vt *mori post mortem.* 9, 8. *sacra sacrilegis omnibus tetrora.* 27, 2. *falluntur et fallunt.* 10, 2. *aut puniendum est, aut pudendum.*

audacia spernunt tormenta ¹⁷ praesentia, dum incerta metuunt et futura; et dum mori post mortem timent, interim mori non timent. ¹⁸ ita illis pauorem fallax spes

D 3

solatio

17 *praesentia*] adeoque *certa*, supplendum ex altero membro. Eodem modo supplendus *Iohannes Eu.* 1, 18. L.

18 *ita illis pauorem fallax spes solatio rediuiuo blanditur*] In MS. est *solatia rediuiua. Blandiri* hoc loco est *mollire, leuare, mitigare*, vt apud COLVMELLAM, VII, 5, 16. *Blanditur lac caprinum igneam saeuitiam sacri ignis.* Ex quo loco simul patet constructio verbi *blandiri* cum casu quarto. *Pauor* est *metus mortis et tormentorum praesentium. Solatium rediuiuum* est, quale a rediuiuis speratur in altera vita. *Blandiri solatio rediuiuo* dixit, vt OVID. *Metam.* X, 555. *Umbrā blanditur populus.* Sensus ergo est: *mitigat timorem mortis et tormentorum praesentium spes illa fallax, fore, vt aliquando reui-*

uisant. Certe LACTANT. VII, 22, 8. *rediuiuas iustorum animas* dicit pro *rediuiuis iustis*, vel *animis iustorum rediuiuorum.* Si quidem Latini saepe adiectiuum nomini alieno aptant, vt VIRGIL. *Aen.* 2, 713.

- - *Templumque vetustum*

Desertae Veneris —

hoc est templum vetustum et desertum. Postquam de hoc loco, quid ipse sentirem, exposui; coniecturas et emendationes virorum doctissimorum ordine subiungam, vnde sibi quisque, quid velit, eligat. HERALDVS edidit: *Ita illis pauor et fallax spes solatio rediuiuo blanditur.* GRONOVIVS lectionem MS. ita interpretatur sensu verbi praegnantate: *Fallax spes blandiens vel blandiendo pauorem illis ponit solatia rediuiua.* DAVISIVS:

Vita

IX. solatio rediuiuo blanditur. Ac iam, vt fecundius nequiora proueniunt, serpentibus in dies perditis moribus, per vniuersum orbem ¹ sacra ista teterrima impiae coitionis adolefcunt. ² Eruenda prorsus haec

Vita illis pauorem, fallax spes solatia rediuiua blanditur. WOPKENIUS: *Ita illis praua et fallax spes solatia ridicula blanditur.* i. e. ominatur, pollicetur, vt Cap. XI. *inepta solatia.* HEVMANNVS: *Ita illis inter pauorem fallax spes solatii recidiui blanditur.* Recidiuum enim dicitur, quod, postquam euauit et interiit, restituitur, et quasi renascitur. GRVNERVS: *Ita illius pauorem fallit fallax spes, solatia rediuiua blanditur.* Et OVIDIUS Trist. V, 7, 39. *Detineo studiis animum falloque dolores.*

¹ *sacra adolefcunt]* Sacrarium est templum paruum, vel etiam locus, ubi sacra reponuntur. Sic vocatur domus, in qua Christiani oratum conueniebant. *Adolefcunt loca, quum fre-*

quentantur, et magnus hominum numerus eo congregatur. Sic VELLEIUS 2, 30, 6. *Numerus in tantum adoleuit.* TACIT. *Histor.* 3, 34. *Cremona numero colonorum, opportunitate fluminum, ubertate agri, annexu connubiisque gentium adoleuit.* En Christi ecclesiam, etiam ante principum Christianorum tempora, per orbem difeminatam! HEVMANNUS placet sacra, quod verbi occurrit §. 8.

² *eruenda prorsus]* HEVM. scriptum fuisse suspicatur eiicienda, et Minucium ob oculos habuisse CIC. de Offic. I, 41. *Cynicorum vero natio tota est eiicienda.* Sed quidni eruere consensionem pari iure dici potest, ac dicimus: *eruere herbas, arborem, oculos, ciuitatem?*

haec, et execranda consensio. occultis se notis et insignibus noscunt, et amant mutuo paene ante, quam nouerint: passim etiam inter eos velut quaedam libidinum religio miscetur: ac se ³ promiscue appellant fratres et sorores, ut etiam non insolens stuprum, intercessione sacri nominis, fiat incestum. ita eorum vana et demens superstitio sceleribus gloriatur. Nec de ³ ipsis, nisi subsisteret veritas, ⁴ maxime nefaria, et honore praefanda, sagax fama loqueretur. Audio eos turpissimae pecudis, ⁴ caput asini consecratum inepta nescio qua

D 4

per.

³ *promiscue*] MS. *promisce*, quod auctoritate GELLII probat DAVISVS. Verum aliter GELLIVM loqui, monet HEVM. aliter MINVCIVM. Illius notam esse cacozeliam antiquariam; hunc vero fugientem omnis affectionis.

⁴ *maxime nefaria*] Sic recte rescripsit FVLV. VRSINVS, cum in MS. sit *maxima et varia*: (hoc est *multa et multorum generum* L.) qui error scribae cum sit luculentus, miror, hanc scripturam retentam esse a DAVISIO. BVRMAN-

NI veso correctionem, *maxima et valida* (h. e. certo vera,) scribi iubentis in *not. ad Sueton.* merito reiicit WOPK. simul VRSINIANAM emendationem comprobans. HEVM.

⁵ *caput asini*] Ordinem verborum suadere putabat doctiss. DAVISVS, ut cum CVPE-RO deleatur, (ad Caesaris lib. 3. B. G. c. 1.) tanquam Glossa, vox *asini*. (Delet etiam Cl. HEVMANNVS, tanquam margini aliquis hoc verbum adscripserit e *Cap. 28. 8. L.*) Immerito, ut vidimus

persuafione venerari: 6 digna et nata religio talibus moribus. alii eos ferunt ipsius antiftitis ac sacerdotis colere genitalia, & 5 quasi parentis fui adorare naturam. nescio an falsa, certe occultis ac nocturnis sacris appofita

dimus *Lectio. Tullian.* II, 6. atque haec OBSEQV. *Prodig. cap. 128.* ante Pontificis M. domum Lepidi. Sic pollice vtroque laudanda videtur ista MSS. lectio VALER. MAX. III, 2, 3. *fufisque hostibus, opima Deo spolia Ioui Feretrio retulit:* vbi vulgo *de eo.* Nec reiicienda ista FLORI IV, 1. *Tum Consul habito senatu, in praesentem* — Cicero perorauit. Vbi 70 Cicero Graevio videbatur ex Glossa irrepsisse, aut saltem alieno loco poni. Conferatur *Lib. II, 2.* Alter *Consulum interceptus Asina Cornelius.* WOPK. Sic Noster *Cap. 26, 4. Tiresias coecus, 19, 2. parens omnium Deus. 28, 9. Apim bovem. 31, 9. Vnius Dei parentis. 34, 3. ipsi artifices, Deo soli. 35, 3. ignes Aetnae et Vesuvii montis. L.*

6 *digna et nata religio talibus moribus*] HEVM. Minucium scripsisse putat: *Digna sane talis religio talibus animalibus.* Sed caue quicquam mutes in loco sanissimo. Christianos tanquam libidinosos, scortatores et incestos fugillaverat Caecilius. His itaque moribus optime, ait, conuenire cultum asini, animalis salacissimi. PHAEDRVS *Lib. I. Fab. 29.* Deinde alludit ad patientiam Christianorum asininam. Quippe asinus eum honore et officiis prosequitur, a quo vapulat et contemptui habetur, vnde Prouerbiū Rabbimorum מוקיר מכסרווי, כמי לחמרא, vide BVXTORFII *Lexicon Chald. Talmud.* p. 788. Notatu dignum, quod ab hebr. כתר asinus descendat כתר כתר turpe.

apposita suspicio: et ⁷ qui hominem, summo supplicio pro facinore punitum, et crucis ligna feralia, ⁸ eorum caerimonias fabulatur, congruentia perditis sceleratisque tribuit altaria, ut id colant, quod merentur. Iam de initiandis tirunculis fabula 6 tam detestanda, quam nota, est. infans ⁷ farre contactus, ut decipiat incautos, apponitur ei, qui sacris imbuitur. ⁹ is infans

D 5

a tirun-

⁷ qui hominem] Eu! naturam calumniae et mendacii, quaedam necessaria omittunt; alia ex ingenio addunt. *hominem* dicunt, omittunt *Deum*, siue *Θεὸν ὁμολογῶν*. De *summo supplicio* loquuntur, tanquam infami et seruii, non ut a vatibus praedicto et necessario. *Pro facinore*, aiunt, *punitum*, omittunt cuius, ut intelligantur facinora propria, cum debebant aliena. L. Hunc solum potest numerare, non etiam alios, ut martyres, aut alios sanctos, quos tunc inuocauerint, unde apparet certissima illius temporis disciplina, quam docte notat Cl. BASNAGIVS in *Hist. Eccl.* GRONOV.

⁸ eorum caerimonias fabulatur] Sic quidem

est in MS. Regio; sed legendum *caerimonias fabulatur*, ut edidere SIG. GELENIVS, DES. HERALDV8, alique, nam sine numero singulari non constat *οὐραξ*. Frustra autem est IO. MEVR-SIVS, qui reponit: *caerimonia fabulantur*. *Caerimoniae* enim apud Latinos dicuntur *sacra omnia*, ut ait ISIDORVS *Origin.* VI, 19. et ante eum SERVIVS ad *Virgil. Aen.* 4, 302. Christianis igitur vitio vertit *Caecilius*, quod et Christum et crucem colant. DAVIS. Sane aliquem nominatim designari videtur significare *Octavius* ipse infra Cap. 28, II. 30, I. HERALD.

⁹ is infans] De hac Epanalepsi conf. Cap. VIII. n. 9. L.

a tirunculo, farris superficie, quasi ad innoxios ictus prouocato, caecis occultisque vulneribus occiditur: huius (proh nefas!) fitienter sanguinem lambunt: huius certatim membra dispertiunt: hac foederantur hostia: hac conscientia sceleris ad
8 silentium mutuum pignerantur. haec sacra sacrilegiis omnibus tetriora. ¹⁰ Et, de conuiuio notum est, (passim omnes loquuntur,) id etiam Cirtensis nostri testatur oratio: ad epulas solemnibus die coeunt,
¹¹ cum omnibus liberis, fororibus, matribus,

¹⁰ *Notum est, passim omnes loquuntur, id etiam — oratio.*] Non audiendus est Cl. HEYM, qui legendum arbitratur: *nonne, quod passim omnes loquuntur, id etiam — oratio?* Interrupta enim oratione affectus indignationis apprimere exprimitur. Sic *Cap. XI, 5. Multa adhaec suppetunt, ni festinet oratio. Inuitos ipsos magis nec laboro, iam docui.*

¹¹ *cum omnibus liberis*] Notari debet hic locus, qui ex mentione luminis indicat, fuisse coenam, et, quum omnes liberos et omnis aetatis

homines adfuisse testatur, an credimus illos omnes liberos non fuisse baptizatos? Certe mihi contra videtur narratio innuere manifeste, etiam in aetate prima baptismum fuisse datum. GRO-NQV. Pia est haec meditatio, dubito, an etiam solida. Ex praesentia hominum in coena colligit Vir doctissimus, eos omnes fuisse baptizatos. Multi, inter quos etiam Constantinus ille M. baptismum ad mortem usque reseruabant, quos tamen vix verosimile est, toto illo tempore Agapis Christianorum abstinuisse. Deinde ipsa vox *Missa* de

bus, sexus omnis homines, et omnis aetatis. illic post multas epulas, ubi ¹² conui-
vium

de populi dimissione nos cogitare iubet. Sed fac ita haec esse, vt vult V. D. et *Iustinus Apol.* I. c. 85. testatur: οἱ καλόμενοι παρ' ἡμῶν δῖκονοι, δίδόασιν ἐκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ ἐν χαριστηθέντος ἀγρυ καὶ οἶνου καὶ ὕδατος, καὶ τοῖς ἐπαρκέσιν ἀποφέρειν. Id. c. 86. τῆς ἐν χαριστίας ἐδέναι ἄλλω μεταχεῖν ἐξόν ἐστι, ἢ τῷ πιπέοντι — καὶ λυσαμένῳ τὸ ὑπὲρ ἀφίσεως ἀμαρτιῶν καὶ εἰς ἀναγεννησὶν λυτῶν. Infir-
mum tamen erit testimonium ex ore inimici, qui, quae testatur, non adspexerit ipse, sed fama tantum, eaque incerta et dubia cognouerit. Si enim ex hoc loco probari posset, liberos in sacra coena administranda fuisse praesentes, non video, quidni eodem iure probari posset, canem candelabro vere fuisse nexum. Liberis enim praesentibus, my-
steria, credo, Christia-

norum non diu occulta mansissent. Neque ex accensione lucernae colligi vsus coenae recte potest. Siquidem perfectionum tempore conuentus plerumque nocturnos celebrabant.

[12 *Conuiuinium caluit*] Formula eadem vtitur quoque SVLP. SEVERVS *Hist. Sacr.* 2, 13. *Ignitur quum iam post epulas multis poculis conuiuium calere coepisset.* WOPK. Non dubito rescribendum esse *incaluit.* CVRTIVS V, 7, 5. VIII, 1, 22. *Cum rex multo incaluisse mero.* Nec mouet me, quem WOPK. profert *Sulpicii* locum. Nam et hic, *calere* scripsisse librarium pro *incalere*, antecedens *m* mihi persuasit facile, HEVM. Quid vero faciet loco HORATII *Carm.* 3, 21, 12. *Narratur et prisca Catonis saepe mero caluisse virtus.* L.

vium caluit, et ¹³ incestae libidinis feruor ebrietate exarsit, ¹⁴ canis, qui candelabro nexus est, iactu offulae vltra spatium lineae, qua vinctus est, ad impetum et saltum prouocatur: sic euerſo et extincto confcio lumine impudentibus tenebris nexus infandae cupiditatis inuoluunt per incertum

¹³ *incestae libidinis feruor ebrietate exarsit*] in MS. est: *incestae libidinis ebrietatis feruor exarsit*. GELENIVS: *i. ebrietate feruor ex.* MEVRSIVS reponit, *ebriatis*. RIGALTIVS: *Et incestae libidini ebrietatis feruor exarsit*. GRONOVLVS: *et in coecas libidines ebrietatis feruor exarsit*. VALER. MAXIMVS *Lib. 2, 1, 5. Proximus a Libero patre intemperantiae gradus ad inconcessam Venereſſe conſuevit*. Hinc *Vinum Libero propter excitandam libidinem attributum eſſe teſtatur Iſidorus Orig. 8, 2.*

¹⁴ *Canis — prouocatur*] Vnde gentes calumniam hanc habuerint, coniectu eſt difficile. Cre-

diderim tamen, hanc rei fuiſſe originem. *Canes* dicebantur, qui ad inueſtigandas et odorandas res adhibebantur, docente Ven. ERNESTI in *Clauſe Ciceron*. quod verbi etiam Plautus pro *vigili* adhibuit. Quumque naſcentis eccleſiae temporibus plures eſſent, qui Chriſtianis inſidiarentur, aluerunt etiam quosdam, qui in conuentibus diſpicerent, an adeſſet ſpeculator, qui ſermonum et myſteriorum aucupium faceret. Hunc dicebant *canem*. Fortaſſe illi fuit negotium candelarum extinguendarum, ſi quando inſidias vererentur, vel certe fenestrarum obſtruendarum, quibus inconfulti illi ſpectatores excluderentur.

certum fortis, et si non omnes ¹ opera, conscientia tamen pariter incesti: quoniam voto vniuersorum appetitur, quicquid accidere potest in actu singulorum. Multa X. praetereo consulto. nam et haec nimis multa sunt, quae aut omnia, aut ¹ pleraque omnium vera declarat ipsius pravae religionis obscuritas. Cur etenim occultare ² et abscondere, ² quidquid illud colunt, magnopere nituntur, quum honesta semper publico gaudeant, scelera secreta sint? ³ cur nullas aras habent, templa nulla, ⁴ nulla nota simulacra? numquam palam loqui,

15 opera] Lectio sana, quam non debebat Cl. HEVM. sollicitare, et rescribere opere. CICE-RO de Offic. 1, 35. *Libris dare operam, re honestum est, nomine ob- fcoenum.* PLAVT. Merc. 4, 5, 10. *Pot haud cen- sebam, istarum operarum esse patrem.*

2 quidquid illud co- lunt] HEVM. rescribit: *quidquid illud est, quod colunt.* Mihi illud pleo- nastice videtur esse po- situm.

3 cur nullas aras ha- bent] Adeoque de sacri- ficio *Missa* iis tempori- bus altum silentium.

1 pleraque omnium] WOPK: *pleraque omnia*, vt *plerique omnes* apud TERENCEM et NE- POTE. HEYMAN- NVS: *pleraque omnino*. Ego, vel vulgatam re- tinendam, vel *omnium* delendum puto.

4 nulla nota simula- cra?] Vota pro nota scribendum videtur NIC. HEINSIO *Aduers. Lib. 1. Cap. 18.* p. 185. At nil mutandum. Innuit ethnicus, Christianos si- mulacrum aliquod, quod colant, sed vulgo incog- nitum.

loqui, numquam libere congregari ⁵(sustinent), nisi illud, quod colunt et interprimunt, aut puniendum est, aut pudendum? ⁶Vnde autem, vel quis ille, aut ubi Deus vnicus, solitarius, destitutus: quem non ⁷gens libera, non regna, non ⁴saltem Romana superstitio nouerunt? Iudaeorum sola et misera gentilitas vnum et ipsi Deum, sed palam, sed templis, aris, victimis, caerimoniisque coluerunt: cuius adeo nulla vis nec potestas est, vt sit ⁸Roma-

nitum. Paulo enim ante dixit, *eos id, quod colunt, occultare et abscondere.* HEVM.

⁵ *sustinent*] Hoc verbum, quod in MS. non est, inseruit CELLAR. et, quia in MS. non est, vncinulis clausit. Ac certe, vel hoc, vel simile verbum, excidit. HEVM.

⁶ *Vnde autem, vel quis ille aut ubi*] Sic quaeri de ignotis solet. FLORVS, I, 18, 5. *Qui enim aut vnde Romani?* SENECA de Morte Cl. Caesaris. p. m. 811. ex Homeri Odyss. A. τὸς πόθεν ἄς ἀνδρῶν, πόθεν τοὶ πτόλες.

⁷ *gens libera* — *Romana superstitio nouerunt*] Magna fiducia rescribo: *gentes liberae.* Sequitur enim *regna*, sequitur *nouerunt*. Quare et Romanae superstitiones rescribo non timide. HEVM. Ego vero hunc locum per Syllepsi consuetam ita interpretor: *gens libera* (nouit) *non regna* (nouerunt) *non saltem Romana superstitio* (nouit.) Ita Singularia et Pluralia permutantur: *Diuitiae, decus, gloria in oculis sita sunt.* Quid enim mirum, si verbum, quod ad plura praecedentia refertur, numero plur. ponitur?

* Romanis numinibus cum sua sibi natione captivus. 9 At etiam Christiani 10 quanta 5 mon-

8 *Romanis numinibus*] dignationis TERENCE vs *Eunuch. V, 7, 10.* At in MS. est *nominibus*, quod emendant in *numinibus* WOW. RIG. HEVM. CELL. alique complures. Sic pro *nominis* rescripsit *numinis* HEVM. ad *Lactant. 3, 29, 14.* At in ed. Romana est *hominibus*, quod retinet et defendit WOPK. quia caeteroquin languida nimis oratio videretur, neque ex mente *Caecilii* imbecillitatem Dei Iudaeorum adeo euinceret, si Romanis *numinibus*, quam si Romanis hominibus esset captivus, conf. *Cap. 33, 6.* Huic sententiae patrocinator etiam LIVIVS III, 17, 3. *At vos veremini Deos patrios* ab hostibus captos.

9 *At etiam*] Vinculas huic verbo circumdedit CELLARIUS, ut indicaret, melius id abesse. Cum vero et in MS. sit, et in editione Romana, rescribo enim. HEVM. Coniungunt has particulas in affectu in-

etiam primo *callidum et disertum credidi hominem.* CICERO *Philipp. II. p. m. 438. C.* At etiam *litteras recitavit.* it. p. 442. A. At etiam *quodam loco facetus esse voluisti.* it. p. 441. At etiam *ausus es dicere.* Idem *de Nat. Deor. I, 41.* At etiam *de sanctitate, de pietate aduersus deos, liberos scripsit Epicurus. L.*

10 *quanta monstra*] Vetus exemplar, *quam ta nra.* RIGALT. Hic RIG. obscurae MS. codicis scripturae nimium intentus, edidit *qua in tam nostra*, et, quod vix credibile, defendit etiam acriter, (et explicat: *Christiani, qua sunt in vrbes Italiae, in P. R. prouincias, in tam nostra diffusi.*) Adeo coecoteneatur illius codicis amore. SCHEFFERVS agnoscit peccatum librarii, sed minus felix est corrector, ita hunc locum

monstra, quae portenta confingunt? Deum illum suum, quem nec ostendere possunt, nec videre, * in omnium mores, actus omnium, verba denique et occultas cogitationes diligenter inquirere? discurrentem scilicet, atque vbique praesentem: 6 molestum illum volunt, inquietum, impudenter etiam curiosum: siquidem adstat factis omnibus, locis omnibus intererrat: cum

cum censens restituendum: *At iam Christiani, quae, mirum, monstra.* (quod *mirum* tamen ante ista *monstra* ac *portenta* mirifice languet et fordet. W.). Ego DAVISIO subscribo, cui legendum videtur: *quanta monstra.* Proxime enim hoc accedit ad scripturam vetusti illius Codicis. HEVM. Teste RIGALTIO, FERRARIVS et PRISCIANEN- SIS legunt: *quaenam monstra.* OVZELIVS: *At Christiani, quae monstra.* GRONOVIVS: *Christiani quam inania, quae portenta confingunt?* et prouocat ad PRVD. in *Cassiano*: *Non est inanis aut anilis fabula.* GRVNERVS: *quae contra naturam, quae por-*

tenta confingunt, et probat ex CICERONE de *Nat. Deor.* II, 5. *Tertiam* (sc. deorum notionem posuit. Cleanthes eam, quae terret animos) *praeter naturam hominum, pecudumque portentis.*

* *in omnium mores*] Miratur GRONOVIVS, qui *Caecilius* ethnicus dicere haec potuerit, quibus siquidem Δίκης ὀφθαλμός, τὰ παντ' ὁρῶν, per omnia scripta celebrabatur. At ego optime scio, quomodo dicere potuerit. Dixit scilicet, vt Epicureus, non vt ethnicus. Eodem modo prouidentiam exagitaui, quo *Velleius* apud *Cicer.* de N. D. I, 20.

cum nec singulis inferuire possit, per vniuersa districtus, nec vniuerlis sufficere, in singulis occupatus. Quid? quod ¹¹ toto orbi, et ipsi mundo cum sideribus suis minantur incendium, ruinam moliantur? quasi aut naturae diuinis legibus constitutus aeternus ordo turbetur, aut rupto elementorum omnium foedere, et coelesti ¹² compage diuisa, moles ista, ¹³ qua continetur

II *toto orbi*] Aliae editt. *toti orbi*, sed lectio, quam recipimus, est in MSto Reg. vt testatur NIC. RIGALTIVS, nec mutari sane debuit, quum eadem forma vsi sint APVLEIVS, alique. Vide G. I. VOSSEIVM *Annal. lib. IV. cap. 6.* DAVIS.

12 *compage diuisa*] BVRMANNVM, qui ad *Valerii Flacci Lib. I. p. 139.* *diuisa* scribi iubebat, iure refellit WOPKENIVS adductis locis. HEGESIPPI, II, 9. extr. *a quo dirutis diuisisque porticibus, templum separastis.* CYPRIANI de *Vnit. Eccl.* p. 110. *qui scindit et diuidit ecclesiam Dei.* FIRMICI de *Errore P. Rel.* p. 19.

quis lacerauit? quis diuisit? quis membris eius epulatus est? Sic PRUDENT. *Peristeph. hymn. X. 494.* et XI. 93. et alii passim. atque ita *dispertere* pro *distrahere*, *dilacerare*, *discerpere*, supra *Cap. IX.*

13 *qua continetur et cingitur*] repete ex antecedentibus *totus orbis et ipse mundus.* Ita CICERO de *Nat. Deor.* II, 57. *quae (natura) primum oculos membranis tenuissimis vestiuit et sepsit: quas primum perlucidas fecit: vt per eas cerni posset: firmas autem, vt continerentur, repete oculi membranis illis.* Conf. WOPKEN. *Lection. Tull.* II, 17. *Fieri non posse, vt totus orbis*

E

XI. tinetur et cingitur, subruatur. Nec hac furiosa opinione contenti, aniles fabulas adstruunt et adnectunt. renasci se ferunt, post mortem ¹ et cineres et fauillas: et neficio qua fiducia mendaciis suis inuicem ² credunt. ² putes eos iam reuixisse. anceps malum, et gemina dementia! coelo et astris, quae sic relinquimus vt inuenimus, interitum denunciare: ³ sibi mortuis,

bis rueret, *Caccilius* exinde colligit, quod non ex omni latere apertus, ruinaeque expositus sit, sed potius, instar castelli firmissimi, tanta mole vndique contineatur et cingatur. MEVRSIVS emendauit: *qua contine-mur et cingimur*. DAVISIVS: *quae contine-tur et cingitur*. sc. aëre.

[¹ et cineres et fauillas] hoc est; *licet post mortem cinis et fauilla sint* per appositionem. Multi enim in illa tyrannorum persecutione vel viui comburebantur, vel, post violentam necem, illati in ignem, in cineres et fauillas redigebantur. Hoc adeo mirum videbatur ethnicis, quod Christiani, etiam in cine-

rem redacti, se resuscitatum iri crederent. HEVMANNVS non dubitat scribere: *e cinere et fauilla*, quod praeter necessitatem facit. Ideoque etiam comma post *ferunt* posui.

² putes eos iam reuixisse] Haec interpret Gallus ita vertit: *Vous diriez, qu'ils sont déjà ressuscitez*. Appellius autem in versione Germanica, Gallum coeco quodam impetu sequutus, ita: *Wolltet ihr sagen, es wären bereits etliche wieder auferwecket*. Quo ipso nec Gallice nec Latine se intelligere profitetur.

³ sibi mortuis, *extinctis*] Non opus est, vt cum. FVLV. VRSINO et

tuis, extinctis, qui, sicut nascimur, et interimus, aeternitatem repromittere. Inde videlicet et exsecrantur rogos, et damnant ignium sepulturas. quasi non omne corpus, etsi flammis subtrahatur, 4 annis tamen et aetatibus in terram resoluatur: 6 nec interfit, vtrum ferae diripiant, an

E 2

maria

et CHR. CELLARIO reponamus, sibi mortuis et extinctis: pari enim ratione dicit Noster. Cap. 3, 7. *Fluctibus tonsis enicaret, emergeret, vbi frustra est* IO. WOWERVS, qui vltimam vocem glossæmatis suspectam habet. ARNOBIUS Lib. I. pag. 8. *Congelare, constringere sanguinis sui feruorem solet.* Et paullo post: *Perferre, sustinere flagrantissimos soles non potes.* Ac pag. 11. *Propulsare, defendere suas valeant contumelias.* Ita passim scriptor ille συνάρματα coaceruat.

DAVIS. Ita scripsisse HEYMANNO videtur MINVC. *morte extinctis*, vt apud CVRT. III, 5, 10. *ignobili morte extinguui.*

4 annis et aetatibus] hoc est: cum annis et aeta-

tibus, mit der Zeit und mit den Jahren. NIC. HEINSIVS *Aduers. Lib. 2. Cap. 19. pag. 366. pro aetatibus scribebat aetatis vi.*

5 in terram resoluatur] GRONOVIVS videndum, ait, annon ediderit auctor: *in auram resoluatur*, quia non agatur in hac disputatione de materia, in quam resoluatur cadauer, sed de reductione in nihilum, vt de eo sperari aliquid nequeat. Sed quis non videt nimis longe petita haec esse.

6 nec interfit] DAVISIO prorsus legendum, videbatur: *et interfit*, ob praecedens quasi non. Neque mirum. Aliter tamen sensisset, si observasset ἀμείδιον Minucii

maria confumant: an humus contegat,
 an flamma subducatur: quum cadaueribus
 7 omnis sepultura, si sentiunt, poena sit.
 si non sentiunt, ipsa conficiendi celeritate
 4 medicina. Hoc errore decepti 8 beatam
 sibi,

cii nostri *μνημονὸν*, qua-
 lia obseruari debere a
 Criticis, in arte mea *Cri-
 tica* dudum monui §. 40,
 41, 42, et 43. Putabat
 scilicet *Minucius*, antea
 se scripsisse, *cum omne
 corpus — — resoluatur*.
 Merito igitur non sub-
 scripsit DAVISIO WOPKE-
 NIVS. *Heum*. Est haec
 obseruatio V. D. pereru-
 dita illa quidem, sed hoc
 tamen loco minus neces-
 saria. Etenim *quasi non*
 efficit in interrogatione
 propositionem eam affir-
 mantem, quam sibi in
 animo habuisse *Minucium*
 concepit HEVMANNVS.

7 *omnis sepultura*] Pu-
 tabam olim legendum
 esse *ignis sepultura*, ob
conficiendi celeritatem, si-
 quidem corpus nulla,
 quam ignis sepultura, ci-
 tius conficitur. Obstabat
 quidem, quod iam §. 3.
 praecesserat *ignium se-*

pulturas. Obstabat, quod
 post *poena* supplendum
 erat *quidem*, et ante *si*
 aduersatiua *sed*. Obstabat
 etiam, quod videbam,
 sub *omni sepultura* com-
 prehendi sepulturam in
 visceribus ferarum, ma-
 ris, humi, flammarum.
 Sed haec leuiora erant,
 quam quae tam bellae
 emendationis memoriam
 supprimerent. Iam vero
 video *omnem sepulturam*
 hic opponi *conditurae ca-*
dauerum per aromata et
 vnguenta ex more Ae-
 gyptiorum, vnde fiebat,
 vt cadauera sero admo-
 dum conficerentur, licet,
 vt noster supra loqueba-
 tur, annis et aetatibus in-
 terram resoluarentur. L.

8 *beatam sibi vt bonis*]
 Ita ediderat GELENIVS,
 nec aliter scriptum in MS.
 Reg. Ibidem postea *mor-*
tui pro mortuis, HERALD:

fibi, vt bonis, et ⁹ perpetem vitam mortuis, pollicentur: ceteris, vt iniustis, poenam sempiternam. Multa ad haec suppetunt, ⁵ ni festinet oratio. ¹⁰ iniustos ipsos, magis nec laboro, iam docui: quamquam etsi iustos darem, ¹¹ culpam tamen, vel inno-

E 3

centiam

9 perpetem vitam] Perpetuam, vt habent nonnullae editt. et Glossemata. FESTVS: Perpetem pro perpetuo dixerunt Poetae. Et ita sane non raro loquitur Plautus; nec Poetae solum, sed etiam solutae orationis scriptores. CL. MAMERTINVS Pan. I. cap. 3, 4. *Noctes omnes diesque perpeti solitudine pro omnium salute transigere.* Et Pan. II. cap. 3, 4. *Perpeti cura quamuis compositum gubernat imperium.* Vide et TERTULLIANVM Apol. Cap. XVIII. DAVIS.

ex Lexicis satis est nota. Hinc sensus est: *Iniustiores ethnicis esse Christianos, non amplius demonstrabo, qui iam docui.* Et haec explicatio optime convenit cum responsione Octavii Cap. XXXV, 5. *tamen si vobiscum Christiani comparemur — multo vobis meliores deprehendemur.* Deinde magis nec laboro est non amplius laboro scil. docere iniustos ipsos esse. HEVMANNO haec videtur vera esse Auctoris scriptura: *Iniustos (esse) ipsos, minimeque bonos, iam docui.*

10 iniustos ipsos magis nec laboro] Haec verba duplicem sensum parant, prout magis vel ad antecedentia, vel ad consequentia refertur: *iniustus magis est iniustior,* quae loquendi ratio vel

11 culpam tamen vel innocentiam fato tribui sententiis plurimorum, et haec vestra consensus est] Haec est lectio MS. Reg. GELENIVS ediderat, *etiam vestra consensus est.* Editio Rom. et haec vestram.

neque anima, nec vita est. ipso corpore?
sed iam ante dilapsus est. alio corpore?
ergo homo nouus nascitur, non prior ille
8 reparatur. ¹⁸ et tamen tanta aetas abiit,
saecula innumera fluxerunt, ¹⁹ quis vnus
vllus

*non potest; careat enim
sensu necesse est, careat
etiam prudentia, careat
voluptate. Et Cap. 13.*

*Cum autem sine corpore
idem vult esse Deum, omni
illum sensu priuat, etiam
prudentia. Sed et sanio-
res Philosophi, inferior-
es naturas ratione vteri-
tes, corporibus instru-
ctas esse censuerunt, qua
in sententia fuerunt ORI-
GENES alique e Patribus,
vt docuit P. D. H V E T I -
V S *Origen. Lib. II.*
Quaest. V. Sect. 3. sequ.
et Quaest. VI. Sect. 13.
DAVIS.*

habet, non dat. 36, 4.
Et tamen, qui potest pau-
per esse. §. 5. Et haec
tamen nobis nata sunt.

19 quis vnus vllus] Si
verum esset, quod testa-
tur w o w. scilicet MS.
non agnoscere tō vllus,
omnia essent plana et
cum *Lactantii* loco ex
amulsi conuenirent. Sed,
tantum abest, vt HERALD.
et RIGALT. sibi habeat
consentientes, vt hic po-
tius *Lactantium* defectus
postulet, et dictionem
vllus in *Lact.* omisiam,
dicat legi in exemplari
Regio Parisiensi. Sed

18 Et tamen tanta
aetas abiit - - fluxerunt]
Rescribit sine dubitatio-
ne: At cum tanta aetas
abierit - - fluxerunt,
HEVM. Sed nihil opus.
Sic Cap. 36, 7. Et tamen
facultates, si utiles puta-
remus, a Deo postcere-
mus. 37, 2. Et impe-
rator tamen, quod non

cum BVNEMANNVS,
diligentissimus LL. et
Codd. peruestigator, ni-
hil tale se deprehendisse
testetur, est, de quo du-
bitemus. Sic LIVIO et
CICERONI frequens est
quis vnus. De hoc pa-
ganorum contra resurre-
ctionis fidem argumento
vide praeter LACTANT.

vllus ab inferis, vel Protefilai forte, remeavit, ²⁰ horarum saltem permisso com-

E 5 meatu,

VII, 22, 10. etiam THEOPHILI *Lib. I.* ad *Autolycum Cap. 18.* Φῆς γὰρ δεῖξόν μοι καὶ ἓνα ἔγχεδόντα ἐκ νεκρῶν, ἵνα ἰδῶν πείσω. Conf. *Lucæ XVI, 27. sequ.*

20 *horarum saltem*] BROVKHVSIVS ad *Propertii Lib. I. Eleg. XIX, 10.* aliquid excidisse ratus, emendat: *horarum saltem paucarum permisso commeatu.* DAVISIVS vero *horarum saltem III,* quod refert HYGINVS *Fab. CIII.* idque fieri facile potuisse probat, ex similitudine notae numeralis cum litera præcedente. Receptam tamen lectionem probe defendit GRO-NOVIVS. En! ipsissima eius verba: „quum de suauissima translatione vocis *commeatus* norit iam vnusquisque, ex respectu sine castrorum, siue aulae Caesareae, tum iste genitius *horarum* ita solus declarat perfectionem maximam. Ha-

rum numerus in computando tempore apud Romanos non processit vltra duodecim; vnde ad exiguam temporis partem modo signandam, et quae non vltra vnum diem processerit, imo nec vnum impleuerit, recte accessit auctor *horas*, non dies aut hebdomadas aut menses. Hanc mentem vetustatis manifeste praebet LVCIANVS in *Cataplo*, vbi dicit Megapenthes: ἡ πολὺν χρόνον, ὦ Μοῖρα, αἰτῶ, et opportune explicat Scholiastes *Academicae nostrae Bibliothecae eis Πρωτεσίλαον ἀποσκόπτει*, vt ita, quod Graeci vulgo dicerent *non multi temporis commeatum*, is ab Minucio describatur *horarum*; integerrime profus, praefertim quum etiam *commeatus* isti militares pro loci interuallo potuerint horis fuisse descripti, non modo diebus aut hebdomadibus. Ita et illas ipsas voces, vt plenissi-

mas

fuis. ita aut inualidus, aut iniquus est.
 3 Tu qui immortalitatem postumam somnias,
 * quum querquero quateris, quum febribus
 vreris, quum dolore laceraris, non tum
 conditionem tuam sentis? non tum agno-
 fcis fragilitatem? inuitus, miser, infirmi-
 4 tatis argueris, nec fateris? Sed omitto
 communia. ecce vobis minae, supplicia,
 tormenta, ⁴ et iam non adorandae, sed
 fubeundae

* *quum querquero qua-
 teris*] algore et tremore
 Pompeius Festus, aut
 interpolator Paullus:
 QVERQVERAM, *frigi-
 dam cum tremore, a
 Graeco ἀέχνηα certum est
 dici*. Addit ex Lucilio;
*Querquera consequitur
 febris, capitisque dolores.*
 GELLIVS *Lib. XX. cap.*
 I. *aegrotationem gra-
 uem cum febre rapida et
 quercera*. Est et apud
 APVLEIVM *Apolog.*
querquerum. Legunt au-
 tem *querquero* apud *Mi-
 nucium* FR. BALDVINVS,
 FVLV. VRSINVS et IO.
 WOWERVVS: contra, *pe-
 riculo*, HERALDVVS et RI-
 GALTIVS ex libris anti-
 quis: quos sequeretur, si
 commodum videretur ad
 dicendum, *periculo quati*,
 praesertim hoc loco, et

in tali nexu verborum.
 CELLAR. Consultatur de
 hoc morbo: KEVCHE-
 NIVS ad *Samonicum*,
 p. 269. qui tamen, cum
querqueram dici vult, non
querquerum, patrocina-
 tur LVD. CARRIONI
Emend. Lib. 2. Cap. 18.
 in *Minucio* nostro rescri-
 benti *querquera*. HEVM.

4 *et iam non*] Male in
 edd. quibusdam est, *etiam*
non adorandae. Iam sic
 Nepius intendit vim ne-
 gatiui non. Infra *Cap.*
 XXI, 12. *Haec iam non*
sunt sacra; tormenta
sunt. LACTANT. de
Morte Persec. XIX, 6.
iam non pecorum, sed
militum pastor. SALVIA-
 NVS de *Gub. Dei* I. p. 17.
 edit Brem. In *Aegypto*
quippe tunc, iam non
simplex

fubeundae cruces: ignes etiam, quos et
 praedicitis, et timetis: ubi Deus ille, qui
 subuenire reuiuifcentibus potest, viuenti-
 bus non potest? Nonne Romani sine ve-
 stro Deo imperant, regnant, fruuntur or-
 be toto, vestrique dominantur? vos vero
 suspensi interim atque solliciti, honestis vo-
 luptatibus abstinetis. non spectacula visitis,
 non pompis interestis, conuiuia publica
 absque vobis; sacra certamina, praecer-
 ptos cibos, et delibatos altaribus potus ab-
 horretis. Sic reformidatis deos, quos ne-
 gatis. non floribus caput necitis; non
 corpus odoribus honestatis: referuatis vn-
 guenta funeribus: * coronas etiam sepul-
 cris

*simplex tantum, sed mul-
 tiplex etc.* Sic ibi lege-
 rim cum vulgo, *tunc
 enim non etc.* PAVLI-
 NUS *Epist.* ad Aprum:
*nec iam scholastico magis,
 quam diuino sermone.*
 IUSTINVS in Praefat.
*Quod ad te, non iam
 cognoscendi magis, quam
 emendandi causa trans-
 misi.* WOPK.

* coronas etiam sepul-
 cris denegatis] Primi
 Christiani abstinerunt
 hoc ritu, ne quid com-
 mune cum nationibus ha-
 berent. Pagani enim se-

pulcra fertis ornabant.
 PROPERTIUS *Lib. III.*
Eleg. XVI.

*Adferet huc vnguenta
 mihi, fertoque se-
 pulcrum
 Ornabit, custos ad
 mea busta sedens.*

Et vetus poeta in Copa:
*Quid cineri ingrato
 seruas bene olentia
 ferta?*

*Anne coronato vis
 lapide ista tegi?*

Hinc est quod inter cri-
 mina Christianis obiecta,
 IUSTINVS Martyr *A-
 polog. II. p. 68.* refert,
*μη τὰς ἀποθανόντων χροῖας
 χρῶν*

cris denegatis, pallidi, trepidi, ⁵ misericordia digni sed nostrorum deorum. ita nec refurgitis miseri, nec interim viuitis. 7 Proinde si quid sapientiae vobis, aut verecundiae est, definite coeli plagas, et mundi fata et secreta rimari: satis est ⁶ pro pedibus adspicere, maxime indoctis, impositis, rudibus, agrestibus: quibus non est datum intelligere ciuilia, multo magis de-
 XIII. negatum est differere diuina. Quamquam, si philosophandi libido est, Socratem sapientiae

καὶ νύκτας, καὶ ἐν ταφαῖς
 (vt Meursius emendat)
 σεφάνας καὶ θυρίας φέρον.
 Posteriores autem recesserunt ab hac simplicitate. PRUDENTIUS Cathe-
 mer. hymno X. exsequiarum extremo:

Nostesta fouebimus ossa
 Violis et fronde fre-
 quenti:

Titulumque et frigida
 saxa

Liquido spargemus odo-
 re. CELL.

⁵ misericordia digni,
 sed nostrorum Deorum]

Pro sed rescripsit et IO.

FR. GRONOVIVS Ob-
 seruat. in Script. Eccl.

Cap. 7. pag. 75. et DA-
 VISIVS vel nostrorum.

Sed sana est lectio MS.

Si quem ordo verborum offendit, legat: *misericordia digni deorum, sed nostrorum*. Sic infra Cap. XXVI, IO. *Angelos, id est, ministros et nuntios Dei, sed veri*. quod posset etiam esse: *nuntios, sed Dei veri*. FLORVS I, I, 6. *Pro ille sex vultures, hic postea, sed duodecim videt*. PLINIUS 33, 3. *Antonius apud nos in contumeliam naturae vilitatem auro fecit proscriptione dignum, sed Spartaci*.

⁶ pro pedibus] hoc est, quae pro pedibus sunt. CICERO de Diuinat. II, 13. *Quod est ante pedes, nemo spectat: coeli scrutantur plagas*.

pietiae principem, ¹ quisque vestrum tantus est, ² si potuerit, imitetur. eius viri, quoties de coelestibus rogabatur, nota responsio est: ³ QVOD SVpra NOS, NIHIL AD NOS. Merito ergo de oraculo ² testimo-

I *quisque vestrum*] Sic MS. haud tamen defuerit, qui emendarent: *quisquis vestrum tantus est*, ac ita sane edidit CHR. CELLARIUS, sed nihil opus est, ut ab exemplaris lectione recedamus. PRUDENT. *Peristeph. hymn. X, 214.*

Iunonis iram sentiet, quisque ut Deum

Signo aut sacello consecravit Herculem.

IVVENCVS *Hist. Euang. Lib. I. pag. 35. ed. Lugd. 1553.*

Quisque meis monitis auresque et facta dicabit.

Et Lib. II. pag. 45.

Quisque igitur iustae repetit primordia vitae,

Hunc similem etc.

SYMMACHVS *Lib. I. Epist. 52.* Quisque bonae frugis est, in publicum commodum vendicatur. Vbi vide FR. IV-

RETVM, ut et ad AMBROSII *contr. Symm. Lib. I. pag. 318. DAVIS.*

² *si potuerit*] *Si poterit* video primum in RIGALTIANA, cuius Auditor, si id fecit ex fide codicis MSti, recte est. Sed antea omnes, ab ipsa SABAEANA, si potuerit. Sane quamuis *Cap. XV, 2. Si potest refutari*, at *Cap. XXVII, 9. infestare, si possis.* Ac licet digitum vix moueris, tamen ita maluit TVLLIVS *Lib. 2. Orat. 20. dicere, si potuero*; III, 22, *si non potueris.* GRONOV.

³ QVOD SVpra NOS, NIHIL AD NOS] LACTANTIUS *Lib. III. cap. XX. sect. 10. Celebre hoc proverbiu So- cratis habuit: Quod supra nos, nihil ad nos.* Adde, quae ibi notauimus. CELLAR.

testimonium meruit prudentiae singularis,
 * quod oraculum, idem ipse, praesensit,
 idcirco

4 quod oraculum, idem ipse, praesensit, idcirco uniuerfis esse praepositum] Ita exhibuimus verba ipsissima MS. Regii, et illa hoc modo intelligimus: Oraculum scilicet idem ipse Socrates, praesensit, idcirco etc. Non adeo absurdum est virum sapientem oraculum appellari, cum ipse CICERO de Orat. Lib. I. Cap. 45. domum Iuris-consulti totius oraculum ciuitatis nuncupauerit. Ante infinitium esse, supplendum est se, quod etiam fit ex more linguae Latinae. Iam videamus coniecturas Interpretum super hoc loco. RIGALTIVS: Quod supra nos, nihil ad nos. Merito. Ergo de oraculo testimonium meruit prudentiae singularis, (quod oraculum idem ipse praesensit) idcirco uniuerfis esse praepositum, non quod etc. I. F. GRONOVIVS in Obs. ad Script. Eccl. Cap. VI. p. 76: quod oraculum ipse praesensit: idcirco uniuerfis est praepositus etc. GRONOVIVS filius: Quid oraculum, idem ipse praesensit, idcirco etc. OVZELIVS: Quo oraculo ipse praesensit idcirco uniuerfis esse praepositum, non quod etc. WOPK: idcirco uniuerfis se se praepositum, et ita explicat: cuius oraculi mentem idem ipse recte percepit; se se vimirum per illud ideo uniuerfis esse praepositum, non quod etc. DAVIS: quo oraculo idem ipse persensit, idcirco uniuerfis se se praepositum, etc. GRVNERVS: Quod oraculum, idem ipse praesensit, idcirco etc. et addit, velle Minucium omnem a Socrate dissimulationem remouere, quod et Iustinus fecerit, in verbis ab Heraldo allatis. HEVMANNVS verba, quod oraculum — praepositum, tanquam glossema delet, et ita vult legi: Merito — singularis: non quod — didicisset etc.

idcirco vniuersis esse praepositum; non quod omnia comperisset, sed quod nihil se scire didicisset: ita confessio imperitiae summa prudentia est. Hoc fonte defluxit, Arcesilae, et multo post Carneadis, et Academicorum plurimorum in summis quaestionibus tuta dubitatio; quo genere philosophari et caute indocti possunt, et docti gloriose. Quid? Simonidis Melici nonne admiranda omnibus & sectanda cunctatio? qui Simonides, cum de eo, quid, et quales

5 ita confessio] Alii *confessae*. Ita et infra Cap. 38, 1. *confessio timoris*. Ac res ipsa loquitur, peccasse librum. HEVM.

6 Academicorum plurimorum] hoc est numerosorum et variorum. PLINIVS 9, 12. *Aquatilium tegmenta* plura sunt. Et omnino secta Academicorum numerosa erat. Numeratur enim *Academia vetus, media, nova, quarta et quinta*. Et hae classes ac veluti capita plures itidem personas complectebantur.

DAVISIVS coniecit: *Academicorum, Pyrrhonorum in summis* etc.

cum tamen *Pyrrhonii*, vt bene monet WOPK. facile intelligantur in *Academicis*. HEVMANNO rescribere placet: *Academicorum iuniorum*. An vero per appositionem? Sed *Arcefilas* erat caput *Academiae mediae*. An vero Academicorum iuniorum fit mentio praeter hos duumviros a *Caelilio* nominatos? Sed erat *Carneades* afflecla *Academiae nouae*. Et, annon *Academiae veteri* aequae placuit *de singulis* dubitare, ac *nouae* siue *iuniori*?

7 qui Simonides] Ita scriptum in MS. Reg. Et sane voces istas repetere
F amat

quales arbitraretur deos, ab Hierone tyranno quaereretur, primo deliberationi diem petiit: postridie biduum prorogavit, mox alterum tantum, admonitus, adiunxit: postremo, cum caussas tantae morae tyrannus inquireret, respondit ille, quod sibi, quanto iniquitio tardior pergeret, 6 tanto veritas fieret obscurior. Mea quoque

amat Minucius, hoc modo infra *Cap. XIX, 5.* *Sit Milesius Thales omnium primus, qui de coelestibus disputavit. Idem Milesius Thales rerum initium aquam dixit. Sic* APVLEIVS *Miles. I. Thessaliam, nam et illic originis maternae nostrae fundamenta a Plutarcho illo inchyto, ac mox Sexto Philosopho, nepote eius, prodita, gloriam nobis faciunt: eam Thessaliam ex negotio petebam. Sed eius modi repetitiones apud ipsum Caesarem meminime saepius obseruare.* HERALD. *Sic Cap. XXII, 8. Saturnum enim principem huius generis et examinis omnes scriptores vetustatis, Graeci Romanique hominem prodiderunt. — Is itaque Saturnus Creta profu-*

gus etc. Cap. XXVI, 7. Spiritus sunt insinceri, vagi, a coelesti vigore terrenis labibus et cupiditatibus degrauati. Isti igitur spiritus, posteaquam etc. et C. XXVII, I. Isti igitur impuri spiritus. Cap. III, 7. testam tere-tem iactatione fluctuum leuigatam legere de litore, eam testam plano situ digitis etc. C. NEPOS Eumene III, 3. Eumenes quum neque magnas copias, neque firmas haberet — Eumenes igitur intelligebat. ad quem locum videatur Boeclerus. L.

8 quid et quales] Sic supra *Cap. XVII, 1.* hominem nosse se et circumspicere debere, quid sit, quare sit. L.

que opinione, quae sunt dubia, vt sunt, relinquenda sunt: nec, tot ac tantis viris deliberantibus, temere et audaciter ⁹ in alteram partem ferenda sententia est, ne aut anilis inducatur superstitio, aut omnis religio destruat^r.

Sic Caecilius, et renidens (nam indi-^{XIV}. gnationis eius tumorem effusae orationis impetus relaxauerat) Ecquid ad haec, ait, audet Octavius, homo Plautinae profapiae, vt pistorum praecipuus, ita postremus philosophorum? Parce, inquam, in eum ² plaudere. neque enim prius exsultare te dignum est concinnitate sermonis, quam vtrunque ¹ plenius fuerit peroratum; maxi-

F 2

me

[9 in alteram partem] Non est, cur alterutram velis pro alteram, (vt fecit DAVISIVS:) quod posterius saepissime pro priore adhibetur a Latinis. Supra Cap. V. vt libram teneas aequissimi iudicis, nec in alteram partem propensius incumbas. CICERO Acad. II, 43. Non potest igitur vterque esse sapiens, — sed alter. Plura depro- mi exempla ex Fabri Thef. Turiellino de Part. Freinshemii Indice in Florum, et aliunde pos- sunt. WORK.

[1 plenius] GRONO- vivs legi vult penitus, sed frustra. Latini ple- num dicunt, cui nihil de- est, de qua significatione vocis plura damus ad AVR. VICTOR. Orig. Gent. Rom. XII, 12. In- de plene dicitur pro omnino. CIC. ad Qu. Fratr. I, 1, 13. f. hoc plene vitare non potes. IVSTIN. XI, 11, 9. Hinc apud Minucium, quam vtrunque plenius et omnino fuerit peroratum. Ad comparatium quod attinet, potest exponi per positium. Sed ac- cura-

me quum ² non laude, sed veritate disce-
³ ptatio vestra nitatur. Et quamquam ma-
 gnum in modum me, subtili varietate, tua
 delectauerit oratio, tamen altius moueor,
 non de praesenti actione, sed de toto ge-
 nere disputandi: quod plerumque ³ pro-
 differentium viribus, et eloquentiae pote-
 state, etiam perspicuae veritatis conditio
⁴ ntutetur. Id accidere pernotum est audi-
 torum facilitate, qui, dum verborum leno-
 cinio a rerum intentionibus auocantur,
⁴ sine delectu assentiuntur dictis omnibus:
 nec

curatiores volunt, sem-
 per debere vnam, vel
 plures voces subintelligi.
 vide *Sanctium* et *Peri-
 zonium* in *Minerva* II,
 10. p. m. 219. In Mi-
 nucii verbis poteris *quam
 adhuc* subaudire. GRVNER.

² non laude] HEV-
 MANNVS legit *plausu*,
 quia paullo ante dixerat:
Parce in eum plaudere.
 Sed signum laudis est
plausus.

³ pro differentium vi-
 ribus] Scribo *disserendi*
viribus, quia sequitur
eloquentiae potestate.
 HEVM. pro differentium
 viribus nonnunquam bo-

na causa male; et mala
 causa bene defenditur.
 Et ea *vis* omnis posita
 est in pondere argumen-
 torum et sententiarum.
 Attamen argumenta ne-
 que sola neque vbique
 vim suam exerunt, nisi
 elegantia verborum simul
 contineantur. Si quidem
eloquentiae ea est pote-
 stas, vt auditoris animum
 afficiat, eumque praecla-
 ro dicendi genere com-
 modum, elatum, percul-
 sum, in admirationem et
 assensum abripiat.

⁴ sine delectu] Ita MS.
 Reg. et Editio Rom.
 Alii *dilectu*.

nec ⁵ a rectis falsa fecernunt, nescientes in-
esse et ⁶ in incredibili verum, et in verifi-

F 3

mili

5 a rectis] Bene se ha-
bere vocem *rectis* existi-
mo, secus quam iudica-
bat IAC. GRONOVIVS,
dum corrigit *certis*. *Re-*
cta enim dicta sunt *vera*,
sincera, nihil *ficti* habentia,
adeoque *falsis* contra-
raria. Sic infra *Cap.*
XVI, 9. *Sermo — non*
fucatur pompa facundiae,
sed, ut est, *recti regula*
sustinetur. PLAVTVS
Capit. V, 2. *Recta et ve-*
ra loquere. WOPK. CI-
CERO de *Amic.* *Cap.* 10.
ab amicis, quod rectum
non est, postulare. Et *Cap.*
II. *si rectum statuerimus*,
concedere amicis, quic-
quid velint. Idem *Lib.*
III. de *Offic.* *Cap.* 11.
Rectum est (h. e. verum
est) id non licere. OVI-
DIVS *Metam.* VII, 72.
rectum pietasque pudor-
que. Apparet hinc, *re-*
ctum dici et id, quod
honestum est, et id, quod
verum. Quid? ipse no-
ster Minucius in clausula
huius *Capitis* ait, *ea*,
quae recta sunt, eligere

et probare nos oportere.
HEVM.

6 in incredibili] In
exemplari legitur, *et in-*
credibili. Sed mens Au-
ctoris poscit, ut duas
syllabas intelligamus in
vnam fuisse contractas
antiquario more, quem
supra notauimus. Ut *in-*
esse in verisimili menda-
cium dixit Minucius, ita
fane dixerit, *in esse in in-*
credibili verum. Incre-
dibile est, Deum homi-
nem factum esse et cru-
cifixum. Incredibile est,
fore, ut corpora mortuo-
rum, siue cremata siue
sepulta, etiam post mul-
ta secula reuiuiscant. Et
tamen isthaec, quamuis
incredibilia, vera sunt.
Rursus: Verisimile est,
non esse deum, aut non
agere curam rerum hu-
manarum, aut si ageret,
fore, ut pollueretur tam
tristi atque multiplici mi-
nisterio. Item verisimi-
le est, morte omnia hu-
mana finire. Et tamen
haec,

5. mili mendacium. Itaque quo saepius ad-
 verationibus credunt, eo frequentius a pe-
 ritoribus arguuntur: sic assidue temeritate
 decepti. ⁷ culpam iudicis transferunt ad
 incerti querelam, ⁸ vt damnatis omnibus
 malint

haec, etfi verisimilia
 sint; falsissima sunt. RI-
 GALT.

7 *culpam iudicis*] Le-
 go, c. iudices, MEVRS.
 Lege: *iudicii* WOWER.
 Haec emendatio subscrip-
 tores nacta WOPK.
 DAVIS. et HEVM. qui
 ita explicat: *cum suam*
iudicandi temeritatem ac-
cusare deberent, ex eo,
quod falluntur saepius,
concludunt, nihil esse re-
cti, sed esse perpetuo du-
bitandum de omnibus.
 Sed in MS. est *iudicis*,
 quod bene se habet, ex-
 ponente GRONOVIO ad
 h. l. *Culpa* enim *iudicis*
 est, quam iudex admittit
 remissa intentione in au-
 ditu, vel, dum in au-
 diendo animo est omisso,
 aut omissior ab actione
 dicentis, vt *Terentius* lo-
 quitur, notante patre
Lib. III. Observat. Cap.
7. et idcirco in iudice
 vitari debet. Vitium,

quod in sola iudicis per-
 sona committitur, trans-
 ferunt ad rem et mate-
 riam, quam queruntur
 plenam fuisse caliginis et
 obscuritatis et incerti,
 quam penes ipsum iudi-
 cem sit causa difficultatis
 vel caliginis. Estque pror-
 sus eadem pronunciatio,
 qua vtitur SALLVSTIVS
 initio *I. B. Vbi per so-*
cordiam vires, tempus,
ingenium defluxere, na-
turae infirmitas accusa-
tur. Suam quippe cul-
pam auctores ad negotia
transferunt.,,

8 *vt damnatis omni-*
bus] Lego, *vt ampliatis.*
 MEVRS. Sed *ampliatis*
 idem est, quod *suspensis*,
 quum debuisset alia quae-
 dam vis esse in isto par-
 ticipio et diuersa ab ver-
 bi *suspendere* significatio-
 ne; imo cur voluit tam
 satue abundare, vt dice-
 ret, *ampliatis omnibus*
malint uniuersa suspen-
dere,

malint vniuerſa ſuſpendere, quam de fallacibus iudicare. Igitur nobis prouidendum eſt, ne odio idem ſermonum omnium ⁹ laboremus, ita, vt in exſecrationem et odium hominum plerique ſimpliciores ¹⁰ efferantur. ¹¹ Nam incaute creduli cir-

F 4

cumue-

dere, quam *ampliare vniuerſa malint*, vel *ſuſpendere vniuerſa malint*?

Damnatis autem eſt reiectis, alienatis, ſepoſitis propter difficultatem penetrandi non ad aliquod tempus, ſed in perpetuum. GRONOV. Si quid tamen mutandum eſt, malim ego: *damnatis opinionibus*. Opiniones enim ſunt incertae, ſunt fallaces, et recte opponuntur certitudini. LIND.

⁹ laboremus; ita vt etc.] Lege et diſtinguo: laboremus ita, vt in exſecrationem, cetera. A. GELLIVS *N. A. Lib. IV. Cap. 8.* Id autem; quod ſupra ſcripſi Fabricium de Corn. Ruſino, ita, vt in pleraque hiſtoria ſcriptum eſt, dixiſſe. Et *Lib. IX. Cap. 14. Libris pluſculis ita*, vt Caefellius ait, ſcriptum in-

veni. Sic et Noſter infra locutus eſt. DAVIS.

¹⁰ efferantur] DAVISVS mutat in *efferuntur*. Male. Eſt enim verbum *efferare*, non *efferre*. En geminum LIVII locum V, 27. *efferati odio iraque*. Hoc ſi animadvertiſſet WOPK. non verborum tantum fruſtra conſumiſſet, reſutando DAVISIVM et oſtendendo, haud raro ita per ſubiunctiuum at infinitum obliquari orationem, quae proprie recta eſſe deberet. HEVM.

¹¹ Nam incaute creduli] HEVM. non dubitat, ita ſcripſiſſe Minucium: *Nam dum incaute* etc. Et haec emendatio minus eſt neceſſaria, ad ſummum particula *dum* poteſt ſubintel ligi. L.

cumueniuntur ab his, quos bonos putauerunt: mox, errore confimili iam suspectis omnibus, ut improbos, metuunt etiam, 8 quos optimos sentire potuerunt. Nos proinde ¹² solliciti, quod utrumque in omni negotio differatur, et ex altera parte plerumque obscura sit veritas, ¹³ ex altero latere mira subtilitas, quae nonnumquam vbertate dicendi, fidem confessae probationis imitetur: diligenter, quantum potest, singula ponderemus, ut argutias quidem laudare, ea vero, quae recta sunt, eligere, probare, ¹⁴ fuscipere possimus.

Decedis,

12 *solliciti*] Hoc verbum cum hoc loco sit alienum, scribo *soliti*: cumque nunc desideretur verbum infinitiuum, sic lego: *Nos proinde audire soliti*. Sensus: Nos, qui in foro causas agimus; audire consuevimus, quod utrinque cetera. HEVM. Bene se habet Lectio recepta MS. *sollicitus* enim est *dubius*, *attentus*. CICERO *pro domo* 96. *Suspensa ac sollicita tota ciuitate*. Idem *de Amic.* 52. *Suspecta atque sollicita semper omnia in vita tyrannorum*. LIVIUS V, 47. *Canes sollicitum animal ad nocturnos strepitus*. L.

13 *ex altero latere*] Ita MS. Rom. E. *lateat*. Supple *sit*. *Ex altero latere mira* (sit) *subtilitas*. HEVMANNVS, quamquam dubitanter, scribit tamen *luceat*. Emendatio Fuluii Vrsini, quae est in Ed. Romana, mihi, fateor, perplacet. L.

14 *suspicere*] Fortasse *fuscipere*. Sic *Cap.* 6, 7. *dum vniuersarum gentium sacra* fuscipiunt. Sed et sic gradatio satis bene procedit. Est enim *suspicere* plus, quam probare. Sed iam video, ita HERALDVM ex MS. *Regio edidisse*, ut adeo nesciam,

Decedis, inquit Caecilius, officio iudi-XV. cis religiosi. nam periniurium est, vires te actionis meae, intergressu grauissimae disputationis, infringere, cum Octavius integra et illibata habeat singula. ¹ Si ²

F 5

potest

nesciam, unde CELLARIVS verbum *susplicere* hauferit, prorsus tollendum. L.

ne compendiam protuli, h. e. breuiter et compendiose recitavi, putans, id tibi pariter et mihi fore commodum.

I *si potest* etc.] MS. Reg. *reputare*. Locus non videtur sanus; et fortasse scriptum fuerit, cum Octavius integra et illibata habeat singula, *si potest refutare*. Id. quod etc. HERALD. Interpunxerim - - - *habeat singula, si potest, refutare*, id est, *habeat refutanda*. Nisi potius habere pro debere dixerit, aut, quod malim, *debeat* legendum sit. WOPK. Inspectio huius loci accuratior me perduxit ad hanc emendationem: *Si potest, refutabit crimina, quae in commune, nisi fallor, compendium protuli*. Significat Caecilius illa crimina, quae adhuc in Christianos contulerat. Haec, inquit, in commu-

HEVM. Hunc locum equidem sic intelligo: Si (Octavius) *potest refutare id, quod* (tu Caecili) *criminis*, (i. e. crimini das Christianis) *in commune* (tribus nobis) *compendium protuli* (protuli.) Neque tamen lectio MS. adeo perplexa est, vt sensus prorsus nullus exculpi queat. Mihi certe ita exponi posse videtur: Si (Octavius, qui iustiore iraescendi mihi haberet causam) *potest reputare* (ea, quamuis diuersa sint, quae tibi dicta sunt Cap. 16, 5. etiam post longiorem interpellationem meam, qua intercedente, alii fortasse obiectiones, ad quas respondere debebat, excidissent;) *id, quod criminis*, (vitio mihi ver-

tis,

potest reputare; id quod criminariis, inquam, in commune, nisi fallor, compendium protuli, vt examine scrupuloso nostram sententiam non eloquentiae tumore, sed rerum ipsarum soliditate libremus: nec auocanda, quod quereris, diuitius intentio, cum ² toto silentio liceat responsionem lanuarii nostri, iam gestientis, audire.

XVI. Et Octavius: Dicam equidem, ¹ vt potero, pro viribus; & ² adnitendum tibi mecum

tis, affirmando periniurium esse vires me actionis tuae intergressu gravissimae disputationis infringere.) *in commune compendium protuli. rō inquam* certe declarat, orationem, quae incipit *a si potest*, esse *M. Minucii Felicis*. Planior tamen esset oratio, si *inquam* positum esset post *reputare*, LIND.

² *toto silentio*] Rescribo tuto. Sic supra *Cap. XIII, 3. tuto dubitatio*. HEVM. Est vero *tuta dubitatio*, ob periculum errandi. Vnde vero illi periculum, qui verbo silentiarumpit? *Totus* hoc loco est *omnis*. Sic infra *Cap. XXIII, 6. plures totis hominibus deos ha-*

beremus. XXVIII, 8. totos asinos in stabulis, cum vestra Epona consecratis. VEL L. PATERC. II, 109, 2. Totumque, ex male dissimulato, agebat aemulum. L.

I vt potero pro viribus] *Duas priores voces glossematis suspectas habet IO. WOWERVS (et duas posteriores HEVMANNVS, L.) Immerito quidem, vt opinor, cum scriptores Africi phrascs eiusdem significatus non raro geminant coniungantque. ARNOBIVS *Lib. II. pag. 42. Passim, sine ullius personae discriminibus*, vbi postremis verbis primum explicatur, vt obseruavit DES. HERALDVS. Sic

cum est, vt conuiciorum amarissimam labem³ verborum veracium flumine diluamus.

Sic et *Lib. VII. pag. 223. Esseque in vrbibus vestris, alimoniarum in parte iusserunt.* Sane quae Romano charactere signantur, pari iure possent eiici. DAVIS. Sic FLO-
RVS II, 2, 5. *statimque ac sine mora.* conf. II, 3, 1. It. II, 8, 12. *Statim et e vestigio.* CICERO *Lib. 8. Ep. 4, 4, quod eum non mediocriter Caesar — valde contempsit.* L.

2) *adnitendum tibi mecum est*] Ambigua oratio, Minucio fit adnitendum, an Caecilio. Sed vultu gestuque dicentis tolli potuit omnis ambiguitas; si conuersus ad Caecilium haec dixerit Octavius. Quod sane factum videtur. RIGALT. Ex parte contraria, nihil mihi certius videtur, quam Minucium intelligi; praeterquam enim, quod is vltimus verba fecit, ac proinde sermo eum respiciat necesse est, cui nisi Christiano conuenit, *conuiciorum*, quae

profuderat Caecilius, *amarissimam labem, verborum veracium flumine diluere?* Omnes, nisi fallor, mecum sentient, et lapsum *Rigaltium* fatebuntur. DAVIS.

3) *verborum veracium fluminis*] *Verborum veracium in lumine* scriptum in MS. Reg. et editione Rom. GELENIVS ediderat *lumine*. Suspiciantur alii *flumine*. HERALD.

Flumine FVLV. VRSINVS, idque recte. nam 1) *labes* non *in lumine*, sed *flumine* siue aqua, siue quo alio fluido diluitur. SENECA *Hippol. 890. Labem hanc pudoris eluet noster cruor.*

2) *Flumen orationis et verborum* notum est apud Scriptores optimos. Contra *lumina orationis* diuersum quid significant.

3) *Natura* [verbi *diluamus* hoc postulat. Nam quod *colores* et *odores* diluuntur, hoc longe fit alia notione. 4) Non est dubium, quia in mente habu-

2 mus. Nec diffimulabo, principio ita Natalis mei errantem, vagam, lubricam ⁴ nutasse sententiam, vt sit nobis ambigendum, ⁵ vtrum tua ⁶ eruditio turbata sit, an vacillauerit

habuerit CICERÓNIS locum *Lib. II. de Nat. Deor. cap. 7. Orationis flumine reprehensoris vitia diluuntur.* Conuiciorum amarissima labes, hoc est, *conuiciorum amarissimorum labes. L.*

cum recepta lectio multo sit elegantior, alteram illam mendo typographico irrepsisse putaverim, praecipue, quod hanc varietatem minime notent ii, qui vnicum MStum diligenter tractarunt. DAVIS.

4 nutasse] Percommodo verbo vsus est CICERO *N. D. I. 43. Nutare videtur in natura Deorum.* MARC. CAPPELLA *Lib. I. p. 9. Anxia cum trepidis nutat sententia rebus.* Sic et *nutantem fidei gressum* dixit IUVENCUS *Hist. Euang. Lib. III. p. 80.* vide et *p. 93.* FRANC. tamen IVRETUS ad *Lib. II. Ambrosii contra Symmachum pag. 330.* ex edit. Romana reponit *nutasse*, h. e. *mutatam esse sententiam*, nec negari quidem potest, ita locutos esse veteres, vt ostendit etiam IAC. PALMERIUS *Spicil. in Salustium, pag. 300.* Sed,

5 vtrum tua eruditio] Ita ex MS. Regio ediderunt HERALD. et RIGALT. Estque Enallage personarum, qua oratio ex obliqua mutatur in directam, vt *Aëtior. I. 4.* quod tum fieri imprimis consuevit, vbi ista tertia persona adest, sicut adest in Minucio. GRONOV. Ita CAESAR¹ de *B. C. II, 32. Dimisso Concilio Curio concionem aduocat militum, commemorat, quo sit eorum studio vsus, ad Corfinium, Caesar.* Et post nonnulla, *Vos enim vestrumque factum, inquit, omnia deinceps municipia sunt secuta.* Vid. BERGERVS de

lauerit per errorem. nam interim deos credere, interim se deliberare ⁷ variauit, vt, propositionis incerto, ⁸ incertior re-
spon-

de Naturali pulchr. Orat.
pag. 208. CELLARIVS
aliique legunt *sua*, sed
et sic est contra recipro-
corum legem, cum de-
bebat esse *eius*, scilicet
Caecilii. L.

6 *eruditio turbata sit*] *Vel lege, fucata sit.* Cap.
XVI, 9. *non fucatur pom-
pae facundiae et gratiae.*
Eruditio enim *fucata*
versutia, subtilitate, do-
lo, opponitur *vacillanti*
per errorem. Hanc in-
nocentem, non vetera-
toriam illam, in Natale
suo, agnoscit Octavius.
Fraudis enim est, *vari-
are, vt propositionis in-
certo, incertior respon-
sionis intentio fundetur.*
Sed vacillat per erro-
rem, qui *in triuiis hae-
ret anxius, nec singulas
audet eligere, nec uni-
versas probare.* Vel,
quod magis placet, sup-
ple: *studio et consilio*, vt
iusta sit oppositio inter
eruditionem *turbatam*
studio, et, *vacillantem per
errorem.* L.

7 *variauit*] LIVIVS
Lib. XXVII. Cap. 27:
*Si, quae de Marcelli
morte variant Autores,
omnia exsequi vellem.*
Ibidem: *Ita fama variat,
vt tamen plerique tra-
dant, cetera.* Idem *Lib.*
*II. Cap. 57: Timor atque
ira inuicem sententias
variabant.* OVIDIVS
*Metam. XV, 648. Dissi-
det et variat sententia.*
Apparet hinc, pro *varia-
uit* iniuste rescribere *de-
clarauit* WOPK. in *Obs.*
misc. crit. T. X. Lib. I.
p. 29. HEVM.

8 *incertior responsio-
nis nostrae intentio*] In
MS. legitur *certio*, pro
certior, quum non sole-
rent repetere eandem li-
teram, vt saepius patet
ex Pandectis. GRONOV.
Addo *in* esse omissum,
quia antea in *incerto pro-
positionis* iam adfuerat,
et subscribo RIGALTIO,
qui restituit negatiuam,
quae exciderat, et est,
ad Octauii mentem ne-
cessa-

sponsionis nostrae intentio fundaretur.
 3 Sed ⁹ in Natale meo versutiam ¹⁰ nolo, non
 credo: procul est ab eius ¹¹ simplicitate
 subtilis

cessaria. HEVMANNVS
 legit *non certius*, quod
 tamen vix verosimile. L.

aliquis contrarium teste-
 tur, tamen *non credo*. L.

9 in Natale meo] Scri-
 bo, *Natali meo*. MEVRS.
 Scribe *Natale*. Sic, a
Iuuenalis, et *Martialis*
 ablatius est *Iuuenale*,
Martiale. Vid. VOSSI-
 VS *Lib. II. de Analogia*,
Cap. XI. p. 295, De quo-
 dam Romano Consule C.
 • *Bellico Natale* vid. GO-
 RIVS in Annot. ad *In-*
scriptiones Florentinas P.
I. pag. 259. Nostrum
Caecilium Natalem in-
 venisse sibi videbatur
 VALESIVS in *Eusebii*
Hist. Eccl. Lib. V. Cap.
28. Sed iure id reliquit
 in medio, HEVM.

10 *Nolo, non credo*]
 Posterius, vt glossiema,
 delet HEVM. quia *nolo*
 idem esset, quod *non*
credo, non statuo. Sed
 sunt tamen diuersa. *Ver-*
sutiam nolo, quatenus
 omnia bona de aliquo
 spero; et, si vel maxime

11 *simplicitate*] ^a De
 hac simplicitatis notione
 videndus est 10. CLE-
 RICVS ad *Pedonis Albi-*
nouani Eleg. II. 22. Ac
 ita sane ediderunt SI-
 GISM. GELENIVS,
 LAVR. BARRENSIS,
 alii, (pro eo, quod est in
 MS. *subtilitate, simplici-*
tate;) minimeque arri-
 dent ea, quae in hunc
 locum conatus est NIC.
 RIGALTIVS. (scribens
subtilitate simplici) Osci-
 tans Librarius inanem
 vocem scripsit, delenda
 autem non existi-
 mauit, ne codicem litu-
 ris dehonestaret; atque
 haec multis mendis ori-
 go, quae etiamnum hae-
 rent, vt ostendi ad
 CAESARIS *Lib. II. B.*
G. cap. 19. Nunc exem-
 plum insigne ex THE-
 OPH. ANTIOCHENO
 subilciam. Is igitur *Lib.*
II. ad Autolyc. pag. 104.
 B. sic loquitur. *Kaj. 100-*
701

subtilis vrbalitas. Quid igitur? vt qui
rectam viam nescit, vbi, vt fit, in plures
vna ¹² diffunditur, haeret anxius, nec sin-
gulas

τα οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν,
οἱ δὲ καὶ αὐτὸ δεικνύται
τελειόμενον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς.
Τίς γὰρ ἐχὶ ὁ νομίμως
γαμῶν καὶ καταφρονεῖ μη-
τρὸς καὶ πατρὸς καὶ συγ-
γενείας πάσης καὶ πάντων
quae verba eo quidem
in loco sensum turbant
et paullo post repetun-
tur, ac proinde omnino
sunt delenda. Lege igi-
tur, ἀλλὰ δ' ἐποίησεν ὁ
θεὸς τὴν γυναῖκα αὐτῆ καὶ
ἵνα πλείων ἢ ἡ ἔννοια πρὸς
αὐτὴν etc. Eiusdem vo-
cis repetitio fecit, vt
nonnulla omitterentur,
quod cum animaduerte-
ret descriptor, ea sane
inferuit, reliqua tamen
non expunxit, ne libri
pulchritudinem macula-
ret. DAVIS. Notandus
etiam IAC. GRONOV-
VS, pro subtilitate re-
scribens sinceritate. HEVM.

[12 diffunditur] Ita re-
cte rescriptum pro MS.
diffunditur. Ob oculos
Felici nostro haud dubie
fuit illud VIRGILII
Aen. V. 540: partes vbi

se via findit in ambas.
Nec displicet HERAL-
DO diffunditur. Caecum
vero ducem sequuntur
RIGALTIVS AC DAVI-
SIVS, itemque IAC.
GRONOVIVS, cum dif-
funditur defendunt au-
thoritatem veteris illius
librarii. In eodem MS.
Codice post diffunditur
adiecta sunt tria haec
verba: quia viam no-
scit. Rectissime vero
eiecerunt hoc glossema
Critici, nec audiendus
WOKENIVS, repone-
re gestiens, quia veram
nescit. HEVM. Quia in
apodosis dicit spargitur,
etiam in protasi conueni-
entius est diffunditur.
Pomponius Mela III, 3.
mare vagum atque dif-
fusum facie amnium spar-
gitur. GRONOV. Ci-
cero de Inuent. I, 52.
Enumeratio est, per quam
res disperse et diffuse
dictae, unum in locum
coguntur. PLINIVS
XII, 5. Vasis ramis dif-
funditur ficus in India.

gulas audet eligere, nec vniuersas probare: sic cui non est veri stabile iudicium, prout infida suspicio spargitur, ita eius dubia opinio dissipatur. Nullum itaque miraculum est, si Caecilius idemdem in contrariis ac repugnantibus iactetur, ¹³ aestuet, fluctuetur: quod ne fiat vltterius, conuincam, et redarguam, ¹⁴ quamuis diuersa sint, quae dicta sunt; ¹⁵ vna veritate confirmata

¹³ *aestuet, fluctuetur*] In MS. teste HERALD. et RIGALT. est, *iactetur aestu, et fluctuetur*. Recte ita MEVRSIVS rescripsit: *iactetur, aestuet, fluctuetur*. *Aestuare* dubitatione dixit CICERO Lib. IV. in *Verrem* Cap. 30. HEVM. Ad describendum *Caecilium* incerto animi haerentem, idque aperientem in indignatione infausa vtitur gradu satis placenti, vt primo dicat *iactari*, quod satis notum, sed et diuersitatem admittit magnam, et sic non satis exprimens id, quod volebat: vnde addit secundum *aestuari*, quod ordinarium est in Oceano, sed grauius priore. Tertium igitur accedit *fluctuari*,

quod et ipsum, quum sit fatis notum, tum certe complectitur grauissimas procellarum agitationes, nequaquam perpetuas. GRONOV.

¹⁴ *quamuis diuersa sint*] Deleo cum DAVISIO *sint*, quod nec in MS. est, nec in Ed. Romana. HEVM. Sed est tamen in MS. post *probataque*, quamquam non suo loco, vt optime vidit RIGALTIVS, vnde a Criticis inre insertum est post *diuersa*. L.

¹⁵ *vna veritate confirmata probataque*] supple, *tamen*. *Vna tamen veritate*, cetera. Idque iubet antecedens particula *quamuis*. QVIDIVS *Trist.* I, 1, 25. *Nen caue defendas*,

firmata probataque, nec dubitandum ei de cetero est, nec vagandum. Et quoniam 6 meus frater erupit aegre se ferre, stomachari, indignari, dolere, illiteratos, pauperes, imperitos, de rebus coelestibus disputare; ¹⁶ sciat omnes homines ¹⁷ sine delectu aetatis, sexus, dignitatis, rationis et sensus capaces et ¹⁸ habiles procreatos: nec

defendas, quamvis mordebere distis. Hoc est tamen caue ne defendas. HORATIVVS Lib. 3. Ode IO, 13. O, quamvis neque te munera, nec preces, nec pallor amantium — curvat; supplicibus tuis parcas, hoc est tamen parcas. LUCRETIVS IV, 157. Et quamvis subito — quamque rem contra speculum ponas, apparet (tamen) imago. Quod cum non animaduenterent, vel DAVISIVS, vel HEVMANNVS, male cohaerere vulgatam lectionem sententiae quæsti sunt, ideoque rescripserunt, ille: Sic nec dubitandum etc. hic ne dubitandum — sit. L.

¹⁶ sciat omnes] Sic recte ediderat Gelenius,

atque ita scriptum in MS. Reg. At edit. Rom. sciet. HERALD.

¹⁷ sine delectu] Ita MS. Reg. et ed. Romana, non dilectu.

¹⁸ habiles procreatos] Nihil opus, vt legamus cum MEVSIO, habiles procreatos esse, quoniam infinitius esse sic saepe subaudiri solet. Ita Noster supra Cap. V, 2. omnia in rebus humanis dubia, incerta, suspensa, magisque verisimilia, quam vera, scilicet esse. VIII, 2. nullos deos (esse) adseuerando. IX, 5. eorum caerimonias (esse) fabulatur. X, 1. vera (esse) declarat. XI, 5. quamquam etsi iustos (esse) darem. XVII, 4. non diuina ratione perfectum

nec fortuna nactos, ¹⁹ sed natura infitos esse sapientiam: quin ipsos etiam philosophos, vel si qui alii artium repertores in memorias exierunt, priusquam sollertia mentis parerent nominis claritatem, habitos esse plebeios, indoctos, feminudos. ⁷²⁰ at vero diuites facultatibus suis illigatos, magis aurum ²¹ suspicere consueisse, quam coelum:

etum (esse) volunt, §. 13. formae nostrae pulchritudo Deum fatetur (esse) artificem. XVIII, 12. qui Iouem principem volunt (esse). XIX, 9. Democritus intelligentiam deum (esse) loquitur. §. 11. rationem Deum (esse) deseruit. §. 12. interpretando lunonem (esse) aera. §. 18. Deum (esse) nouimus, et sexcenta alia plura. L.

¹⁹ *sed natura infitos esse sapientiam*] Puto legendum esse: *infitam habere. CICERO, de Fin. IV, 2. Habere etiam infitam quandam, vel potius innatam cupiditatem. Idem pro Font. 23. Inimicitias infitas habere.*

Vel, quae Cl. GRVNERI est sententia, *infitam esse. SCHEFFERVSPU* tabat ante verbum. *sa-*

pientiam excidisse verba aliquot, ex coniecturis non facile supplenda. WOPKENIUS indutos rescribi vult pro *infitos*. HEVMANNO haec videtur vera esse emendatio: *nec a fortuna dari, sed natura infitam esse, sapientiam.* Alii, *indeptos esse* volunt; alii *inditam esse.* In hac opinionum farragine eligas licet emendationem, quae bonum sensum fundat, nec tamen a ductu literarum multum abeat, vel linguae regulis aduersetur. L.

²⁰ *at vero*] Ita ed. Rom. notante WOWERO, MS. *adeo.*

²¹ *suspicere*] Sic est in MS. Romana edit. habet *suscipere.* cf. *Cap. XIV, 8. L.*

coelum: ²² nostrates pauperes, et commentos esse prudentiam, et tradidisse ceteris disciplinam. Vnde apparet, ingenium ⁸ non dari ²³ facultatibus, nec studio parari, sed cum ipsa mentis formatione generari. Nihil itaque indighandum, vel dolendum, ⁹
 * si quicumque de diuinis ²⁴ quaerat, sentiat,

G 2

tiat,

²² *nostrates*] Rescribo *contra*, inquit HEVM. in quo tamen me non habet sibi adsentientem. *Nostratum* enim vocabulum partes notat, quarum quisque studiosus est, et *sectas*. Hoc loco complectitur et Iudaeos et Christianos veteres, qui commenti sunt sapientiam, quia inde gentium et philosophi et poetae sua hauserunt, quod probat KORTHOLT ad *Iustini Apol.* I. pag. 92. et ad *Athenag. Apol. sect.* 21. p. 94. n. 1.

²³ *facultatibus*] h. e. pro facultatibus. PLAVTUS *Perf.* IV, 4, 13. *Datur haec sexaginta minis.* Id. *Afin.* I, 3, 20. pro pecunia si data. L.

* *Si quicumque*] Rom. edit. *quaecumque*. Male. HERALD.

²⁴ *quaerat*, *sentiat*, *proferat*] Rescribit DAVISVS *enseat*. Male vero. Nam *sentire* et *proferre* hic inter se opponuntur. *Nec omnia, quae sentimus, dicere libet* aut licet *proferre*. *Rara temporum felicitas*, inquit TACITVS *Hist.* I. Cap. I. *ubi, quae sentias, dicere liceat.* HEVM. Ducit me hic locus ad emendationem, si forte minus necessariam, non coactam tamen illam. Locum sic lego: *Si, quicumque de diuinis quaerat, quae sentiat, proferat.* Potuit *quae* excidisse ob antecedens *quaerat*, quod a *quae* incipit. Nec aliter ABLANCOVRTIVS, *s' enquerir des choses divines, et en vouloir dire ce, qui leur en semble.* Hoc enim imprimis in Christianis taxa-

tiat, proferat; quum non disputantis auctoritas, sed disputationis ipsius veritas requiratur: atque etiam quo imperitior sermo, ²⁵ hoc illustrior ratio est: quoniam non fucatur pompa facundiae et gratiae, XVII. sed, vt est, recti regula sustinetur. Nec recuso, quod Caecilius adserere interpreti praecipua ¹ connisus est, hominem nosse se et circumspicere debere, quid sit, vnde sit, quare sit; vtrum elementis concretus, an concinnatus atomis, an potius a Deo ² factus, formatus, animatus? Quod ipsum explorare, et eruere, sine vniuersitatis inquisitione non possumus, quum ita cohaerentia, connexa, concatenata sint, vt, nisi diuinitatis rationem diligenter excusseris, nescias humanitatis: nec possis pulchre

taxauerat *Caecilius*, quod ²⁵ *hoc illustrior est*] certum aliquid de summa rerum et maiestate decernerent, *Cap. V.* adeoque, quae sentirent, proferrent, cum philosophi, qui se toti ei studio dedissent, non nisi dubitanter pronunciarent, et, deliberare se velle, dicerent. Nisi forte malis per Syllepsin ita supplere: *Si quicumque de diuinis quaerat* (diuina) *professentiat* (diuina) *professentiat*. L.

Nuspian id iure dici potest. Attamen sic nuper OVZELIANA, sequuta RIGALTIANAM. At Romana SABAEI, WOWERIANA, ELMENHORSTIANA, vtraque HERALDI, *hoc illustrior ratio est*. GRONOV.

I *connisus est*] Sic HERALDVS ex MS. Reg. CELLAR. *connisus est*. L.

chre gerere rem ciuilem, nisi cognoueris
hanc communem omnium mundi ciuita-
tem: praecipue quum a feris belluis hoc
differamus, ² quod illa prona, in terram-
que vergentia, nihil ³ nata sint prospicere,
nisi pabulum: nos, quibus vultus erectus,
quibus suspectus in coelum datus est, ⁴ ser-

G 3' mo

2 quod illa prona]
Imitatur notissimos ver-
sus OVIDII *Metam.* I, 84.

*Pronaque cum spectent
animalia cetera ter-
ram.*

*Os homini sublime de-
dit : coelumque tueri
Iussit, et erectos ad si-
dera tollere vultus.*

3 *nata sint*] Legendum esse *nata sunt*, ego quidem non dubito. HEVM. Pro recepta stat, quod explicari potest, *nihil nata esse videri possunt*. Non enim sequitur, quia animalia in terram vergunt; ergò nihil nata sunt prospicere, nisi pabulum, sed hoc tantummodo exinde, non sine veritatis specie, colligitur. L. Ceterum notandus est Minucius, qui sic scribit, ac si non dixisset tantum *feris belluis*,

fed appofuiffet etiam *pecoribus* vel *animalibus*, vt cap. XIX. *pecudumque genus, et quidquid aliud animalium*, hinc vniuerfum hoc, in neutro plurali edens; aut folummodo quod fic in lingua promptus et ab iuuenta adfuefactus exifteret locus, vel Salluftii vel Ouidii, vt confuetudo ifta auferret alios fensus. Nam affidua fuiſſe in poſteriorum linguis illa ipſa verba, probat conſenſus quoque iſtorum duorum, quos profert Barthius *Lib. XIX. Aduerſ. cap. 7.* Cui generis mutationi fimile præbet Lilius XXVI, 27. fin. et Pæraeus in *Lexici Critici mantiffa* p. 61. et 62. collegit alia exempla.

GRONOV.

4 *sermo et ratio*] For-
te, *datus*, et *sermo et*
ratio

mo et ratio, * per quae Deum agnoscimus, sentimus, imitatur, ignorare nec fas nec licet ingerentem sese oculis et sensibus nostris coelestem claritatem. Sacrilegii enim vel maximi instar est, humi quaerere, quod 4 in sublimi debeas inuenire. Quo magis mihi videntur, qui hunc mundi totius ornatum non diuina ratione perfectum volunt, sed frustis quibusdam temere cohaerentibus conglobatum, mentem, sensum, 5 oculos denique ipsos non habere. Quid enim potest esse tam apertum, tam confessum, tamque perspicuum, quum oculos in coelum sustuleris, et * quae sunt infra circaque lustraueris, quam esse aliquod numen

ratio etc. Afyndetis tamen delectatur quoque Minucius. WOPK. Orationis neruos incidit HÆVM. dum verba: *sermo et ratio, per quae Deum agnoscimus, sentimus, imitatur*, tanquam e margine in textum irrepsissent, delet. Tria enim sunt, quibus a feris belluis distinguimur, *status erectus*, quo *Deum agnoscimus*, oculos in coelum tollentes; *sermo*, quo Deum *sentimus*, omnis enim de diuinitate notio et sensus, ope sermonis, ab

infantia nobis instillatur; *ratio*, in quo similitudo nostra cum Deo consistit, quemque eo ipso *imitamur*, siquidem est enim ratione non modo vtens, sed rationis ipsius auctor. L.

5 *per quae*] Bene, consueta Syllepsi. CICERO Lib. VII. Ep. 20, 4. *domum, agros, eaque amoenno loco*. L.

* *quae sunt infra circaque*] Alii legunt *supra circaque*, sed contra fidem MS. L.

men praestantissimae mentis, ⁶ quo omnis natura inspiretur, moueatur, alatur, gubernetur? Coelum ipsum vide. Quam ⁶ late tenditur! quam rapide voluitur! ⁷ vel, quod in noctem astris distinguitur, vel, quod in diem sole lustratur: iam scies, quam fit in eo summi moderatoris mira et diuina libratio. Vide et, annum vt solis ⁷ ambitus faciat: et mensem, vide, vt luna auctu, senio, labore circumagat. quid tenebrarum et luminis dicam recurfantes vices, vt fit nobis operis et quietis alterna reparatio? Relinquenda vero astrologis ⁸ prolixior de sideribus oratio, vel quod regant cursum nauigandi, vel quod arandi metendique tempus ⁹ inducant: quae singula, non modo, vt crearentur, fierent, disponderentur, summi opificis et perfectae rationis eguerunt: verum etiam sentiri, perspicui, intelligi, sine summa sollertia et ratione non possunt. Quid? quum ordo ⁹ temporum ⁹ ac frugum stabili varietate

G 4

distin-

6 quo] Haud dubie rescribo a quo. HEVM. Nisi praepositio pari iure omissa, quo apud HORAT. edite (a) regibus, et omnes alios. L.

7 vel, quod] Ita MS. Romana editio vel quae, subaudi sidera. HEVM.

8 inducant] Nonnullis placet tempus indi-

cant; sed nulla necessitate ducti, lectionem a MSto retentam deseruerunt. Vide VIRGILIVM Georg. I, 24. DAVIS. OVIDI- vs Fastor. Lib. V, 163.

At simul inducunt obscura crepuscula noctem.

9 ac frugum] Ita est in MS. Codice, non item

in

distinguitur, nonne auctorem suum parentemque testatur ver aequè cum suis floribus, et aetas cum suis messibus, et autumnus maturitas grata, et hiberna oliuitas necessaria? qui ordo facile turbaretur, nisi
 10 maxima ratione confisteret. Iam prouidentiae quantae, ne hiems sola glacie vret, aut sola aetas ardore torreret, autumnus et veris ¹⁰ inferere medium temperamentum, ut per vestigia sua anni reuertentis ¹¹ occulti et innoxii transitus laberentur.

Mari

in editione Romana. Haec enim habet *hac frugum*, idque perperam, quod et HERALDVS agnoscit. Ac omnino, ut est in MS. ita scripsisse *Minucium*, sequentia docent verba, quibus, et *temporum et frugum* varietas exponitur. HEVM.

¹⁰ *inferere*] Lego *interferere*. HEVM. PLINIVS *Lib. III. Ep. 19. Praedia agris meis vicina, atque etiam inferta, venalia sunt*. Quaedam exemplaria legunt *interferta*, sed frustra. L.

¹¹ *occulti et innoxii transitus*] Ita loquitur, quoniam existimabant

Philosophi, omnia corpora ex Empedocleis elementis constare, fanitatieque fruendae necessum esse, ut *soixèa* debitis copiis adsint, apteque inter se commisceantur, quod in subita nimiaque coeli mutatione fieri nequit. Vide APVLEIVM *Phil. Platon. Lib. I. pag. 5.* et MAX. TYRIVM *Dissert. XXIII. pag. 234. DAVIS*. Si verba haec essent Caecilii, locum habere observatio posset. Iam vero cum *Octavius* Christianus loquatur, vix est verisimile, cogitasse eum de elementis Empedocleis, cum ratio huius rei peti commodius

Mari intende: lege litoris stringitur. quid-¹¹
 quid arborum est, vide, ¹² quam e terrae
 visceribus animatur. adspice Oceanum:
 refluit reciprocis aestibus. vide fontes:
 manant venis perennibus. fluuios intueri:
 eunt semper exercitis lapsibus. Quid lo-¹²
 quar ¹³ apte disposita ¹⁴ recta montium,
 collium flexa, porrecta camporum? quid-
 ve animantium loquar aduersus sese tute-
 lam multiformem? alias armatas corni-
 bus, alias dentibus septas, et ¹⁵ fundatas
 vngulis, et spicatas aculeis: aut pedum
 celeritate liberas, aut elatione pinnarum?
 Ipsa praecipue formae nostrae pulchritudo ¹³
 Deum fatetur artificem, status rigidus,
 vultus erectus, oculi in summo, velut in

G 5

specula

dius ex *impedita trans-*
piratione possit. L.

¹² *quam*] Deleri *quam*
 oportere, docebit quem-
 vis inspectio eorum, quae
 antecedunt, quaeque sub-
 sequuntur. HEVM.

¹³ *apte disposita*] hoc
 est, *quam apte disposita*
sint.

¹⁴ *recta montium*] i. e.
erecta. LACTANT. *Lib.*
2. Cap. 1, 14. nobis au-
tem status rectus — adeo
datus est. Ibid. §. 16.
Nisi forte id ipsum, quod
recti sumus, sine causa

homini attributum pu-
tant. Adeoque non erat,
 cur MEVRSIVS rescri-
 beret *arrecta*; PERIZO-
 NIVS *erecta*; WOPKE-
 NIVS *ardua*. L.

¹⁵ *fundatas vngulis*] DELECAMPIVS rescri-
 bit: *munitas vngulis*. Re-
 cte vero *fundatas* scribi-
 tur. Nam et LVCRETIVS
 V, 929. dixit, *genus hu-*
manum solidis ossibus in-
tus fundatum esse. Pro
fundatus vngulis LACT.
de Opific. Dei Cap. 2. dicit
suffultus vngulis. HEVM.

† Aegypti ficitatem temperat Nilus: colit
Euphrates Mesopotamiam: Indus et serere
4 Orientem dicitur, et rigare. * Quod si
ingref-

4 *Aegypti ficitatem* etc.] Haec verba MS. ita exhibet: - - *temperat Nilus amnis: colit Euphrates Mesopotamiam, pro imbribus pensat: Indus flumen et serere, cetera.* CICERO II. de Nat. Deor. *Aegyptum Nilus irrigat, Mesopotamiam fertilem efficit Euphrates. Indus vero non aqua solum agros laetificat, et mitigat, sed etiam conserit. magnam enim vim seminum dicitur secum deportare.* Haec expressit Minucius; ideo facile mihi persuaderi patior, verba Minucii glossematis inquinata. Nam illa, *pro imbribus pensat*, interpretantur verbum *colit*. (Ego vero malim cum HEVM. interpretationem esse verborum *ficitatem temperat*. L.) Deinde non *Indus flumen*, sed *Indum flumen*, vt HORAT. *flumen Rhenum, Metaurum*, CAESAR *flumen Rhodanum*. WO-

WER. At mutata distinctione, nisi fallor, recte legetur: *Aegypti ficitatem temperat Nilus amnis, colit Euphrates Mesopotamiam: pro imbribus pensat Indus flumen et serere Orientem dicitur et rigare.* DAVIS. *Aegyptum temperat Nilus amnis: colit Euphrates Mesopotamiam pro imbribus: pensat Indus: flumen et serere Orientem dicitur et rigare.* Verbo *colere* adiecit mentionem imbrum, vt pateat ratio colendi, quam Euphrates adhibet, quum alioquin colere aequiuocum sit τὸν arare. Quod si liceret transponere voculam, libenter vellem *pensat et Indus: flumen serere or. d. et rig. Pro imbribus*, mauult Plinius explicare vicem imbrum. GRONOV.

* *Quod si ingressus]* De hoc argumento videatur CICERO de Nat. Deor. Lib. II, 5, 6, 37.

ingressus aliquam domum, omnia exculta, disposita, ornata vidisses; utique praeesse ei crederes dominum, et illis bonis rebus multo esse meliorem: ita in hac mundi domo, quum ⁵ coelum terramque perspicias, providentiam, ordinem, legem; crede esse vniuersitatis dominum parentemque ipsis fideribus et totius mundi partibus pulchriorem. ⁶ Ni forte, quoniam de providentia ⁵ nulla dubitatio est, inquirendum putas, utrum vnius imperio, an arbitrio plurimorum coeleste regnum gubernetur: quod ipsum non est multi laboris aperire cogitanti imperia terrena, ⁷ quibus exempla utique

[⁵ *coelum terramque*] Glossema, adscriptum a quopiam margini, qui explicare voluerat *hanc mundi domum*. Quod si obseruasset HEVMANNVS, non utique scripsisse putaret Minucium: *perspiciens providentiam, ordinem, legem vides*. L.

⁶ *Ni forte*] Crediderit facile quispiam, *nisi forte* scriptum a *Minucio*, cum alterum illud non sit vtitatum. HEVM.

⁷ *quibus exempla utique de coelo*] Subaudi *sunt*. HEVMANNVS de-

let quibus, et ita intel-
ligit, *imperia terrena esse exempla de coelo*, hoc est, *formata ad similitudinem coelestis imperii*. Sed obstat vsus Latinae linguae. Exemplum enim non dicitur id, quod ad similitudinem alius cuiusdam rei formatum est, sed exemplum est rei, de quacunque nobis sermo sit, formula; quae semper et vbique sibi constet, et cuius apographa dari plura possint. Hinc *exempla* in plurali dicere maluit, quia plura imperia terrena ad exemplum imperii coelestis for-

vtique de coelo: quando vnquam regni
societas aut cum fide coepit, ⁸ aut sine
6 cruore defuit? ⁹ Omitto Persas, de equo-
rum hinnitu augurantes principatum; ¹⁰ et
The-

formata sunt. Singularem
exemplum rescribentem
DAVISIVM probe refel-
lit WOPKENIVS. L.

8 aut sine cruore de-
fuit] Aptiore longe op-
positione legas *defuit*,
quam *discessit*: (quod ha-
bet Rom. Ed. et Heral-
dus) atque ita emendan-
dum esse, fidem facit,
quod etiam CYPRIANVS
de *Idol. Van. Cap. V.* in
his Minucii verbis expri-
mendis verbo *defuit* vsus
est. WOPK.

9 Omitto Persas] Iu-
bet CELLAR. respicere
IVSTINVM *Lib. I. Cap.*
10. vbi tantummodo di-
citur: *Persas inter se*
paucos esse, ut, die sta-
tuta, omnes equos ante
regiam primo mane pro-
ducerent; et, cuius equus
inter solis ortum primus
hinnitum edidisset, is rex
esset. Quasi vero hic lo-
cus faciat ad *Minucium*
intelligendum, ac non

potius monstrari debebat
Libr. X. Cap. I. vbi re-
fert, ex Trogo, Iustinus;
quod *Artaxerxes viuus,*
Darium filium, per in-
dulgentiam, regem fecit,
nihil sibi ablatum existi-
mans, quod in filium con-
tulisset, sinceriusque gau-
dium ex procreatione ca-
pturus, si insignia maie-
statis, viuus, in filio con-
spectisset. Sed Darius in-
terficiendi patris consili-
um cepit. En! societa-
tem regni, quae non si-
ne cruore defuit, quam
tamen nihil attinet re-
ferre, quia non ratio,
sed equorum hinnitus in
electione iudicauit. L.

10 et *Thebanorum par,*
mortuam fabulam, trans-
eo] Ita distinximus hunc
locum MS. Regio aucto-
re, et sententia flagitan-
te. HERALD. Haud du-
bie scripserat Minucius,
Thebanorum par, neque
aliter legebat CYPRIA-
NVS, cum dixit *Theba-*
norum

Thebanorum par, mortuam fabulam,
transeo: ob pastorum et caesae regnum de
geminis

*norum fratrum germani-
tatem. STATIVS, par
infandum et geminis sce-
ptrum exitiale tyrannis,
et consanguineum scelus,
et unius ingens bellum
uteri. Sed cur mortuam
fabulam dicit Minucius,
paulo ante sua tempora
tota Statii Thebaide de-
cantatam? Fortean scrip-
serat mutuam fabulam.
Etenim pacti erant fra-
tres, (Eteocles et Poly-
nices) ut mutuis annis
regnarent, et mutua per-
niciēs vtriusque, vnde et
mutua fabula. Sed ex-
spectanda auctoritas alte-
rius exemplaris. RIGALT.
Ego quidem sic debui
edere cum RIGALTIO,
vtpote quod proxime ac-
cedit ad lectionem codi-
cis antiqui; quod miror
eundem Virum doctissi-
mum, non satis intelli-
gentem mox deferere.
— Noster ad exemplum
citāt modo, sed nequa-
quam ut eius fidem prae-
stet. Hinc et *fabulam*
vocat, et *mortuam*, hoc
est, iam exoletam, sine*

efficacia et vi, ut de-
monstrando valide vero
nequeat opitulari. Pro-
sus ut Plato in *Phaed.*
ἰνδολύωνα λήρον. Nec ali-
ter in *Culice* Virgilius:
*Hic et fama vetus nun-
quam moritura per ae-
vum Curtius, e mediis
qucum quondam sedibus
urbis Deuotum bellis con-
sumsit gurgēs inundans.*
Vbi Scaliger pag. 35.
GRONOV. Lego et dis-
pungo totum locum.
*Thebanorum par mortu-
um, fabulam transeo ob
p. e. c. regnum, memo-
ria n. e. MEVRS. The-
banorum praemortuam
fabulam ELMENH. The-
banorum germanorum
fabulam, Anonymus Cri-
ticus in Obs. misc. crit.
novis T. I. pag. 138. par
fratrum fabulosum. Sci-
licet, non credit Minuci-
us, veram esse illam nar-
rationem. Quare ei sta-
tim opponit historiam de
Romulo et Remo. Eodem
modo HORATIVVS *Lib. I.*
Oda 22. Hydaspen appel-
lauit *fabulosum*. HEVM.*

geminis " historia notissima est: generi et
 loceri bella toto orbe diffusa sunt: et tam
 magni imperii ¹² duos fortuna non cepit.
 7 Vide cetera: rex vnus apibus, dux vnus
¹³ in gregibus, in armentis rector vnus: tu
 in coelo summam potestatem diuidi credas,
 et scindi veri illius ac diuini imperii ¹⁴ to-
 tam

11 *historia*] In editio-
 ne Romana est *memoria*,
 item in MS. Reg. quod
 exhibet HERALDVS.

12 *duos fortuna non
 cepit*] Mirari subit, vnde
 factum, vt IO. MEVR-
 SIVS repofuerit *fors vna
 non cepit*; aperte enim
 Minucius LVCANVM re-
 spexit *Lib. I, 109.* sequi.
*Populique potentis non
 cepit fortuna duos.* DA-
 VIS. Verifimilius tamen,
 vt respexerit ad hunc lo-
 cum FLORI IV, 2, 14.
*Sic de principatu labora-
 bant tanquam duos tanti
 imperii fortuna non cepe-
 rit.* Vbi Florus, vt alibi,
 imitatur Lucanum; cum
 Florum exprimat Minu-
 cius, quod et infra *Cap.*
 37. videbimus. W O P K.
 HEVMANNVS Minuci-
 um fcripiffie putat *fortu-
 na duos.* Sed funt eius-

modi transpositiones fre-
 quentes apud Nostrum.
*Cap. XXI, 12. Propter
 hanc fabulam Galli eam.*
*VII, 2. iam eos deprehen-
 des initiaffe.* IX, 4. *tur-
 pissimae pecudis caput asi-
 ni pro asini caput.* XII, 6.
*miser cordia digni, sed
 nostrorum deorum, pro
 deorum sed nostrorum.* L.

13 *in gregibus*] HEVM.
 delet *in*, quia praecedit
rex vnus apibus. Nihil
 opus. Eodem modo CY-
 PRIANVS de *Idol. Va-*
nit. V, 4. rex vnus est api-
bus, et dux vnus in gre-
gibus. VARRO de *R. R.*
I, 2. quod ludis Circensi-
bus nouissimi curriculi fi-
nem facit quadrigis —
quod in cereali pompa
folet esse primum. L.

14 *totam potestatem*]
 GRONOVIVS rescribit
maic-

tam potestatem? quum palam sit, parentem omnium Deum nec principium habere, nec terminum: qui natiuitatem omnibus praestet, sibi perpetuitatem: qui ante mundum fuerit sibi ipse pro mundo: qui vniuersa, quaecunque sunt, verbo iubet, ratione dispensat, virtute consummat. Hic 8 nec videri potest; visu clarior est: nec comprehendi; tactu purior est: nec aestimari; sensibus maior est, infinitus, immensus, et soli sibi, tantus quantus est, notus: nobis vero ad intellectum pectus angustum est: et ideo sic eum digne aestimamus, dum inaeestimabilem dicimus. Eloquar, quemadmodum sentio, magnitudi-9 nem

maiestatem vel auctoritatem, HEVMANNVS, *unitatem*. Neutrum necessarium, conf. *Cap. VIII*, A. IX, 8, 9. et quae disputat de grata vocum iteratione BERGERVS *de Natur. pulchr. Orat.* p. 239. L.

15 *tactu purior est*] Loco horum verborum in MS. Reg. est *potest*. Haec tamen verba eius loco iure inferi probat, 1) quia causa deesset, cur *comprehendi Deus non posset*. 2) Cyprianus, Epi-

tomator Minucii, haec verba habet *Cap. V*, 5. 3) testatur Theodorus Canterus, ex antiquo manu exarato codice se illas voces proferre in *Libro I. Variar. Lection. Cap. 7*. quae editae fuerunt MDLXXIV. 4) *potest* hoc loco est insuauius, inde fortasse ortum, quod librarius, omisso *tactu*, scripserat *purior est*. Quod cum, relegens locum, non intelligeret, inde mutauit in *potest*, quod ante adfuerat, post verbum *videri*.

nem Dei, qui se putat nosse, minuit: ¹⁶ qui
 10 non vult minuere, non nouit. Nec no-
 men ¹⁷ Deo quaeras: Deus nomen est.
 illic

16 *qui non vult mi-
 nuere*] Permirum, in-
 quit HEVM. hoc non
 tam diu tenuisse hunc
 locum. Tunc scilicet ver-
 ba hunc habent sensum:
*Deum ignorari ab eo,
 qui velit Deum minuere;*
cuius siquidem maiesta-
tem si compertam habe-
ret, nunquam, de Deo
minuendo, cogitaret. Iam
 vero ex lectione rece-
 pta sensus est: *Qui non*
vult minuere magnitu-
dinem Dei, nimisque hu-
militer abiecteque de ea
sentire, non nouit; id
est, is profitetur, se non
nosse hanc magnitudinem.
 Vter sensus sit praeferen-
 dus, facile patet. L.

17 *Deo quaeras*] 10.
 MEVRSIO aliisque non
 adsentior, qui ex CY-
 PRIANI de *Idol. Van.*
Cap. 5. reponunt *nomen*
Dei, nam MS. Veron.
 etiam Cypriano Dati-
 vum casum vindicat, et
 σύνταξιν defendit IV-
 STINVS Martyr *Apol.*

I. cap. 80. ὄνομα γὰρ τῷ
 ἁρρήτῳ Θεῷ ἡδεῖς ἔχει εἰ-
 πέν, ac in eandem men-
 tem passim Christiani
 vett. Idem *Apol. II. Cap.*
 6. p. 12. ὄνομα δὲ τῷ
 πάντων πατρὶ Θετὸν, ἀγεν-
 νήτῳ ὄντι, ἔκ. ἔστιν, ὃ γὰρ
 ἂν καὶ ὀνόματι προσαγο-
 ρεύηται, πρεσβύτερον ἔχει
 τὸν θέμενον τὸ ὄνομα.
 Vbi omnino legendum
 ὃ γὰρ ἂν ὀνόματι, vt
 attendenti fiet mahife-
 stum. Vide etiam Co-
 hort. ad Graecos, *Cap.*
 20. LACTANT. I, 6.
 de *Ira Dei*, *Cap. 2.* vn-
 de patet, Platonicos
 Christianis praeiuisse.
 MAX. TYRIVS *D. Dissert.*
 I. pag. 12. Τῆς (Θεῶ)
 ὄνομα μὲν ἔ. λέγει (πλά-
 των) ἔ. γὰρ οἶδεν, idem-
 que paullo post numen
 dicit ἁρρήτῳ Φωνῇ, et
*Dissert. XVII. ἀνώ-
 νυμον νομοθέτην.* DAVIS.
 Genitiuus *Dei*, regitur
 a Substant. *nomen*; sed
 Dativ. *Deo*, a verbo *quae-
 ras*, sensu eodem.

illic vocabulis opus est, quum per singulos propriis appellationum insignibus multitudo dirimenda est. Deo, qui solus est, DEI vocabulum totum est. ¹⁸ quem si patrem dixerò, terrenum opineris: si regem, carnalem suspiceris: si dominum, intelliges vtique mortalem. Aufer additamenta nominum, et perspicies eius claritatem. Quid? quod omnium de isto habeo I consensum. Audio ¹⁹ vulgus, quum ad coelum manus tendunt, nihil aliud quam DEVM dicunt: et, DEVS MAGNVS EST: et, DEVS VERVVS EST: et, SI DEVS DEDERIT. Vulgi iste naturalis sermo est, an Christiani confitentis oratio? et qui Iouem principem volunt, falluntur in nomine, ²⁰ sed de vna potestate consentiunt.

H 2

tiant.

18 *quem si patrem*] Epitheta *terrenum* et *carnalem* aptius haud dubie sic transposueris: *quem si patrem dixerò*, carnalem opineris; *si regem*, terrenum suspiceris. WOPK.

19 *vulgus — dicunt*] Constructionem verborum sensuum cum Indicatio loco Infinitui exemplis sat multis probat CORTIVS ad *Cic. Lib. III. Ep. I, 3*. Vnde per se corruunt emen-

dationes HEVMANNI, qui rescribendum iubet: *Audito, vulgo — dici: WOPKENII, Rude vulgus — nihil aliud. vel: Audito v. c. a. c. m. tendentes, nihil a. q. D. dicunt. Vel: Adeo vulgus, cum tendunt, nihil — dicunt.*

20 *sed de*] Quis Latine supra vulgus doctus non videbit, *sed* eiici oportere? Tali quippe in tractu verborum sub-

l. tiunt. ¹ Audio *poetas quoque *unum patrem diuum atque hominum* praedicantes, et, *talem esse mortalium mentem*, ² *qualem parens 2 omnium diem duxerit*. Quid Mantuanus Maro? nonne apertius, ³ proximius, ⁴ verius?

subaudiunt quidem *sed* Latini scriptores, at non exprimunt. HEVM.

I *Audio*] Nihil opus, vt cum FVLV. VRSINO rescribamus *Audi*, praecessit *Audjo* Cap. XVIII, II. L.

* *poetas — praedicantes*] HEVMANNVS rescribit *poetam praedicantem*. Sed nequaquam, quod vult Vir doctissimus, de solo HOMERO fermo est, qui κατ' ἐξοχήν poeta appellari solet, sed etiam de ENNIO, cuius verba sunt, *unum patrem diuum atque hominum*. CICERO de *Nat. Deor. Lib. II. Cap. 2*. Et vt idem Ennius, — *patrem, diuumque hominumque*. Ibidem *Cap. 25*. Ipse Iupiter — a poetis pater diuumque hominumque dicitur. L.

² *qualem — diem duxerit*] MS. Reg. *diem*

direxerit, atque hinc existimamus veram lectionem elici posse. Scriptum igitur putamus, *qualem parens omnium in diem induxerit*. Homerus Odyss. XVIII, 135, 136. οἷον ἐπ' ἡμέρας ἀγῶσι πατρὸς ἀνδρῶν τε θεῶν τε. HERALD. In exemplari legitur, *qualem parens omnium diem duxerit*, nisi quod scriptura paulum exerrante apparet, *duxerit*. Itaque legendum, vt edidimus, *qualem parens omnium diem duxerit*, οἷον ἐπ' ἀγῶσι. ἡμέρας. Talis est mens, qualis dies, quo die mens edita est. Hoc sibi vult *Homerus* et versio *Ciceronis*, quae refertur ab *Augustino Lib. V. de C. D. Cap. 8*. RIGALT. in *diem eduxerit* mauult HEVMANNVS.

³ *proximius*] Frustra est IO. WOWERVS, qui reponit *proximius veris*, *proxi-*

rius? ¹ *Principio*, ait, *coelum, et terras,*
et cetera mundi membra spiritus intus alit,
et infusa mens agitat. Inde hominum pecu-
dumque genus, et quidquid aliud animalium.
 Idem alio loco mentem istam et spiritum,
 Deum nominat. ⁶ Haec enim verba sunt:

H 3

⁷-Deum

proximius enim hic dicitur, quod praesentioris est fidei, quemadmodum vidit I. F. GRONOVIVS *Obseru. Lib. I. Cap. 24. pag. 191.* DAVIS. Est etiam HEVMANNVS, qui reponit *distinctius*. Non enim quaeritur, quam distincte omnia creata sint, sed quis omnino creauerit, an *pater deorum*, an vero, quod proximius accedit ad veritatem Christianam, *spiritus. L.*

et *edd.* ante Gallaeum omnes. Longe pauciores agnoscunt *τὸ vberius*. Idem *de Opif. XX, 1. Tunc egote — et planius et verius cohortabor.* Hyginus Poet. *Astron. praef. quae fuerant ab Arato obscurius dicta, persecuti planius ostendimus — effecti, ut neque brevius neque verius diceret quispiam.* Conferatur omnino BÜNNEMANNVS ad *Lactant. VI, 30, 14. L.*

⁴ *verius*] Non adfentior HEVMANNO rescribenti *vberius*. Sic infra *Cap. 36, 3. disputaturi alias et verius et plenius.* LACTANT. IV, 30, 14. *postea plenius et verius — pugnabimus, ubi τὸ verius defendunt Guelferb. Goth. Witteb. duo Lips. Angl. Reim.*

⁵ *Principio*] *Aeneid. VI, 724. seqq.*

⁶ *Haec enim verba sunt*] sc. ipsissima Virgillii. In MS. Reg. est *vera*. Sunt enim vera, quae adfert Virgilius, Deum esse mentem et spiritum. L.

⁷ — *Deum namque ire per omnes.*

Terrasque tractusque maris, coelumque profundum.

unde homines, et pecudes, unde imber et ignes.

⁸ Quid aliud et a nobis Deum, quam mens,
⁴ et ratio, et spiritus praedicatur? Recenseamus, si placet, ⁹ disciplinas philosophorum, deprehendes eos, etsi ¹⁰ sermonibus variis, ipsis tamen rebus in hanc unam
⁵ coire et conspirare sententiam. Omitto illos rudes et veteres, qui de suis dictis sapientes esse meruerunt. Sit Thales Milesius ¹¹ omnium primus, qui primus omnium

⁷ *Deum namque*] Prior versus cum hemistichio extat *Georg.* IV, 221. posterior autem ex *Aeneid.* I, 747. est desumptus, nisi quod in *Virgilio* ob metrum legatur: *unde hominum genus et pecudes.* Hic autem Poeta Deum ex mente Pythagoreorum depingit. CICERO de *N. D. Lib.*

I. cap. 2. *Pythagoras censuit animum esse per naturam rerum omnem intentum, et commicantem, ex quo nostri animi carperentur*, et hinc sua de Pythagorae sententia haurire MINVCHIVS et LACTANTIUS *Div. Inst.* I, 5. DAVIS;

⁸ *quid aliud et a nobis*] Addidimus particulam non inutilem et e MS. Reg. HERALD.

⁹ *disciplinas*] *Pluralem* reposui pro *Singulari* ex emendatione HEVMANNIANA, confer eundem et BVNEM. ad *Lactant.* II, 8, 48.

¹⁰ *sermonibus variis*] HEVM. *varios.* Non opus. Dicimus enim eodem sensu: *sermonibus variis conspirant*, et, *sermonibus varii conspirant.* L.

¹¹ *omnium primus, qui primus omnium*] Satis

um de cœlestibus disputavit. ¹² Is Milesius Thales rerum initium aquam dixit: Deum autem eam mentem, quae ex aqua cuncta formauerit. ¹³ Eho! altior et sublimior

H 4 aquae

tis concinna iteratio et conuersio: et mirum, nisi repetierit ex OVIDIO *Metam.* IV, 171. *Primus Adulterium Veneris cum Marte putatur hic vidisse Deus. Videt hic Deus omnia primus.* GRONOV.

¹² Is Milesius Thales] in MS. est *Idem*. Confer. de Epanalepsi *Cap.* XIII, 4. L.

¹³ Eho, altior et sublimior] Qui Minucium antehac edidere, non videntur cepisse Minucii mentem. nec sane perviderant, quid vetus exemplar suggereret; editioni Romanae nimium creduli, etenim secundum eam sic ediderant: *Et altior et sublimior aquae et spiritus ratio, quam ut ab homine potuerit inueniri, a Deo tradita.* Scriptum est in exemplari, *Eo altior et a Deo traditum.* Reddita

aspiratione ac disputatione, rediit sensus clausulae alias male cohaerenti. Postquam appositum Caecilio sententiam Thaletis prope consentaneam Mosi de Deo et Mundo condito, subsistit hac interiectione, *Eho!* ac subinde considerata sublimitate sententiae altiorem esse ait, quam ut ab homine potuerit inueniri aut cogitari. et continuo pronunciat absolute; *a Deo traditum.* per Mosén scilicet, a quo Thales acceperat. RIGALT. I. F. GRONOV. *Observ. Eccl. Cap.* VII. p. 80. putat haec verba e margine in textum irrepsisse, aut transposita esse ac hoc ordine legenda: *Vides philosophi principalis naturae cum penitus opinionem consonare. Sed altior et sublimior etc.* Virum illum summum per omnia, incaute nimis, sequitur CELLARIUS: est

aquae et spiritus ratio, quam vt ab homine
pótuerit inveniri: a Deo traditum. Vides
philosophi principalis nobiscum penitus
6 opinionem consonare. Anaximenes dein-
ceps, et post Apolloniates Diogenes, aera
Deum statuunt, infinitum et immensum.
Horum quoque similis de diuinitate con-
7 fensio est. ¹⁴ Anaxagorae vero descriptio
et

est enim ἐκφώνημα πα-
ρενθετικόν, suumque lo-
cum debet obtinere. Ho-
mines doctissimos in frau-
dem induxit absurda ista
sententia, qua statuerunt
παλιγγενεσίαν. Christia-
nam siue baptismum a-
qua et spiritu denotari,
cum respexerit Minucius
ad Gen. I, 2, 9. vbi vide
Io. Clerici annotata. DA-
VIS.

¹⁴ Anaxagorae vero]
BVHIERIVS apud Cle-
ricum in Biblioth. anc. et
mod. T. XVI, p. 222.
verba Minucii deprauata
esse censet, 1) quia non
motus mentis infinitae
est Deus, sed mens in-
finita ipsa, quae motum
et descriptionem rebus
dat. 2) quia confundit
artificem cum opere
Octavius. Ideoque in

hunc modum restituit;
*Anaxagorae rerum de-
scriptio et modus infini-
tae mentis opus dicitur.*
Fieri enim potuit, vt vo-
cabulum *Deus* fuerit ex-
plicatio *infinitae mentis*,
margini adscripta, quae
postea in textum irrepsit.
Locus C I C E R O N I S,
quem expressit noster,
extat Lib. I. de Nat. Deor.
Cap. II. *Anaxagoras*
omnium rerum descriptio-
nem et motum, (alii mo-
dum) mentis infinitae vi
ac ratione designari et
confici voluit. Pro mo-
tus legit *modus* et intel-
ligit *ordinem et ornatum*,
qui locum dedit varie-
tati, quae in hoc vni-
verso cernitur. Accedit,
quod AVGVSTIN. Ep.
CXVIII, 24. in Cicero-
ne videtur legisse *mo-*
dum. Qui pro contraria
sen-

et motus infinitae mentis Deus dicitur. Et Pythagorae Deus est animus, per vniuersam rerum naturam commeans, et intentus: ex quo etiam animalium omnium vita ¹⁵ capiatur. Xenophanem notum est, ⁸ omne infinitum cum mente, Deum tradere: et Antisthenem, populares deos multos, sed naturalem vnum praecipuum: Speusippum, ¹⁶ vim animalem, qua omnia

H 5 regan-

sententia digladiatur, DAVISIVS prouocat ad feriem orationis et testimonia *Aristotelis, Eusebii* et *Hermiae*, qui omnes in referenda *Anaxagorae* sententia *dispositio-*
nem et motum coniungunt. Cum BVHIERIO facit HEVMANNVS. L.

¹⁵ capiatur] In MS. deprauate capitatur. Hinc rescribere gestit MEYRSIVS capitatur, En verba LACTANTII, I, 5, 17. *Pythagoras ita definiuit, quid esset Deus: Animus, qui per vniuersas mundi partes omnemque naturam commeans atque diffusus, ex quo omnia, quae nascuntur, animalia vitam capiunt.* HEVM.

¹⁶ vim naturalem, animalem] Dele natura-

lem, quod nec est in loco CICERONIS, quem ob oculos habuit *Minucius*. Scilicet librarius id naturalem, quod paulo ante praecessit, errante oculo repetierat, posteaque delere noluit, ne vitium inferret suae codici: de quo librariorum more pulchre supra disseruit DAVISIVS ad Cap. XVI, 3. Ac hic ipse DAV, in Annot. ad *Ciceronis Lib. I. de N. D. Cap. 13.* putat, eliminandum e *Minucii* hoc loco esse naturalem. HEVM. Legendum forte, vim naturamue animalem, coniicit WOPK. quod non exakte, perque omnia verba, exprimere Ciceronem noster voluerit.

9 regantur, ¹⁷ Deum nosse. ¹⁸ Quid Democritus? quamuis atomorum ¹⁹ primus inuentor, nonne plerumque naturam, quae imagines fundat, et intelligentiam, Deum loquitur? Straton quoque ²⁰ et ipse naturam:

¹⁷ *Deum nosse*]. Pro *nosse* legit *esse* FVLV. VRSINVS ET HEYMANVS. Si tamen *nosse* aliquem *Deum* eo sensu accipias, quo dicimus *noscere excusationem*, salua est lectio recepta. L.

¹⁸ *Quid Democritus?*] Doct. ARNTZENIVS ad *Plinii Paneg. c. II, 7.* distinguit: *Quid? Democritus, quamuis* etc. Sed nulla distinctionis mutatione opus est, nisi malis: *Quid Democritus, quamuis - - - inuentor? nonne* etc? Sic supra hoc cap. *Quid Mantuanus Maro?* Cap. VII. *Quid nascendi ratio?* vid. et cap. XXI. XXVI. bis. WORK.

¹⁹ *primus, inuentor*] In loco LACTANT. III, 17. inuentio doctrinae atomorum *Leucippo* ascribitur. De antiquitate illius Philotophiae aliquid

videre licet in BURNETI *Archæologia L. I. c. 7.* BURN. it in eorum sententiam, qui putant, hanc hypothésin ortum debere *Leucippo* aut *Democrito*. CUDWORTHVS demonstravit, vt puto, ei maiorem antiquitatem attribuendam. Dicit in *System. Intell. L. I. c. 1.* *Pythagoram, Empedoclem, Anaxagoram, Parmenidem, Ecphantum, Archelaum* aut *Archelaum*, vt SID. APOLLINARIS de eo testatur, huic opinioni fauere, vt et maximam partem veterum Physicorum ante *Democritum*: *Democritum* autem et *Leucippum* fuisse primos Atheos Atomicos; Atomorum autem fautores ante *Democritum* fuisse Incorporealistas et Theistas. Conf. *Miscell. Obs. Crit. Vol. IV. T. III. p. 59.*

²⁰ *et ipse naturam*] sc. Deum esse loquitur. L.

ram: etiam Epicurus ille, qui ²¹ deos aut otiosos fingit, aut nullos, naturam tamen superponit. Aristoteles variat, et adsignat tamen ²² unam potestatem. Nam interim ¹⁰ mentem, mundum interim Deum dicit, interim mundo ²³ Deum praeficit. Heraclides Ponticus quoque Deo diuinam mentem, quamuis varie, abscribit. Theophrastus, et Zenon, et Chrysippus, et Cleanthes, sunt et ipsi multiformes, sed ad unitatem prouidentiae omnes reuoluuntur. Cleanthes enim ²⁴ mentem, modo animum,

²¹ deos aut otiosos fingit, aut nullos] Sic loquitur Minucius, quia, qui prouidentiam tollit, Dei existentiam negare censendus est; nam, ut eleganter SALVIANVS de *Gubern. Dei lib. IV. p. 116. qui nihil aspici a Deo affirmant, prope est, ut, cui aspectum adimunt, etiam substantiam tollant:* et hinc factum, ut nonnullis videretur Epicurum, ne in offensionem Atheniensium caderet, verbis reliquisse deos, re fustulisse, teste CICERONE *N. D. Lib. I. c. 30.* ideoque illum ἀθεότρος insinularunt AELIANVS *V. H. lib. II. cap. 31.* et

THEOPHILVS ad *Autolyc. lib. III. pag. 121.* DAVIS.

²² unam potestatem] WOPK. modo uni rescribit, modo unam mundi potestatem. Neutrum necessarium, ac iuxta huius loco inest concinnitas, HEVM.

²³ Deum praeficit] Post haec verba in MS. est: *Aristoteles Ponticus variat, alias mundo, alias menti diuinae tribuens principatum.* Sed sunt purum putum glossema, MEVRS.

²⁴ mentem, modo animum] HEVM. legit, mentem

mum, modo aethera, plerumque rationem Deum differuit. Zenon, eiusdem magister, naturalem legem atque diuinam, et aethera interim, interdumque rationem, vult omnium esse principium. Item interpretando Iunonem aera, Iouem coelum, Neptunum mare, ignem esse Vulcanum, & ceteros similiter vulgi deos elementa esse monstrando, publicum arguit grauiter et reuincit errorem. Eadem fere Chrysippus, ²⁵ vim diuinam, rationalem naturam, et mundum interim, et fatalem necessitatem Deum credit, Zenonemque interpretatione physiologiae in Hesiodi, Homeri, Orpheique carminibus imitatur. Babylo-
nio etiam Diogeni ²⁶ disciplina est exponendi

tem modo et animum, sed nihil opus. Debebat esse, *modo mentem, modo animum.* Sed saepius noster vocabulum, quod ter erat ponendum, semel omittit. *Cap. VIII, 1. tam vetustam, utilem, tam salubrem.* Vel, si quid mutandum est, mallem, *mentem modo, modo animum.* Nec audiendus DAVISIVS, qui ad Cicer. de N. D. I, 14, legendum censebat, *C. enim mundum, modo animum.* L.

²⁵ *vim diuinam]* h. e. vim scilicet diuinam — Deum esse, credit. L.

²⁶ *disciplina exponendi]* Peregrina haec verba Latinis auribus censet HEVM. ideoque rescribit, licet dubitanter: *B. e. D. discipulo eius placet id differenti* etc. sed habemus *disciplinam dicendi*, CICERO *Orat. pro Archia* I, 2. *disciplinam capeffendae rei publicae*, Id. *pro Sextio* cap. 6. *intelligendi discipli-*

nendi et differendi, Iouis partum, ~~et~~ ortum Mineruae, ²⁷ et hoc genus cetera, rerum vocabula esse, non deorum. Nam ¹⁵ Socraticus Xenophon formam Dei veri negat videri posse, et ideo, quaeri non oportere. ²⁸ Aristo Chius, comprehendit omni-

no

plinam. Idem in Orat. 17. *Est mihi disciplina idem est, ac doceo, profiteor.* Vt *disciplina dicendi* est *Rhetorica*, ita dicere possum, *est mihi disciplina dicendi*, h. e. dico, vel, *profiteor Rhetoricam*; *est mihi disciplina capeffendae reip.* h. e. *capeffo remp.* vel, *profiteor politicam*; *est mihi disciplina intelligendi*, h. e. *intelligo s. intellectum praeceptis acuo*, vel, *logicam profiteor*; Sic, *est mihi disciplina exponendi et differendi*, h. e. *expono et differo*, vel *profiteor doctrinam*, quae differit de ratione Deorum ad physiologiam traducenda. L.

²⁷ et hoc genus cetera] Sic recte editum, licet ed. Sabati habeat *ceterarum rerum*, (quod et habet MS.) vnde MEVR-

sivs reponit *certarum rerum*; nec minus errant FVLV. VRSINVS et CHR. CELLARIVS, quibus placuit *hoc genus rerum esse* etc. nulla enim necessitate coacti vocem commodam omisere. DAVIS. ex Codicis *cetera tum* facit *cetera tantum*. GRONOV.

²⁸ Aristo Chius] Romana in editione est Aristo Stoicus. Quaedam edit. habent Aristo Chius Stoicus. Sed, omitti debuisse verbum postremum, ex vero iudicat LVD. CARRIO Emend. Lib. II. Cap. 18. HEVM. Quod Minucius Aristo Chio, id Ciceroq tribuit Aristoni, inquit ELMENH. qui incogitantia lapsus est. Aristo enim non est, vel dat. vel abl. sed est nominatiuus. conf. BAELII Dissertation. sub voce Aristo. L.

no non posse. vterque maiestatem Dei,
 16 intelligendi desperatione, fenserunt. Pla-
 toni apertior de Deo, ²⁹ et rebus ipsis, et
 nominibus oratio est: et quae tota esset
 coelestis, nisi persuasionis ciuilis nonnun-
 17 quam admixtione fordesceret. Platoni ita-
 que in Timaeo Deus est ³⁰ ipso suo nomine
 mundi parens, artifex animae, coelestium
 terrenorumque fabricator: quem et inue-
 nire difficile, prae nimia et incredibili po-
 testate, et, quum inueneris, in publicum
 18 dicere impossibile ³¹ praefatur. ³² Eadem
 fere

²⁹ *et rebus ipsis*] h. e. *blioth. anc. et mod. T.*
 quod ad res ipsas attinet, XVI. p. 223. ait, *Minu-*
 quos ablatiuos, cum a *cium* nihil adserere, quod
 praepositione *de* deriuat placitis huius philosophi
 ret MEVSIVS, non du- principalis aduerfetur.
 bitauit emendare: *et re-* Qui *Deum ipso suo no-*
bus ipsis et hominibus, mine mundi parentem
 pro nominibus. L. profitetur, Deum nomen
 habere negat. Parens

³⁰ *ipso suo nomine*] enim mundi non est no-
 Quia CICERO *Deum no-* men, siquidem *Plato* in
 minari omnino negat pos- *Timaeo* ipse *Deum* *πα-*
 se et APVLEIVS L. I. *τέρα τῷδε τῷ παντός* vo-
 de *Dogmat. Plat. Deum* cat, salua propositione
 carere nomine ait. Exin- illa, qua Deo nomen esse
 de BVHIEMIVS luce negat. L.

clarius apparere credit,
 legendum esse in Nostro:
ipse sine nomine. Contra
 quam emendationem, le-
 ctionem receptam defen-
 dens CLERICVS in Bi-

³¹ *praefatur*] Nihil
 opus, vt cum MEVSIO
 rescribamus *profatur*. L.

³² *Eadem fere et ista*] Sic et habet Romana
 editio.

fere et ista quae nostra sunt. nam et Deum nouimus, et parentem omnium dicimus, et numquam publice, nisi interrogati, praedicamus. Exposui opiniones omnium XX. ¹ ferme philosophorum, quibus illustrior gloria est, ¹ Deum vnum multis licet designasse nominibus: vt quiuisset arbitretur, aut nunc Christianos philosophos esse, aut philosophos fuisse iam tunc Christianos. Quodsi prouidentia mundus regitur, et ² vnus Dei nutu gubernatur, non nos debet ² antiquitas imperitorum, fabellis suis ³ delectata

editio. FVLV. VRSI-
NVS non habebat, cur
ita refingeret: *Eadem*
fere ista, quae et nostra
sunt. HEVM.

I Deum vnum — no-
minibus] Haec verba
glossæmatis suspecta ha-
bet Cel. HEVMANNVS,
sed bene cohaerent, si
interpreteris, eos scilicet
Deum vnum, licet multis
nominibus, designasse.
Eodem modo explicaba-
mus verba §. 13. huius
Capitis, *Eadem fere*
Chrysippus, vim scilicet
diuinam etc. LACTANT.
I, 5, 21. *sive enim na-*
tura, sive aether, sive
ratio, sive mens, sive

fatalis necessitas, sive di-
uina lex, sive quid ali-
ud dixeris; idem est, quod
a nobis dicitur Deus. nec
obstat appellationum di-
uersitas; quum ipsa signi-
ficatione ad vnum omnia
reuoluantur. L.

² antiquitas imperito-
rum] Interpretes, quod
sciam, tantum non omnes,
haec ita vertunt, vt vox
imperitorum, ablit, adlit,
parum referat. Sic Gal-
licus: *nous ne devons*
point nous laisser empor-
ter aux fables de l'anti-
quité. At vero neuti-
quam ea vox erat neg-
ligenda. Distinguit enim
Octa-

delectata vel capta, ad errorem mutui rapere consensus: quum philosophorum suorum sententiis refellatur, quibus et rationis et vetustatis adfuit auctoritas. Maioribus enim nostris tam facilis in mendaciis

Octavius inter antiquitatem imperitorum et peritorum siue philosophorum, id agens, ut doceat, ab iis, qui praeiudicata quadam opinione, antiquitatem temere sectentur, philosophos potius, quam imperitos, esse audiendos, quoniam utrique parti vetustatis ex aequo adfuit auctoritas, illi, insuper rationis. L.

3 *delectata vel capta*] Gaudere et capi ita coniungit TVLLIVS *Fam. VI. ep. 7. Tu, pro tua prudentia, quibus rebus gaudeat, quibus capiatur Caesar, tenes.* Multum autem noster in iungendis Synonymis, qualia *sublimior et altior; figmenta et mendacia; defendere et tueri; errare et falli*, c. XIX. XXII. XXVIII. XXXII. et alibi. Saepius porro synonyma eiusmodi copulan-

tur coniunctione *vel pro et.* SVLP. SEVERVS, *Hist. Sacr. II, 15. Satis se domino ob peccata vel crimina dedisse poenarum*, vbi plura cumulamus. Conf. quae supra ad Cap. VIII. Iam vero nihil erat, cur DAVISVS ista *delectata vel* proscriberet, tantumque legeret, *fabellis suis capta.* Immerito enim causatur, quod de fabularum *delectatione* vel suavitate hic non sit agendi locus. *Delectari* enim *fabulis* qualibuscunque, sensu hic percommodo dicimur, si faciles illis aures praebeamus, magnique illas faciamus. Similiter *multitudo Deorum delectare* dicitur apud LACTANT. I, 7, 7. atque infra Cap. XXII. *Dulcia figmenta ac mendacia* dicuntur, quibus capi se facile patiantur homines. Conf. CICERO de *Divin. II, 55. work.*

ciis fides fuit, vt temere crediderint etiam
 4 alia monſtruoſa mira miracula: Scyllam
 multiplicem, chimaeram multiformem, et
 hydram felicibus vulneribus renaſcentem,
 et Centauros, 5 equos ſuis hominibus im-
 plexos: et, quidquid famae 6 licet fingere,
 7 illis erat libenter audire. * quid? illas ani-
 les

4 alia monſtruoſa mi-
 ra miracula] Monſtruoſa
 ſcripſiſſe ſaepe librarios
 pro monſtroſa, ſequutos e-
 nuntiationem vulgi, do-
 cet HEVMANNUS ad
Laſtant. I, 20, 36. et IV,
 15, 28. Sed iam annota-
 vit BÜNNEMANNUS,
*Scheffero, Heinsio, Goe-
 ſio, Burmanno* rectius in
 proſa monſtruoſus, quam
 monſtroſus, quod Poetis
 magis familiare. *Mira
 miracula* dici poſſe ex
 fragmento *Varronis*,
 quod citat *Nonius*, pro-
 bat GRONOVIVS: *Eo-
 dem* conieciſſe mera mi-
 racula neſcio quae. Ad
 emendationes quod atti-
 net, MEVRSIVS vult
 monſtruoſa miracula.
 HERALDVVS, monſtruo-
 ſa, mira, miracula.
 DAVISIVS dira mira-
 cula. CELLARIVS et
 HEVM. monſtroſa mira-

cula. GRVNERVS, alia
 monſtruoſa, mira mira-
 cula.

5 equos ſuis homini-
 bus] Fruſtra eſt vir eru-
 ditus IO. WOWERVS,
 qui reponendum conie-
 cit equos ſemihominibus
 implexos, nam retinen-
 da eſt vulgata lectio.
 ARNOBIVS *Lib. I.* iux-
 ta finem. *Ipfius mortis
 extinctor* hominem ſuum
 permiferit interfici. De
 huiusce pronominis vi
 et poteſtate adeundus eſt
 I. F. GRONOVIVS *Ob-
 ſeru. Lib. I. Cap. II.* DAVIS.

6 licet] haud dubie
 reſcribendum libet. HEVM.

7 illis erat libenter au-
 dire] Ita Germ. *Es war
 ihnen lieb zu hören*, h. e.
 libenter audiebant. PRO-
 PERTIVS I, 20, 13.

les fabulas, ⁸ de hominibus ⁹ aues et feras, et de hominibus arbores atque flores; quae

Ne tibi fit *duro montes*
et *frigida saxa*,
Galle, nec *expertes*
semper adire lacus.

Vbi ne tibi sit adire est
ne adeas, ne velis adire,
vbi videatur *Passeratus*
in notis. Adeoque non
erat, cur HEVM. rescriberet: illis erat libentibus audire. L.

* *Quid? illas aniles fabulas*] Notanda vero Constructio interrogatiui: 1) cum nominatiuo Cap. XXI, 13. *Quid formae ipsae et habitus? nonne arguunt*, hoc est: *quid? nonne formae ipsae et habitus arguunt?* §. 15. *Quid? ipse Iupiter vester modo imberbis statuitur.* Cap. XXVI, 1. *Quid Regulus? nonne auguria seruauit?* h. e. *quid? nonne Regulus auguria seruauit?* Ibid. §. 11. *Quid Plato? qui inuenire Deum negotium credidit, nonne et angelos sine negotio narrat?* h. e. *quid? nonne Plato, q. i. D. n. c. angelos f. n. h.*

2) cum genitiuo CICE-RO Partit. 4. *Quid orationis? quot sunt partes?* h. e. *quid? quot sunt partes orationis?* 3) cum accusatiuo, Cap. V, 11. *Quid tempestates loquar?* Cap. XX. 4. *Quid? illas aniles fabulas*, repete ex antecedentibus crediderunt. TERENCE. Phorm. I, 2, 97. *Quid? senem quoad expectatis vestrum?* 4) cum ablatiui TERENCE. Phorm. V, 3, 28. *Quid illa filia amici nostri? quid futurum est?* L.

8 *de hominibus aues*] Pro ex hominibus. TERTULLIANI est hic stilus; id quod obseruavi ad LACTANTIUM V, 9, 1. Sanctissima igitur est haec scriptura, contra quam sentit Anonymus quidam in Obs. crit. Brit. et Bat. Vol. I. p. 29. HEVM.

9 *aues et feras,*] In MS. est *et feras homines*. Ecquis vero, vel a me non monitus, non videt et homines turpissimum esse

quae si essent facta, fierent; ¹⁰ quia fieri non possunt, ideo nec facta sunt. ¹¹ Simi-

I 2

liter

esse glossema. Binas enim classes constituit *Minucius* earum rerum, in quas homines formatos esse, fabulae ferant, alteram animatarum, scilicet *avium atque ferarum*, inanimatarum alteram, scilicet *arborum atque florum*. *WOWERVS* aliis aperte, *Gronovio* dubie adficiente, ediderat *de hominibus aves, et de feris homines*. *Male*. *SCHEFFERVS* *de hominibus aves et feras omnes esse de hominibus*. Pessime vero, mea quidem sententia. L.

¹⁰ *quia fieri non possunt,*] Recte sic in MS. Codice. Plures ita ediderant pessime: *Quae si essent facta, fierent, quae fieri non possunt: ideo nec facta sunt*. Illud addo, breuiter dictum esse *fierent*, pro *nunc etiam fierent*, et *quia fieri non possunt* pro *quia nostro tempore fieri non possunt*. Ceterum, quid sentiendum sit de hac *Minucii*

argumentatione, dixi in *Poeciles Tomo II. p. 282*.

HEVM.

¹¹ *Similiter vero, ac erga deos quoque*] *Gerade so, wie sie auch in Ansehung der Götter etc.*

In Ms. voces sunt transpositae, *Similiter ac vero*. Quod, cum sit alienum ab usu linguae, *RIGALTIVS* interpunxit *Similiter, ac vero* *WOW*. et *ELMENH.* ediderunt, *similiter vero erga Deos*, omissa particula *ac*. *GRONOVIVS* inepte *simili veratro*. *SCHEFFERVS* *similiter ac vere*. *HEVMANNVS*, *simili errore*. Nulla ex

his emendationibus videtur verum nobis sistere *Minucium*. *Similiter vero* est *similiter sane*. *CICERO* ad *Qu. Fratr. I*, 1, 6. *Tibi et fuit hoc semper facillimum, et vero esse debuit*. Sequitur *ac* post *similiter* apud *CICERONEM* de *Nat. Deor. III*, 3. *Tu autem, qui id quaeris, similiter facis, ac si me roges*. L.

liter vero, ac erga deos quoque maiores nostri ¹² improvidi, creduli, ¹³ rudi simplicitate crediderunt: dum reges suos colunt religiose, dum defunctos eos desiderant in imaginibus videre, dum gestiunt eorum ¹⁴ memorias in statuis detinere; sacra facta sunt, quae fuerant adsumpta solatia. ¹⁵ Denique et antequam commerciis orbis pateret, et antequam gentes ritus suos moresque miscerent, vnaquaeque natio conditorum suum, aut ducem inclutum, aut reginam pudicam ¹⁶ sexu suo fortio-rem, aut alicuius

¹² *improvidi creduli*] Talia asyndeta notauimus supra aliquoties. HEVM. legit *improvide creduli*, vt supra *Cap. XIV, 7: incaute creduli*.

¹³ *rudi simplicitate crediderunt*] HEVMANNVS mauult *rudi simplicitati*, h. e. veteribus, magna simplicitate et imperitia conspicuis. Sed quinam sunt *veteres illi simplices* respectu *maiorum*, nisi *maiores ipsi*? et hi non *rudi simplicitati* crediderunt, quia maioribus ita veteres essent praeposendi, sed ex *rudi simplicitate*. L.

¹⁴ *memorias in statuis*] Primo ita pro edito in-

stantius rescripsit LVD. CARRIO *Emend. Lib. II. Cap. 18*. Legi vero etiam in MS. *in statuis*, docet HERALDVS. Pro *memorias* legit *memoriam* HEVM.

¹⁵ *Denique et*] Sic edidi sequutus *Heraldum* et *Rigaltium*, vnde opinor ita in MS. extare, quum ceterae editiones delectant secundam voculam sine causa. GRONOV.

¹⁶ *sexu suo fortio-rem*] Decipi enim facile possunt, vt ait Ouidius *Heroid. II, 63. Fallere credentem. non est operosa, puellam, gloria. It. Sum*

alicuius muneris vel artis repertorem venerabatur, ut ciuem bonae memoriae. sic et defunctis praemium, et futuris dabatur exemplum. ¹ Lege Stoicorum scripta XXI.

² vel scripta sapientium, eadem mecum re-
I 3 cognos-

Sum decepta tuis et amans et foemina verbis. Quae se ergo decipi non patiebatur, *sexu suo erat fortior.* HEVM. rescribit *sexuue suo.* L.

I *Lege Stoicorum scripta*] *Lege* est Imperatiuus. Quod me mouentem si quis forte miretur, sciat, in Indice Cellariano haec verba legi sub titulo *Lex Stoicorum scripta.* L.

² *vel scripta sapientium*] Ad Stoicorum iactantiam pertinet, quod titulum *sapientium* sibi vel imprimis vindicauerunt, quod vel leuiter in Senecae scriptis versatum non fugit. *Sapientes* igitur κατ' ἐξοχὴν sunt *Stoici*. Ecquid vero Stoicorum mentio praecessit? An ut *spectici* apponatur *genus*? Non puto. Quid igitur? *Historicorum*, non *Stoi-*

corum legendum esse. Idque probatur, 1) quod etiam in *Hieronimi* quodam loco librariorum scripsisse *Stoicorum*, alios *historicorum*, obseruauit.

HEVMANNVS *Poeciles*

T. II. p. 344. 2) quod

LACTANTIUS similiter

loquitur V, 4. 6. *Opor-*

tebat prius humana testi-

monia afferri, id est

philosophorum et histori-

corum. 3) quod Minu-

cius etiam reuera testi-

monia *Stoicorum et hi-*

storicorum attulit. Ad

sapientes referuntur *Eu-*

hemerus, Prodicus, Per-

saes; ad *historicos* *Alex-*

ander M. Nepos, Cassi-

us, Thallus et Diodorus.

4) quod glossa *Stoicorum*

vocem *historicorum* pel-

lere facile potuit, quia de-

scriptores non animad-

vertebant, vel positum esse

aduersatiue, ut *Cap. I, 3.*

n. 6. GRONOVIVS Mi-

nucium *vel scita sap.* edi-

disse putat. L.

2 cognofces. ³ Ob merita virtutis aut muneris deos habitos, Euhemerus exfequitur; et eorum natales, patrias, fepulcra dinumerat et per prouincias monftrat: Dictaei Iouis, et Apollinis Delphici, et Phariae Ifidis, et Cereris Eleufinae. ⁴ Prodicus adfumtos

3 Ob merita virtutis aut muneris Deos habitos. Euhemerus etc.] Locus ab interpunctione laborat, et fic diftinguendus eft, *recognofces. Ob merita — deos habitos Euhemerus exfequitur, et etc.* Haec enim praefitit antiquus ille fcriptor. CICERO de N. D. Lib. I. Cap. 42. Qui aut fortes aut claros aut potentes viros tradunt poft mortem ad deos perueniffe — nonne expertes funt religionum omnium? quae ratio maxime tractata ab Euhemero eft. LACTANT. de Ira Dei Cap. II. Deos ob virtutem, quia profuerant hominum generi, diuinis honoribus adfectos effe poft mortem, aut ob beneficia, aut inuenta, quibus humanam vitam excoluerant, immortalem memoriam confecutos, quis

ignorat? nec tantum maiores, fed et feminas. Quod cum vetuftiffimi Graeciae fcriptores, quos illi Theologos nuncupant, tum etiam Romani, Graecos fecuti et imitati, docent, quorum praecipue Euhemerus ac nofter Ennius, qui eorum omnium natales, coniugia, progenies, imperia, res gefas, obitus, fepulcra demonftrat. Vide et Lib. I. Diu. Infl. c. II. DAVIS.

4 Prodicus adfumtos] MS. prodigiis; vnde DES. HERALDVS reponebat Pofidippus; fed optime reftituit NIC. RIGALTIVS EX CICERONIS N. D. Lib. I. cap. 42. Quid, inquit ille, Prodicus Chius? qui ea, quae prodeffent hominum vitae, deorum in numero habita effe dixit; Vbi legendum, quid Prodicus

adsumptos in deos loquitur, qui errando inventis⁵ nouis (frugibus) vtilitati hominum profuere. In eandem sententiam & Per-³ faeus philosophatur, et adnectit inuentas fruges et frugum ipsarum repertoires iisdem nominibus, vt Comicus sermo est, Venerem sine Libero et Cerere frigere. ⁶ Alexander ille magnus Macedo insigni⁴ volumine ad matrem suam scripsit, metu suae potestatis proditum sibi de diis hominibus a sacerdote secretum: ⁷ illi ⁸ Vranum

I 4

facit

cus Ceus? SVIDAS Πρό-
δμος Κέος, ὁ ἀπὸ Κεί-
τῃ νῆος. Passim etiam
apud Platonem Κέος vo-
catur. *Erasmus* tamen
in *Adagiis* et *Io. Alb.*
Fabricius Bibl. Graec.
lib. II. cap. 18. hunc So-
phistam falso *Chium* ap-
pellant; licet hic eius-
dem libri cap. XXIII, 41.
recte *Ceum* statuatur. DA-
VIS. Neque adeo est au-
diendus SEVINVS, qui
in *Commentariis Academiae Inscriptionum Re-*
giae T. VIII. p. II. vult
prodigiis mutari in *pro-*
dit. Is. HEVM.

si WOWERO credimus:
qui et percommode pro-
ducit illud PLINII:
Singula quosdam inuen-
ta numero Deorum ad-
diderunt. Deleuit vero et
FVLV. VRSINVS *fru-*
gibus. HEVM.

⁶ Alexander ille ma-
gnus Macedo] WOWERO vltimum horum verborum videbatur abiectionum, mihi penultimum. Non enim laudare *Alexandrum* illum volebat noster, sed ab aliis *Alexandris* discernere. HEVM.

⁵ nouis frugibus] De-
le frugibus, quod nec
est in editione Romana,
⁷ Illic Vulcanum] MS.
Reg. illi. HER. et RIGALT. Quid ergo? an Heraldus et Rigaltius ita spernunt

facit omnium principem, et postea Iouis gentem.

spernunt codicem MS. vt, quod ipsi in eo viderunt, repudient? Indicarunt vero id propter *Vrsinum*; qui edidit *ille*, ipsi in peius elabentes. an vero ignorarunt in *Plauto* ac *Terentio* tam studiose eam particulam esse annotatam isto sensu, vt *dum illi sedeo*? Non dubitauit ergo restituere Minucio, quod ipsius est: nam scio ita legi in unico libro. GRONOV, *Illic* recte rescripsit *Rigaltius* pro MS. *illi*. Infra Cap. XXII, 12. *Illic obiit, illic filios habuit*. HEVM,

8 *Vranum*] Ita rescribere nullus dubitauit pro eo, quod est in vulgatis *Vulcanum*. En! LACTANTIUM de eodem argumento differentem, I, 13, 14. *Ennius quidem in Euhemero non primum dicit regnasse Saturnum, sed Vranum patrem*. Cui, quamquam plures essent filii, ex iis tamen non, nisi *Croni* s. *Saturni* mentionem facit, et, omiſſis Saturni filiis, solam Iouis gen-

tem commemorat. Sic omnia facillima. Quam contorta vero emendatio HEVMANNI: *illi Vulcanum facit Lemniorum principem, Vesta et Ioue genitum*, L.

9 *Dispice*] Ordinem disputationis paginarum aliquot in codice permutatione, siue alio casu, esse interruptum, equidem pro certo credo, Restituendum, nisi partium luxatarum dispositione, posse, non puto. Mihi cohaerere verba Minucii ita videntur. Cap. XXI, 4. *Illic Vulcanum facit omnium principem et postea Iouis gentem. Saturnum enim principem huius generis et examinis etc.* Cap. XXII, §. 8. vsque ad Cap. XXIII, §. 6. *Vnde manifestum est, homines illos fuisse, quos et natos legimus et mortuos scimus. Dispice Iſidis ad hirundinem ſistrum scilicet et reperies eos, quos natos legimus, mortuos etiam esse.* Cap. XXI, 5, vsque ad Cap. XX, 7. et

gentem. ⁹ Dispice Isidis ad hirundinem, ⁵
I 5 fistrum,

et in iisdem opinionibus *miseri consenscunt, quum sit veritas obuia, sed requirerentibus. Quis ergo dubitat etc. Cap. XXIII, 7. seqq.* Conferatur etiam *Dispositio*, quam huic operi praemissi. L.

9 *Dispice*] Non *dispi-*
ce, sed *despicis*, in MS. apertissime legi, testis est RIGALTIVS, qui et interpretari conatur: id quod et facit pro sua Codicis MS. superstitiosa veneratione IAC. GRO-
NOVIVS, Verum recte durissimam et maxime contortam vocat hanc interpretationem DAVI-
SIVS, qui, duce SAL-
MASIO, ita censet re-
scribendum: *Respice, sis, Isidis ad hirundinem si-*
fstrum. At nec haec ora-
tio est fluida et concin-
na. Deterior vero est illa correctio, quam in secunda sua editione protulit: *Ridet spicas Isidis ac hirundinem*. Nec probare possum WOWERI coniecturam, in annotatione ad *Sidonii Apollinaris Lib. II. Ep. 9. pag.*

418. rescribentis *Dispi-*
cis, qui sit genitius a *dispex*. Quae hariolatus est in *Obs. misc. crit. T. II. p. 54.* sequ. et *T. IV. pag. 442.* quidam Britan-
niae Criticus, ea quidem mihi non placere, fateor; imo dubito, an vlli sint placitura, (Putabat ille Minucii verba *et de spi-*
cis Isidis posse cum su-
perioribus cohaerere, vt supponatur antecedens verbum, *facit*, hic sub-
intelligi, pro *agit*. L.) Ignoscet etiam, spero, ELSNERVS, Vir singu-
lari ingenio doctrinaque florens, fatenti mihi, nec suarum coniectura-
rum vnam mihi videri felicem. Hic in *Schediasmate Critico A. 1744.* edito *Cap. XI. p. III.* seq. vel ita cum nonnullis legi oportere censet: *Despice Isidis ad hiru-*
dinem fistrum: vel ita: *Despice Isidis hirundini-*
um fistrum. Interpre-
tatur etiam *pag. 114.* hoc *despice* per *aspice obiter*, aut *cum contemptu*. Cum vero *ad hirundinem* dici putat, pro *ad similitudi-*
nem

fistrum, ¹⁰ et disperfis membris inanem
¹¹ tui Serapidis siue Oliridis tumulum.

con-

nem hirundinis merito, per genium Latinae linguae ita loqui licere, negat Criticus quidam in *Nouis litterariis* Hamburgi A. 1744. editis pag. 8. Optimus mihi *μάντις* esse videtur IO. HYBERVS, Basileensis Iuris Doctor, idemque vir criticae artis peritissimus. Hic, cum aliquot annos in academia Goettingensi versaretur, priuato in sermone ita resingebat haec verba: *Adspice Isidis ac Anubidis fistrum*. Anubidem, constat, Isidis fuisse filium. HEVM. Ego vero retineo lectionem CELLARIANAM, eamque explico. *Dispice*, h. e. *confidera Isidis fistrum ad* (i. e. iuxta) *hirundinem*. Isis enim depingebatur, cum hirundine auicula et fistro. Erat vero, vt fistrum instrumentum, ita hirundo animal querulum et luctibus aptum. Vnde facile ad funera et fata licet colligere, TER-

TYLLIANVS *Apollog. Cap. XV. Dispiciite Lentuorum et Hostiliorum venustates* etc.

IO et *asperjis*] *Lego et disperjis*. Apponam Lycophronis scholiastae verba; a quibus non parum lucis huic loco:

*Οσις. ὁ καὶ Διόνυσος, βασιλεὺς ὑπαρχῶν Αἰγύπτου ὑπὸ τυφῶνος τῆ ἀδελφῆ καὶ τῶν συναμοτῶν μετ' αὐτὸν κατετμήθη, καὶ ἐτέθη πολλὰ χεῖ. ἴσω δὲ ἡ καὶ δῖμητρα, γυνὴ διόνυσου μετὰ ὥρε τῆ υἱῆ τὸν τυφῶνα καὶ πάντας τῆς σὺν ἱκεῖναι φονεῖς ἀναιρεῖ. τὰ δὲ τῆ διόνυσου μέρη καὶ μόρια συλλέξασα, ἐκάστω ναὸν καὶ ἱερά ὑποδομήσεν. Aliorum auctorum ioca, quae abunde, adscribere superfedeo. MEVRS.

II *tui Serapidis*] Hic rursus per derisum obicit Octavius Caecilio, quod simulacro Serapidis obuiam sibi notato manum ori admodiffet, osculum labiis impreffisset, quod est, adorasset. RIGALT.

confidera denique sacra ipfa et ipfa myſte-
ria: inuenies exitus triftes, ¹² fata, et fune-
ra, et luctus atque planctus miferorum
deorum. Ifis perditum filium cum Cyno-
cephalo fuo et ¹³ caluis ſacerdotibus luget,
plāngit, inquit, et Ifiaci miferi caedunt
pectora, et dolorem infeliciffimae matris
imitantur. mox, inuento paruulo, gau-
det Ifis, exultant ſacerdotes, Cynocephalus
inuentor gloriatur: nec deſinunt an-
nis omnibus vel perdere quod inueniunt,
vel inuenire quod perdunt. Nonne ri-
diculum eſt, vel lugere quod colas,
vel colere quod lugeas? ¹⁴ haec tamen

Aegyptia

¹² fata et funera] Ita
eſt in MS. IVL. FIR-
MICVS de *Errore prof.*
Rel. pag. 408. Sed in his
funeribus et luctibus, quae
vere ſunt funera, quae
facta ſunt. vbi lego fa-
ta ſunt. HEYMANNVS
legit et foeda funera. L.

¹³ caluis ſacerdotibus]
Elegans lectio, quam
MS. Regius repraeſentat.
Ante in omnibus editio-
nibus, et aliis ſacerdoti-
bus. Ifidis ſacerdotes
caput raſiſſe notum eſt,
et nos plura obſeruaba-
mus in iuuenilibus no-
ſtris ad *Martialem epigr.*
29. lib. 12. in haec ver-

ba, *Linigeri fugiunt cal-
vi, ſiſtrataque turba.* Ar-
temidorus I, 23. *Ξυρᾶσθαι*
δὲ δοκεῖν τὴν κεφαλὴν ὅλην,
πλὴν αἰγυπτίων ἱερέων, καὶ
γελωτοποιῶν, καὶ τοῖς
ἐξ ἑθὺς ἔχουσιν ξυρᾶσθαι,
*ἀγαθόν, πασι δὲ τοῖς ἄλ-
λοις πονηρόν.* Prudentius
lib. contra Symmachum
priore, *Ifidis amiſſum*
ſemper plangentis Ofirin
Mimica, ridendaque ſuis
ſolemnia caluis. HERALD.

¹⁴ haec tamen Ae-
gyptia quondam] Putat
IAC. OVZELIVS, ni-
hil obſtare, quo minus
dicatur Minucium eo re-
ſpicere, quod ſicut Ae-
gyptii

Aegyptia quondam, nunc et sacra Romana sunt. Ceres facibus accensis, ¹⁵ et serpente

gyptii Isidem, ita Romani iisdem fere solemnibus, et ceremoniis Cybelen coluerint, qua in re multum fallitur vir eruditus: moris enim fuit Romanis nullos deos, nisi publice adscitos, colere. Vide Doct. Virum IO. CLERICVM ad Pedonis Albinouani Eleg. I, 24. Hinc Pifone et Gabinio Coss. Isidis sacra Roma sunt expulsa, quae tamen populus supersticiosus postea recepit. TERTVLLIANVS in Apolog. Cap. 6. Serapidem et Isidem et Harpocratem cum suo Cynocephalo, capitolio prohibitos, id est, curia deorum pulsos, Pijo et Gabinius Coss. non utique Christiani, euerfis etiam aris eorum abdicauerunt. His vos restitutis summam maiestatem contulistis. Vide et eundem ad Nationes Lib. I. c. IO. ARNOBIUS Lib. II. p. 95, Vos Aegyptiaca numina, quibus Serapis atque Isis est nomen,

non post Pisonem et Gabinium Coss. in numerum uestrorum retulistis Deorum. Huc respexisse Minucium luce meridiana est clarius. DAVIS.

15 et serpente circumlata] Codex Regius, adfirmante HERALDO, *circumdatus*. Sed praeitat *circumlata*. OVIDIVS *Fastor. IV, 497. de Cere: frenatos curribus angues iungit, et aequoreas sicca pererrat aquas.* Defendit etiam hanc scripturam HIERON. ALEANDER in *Explicatione antiquae tabulae Solis effigie symbolisque exsculptae*, pag. 754. editionis Graevianae. Quod GRONOVIVS adfert aenigma, nempe faces circumdatas serpente, non probat lectionem Codicis MS. Nam quia Ceres in eo numo non curru infidens praesentatur, serpentes etiam iunctae currui esse non possunt, sed simpliciter faces circumdatae serpente effictae sunt.

pente circumlata, errore subreptam, et corruptam Liberam anxia et sollicita vestigat. haec sunt Eleufinia. ¹⁶ Et quae Iouis ¹⁰ sacra sunt? nutrix capella est, et auido patri subtrahitur infans, ne voretur: et Corybantum cymbalis, ne pater audiat vagitus, ¹⁷ tinnitus eliditur. ¹⁸ Cybele Dyndimena (pudet dicerè,) adulterum suum infeliciter placitum, quoniam ¹⁹ et ipsa deformis,

¹⁶ *Et quae*] Ita MS. et editio Romana.

¹⁷ *tinnitus eliditur*] Ita esse in MS. colligo ex silentio HERALDI, qui, si aliter legisset, locum intactum haudquaquam reliquisset. Interim RIGALTIVS ibi esse testatur *initus eliditur*, id, quomodo conciliari queat, equidem non video, video tamen ex *initus* facili negotio fieri posse *tinnitus*, quod probo. Vt Noster dicit *tinnitum elidere*, ita CELSVS IV, 4. dixit *Sibulum elidere*, et PLINIVS XI, 51. *sonum elidere similem sterutamento*. Is vero tinnitus ideo Corybantum cymbalis elidebatur, ne pater audiret vagitus, i. e. vagitum crebrum

atque indefinentem. RIGALTIVS mavult *initus eliditur*. WOWERVS, *tinnitus editur*. HEVMANNVS, *vagitus tinnitu eliditur*. L.

¹⁸ *Cybele Dyndimena*] Haec emendatio debetur Cel. HEVMANNO, ceteris, quae adhuc lucem conspexerunt, longe praeferenda. RIGALTIVS *Cybelae Dyndima* legi volebat; DAVISIVS *Cybelae Dyndimena*; CELLARIVS, *Cybelen Dyndimenam*; MEVRSTIO Auctore, in MS. est: *Cybele Dyndima pudet dicere*, quae. cet. L.

¹⁹ *et ipsa*] Clare apparet, rescribendum esse *ipsa et*. HEVM.

formis, et vetula, vt multorum deorum mater, ad stuprum inlicere non poterat, exsecuit, vt deum scilicet faceret eunuchum. ¹² Propter hanc fabulam Galli eam ²⁰ et semiuiri sui corporis supplicio colunt. haec iam non sunt sacra: tormenta sunt. ¹³ Quid formae ipsae, et habitus? nonne arguunt ludibria ²¹ et dedecora deorum vestrorum? Vulcanus claudus deus, et debilis: Apollo tot aetatibus leuis: Aesculapius bene barbatus, etsi semper adolescentis Apollinis filius: Neptunus glaucis oculis, Minerua caesiis, bubulis luno, pedibus Mercurius alatis, Pan vngulatis, Saturnus compeditis: Ianus vero frontes duas gestat, ²² quasi vt auersus incedat. Diana

²⁰ Et semiuiri] Delendum et. HEVM.

²¹ et dedecora] Recte ita rescriptum pro MS. et decora. HEVM. Heraldus scriptum arbitratur ludibria, dedecora.

²² quasi vt auersus] Ita est in Cod. MS. et ita ediderunt ea verba Heraldus, Rigaltius, Dauisius, Gronovius, qui posterior tamen inesse iis vitii aliquid suspicatur, legendumque quasi utra-

versus incedat. Sed eam correctionem probare non possum, vt vt eam defendat vir doctissimus in *Ludibr. Maleuola Clerici* p. 47. Neque vero magis placet *Vrsini*, *Woweri* et *Elmenhorsti* coniectura: quasi et auersus; Cod. MS. lectionem, vnice veram, tuetur PLAVTI locus *Mercat.* I, 1, 90. *Seruom una mittit, qui olim a puero paruulo mihi paedagogus fuerat, quasi vt mihi foret custos.* Nam in his

Diana interim est alte succincta venatrix: 14
et Ephesia ²³ mammis multis et vberibus
exstructa:

his τὸ ὡς παρέρκει, ut
τὸ quod non raro. Auer-
sus autem idem est, quod
a tergo. LIVIVS, 33,
8. quod caedebantur auer-
si. AVR. VICTOR, Orig.
gent. Rom. 6, 2. de Ca-
co, Euandri feruo: Re-
carani hospitibus boues sur-
ripuit; ac, ne quod esset
indiciū, auersos in spe-
luncam attraxit. Duas
frontes Iano dedisse Ve-
teres, notum est. OVID.
Fast. I, 89. sequi. Sitque
quod a tergo, sitque quod
ante videt. Causas, cur
bifrontem finxerint ve-
teres, allegant VOSSIVS
de Orig. et progr. idolol.
I, 19. et EVERH. OTTO
de tutela viar. publ. part.
I. c. 7. p. 126. GRVNE-
RVS. Addo LACTAN-
TIVM, III, 24, 10.
Quid dicam de iis nescio,
qui, quum semel aberrav-
erint, constanter in stul-
titiā perseverant — nisi
quod — prudentes et scios
mendaciā defendenda sus-
cipere, puto quasi ut
ingenia sua in malis re-
bus exerceant, ubi con-
feratur BYNEMANNVS. L.

23 mammis multis et
vberibus], Vberibus non
est hic substantivum,
(quod ab omnibus est
creditum,) sed adiecti-
vum. Mammās vberes
vocat noster, quae multo
lacte plenae sunt, (quod
fortasse ex magnitudine
vberum colligere datur,
licet alias ex mamma-
rum magnitudine ad ea-
rum vbertatem minus
recte colligitur. L.) Sic
vber ager apud LIVIVM
XXIX, 25. et XXXIV,
62; vber solum apud TA-
CITVM Hist. V, 6. et
CVRTIVM VI, 4, 21. In
MS. Codice Minucii est
veribus, quod factum esse
ex vueribus (ita enim
saepe scribebant librarii,
litteras b et u permutan-
tes,) acute coniecit RI-
GALTIVS, ideoque vbe-
ribus rescribere non du-
bitat: id quod et HE-
RALDO placuit. Ac
eodem modo locum hunc
LIPSIVS emendavit ad
Taciti Annalium III, 61.
Supra quoque Cap. XIX,
2. Codex MS. verius
habet,

exstructa: et Triuia trinis capitibus, et
 15 multis manibus horrida. Quid? ipse Iup-
 piter vester modo imberbis statuitur, mo-
 do ²⁴ barbatus locatur: et quum Hammon
 dicitur, habet cornua: et quum Capitoli-
 nus, ²⁵ tunc gerit fulmina: et quum Latia-
 ris,

habet, pro *vberius*: et *stolam de Verubus Dia-*
infra Cap. XXXVI, 3. nae calci huius libri
verius est in Romana *subieci. L.*
 editione pro *vberius*.

Apparet nunc, falsissi-
 mam esse correctionem
 LVCAE HOLSTENII,
 qui in *Epistola de veru-*
bus Dianae Ephesiae Ro-
mae primum A. 1688
 edita, et in *Actis Erudi-*
torum recensita *Supplem.*
T. I. pag. 350. postea
 que in Tomo VII. *Anti-*
quitatum Graecarum
Gronouiano recusa, re-
 scribendum iudicabat *ve-*
rubus: quod quidem
 etiam in editione Roma-
 na reperio. Relicit ve-
 ró et DAVISIVS hanc-
 ce correctionem, quae
 tamen se probarat IAC.
 GRONOVIO. HEVM.
 Huius explicationis au-
 ctor primus non est
Heumannus, sed *Io.*
Tristanus, teste *Luca*
Holstenio, cuius *Epi-*

24 barbatus locatur]
Verbum locatur tollen-
dum esse iudicat HEVM.
 sed commodius retine-
 tur. Est enim pro com-
 posito collocare, quod
 habet PHAEDRVS in
Epilogo Lib. 2. Aesopo
ingentem statuam posuere
Attici, seruumque collo-
carunt aeterna in basi.

25 tunc gerit fulmi-
na] Offendebat GRO-
 NOVIVM particula *tunc*;
 quae tamen neminem
 hoc loco magis offende-
 re debet, quam *tum*
 apud CICERONEM pro
lege Manilia Cap. VI.
Quum venit calamitas,
tum detrimentum accipi-
tur, et PLAVTVM, Ego
tunc adero, quum tui
videndi mihi copia erit.
 Similis

ris, cruore perfunditur: et quum Fere-
trius, ²⁶ non aditur. ²⁷ Et ne longius
multos

Similis redundantia ad-
fuit Cap. XVII, II. *quam*
e terrae etc. L.

26 non aditur] ft. 'a
supplicaturis. Supplicat-
turi enim, inquit BROV-
KIVS. ad *Tibull. I, 593.*
pag. 104. vel gratias
acturi, propria locutione
adire deos dicebantur;
et adire ad deos. Iupi-
ter enim Feretrius non
ideo erat, vt a supplica-
turis adiretur, qui ho-
nos potius *Capitolino* est
habitus, sed vt ei spolia
opima, hostibus deuictis,
ferrentur. Ita W. W. et
RIGALT. pro eo, quod
in Codice est, *non audi-*
tur, legunt, sed aliter
explicant, WOWERVS,
cum dicit, *intra annos*
paulo minus DXXX, au-
ctore Festo, *tantum tri-*
na opima spolia Ioui Fe-
retrio suspensa. RIGAL-
TIVS, cum scribit *Io-*
uem Feretrium ideo non
adiri, quia spolia opi-
ma non Feretrio fere-
bantur, sed Marti, sed
Quirino. IAC. GRONO-

VIVS, *nomen auditur*,
non vero etiam statua
vel habitus cernitur. I.
F. GRONOVIVS *opimis*
induitur. SCHEFFERVVS
non clauditur, putans
templum eius, sicut Pa-
cis, semper fuisse aper-
tum, quia et Feretrius
pacem ferre credebatur.
WITHOFIVS in *En-*
caeniis Criticis A. 1741.
editis, votis aditur, sed
hoc commune illi cum
Hammone, Capitolino et
Latiari. PERIZONIUS,
pompa aditur, HEV-
MANNVS *cum pompa*
aditur. Sed et *Capito-*
linum cum pompa adi-
bant. L.

27 Et ne longius] Per-
placet sententia HEV-
MANNI, qui irreplisse
multos Ioues e margine
ait, et, *ne longius abeam*,
legendum esse monet, vt
CICERO *Lib. II. de Fin.*
Cap. 30. ne longius abe-
am, quid dicat Epicu-
rus. Sed nolui quid-
quam mutare in re ad-
huc dubia, imprimis
cum

multos Ioues obeam, tot sunt Iouis mon-
 16 stra, quot nomina. Erigone fuspensa de
 laqueo est, vt Virgo inter astra²⁸ ignita sit.
 Castores alternis moriuntur, vt viuant:
 Aesculapius, vt in deum furgat, fulmina-
 tur: Hercules, vt hominem exuat,²⁹ Oe-
 XXII. taeis ignibus concrematur. Has fabulas
 et errores et ab imperitis parentibus¹ disci-
 mus, et, quod est grauius,² ipsis studiis
 et disciplinis³ elaboramus, carminibus
 prae-

cum CICERO de *Nat. Deor. Lib. III. Cap. 16.*
Ioues plures commemo-
rat; et obire terram, pro
perlustrare notum fit.
 Sic Pallas apud VIRGI-
 LIUM *Aen. Lib. X.*
 v. 446.

- - corpusque per
 ingens

Lumina voluit, obitque
truci procul omnia visu.

28 *ignita*] Ita pro
 MS. *ignata* scribentes
 RIGALTIVM et HE-
 RALDVm duces secuti
 sunt editores omnes prae-
 ter GRONOVIVM IACOBVM, qui *signata*
 rescribendum duxit in-
 vita profecto Minerua
 Critica. Illud tamen pro-
 be vider, verbum *ignita*
 non cum *astra*, sed cum

virgo coniungi oportere.
 Clarius vtique dicere
 poterat *Minucius: vt in-*
ter astra sit virgo ignita.
 HEVM.

29 *Oetaeis ignibus*] In
 MS. *henneis*. Dictatum
 fuerat, *Aetnaeis*, prae
 pro *Oetaeis*. RIGALT.

1 *discimus*] Sic MS.
 Reg. melius, quam vulgo,
didicimus. HERALD,
 tuetur etiam lectionem
 MS. *Lud. Carrio Emen-*
dat. Lib. II. Cap. 18.
 HEVM.

2 *ipsis studiis*] Scribo
ipsi studiis. MEVRS.

3 *elaboramus*] Elabo-
 rare est *exornare*, *expo-*
lire. CICERO in *Orat.*
 84.

praecipue poetarum, qui ⁴ plurimum quantum veritati ⁵ ipsi sua auctoritate nocuere. Et Plato ideo praeclare Homerum illum ² inclutum, ⁶ laudatum et coronatum, de ciuitate, quam in ⁷ sermone instituebat,
K 2 eiecit.

84. *Elaborata concinnitas.* HEVMANNVS legit corroboramus.

4 *plurimum quantum*] CELLARIVS et plures alii ediderunt *permirum quantum*: quod etiam est in editione Romana. Sed in MS. est *plurimum quantum*: quod recte defendit CARRIO in modo laudato capite. Infra Cap. XL, 1. iterum occurrit *plurimum quantum*: quod et habet Romana illa editio: HEVM.

5 *ipsa sua auctoritate*] CICERO de Nat. Deor. I, 16. nec enim multo absurdiora sunt ea, quae poetarum vocibus fusa, ipsa suauitate nocuerunt. Et Noster infra §. 8. *His atque huiusmodi figmentis et mendaciis dulcoribus corrumpuntur ingenia puerorum.* Vide, annon legendum sit: *ipsa sua suauitate.* L.

6 *laudatum et coronatum*] Minucius breui compendio retulit, quae longiori hoc sermone dixit PLATO Lib. III. de Rep. Si quis in urbe nostra voluerit poemata sua ostentare, venerabimur quidem ipsum ut sacrum, admirabilem et iucundum; dicemus autem, non esse fas, ut eiusmodi homo sit in Rep. nostra, emittemusque eum aliam in urbem, effuso in caput ipsius unguento, impositaque corona lanea. En laudatum prius Poetam, deinde coronatum, tum e ciuitate eiecimus! HEVM.

7 *sermone*] Eleganter sermonem pro libro, tractatu, dialogo, seu historia dici, probat R. BENTLEIUS ad Horat. III. Ode 8. v. 5. p. 110. Item CICERO Lib. IX. ep. 8, 4. Feci igitur sermonem, inter nos habitum

- 3 eiecit. Hic enim praecipuus bello Troico deos vestros, et si ludos facit, tamen in hominum rebus et actibus miscuit. hic eorum paria composuit, fauciauit Venerem, Martem vinxit, vulneravit, fugavit.
- 4 Iouem narrat a Briareo liberatum, ne a diis ceteris ligaretur: et Sarpedonem filium, quoniam morti non poterat eripere, cruentis imbribus fleuisse: et ⁸ loro Veneris illectum, flagrantius, quam in adulteris soleat, cum Iunone vxore concumbere.
- 5 Alibi Hercules stercora egerit, et Apollo Admeto pecus pascit: Laomedonti vero muros Neptunus ⁹ instituit, nec mercedem operis infelix structor * accipit: ¹⁰ illic Iouis

tum in Cumano, cum esset una Pomponius. L.

8 loro Veneris] Sic est in MS. Minucii codice, non *cesto Veneris*: pro quo in editione Romana vitio est scriptum est *toro*. Retinendum igitur est loro, quod et edidit GRONOVIVS. HEVM.

9 instituit] HEVSINGERVS teste HEVM. legit *instruit*. Nihil muto, et BVRMANNI illud vsur o, qui, cum in *Quintil. Institut. L. 1. c. 1.*

p. 17. variari in his vocibus videret, *parum referre*, inquit, *arbitror, quum utraque lectio facile probari possit*. Alterum fortasse ideo praefendum, quia sequitur *infelix structor*. Non putauerim, L.

* accipit] Magis placet *accepit*, ut est in Codice Cypriani. MEVRS.

10 illic Vulcanus] Dele posterius verbum, quippe in MS. non repertum, sed in editione demum Romana. Omiserunt igitur

Iouis fulmen cum Aeneae armis in incude fabricatur: quum ¹¹ coelum et fulmina et fulgura longe ante fuerint, quam Iuppiter in Creta nasceretur: et flammās veri fulminis nec Cyclops potuerit imitari, nec ipse Iuppiter non vereri. Quid loquar Mar-
 6 tis et Veneris adulterium deprehensum? et ¹² in Ganymedem Iouis stuprum coelo consecratum? quae omnia in hoc prodita,
¹³ vt vitiis hominum quaedam auctoritas pararetur. His atque huiusmodi figmentis ⁷ et mendaciis dulcioribus ¹⁴ corrumpuntur ingenia puerorum: et, * iisdem fabulis
 K 3 ¹⁵ inhae-

tur iure id verbi suis in editionibus *Rgaltius, Davisus, Gronovius.*
 HEVM.

II *Coelum et fulmina*] Adiecimus copulatiuam particulam ex MS. Reg.
 HERALD.

¹² *in Ganymedem*] Vtatur *in Ganymede*, vel deleatur *in*, vt sensus sit: *quid loquar Ganymedem, Iouis stuprum* etc. L.

¹³ *vt vitiis hominum*] Ita edidit HERALDVS, nihil quidquam monens de diuersa scriptura. RI-

GALTIVS vero vt *indiciis* scripturam esse antiqui exemplaris satis apertam affirmat. Retinui lectionem HERALDI, quam etiam habet SABAEVS. Scilicet *quod decuit Diuos, cur mihi turpe putem?* inquit aliquis verbis OVIDII *Amor.* II, 8, 14.

¹⁴ *corrumpuntur*] Systema gentilissimi perquam accommodatum esse corrumpendis moribus, docet BAEIVS *Diffion.* sub voce *Iupiter*, lit. D.

* *iisdem*] In MS. est *hisdem*, illud tamen valet:

¹⁵ inhaerentibus, ad usque summae aetatis
 robur adolefcunt: et in iisdem opinionibus
 miseri consenescent: quum sit veritas
 8 obuia, sed requirentibus. Saturnum enim
 principem huius generis et ¹⁶ examinis
 omnes scriptores vetustatis, Graeci Ro-
 manique, hominem prodiderunt. Scit
 hoc Nepos, et Cassius in historia, et Thal-
 9 lus ac Diodorus hoc loquuntur. Is itaque
 Saturnus Creta profugus, Italiam, metu
 filii saeuientis, accessit, ¹⁷ et, Iani susce-
 ptus hospitio, rudes illos homines et agre-
 sses multa docuit, vt Graeculus et politus,
 litteras imprimere, nummos signare, in-
 strumenta

let: *iisdem*. Videatur
 BVNEM. ad *Lactant. de*
Mort. Persec. XXIII,
 6. L.

¹⁵ inhaerentibus] sc.
in animo. Neque male
 legeremus *inhaerentes*.
 Supra Cap. I, 5. quo
 Caecilium, *superstitiosis*
vanitatibus etiam nunc
inhaerentem. LACTAN-
 TIVS I, I, 23. *Multi*
enim superstitionibus va-
nis pertinaciter inhae-
rentes. L.

¹⁶ examinis] *Exa-*
men pro multitudine,
 grege, Pacatus, Pli-

nus, alii que dixerunt.
 Sic etiam in loco huic
 congruo TERTVLLIA-
 NVS *Apolog. cap. X.*
Satis iam de Saturno,
licet paucis. Etiam lo-
vem ostendimus tam ho-
minem, quam ex homi-
ne, et deinceps totum
generis ipsius examen
tam mortale, quam se-
minis sui pater. et hunc
 locum Minucius ob ocu-
 los habuisse videtur.

¹⁷ et, Iani] Haec
 est verissima lectio e MS.
 Reg. Antea, *etiam susce-*
ptus hospitio, HERALD,

strumenta conficere. Itaque latebram su-¹⁰
am, quod tuto latuisset, vocari maluit
Latium: ¹⁸ et urbem Saturniam dedit de
suo nomine; et Ianiculum Ianus, ad me-
moriā vterque posteritatis reliquerunt.
Homo igitur utique qui fugit; homo uti-¹¹
que qui latuit; et pater hominis, et natus
ex homine, terrae enim et coeli filius,
¹⁹ quod apud Italos esset ignotis parentibus,
proditus: ut in hodiernum ²⁰ inopinato vi-

K 4

fos,

¹⁸ et urbem Saturni-
am dedit de suo] Sic est
in MS. Fulv. Virginius pri-
mus edidit: u. S. de suo
nomine, omiſſa voce de-
dit. In quibusdam edi-
tum est: u. S. dedit suo
nomine, omiſſo de. ARN-
TZENIVS ad Aurel. Victor.
pro dedit, legendum con-
didit putabat. Sed do-
cuit Barthius ad Stat. III.
Theb. 16. dare pro con-
dere accipi ſolere, ut
adeo mutatione opus non
ſit. Adſunt hic duo ver-
ba, dedit et reliquerunt,
ex quibus vnum abſit,
neceſſa eſt. Si poſterius
deleas, verba ſic fluunt:
u. S. dedit de ſuo nomine,
ut Ianiculum Ianus. Ad
memoriā vterque poſte-
ritatis. Poſterior ta-
men, ratio, qua dedit

abest, plures ſubſcripto-
res naſta eſt. L.

¹⁹ quod apud Italos]
non item apud Cretenſes.
Eſſe ignotis parentibus,
eſt, ignotos parentes ha-
bere. HEYV. non dubi-
tat, hanc eſſe veram
ſcripturam: quod apud
Italos eſſent ignoti pa-
rentes eius. L.

²⁰ inopinato viſos]
BARTHIVS ad Statii
Theb. X, 752. quia ino-
pinato viſi etiam terrae
filii, vel terra editi di-
cerentur, lacunam ineſſe
his ſtatuit quorundam,
quibus expreſſis oppoſi-
tio aptior eſſet inter ino-
pinato viſos et ignobiles
ignotosque. Sed ita di-
ſtinxiffe auctor videtur,
ut

fos, coelo missos: ignobiles et ignotos,
 12 terrae filios nominamus. ¹ ejus filius Iuppi-
 ter Cretae, excluso parente, regnavit, illic
 obiit, illic filios habuit; ²¹ adhuc antrum
 Iouis visitur, et sepulcrum eius ostenditur,
 et ipsis sacris suis humanitatis arguitur.

XXIII. Otiosum est ire per singulos, et totam se-
 riem generis istius explicare, quum in pri-
 mis parentibus probata mortalitas, in ce-
 teros ipso ordine successionis influxerit.
 2 nisi forte post mortem deos fingitis, ¹ et,
 peierante Proculo, deus Romulus, * et
 Iuba,

ut prioribus speciatim in-
 telligat homines, aliqua
 in parte claros aut prae-
 stantes, posterioribus ta-
 les, qui cum obscuro
 sunt ortu, tum factis vir-
 tutibus se non adeo
 illustrant. Sic autem ce-
 pisse etiam LACTANTI-
 VS videtur, I, II, 55.
 Et terrae filiorum appel-
 latio plerumque homini-
 bus vilioribus accommo-
 datur. WOPK.

²¹ adhuc antrum] Le-
 ge illic adhuc antrum.
 HEVM.

¹ et peierante] Non
 incommode rescribi vo-
 lebat MEVSIVS ut pe-

ierante. At cum corre-
 ctio haec non sit neces-
 saria, ei non subscribo.
 In editione Romana est
 et peierante: quod for-
 san scriptum pro et per-
 iurante. Vide, quod ad
 LACTANTII de Ira
 Cap. XVI, 4. scripsi.
 HEVM. Cyprianus 2, 5.
 habet peierante. L.

* et Iuba] Numidiae
 an Mauritaniae rex fue-
 rit, dubitant. CELLA-
 RIVS Numidiae regem
 fuisse, probat ex Dione,
 qui simul testatur, tem-
 pore ciuilis Pompeiani
 belli diuifum Mauritaniae
 regnum fuisse, Boccho
 in citeriore; Bogude in
 vltre-

Iuba, Mauris volentibus, deus est, et diui ceteri reges, qui consecrantur, non ad fidem numinis, sed ad honorem emeritae potestatis. Inuitis denique hoc nomen ad-³ scribitur: ² optant in homine perseverare:

K 5

fieri

vlteriore regnante. In-
terim LVCANVS IV,
672. eius regnum ad
Gaditanum mare exten-
dit. Sed detur hoc fuisse
licentiae poeticae. At
vero expressis verbis
Mauritaniae rex voca-
tur a FLORO IV, 2, 65.
et EVTROPIO VI, 18,
2. TACITVS item *An-*
nal. Lib. IV. cap. 5. Iu-
bam, inquit, Mauros ex
dono P. R. accepisse.
Idem *Histor. Libr. II, 58.*
famam, ait, fuisse, Al-
binum, spreto procurato-
ris vocabulo, insigne re-
gis, et Iubae nomen,
vsurpasse. Erat autem
Albinus procurator Mau-
ritaniae. Quod vero *Cel-*
larius addit, vero non
esse simile, Iubam, ad
Thapsum a Caesare vi-
ctum, et, desperatis re-
bus sibi manus inferen-
tem, a suis facile con-
secratum fuisse, id nihil,
quantum ego video, dif-
ficultatis habet, quia

Mauri omnes suos sine
discrimine reges pro diis
habebant, quocunque
mortis genere perierunt.
Et fortasse hunc prae
ceteris elegit, quo ab-
furditas eius consecratio-
nis magis pateret. L.

² optant in homine
perseverare] HEYMAN-
NVS rescribit, *optant ho-*
mines perseverari. Ego
nihil muto. Notae sunt
locutiones *hominem in-*
duere, et exuere, i. e.
humanam naturam, de
quibus vid. BVNEM. ad
Lactant. IV, 10, 1. Et
ipse Paulus I. *Corinth.*
15, 53. Δεῖ γὰρ τὸ φθα-
γόν τῆτο ἐνδύσασθαι ἀφ-
θαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν
τῆτο ἐνδύσασθαι ἀθάνα-
τίαν. LACTANT. IV, 25,
3. *ut appareret, etiam*
in homine illum esse coe-
lestem. Ergo, *optant in*
homine perseverare est,
optant diutius manere ho-
mines. L.

fieri se deos metuunt, ³ etsi iam senes, no-
 4 lunt. Ergo nec de mortuis dii sunt, quo-
 niam Deus mori non potest: nec de natis,
 quoniam moritur omne, quod nascitur.
 diuinum autem id est, quod nec ortum ha-
 5 bet, nec occasum. Cur enim, si nati sunt,
 non hodieque nascuntur? nisi forte iam
 Iuppiter senuit, ⁴ et partus in Iunone defe-
 cit: et Minerua canuit, antequam peperit.
 An ideo cessauit ista generatio, quoniam
 nulla huiusmodi fabulis praebetur adfensio?
 6 Ceterum ⁵ si dii creare possent, interire
 non

3. *et, si iam senes*]
 IO. MEVSIVS corre-
 xit *etsi iam senes. Non*
sunt ergo etc. Sed nihil
 opus est, vt quidquam
 mutemus, nisi quod, dua-
 bus voculis in vnam
 compactis, legendum sit,
etsi iam senes, nolunt;
 quomodo locus fiet inte-
 ger. DAVIS. Lego: *et,*
etsi iam senes. HEVM.

4. *et partus in Iunone*
defecit] quod eo magis
 mirum videri poterat,
 cum mysterium habuit,
 renouandi quotannis vir-
 ginitatem, lauando se in
Canatho Peloponesi flu-
 mine. PAVSANIAS
Peloponesi. Lib. II. extre-

mo, atque etiam partim
 afflatu aurae, partim ta-
 ctu floris et lactucae esu
 concepit.

5. *si dii creare possent*]
 Sic recte MS. licet ali-
 ter visum IAC. OVZE-
 LIO, cui placet *creari*.
 Sed vir bonus in animum
 non reuocauit, huic ver-
 bo *gignendi* significatio-
 nem inesse; Theologiae-
 que, vt opinor, quam
 Criticae peritior *creatio-*
nem ex nihilo statim so-
 mnauit. OVIDIVS *Me-*
tam. Lib. VII, 666. Si-
nul et Pallante creati
conueniunt. Et *Lib. XIII,*
 22. *Nobilitate potens es-*
sem Telamone creatus.
 LVCRE-

non possent: plures totis hominibus deos haberemus, ut iam eos nec coelum contineret, nec aer caperet, nec terra gestaret. Vnde manifestum est, homines illos fuisse, quos et natos legimus, et mortuos scimus. Quis ergo dubitat horum imagines consecratas vulgus orare, et publice colere? dum opinio et mens imperitorum artis concinnitate decipitur, auri fulgore ⁶ praefstringitur.

LUCRETIVS *Lib. I.* *Horatii Lib. II. Epist. I.* 734. *Vt vix humana videatur stirpe creatus.* p. 234. ait, *ubicunque legitur praefstringere, seu perstringere oculos, seu aciem oculorum, legendum praefstringere.* Sed Ac iterum *Lib. V.* 1012. *prolemque ex se videre creatam.* LACTANT. *Epit. Cap. 5. Libido — creandis liberis serviat.* haec sententia nimis est dictatoria. LACTANTIVS *Lib. II. cap. 6.* *Horum pulchritudo ac nitore praefstringit oculos.* NONIVS MARCELLVS *pag. 695. praefstringere obtenebrare.* PLAVTVS *Milite Glor. Praefstringat oculorum aciem in acie hostibus.* Locustae *Act. I. Scen. I. 4. ubi vir eruditus non modo eundem errorem in notis repetiit; sed et perperam edidit praefstringat aciem, quod sane perquam est temerarium, cum CICERONEM, LIVIVM, aliosque*

6 praefstringitur] DI-
ON. LAMBIVS ad
Lucretii Lib. III. pag.
411. scribit: *auri fulgore praefstringitur, et ad*

stringitur, argenti nitore et candore eboris
 8 hebetatur? Quod si in animum quis inducat,⁷ tormentis quibus, et quibus machinis simulacrum omne formetur, erubescet⁸ timere se materiem ab artifice, vt
 9 deum faceret, illufam. Deus enim ligneus, rogi fortasse vel infelicis stipitis portio, suspenditur, caeditur; dolatur, runcinatur: et⁹ deus aureus vel argenteus, de immundo

que non aliter locutos esse constet; praeterquam quod illum versum ita etiam laudet APVLEIVS *de Deo Socrat.* p. 77. ed. Lugd. DAVIS. conferatur etiam BVNEM. ad *Lastant.* II, 6, 3. L.

7 tormentis quibus] Lege *tornis quibus*. Nam vox *tormentum* notat 1) *machinam bellicam*, 2) *supplicium et cruciatum*, 3) *funem tensum*. Prior ille significatus plane huc non quadrat; alter quidem posset quodammodo applicari, si eo sensu accipias, vt simulacra caedendo, dolando, runcinando, dolorem pati existimentur; sic etiam tertius ille, cum funibus simuacrum suspenditur, quod tamen vnois im-

missis factum potius cre-
 do. Sed *tornus* est instrumentum fabrilis, quod, auctore PLINIO: VII, 56. *Theodorus Samius invenit.* L.

8 timere se materiem] Ita edidimus MS. Reg. auctoritatem sequuti. Legebatur antea, *Erubescet temere se materiei, vt deum faceret, illufum*. Nullo sensu. Quae autem hoc loco differuntur a *Minucio*, ea omnia explicata sunt ad Tertulliani *Apolog.* HERALD.

9 *aereus*] Edit. Rom. male: *Deus cereus vel ar*, HERALD. Rescribit *aureus*, sed haesitanter GATAKERVUS in *Cinni sui Lib. II. Cap. 19. pag. 371.* *Confidentius ita emen-*

mundo vasculo saepius, vt factum Aegyptio regi, conflatur, tunditur malleis, et ¹⁰ incudibus figuratur: et lapideus, caeditur, scalpitur, et ab ¹¹ impurato homine laeuigatur: nec sentit suae natiuitatis iniuriam, ita vt nec postea de vestra ueneratione culturam: Nisi forte ¹² non-¹⁰ dum

emendasset, si in *Minucii Cap. XXIV, 3*: legisset, in auro et argento (e quo Dii sunt ficti) consecratam (ab ethnicis) esse auaritiam. Recte idem monet, *saepius* hic esse corrigendum, cum non saepius, sed femel, id fecerit rex ille Aegyptius. Itaque pro *saepius* vel *legimus*, vel *scimus*, scripsisse putat *Minucium*. Mihi in promptu est correctio faciliior, ideoque verisimilior. Scilicet, adhibita verborum traiectione sic scribo: *de immundo vasculo saepius, vt factum Aegyptio regi*. Video nunc, etiam IAC. GRONOVIO ita rescribendum videri. HEVM.

¹⁰ et incudibus] Scribo et in incudibus. MEVRS.

¹¹ impurato] Recte MS. ita, non imperito,

quod editio Romana habet, et hinc plures aliae. Loca *Plauti*, quibus idem verbum occurrit, exhibet PAREVS in *Lexico critico*. *Minuciano* vero loco huic simillimum *Iustini Martyris* produxit ad hunc locum Elmenhorstius; alium *Origenis Heraldus*. HEVM.

¹² nondum deus saxum est] In hisce verbis non modo nullum esse acumen, sed ne sensum quidem, ait DAVISIUS, nisi diuisa vocula legas, nisi forte non, dum Deus, saxum est. Non opus. Sensus est: Nisi forte saxum, vel lignum, vel argentum nondum Deus est, scilicet materia saxi, ligni, vel argenti rudis atque inelaborata, nondum est Deus, quod assumit Noster hypothetice. Inde

dum deus saxum est, vel lignum, vel argentum. Quando igitur hic nascitur? ecce funditur, fabricatur, scalpitur; nondum deus est: ecce plumbatur, construitur, erigitur; nec adhuc deus est: ecce ornatur, consecratur, oratur; tunc postremo deus est, ¹³ quum homo illum voluit, **XXIV.** et dedicauit. ¹ Quanto ~~verius~~ de diis vestris animalia muta ² naturaliter iudicant? mures, hirundines, milui: non sentire eos sciunt;

Inde pergit: *Quando igitur hic nascitur?* hoc est, *quando igitur saxum, vel lignum, vel argentum fit Deus?* L.

¹³ *quum homo illum voluit*] Hanc lectionem rite doctissimi Rigaltius et Heraldus ex MS. vindicauerunt, quae frustra coniecturis illuditur, iam ab prima editione. Nam *voluit* est Minucii, vt contra dixit, *quos per diem negamus, nolumus*; sic, in *Natali meo veritatem nolo, non credo*. Nonne habet ex Ciceronis placitissimo libro II. de Orat. cap. 6. id praebentis ex Lucilio, *Laelium Decimum volo*, quod ille in suo argu-

mento et ante et post intelligit pro arbitrato. GRONOV. Antea legabatur *ille voluit*, vt edidit CELLAR. Corrigit c. h. *illum voluit*, MEVRS. cum homo illum coluit, DAVIS. cum homo illum, quem Deum esse voluit, et dedicauit, HEVM. L.

¹ *Quanto verius*] In MS. est *quanta vero*, pro quo *quanto verius* primus rescripsit FVLV. VRSINVS. L.

² *naturaliter*] Non est glossema, sed significare voluit Noster hoc aduerbio, animalia, natura duce, multo verius de diis iudicare, quam gentiles, rationis vsu pollentes. L.

sciunt; ³ rodunt, ⁴ inculcant, insident: ac nisi abigatis, in ipso dei vestri ore nidificant. Araneae vero faciem eius intexunt; ² et de ipso capite sua fila suspendunt: vos tergitis, mundatis, eraditis: et illos, quos facitis, ⁵ protegitis et timetis: dum vnus-³ quis-

³ rodunt] Ita pro MS. *norunt*, recte rescripsit WOWERVS, eumque secuti OVZELIVS et CELLARIVS. Nimirum *rodunt* ad *mures* pertinet; *insultant* (h. e. crebro insiliunt) ad *hirundines*; *insident* ad *miluos*. Ceterum totus hic locus ita mihi videtur interpungendus ac legendus: *Quanto verius de Diis vestris animalia muti iudicant! Mures, hirundines, milui, (nam, non sentire eos sciunt,) rodunt, insultant, insident.* HEVM. Non puto hac parenthesi opus esse in dictione concisa, quae sic est supplenda: quia *non sentire eos sciunt*; ideo *rodunt* etc. Hae particulae subaudiuntur, in tali verborum nexu, non ponuntur. GRONOVIVS *to norunt* defendens, ineptum esse, ait,

illud *rodunt*, cum omnes Lexicographi vno ore affirmant, *proprium murium esse, qui aliquid atterunt*, et in illis, quae funduntur, plumbanturque, falsum. An vero et falsum in illis, quae e ligno caeduntur, fabricantur, scalpuntur? L.

⁴ inculcant] Nihil opus, vt cum WOWERO rescribamus *insultant*. *Inculcare* enim apud *Tertullianum* et alios saepe pro *calcare*, et *conculcare*.

⁵ protegitis et timetis] hoc est, et tamen timetis. Infra *Cap. 26, 2. Regulus auguria servauit et captus est. 28, 8. Vos capita veruecum et immolatis et colitis. 35, 6. Vos adulteria prohibetis et facitis.* LACTANT. IV, 2, 3: *musquam sapientiam*

quisque vestrum non cogitat, prius se debere Deum nosse, quam colere: dum inconsulte gestiunt parentibus obedire: dum fieri malunt alieni erroris accessio, quam sibi credere: dum nihil ex his, quae timeant, norunt: ⁶ sic in auro et argento auaritia consecrata est: sic statuarum inanum consignata forma: sic nata Romana superstitio. ⁴ ⁷ Quorum ritus si percenseas, ⁸ ridenda quam

entiam comprehenderunt, et alicubi esse illam necesse est. Adeoque non erat, cur WOPKENIVS

legeret et illos, quos facitis et protegitis, timetis. Est quidem sensus ita satis commodus, priori tamen, qui ex lectione recepta efficitur, non modo non antefendus, sed ne equiparandus quidem. Absurdum quidem est ea timere, quae feceris, ut loquar cum LACTANTIO Epitome XXV, 5. poterat tamen id aliquo modo ferri, modo desinerent, postquam facti sunt, esse in tutela hominum. Iam vero, cum Dii continua hominum protectione egeant, eosdem timeri, ecquis ferat? Interim gentes tam vanae sunt,

vt Deos, quos fecerunt, protegant, et nihilo minus timeant. L.

6 sic in auro — consecrata est] Infra Cap. XXV. dixit noster sacrilegium consecrare, ut notauit Nic. Rigaltius; at ad mentem Felcis explicandam apprimè faciunt verba LACTANTII Lib. II. Cap. 6. Imaginum pulchritudo ac nitor praefringit oculos, nec ullam religionem putant, ubicunque illa non fulserint. Itaque sub obtentu Deorum auaritia et cupiditas colitur. DAVIS.

7 Quorum ritus] Subaudi Romanorum. Videbatur sibi scilicet Minucius non Romana superstitio, sed Romanorum super-

quam multa, multa etiam miseranda sunt. Nudi cruda hieme * discurrunt: alii incedunt pileati, scuta vetera circumferunt, ⁹ pelles caedunt, ¹⁰ mendicantes ¹¹ vaticam deos

superstitio, scripsisse: quod acute obseruauit IAC. G R O N O V I V S. Equidem de hac prudentia Criticorum, vt scilicet non corrigant ea, quae ipsimet Auctores peccarunt memoriae vitio, satis dixi in meo *de arte Critica* libello A. 1712 edito §. 40, 41, 42, 43. HEVM. Sic *Cap. XXV, 2. nimirum insignis et nobis iniustitia Romana — auspicata est. Nonne in ortu suo et scelere collecti sc. Romani illi iusti.* L.

8 *ridenda quam multa, multa etiam*] Nihil opus, vt cum HEVMAN. No legamus *quam multa etiam miseranda sunt!* conf. quae notauimus supra *Cap. IV. n. 3. L.*

* *discurrunt*] Ego vero facile agnoscebam, sic fuisse scriptum: *discurrunt alii: alii incedunt.* HEVM.

9 *pelles caedunt*] Haec sede sua mota, et ante tres priores voculas collocanda censent IO. WOV. ac CHR. CELLARIVS, vt de Lupercis intelligantur. At Cl. CVPERVS reponit *peltas*; STEPH. autem MONACHIVS not. ad *Polycarpi Epist. Tom. II. var. Sacr. pag. 366.* rescribit *pelues*, sub quo nomine *cymbala* possint comprehendendi. Verum, vt recte vidit FR. AD. LAMPTVS in *addendis* ad opus *de Cymbalis vett. lib. III. cap. 14.* repudianda non est vulgata lectio, nam *pelles* sunt tympana e pellibus confecta. DAVIS. PHAEDRVS *Lib. III, 20, 7.* de Gallis, *Cybeles* sacerdotibus: *Detraeta pelle asini, sibi fecerunt tympana.* Hoc praeterea obseruo, inter *pelles* et *caedunt* interiiciendum esse *alii*. Tria enim sacerdotum genera exhibet Minucius, *Lu-*
L *percos,*

5 deos ducunt. ¹² Quaedam fana semel
anno adire permittunt, quaedam ¹³ in to-
tum

*percos, Salios, (quorum
ancilia vocat scuta vete-
ra) et Gallos. Iam igitur, ita Minucio fluxerit
oratio, necesse est: Nu-
di cruda hyeme discur-
runt alii; alii incedunt
pileati et scuta vetera
circumferunt: pelles alii
caedunt et mendicantes vi-
catim Deos ducunt. Nec
illud non monendum,
mendicantes non esse no-
minatium, sed accusa-
tium, et ad Deos per-
tinere. Persuadebit id,
credo, TERTULLIA-
NVS, qui in *Apologeti-
ci* sui *Cap. 42.* ita fatur:
*Non sufficimus et homini-
bus et Diis vestris men-
dicantibus opem ferre.*
HEVM.*

¹⁰ mendicantes vica-
tim] Mendum hic latere
credit IAC. GRONOV-
VS in exitu praefationis
suae ad *Minucium Feli-
cem* A. 1709. editae.
Verum omnino sanissi-
mus est hic locus, nec
vereor, ne quisquam
alius aliter sit existima-
turus. HEVM.

[¹¹ *vicatim*] MS. inepte
vicantes. Putem natum
id monstrum ex postero-
ribus tribus syllabis vocis
praecedentis. MEVRS.

¹² *quaedam fana se-
mel anno adire*] In Ce-
reris et Proserpinae fa-
num apud Arcades fe-
minis τὸν πάντα ἐστὶν ἑο-
δος χροῖον, *omni tempore
aditus patebat: οἱ δὲ ἀν-
δρες ἔπλεον ἢ ἅπαξ κατὰ
ἔτος ἕκαστον ἐς αὐτὸ ἐσιᾶσι,*
*viris quotannis duntaxat
semel.* Pausanias Acad.
cap. XXXI. Thebis etiam
Dindymenae, quae Ma-
ter deorum est, sacrarium
μῦα ἐφ' ἑκάστων ἐτῶν ἡμέρας
τὸ ἱερὸν ἀνοίγειν νομίζουσιν,
*tantum vno quotannis
die aperire fas fuit.* Idem
Boeot. *cap. XXV.* CELL.

¹³ *in totum annum ne-
fas visere*] Tale erat
Neptuni templum Man-
tineaе, ἑσόδος δὲ ἀνδρά-
ποις ἔτε ποτε ἐς αὐτὸ ἦν,
ἔτε ἄρχεῖ ἡμῶν ἐστίν. Pau-
sanias Acad. *cap. V.*
CELLAR.

tum nefas visere est, ¹⁴ quaedam viro non licet, nonnulla ¹⁵ absque feminis sacra sunt: etiam ¹⁶ seruo quibusdam caerimoniis interesse piaculare flagitium est. alia ¹⁷ sacra coronat vniura, alia multiura, et

L 2

magna

¹⁴ *quaedam viro non rediit domum*, in *Rud. licet*] sacra Bonae deae, V, 1. *illam visam huc Cereris et Vestae. in Veneris fanum. LV. CTANT. lib. III. Cap. CRETIVS II, 360. et XX. sect. 4. vbi tres di- crebra reuifit ad stabu- vas has coniungit. De lum. Plura IVRETVS Bona dea separatim CI- ad Symmach. IV. ep. 52. CERO Arusp. resp. Cap. et HEINSIVS ad Ovi- XVII. De Cerere Cat- dii Amor, II, 2. L. tanensi et Ennensi, Ver- rin. VI. Cap. XLV. et XLIX. CELLAR. Ita*

¹⁵ *absque feminis sa- cra*] Hercules scilicet. GELLIVS lib. XI. cap. VI. *mulieres Herculo sacrificio abstinent.* Catu- sam adfert *Macrobius Sa- turn.* I. Cap. XII. CELL.

Est, quo viro non licet.

Quae lectio si est vera, explicanda vtique, vt iubet W O R K E N I V S, qui contra DAVISIVM, qui coniciebat: *Est, quo viro ire non licet,* disputans, tō visere aīō xōiū subaudit, quia non tantum visere locum, sed etiam visere ad locum dicunt Latini. FLAVTVS

¹⁶ *seruo quibusdam caerimoniis interesse*] caerimoniis sacrorum Herculis, cuius rei neglectio- nem in Appio et Potiriis punitam tradunt LIVIVS IX. cap. XXIX. et VAL- MAXIMVS lib. I. cap. I. num. 17.

¹⁷ *sacra coronat vni- vira,*] TERTVLLIANVS de Monogam. cap. XVII.

For-

magna religione conquiritur, quae plura
 6 possit adulteria numerare. Quid? ¹⁸ qui
 sanguine suo libat et vulneribus suis suppli-
 cat, ¹⁹ non profanus melius esset, quam
 sic religiosus? aut cui ²⁰ exta sunt obsce-
 na

*Fortunae muliebri coro-
 nam non imponit, nisi
 uniura; sicut nec Matri
 Matuta.* CELL.

18 qui sanguine suo
 libat] Ex libero ingenio
 citauit haec verba DOVG-
 TAEVS *Analect. Sacr.*
Parte I. Exc. 102. Qui
sanguine suo litat, et
vulneribus supplicat, pro-
fanus forte melius esset,
quam sic religiosus. L.

19 non profanus] non
 positum est pro nonne,
 cuius generis exempla
 multa collegit GRONO-
 VIVS ad *Senec. III. de*
Ira. Cap. 38. ad Epist.
58. ad Quæst. Nat. Lib.
IV. Praefat. L.

20 Aut cui exta sunt
 obascoena demessa] Haec
 est lectio Rom. edit. et
 MS. Reg. Vnde Gelenius
 efficit *testa*. Et sane *te-*
sta Samia Gallos genita-
 lia sibi exsecuisse qui-

dam tradiderunt, (loca
 produxit *Ramiresius* in
Pentecontarchi sui *Capite*
 IV. HEVM.) Scripsisse
 tamen *Minucium* existi-
 mo, aut cui *execta* sunt
obascoena, demessa: quod
Minucii stilum magis sa-
 pit. *Lactantius* enim non
 testa solum, sed etiam
 ferro messem istam fa-
 ctam indicat *Lib. V. Cap.*
9. Qui virilia sua ferro
metant; et quod est sce-
leratius, ut sint religio-
nis antislites. HERALD.

Putant quidam *testa* cor-
 rigendum pro *exta*. Ve-
 rum non videtur fuisse
 necessarium h. l. vt, quo-
 modo exsectio illa fieret,
 ostenderetur. Mallem cre-
 dere, tò *exta* natum ex
 compendio vocis *exsecta*,
 qua voce quis tò *de-*
*mess*a, quod sequitur,
 explicauerat, ac propter
 ea delendum esse. Nisi
 forte putemus, *exta* ho-
 neste vocasse *virilia*,
 quod *exstent*, quod RI-

GALTIUS

na demessa, ²¹ quomodo deum violat, qui hoc modo placat! quum, si eunuchos Deus vellet, posset ²² procreare, non facere. Quis non intelligat male sanos, ²³ et

L 3

vanae

GALTIVS putabat, quo casu illud *obscœna* videretur glossa, nec *exta* iungendum. Quia tamen alibi hac notione usurpata *exta* videntur, malo priorem sententiam serquare. SCHEFF.

21 quomodo Deum violat] IAC. PERIZONIVS negatiuam particulam excidisse ratus, emendat: Quomodo non Deum violat; sed hac viri doctissimi correctione nihil est opus, si ad sententiae finem admirationis nota pingatur. DAVIS. Et in hac interpretatione acquiescere debebat HEVMANNVS, non rescribere: quam impie Deum violat, qui hoc modo placat! CICERO de Amicit. Cap. 2. Quomodo enim, ut alia omit- tam, mortem filii tulit! L.

22 procreare, non facere] Non posset ante

infin. *facere*, sed aliud verbum supplendum, v. g. *necesse haberet*. Deo adscribitur, quod hominibus debebat. Ceterum infirma admodum est haec argumentatio. Possemus eodem modo argumentari: Si viros imberbes Deus vellet, posset procreare, non facere. L.

23 et vanae et perditae mentis] scilicet homines, quod etiam subaudiendum erat in male sanos. HEVMANNVS emendat: male sanas et perditas mentes ita desipere. Sed desipere in ista est desipientiam istis rebus prodere, vt Latini dicunt desipere intra verba. Potest etiam huic verbo inesse significatio praegnans, qualem annotauit Gronouius esse in verbo alluderet, Cap. 3. et explicari desipere et prolabi in ista. L.

vanae et perditæ mentis in ista desipere, et ipsam errantium turbam mutua sibi patrocinia præstare? ²⁴ heic defensio communis furoris est furentium multitudo.

XXV. ¹ At tamen ista ipsa superstitio Romanis dedit, auxit, fundauit imperium, quum non tam virtute, quam religione et pietate pollerent. nimirum insignis et nobilis iustitia Romana ab ipsis imperii nascentis incunabulis ² auspicata est. Nonne in ortu suo et scelere collecti, et muniti immanitatis suae terrore creuerunt? nam asylo prima plebs congregata est: ³ confluerant perdit, facinorosi,

²⁴ heic defensio] Non est, cur, vel cum WOPKENIO legamus sic defensio, vel cum HEVMANNO verba, hic defensio — multitudo, eiiciamus. Verba enim cohaerent et sunt Latina; et sententia aliis auditoribus satis trita. L.

I attamen] HEVMANNVS legit *At enim*. Ego nihil muto, valet *Et tamen*. Infra §. 13. *Et tamen ante eos, Deo dispensante, diu regnauerunt Assyrii. Cap. XX, 6. At nonnunquam tamen veritatem vel auspicia vel oracula tetige-*

re. XXXV, 1. Et tamen admonentur hominum doctissimorum libris. L.

² auspicata est] i. e. coepl. Sic §. 3. *haec prima sunt auspicia religiosae ciuitatis. FLO- RVS I, 1, 6. vter auspicaretur et regeret, adhibere piacula.* Adeoque retinendum contra HEVM, qui delere volebat. L.

³ confluerant] Scribo, *quo fluxerant*. MEVRS. Sed, vt stilus nostri in plurimis aliis locis est abruptior, sic nihil visitius, quam voculas *ibi* vel *illuc* hoc modo omitti. Vide-

Vide-

cinorosi, incesti, ficarii, proditores: et ut ipse Romulus, imperator et rector, populum suum facinore praecelleret, parricidium fecit. Haec prima sunt auspicia³ religiosae ciuitatis. mox alienas virgines iam desponsatas, iam destinatas, et nonnullas de matrimonio mulierculas, sine more, rapuit, violauit, illudit: et cum earum parentibus,⁴ id est, cum foceris suis, bellum miscuit, propinquum sanguinem fudit. quid irreligiosius, quid audacius, quid ipsa sceleris confidentia⁵ tutius?

L 4

Iam,

Videmus hoc ad ista *Cap. XXVI, 10. an-*
VELLEII 2, 51. nihil
in mora habuit, quo mi-
nus (illuc) proueniret,
et IVSTINI, VII, 1. vr-
bem Edeffam — occupa-
vit, reuocatusque — re-
gni (ibi) sedem statuit.
 Aptius praeterea hic con-
 fluendi, quam fluendi ver-
 bum est. WOPK.

los, id est, ministros et
nuntios Dei, HEVM.
Lampridius in Seuero
Cap. 6. Cum senatus fre-
quens in curiam, hoc est,
aedem Concordiae — con-
uenisset. L. Verba, id est,
cum foceris suis, ideo
 hic necessaria sunt, quod
 iis Romuli scelus magis
 manifestum redditur. Vim
 igitur orationis auct.
 GRVN.

⁴ id est, cum foceris
 suis] Caue assentiaris
 WOWERO, haec verba
 exterminanti pro glosse-
 mate. Habent enim et
 elegantiam et emphasin
 quandam. Eundem in
 modum n. 3. scribit no-
 ster: *de manubiis, id est,*
de ruinis urbium. Sic et

⁵ tutius] Qui meti-
 culosius agit, minus ple-
 rumque est tutus, quam
 qui confidentius, liqui-
 dem talis, iustitia cau-
 sae suae fretus, ita age-
 re creditur. *Tutius* plus
 dicit.

4 iam, finitimos agro pellere; ciuitates pro-
 ximas euertere cum templis et altaribus;
 6 captos cogere; damnis alienis et suis sce-
 leribus adolescere, cum Romulo, regibus
 ceteris, 7 et posteris ducibus disciplina
 communis est. ita quidquid Romani te-
 nent, colunt, possident, audaciae praeda
 5 est. templa omnia de manubiis, id est de
 ruinis vrbiū, de spoliis deorum, de cae-
 dibus sacerdotum. hoc insultare et illude-
 re est, victis religionibus seruire, et capti-
 vas eas post victorias adorare. nam ado-
 rare, quae manu ceperis, sacrilegium est
 6 consecrare, non numina. 8 Toties ergo
 Romanis

dicit quam *audacius*. Sic
*Cap. XXIX, 6. Est eis
 tutius per Iouis genium
 peierare. Infra n. II. non
 castitas tutior. L.*

6 captos cogere] FLO-
 RVS I, 15, 3. *Qua vi-*
ctoria, tantum hominum;
tantum agrorum reda-
ctum in potestatem, ut,
in utro plus esset, nec
ipse posset aestimare, qui
vicerat. HEVMANNVS
legit rapta congerere. L.

7 et postremis ducibus]
 Lege: *postumis. WOW.*
 Merito illud *postremis*
 displicuisse DAVISIO

puto tentanti *posteris*.
 Minore tamen *mutatio-*
ne etiam conici posset.
post reges. WOPK. Non
 puto mutationem neces-
 sariam esse. Neque enim
 video, cur omnes, post
 reges, Romanorum du-
 ces *postremos* dicere mi-
 nus liceat. GRVNER.

8 Toties ergo Roma-
 nis *impiatum est]* GHR.
 CELLARIVS edidit a
 Romanis. Sed nihil opus:
Cap. XXIII, 9. ut factum
Aegyptio regi. Cap.
XXVII, 5. quae paullo
ante tibi dicta sunt. L.

Romanis impiatum est, quoties triumphatum: tot de diis spolia, quot de gentibus⁹ et tropaea. Igitur Romani non ideo tanti, quod religiosi; sed quod impune sacrilegi. Neque enim potuerunt in ipsis⁷ bellis deos adiutores habere, aduersus quos¹⁰ arma rapuerunt,¹¹ et quos postulauerant,

L 5

verant,

9 et tropaea] Ne dubites et delere. HEVM.

10 arma rapuerunt] Arma corripere pro sumere, phrasis FLORO vsu trita. videatur Index Freinshemii. L.

11 et quos postulauerant] Et quos post lauream detriumphatos etc. Sic emendari posse censemus, quod absque ullo sensu legitur in exemplari, et quos postulauerant. Apparent pristinæ scripturae vestigia: quod postulauerant, sed abrasa est litera d, et superscripta litera s, ab antiqua etiam manu. RIGALT. Sigism. Gelenius, Chr. Cellarius aliique ediderunt et quos post cladem triumphatos; sic etiam Iac. Ouzelius, nisi quod ille detriumphatos, unde Iac. Perizonius re-

posuit demum triumphatos; absque causâ quidem fontica; alteram enim vocem adhibet *Tertullianus Apolog. Cap. 27. Fulv. autem Vrsinus* multo propius ad MSti vestigia legit et quos populauerant. At mihi meâ blanditur coniectura, pro qua rescribendum censeo, et, quod postulauerant, detriumphatis colere coeperunt. Iustinius 2, 15. Veluti triumphatis Spartanis, a civibus excipitur. DAVIS. Suspicio, aliquem e n. 5. hic adscripsisse in margine post victoriam, et inde postea factum esse absurdum illud postulauerant. Iam igitur sic legi oportet; et quos triumphatos, cetera. HEVM. Ego hoc verbum accipio de euocatione deorum. Euocare enim deos, nihil

hil

verant, triumphatos colere coeperunt. Quid autem isti dii pro Romanis ¹² possunt, qui nihil pro suis aduersus eorum arma ⁸ valuerunt? Romanorum enim vernaculos deos nouimus: Romulus, ¹³ Picus, Tiberinus, et Confus, et Pilumnus, ac Picumnus. Cloacinam Tatius et inuenit et coluit: Pauorem Hostilius atque Pallorem: ⁹ mox a nescio quo Febris dedicata. ¹⁴ Haec alumna urbis istius superstitio, morbi et malae valetudines. sane et ¹⁵ Acca Larentia,

hil est aliud, quam *postulare*, ut, deserto populo, a quo adhuc culti essent, ad se transirent dii. L.

¹² *possunt*] Lege sine dubitatione *possint*. HEVM.

¹³ *Picus*] Nescio, quo errore inductus CELLARIUS crediderit, *Picum fuisse Fauni filium, Saturni nepotem*, cum locus *Virgilii*, ab ipso citatus, aperte testetur, *Picum Fauno fuisse patrem*, non filium. Et ipse, in notis ad *Prudentii Lib. I. in Symm. v. 234*, scribit: *Saturni fuisse filium, Fauni patrem*. L.

¹⁴ *Haec alumna urbis istius superstitio*] Id est, haec sunt numina alumnae Romae urbis. Numina alumnae alicuius gentis sunt, quae ab ea educata et enutrita sunt, et opponuntur diis peregrinis, quos aliquis populus suos fecit adsumptorum cultu ac religione. HEVMANNVS scribit *almae urbis istius*. L.

¹⁵ *Acca Larentia*] In editione Romana est *Larentia*. Priorem scripturam esse veram contendit IO. FR. GRONOVIUS ad *Liuii I, 4*. HEVM.

tia, et Flora, meretrices propudiosae,
¹⁶ inter morbos Romanorum et deos com-
 putandae. Isti scilicet aduersus ceteros,
 qui in gentibus colebantur, Romanorum
 imperium protulerunt. Neque enim eos ¹⁰
 aduersum suos homines vel Mars Thra-
 cius, vel Iuppiter Creticus, vel Iuno nunc
 Argiua, nunc Samia, nunc Poena: ¹⁷ vel
 Diana Taurica, vel mater Idaea, vel Ae-
 gyptia illa, non numina, sed portenta,
 iuuerunt. Nisi forte apud istos maior ca- ¹¹
 stitas virginum, aut religio sanctior sacer-
 dotum: quum paene in pluribus virgini-
 bus, ¹⁸ vt quae inconsultius se viris miscuif-
 sent, ¹⁹ Vesta sane nesciente, sit incestum
 vindi-

¹⁶ inter morbos Ro-
 manorum] HEVMANNVS
 rescribit: inter probra Ro-
 manorum et deos. Nihil
 his opus, si interpungas:
 Haec alumna urbis istius
 superstitione, (pauor, pallor,
 febris) morbi (scilicet) et
 malae valetudines sane;
 et (hoc est item) Acca
 Larentia et Flora, mere-
 trices propudiosae, etc. L.

Heraldus, Nic. Rigaltius
 et Iac. Ouzelius excudi
 curauerunt nunc Diana
 Taurica, quasi Iuno sci-
 licet eo nomine fuerit in-
 signita, DAVIS. Tam
 apertum est mendum et
 causa mendi, vt mirer
 Iac. Gronouium id pro-
 pugnare sustinuisse. L.

¹⁷ vel Diana Taurica]
 Sic edidi cum Sigism.
 Gelenio et Chr. Cellario,
 ac ita rescribendum con-
 iecit Iac. Perizonius, et
 quidem verissime, Des.

¹⁸ vt quae] Ita re-
 scriptum non male pro
 MS. et quae. L.

¹⁹ Vesta sane nescien-
 te] quae si Dea fuisset,
 non debebat nescire, quae
 in templo suo gereren-
 tur,

vindicatum: in residuis impunitatem fecerit non castitas tutior, sed impudicitia felici-
 12 cior. ²⁰ Vbi autem magis a sacerdotibus, quam inter aras et delubra, conducuntur stupra, tractantur lenocinia, adulteria meditantur? frequentius denique in aediuorum cellulis, quam in ipsis lupanaribus,
 13 flagrans libido defungitur. Et tamen ante eos, Deo dispensante, diu regna tenuerunt Assyrii, Medi, Persae, Graeci etiam, et Aegyptii, quum Pontifices, et Aruales, et Saliq, et Vestales, et Augures non haberent, nec pullos cauea reclusos, quorum cibo vel fastidio res summa regeretur.

XXVI. Iam enim venio ad illa auspicia et auguria Romana, quae summo labore collecta ¹ testatus es, et poenitenter omissa, et observata feliciter. Clodius scilicet, et Flaminius, et Iunius ideo exercitus perdiderunt, quod

tur, et, licet occulta, indicare. Iam vero nunquam per Vestam, semper per homines flagitia earum virginum sunt detecta. Adeoque non erat, cur Vestam consciam verrerentur, modo homines fallerent, quam vero fallere tam erat facile, ut loquitur Ovidius in loco, ab Rigaltio allegato:

— Vestae simulacra feruntur.

Virgineas oculis opposuisse manus. L.

²⁰ Vbi autem magis] hoc est: Vbi magis conducuntur stupra, quam a sacerdotibus inter aras et delubra. L.

¹ testatus es] Heraldus, fortasse errore typorum vitiose exhibet, testatus est. L.

quod pullorum ² solistimum tripudium expectandum non putauerunt? Quid Regulus? nonne auguria seruauit, et captus est? Mancinus religionem tenuit, et sub iugum ² missus est, et deditus. Pullos edaces habuit ³ et Paullus, apud Cannas tamen cum maiore

² *solistimum tripudium*] *Solemnissimum tripudium* est lectio Rom. edit. et MS. Reg. pro qua Gelenius edidit *solistimum*. Sed, etsi *solistimum tripudium* prosperum augurium proprie dicitur, quod pueri norunt; fieri tamen potest, vt scripserit Minucius *solemnissimum*; quia reuera solemne id erat et vsitatum augurium, cum auspicia ex auium volatu ipsius iam Ciceronis tempore in desuetudinem abiissent, quod ipse docet in libris de diuinatione. HERALD. Locum hunc Minucii attulit ac notauit quoque BRISSONIVS Libro I. *de Formulis*, vbi omnem hanc solistimi tripudii disciplinam exsequitur p. 124. Et quamuis Gallicus interpretes etiam reddat *le trepignement so-*

lennel des pouffins, tamen nullum tale nec dictum fuit, nec intelligi potest, quum tripudium esset modo vnus generis, nempe solistimum, quod idcirco intellexit Minucius, nullum solemnissimum. GRONOV.

³ *et Paullus apud Cannas: tamen*] Distinguunt viri docti: *et Paulus, apud Cannas tamen cum* etc. Sed vix equidem dubito, quin sic sit transponenda copula *habuit Paulus, et apud Cannas tamen* etc. Sic illud et adhibetur in praecedentibus: *Quid Regulus? nonne auguria seruauit et captus est?* etc. Adde, quod etiam Minucium hoc modo exprimit Cyprianus de *Van. Idol. missus est: et pullos edaces Paulus habuit, et apud Cannas tamen caesus*

maiore ⁴ Romani populi parte prostratus
³ est. ⁵ C. Caesar, ne ante brumam in Afri-
 cam nauigia transmitteret, auguriis et au-
 spiciis renitentibus, spreuit: ⁶ eo facilius et
⁴ nauigauit, et vicit. Quae vero et quanta
 de oraculis prosequar? post mortem Am-
 phiaraus ventura respondit, ⁷ qui proditum
 iri se ob monile ab vxore nesciuit. ⁸ Tire-
 sias caecus, futura videbat, ⁹ qui praesentia
 non

sus est. WORK. Hoc ipso permoueor, vt abstinendum censeam a correctione non necessaria. Solet enim subinde Cyprianus nonnihil immutare verba Minucii. Sic paulo post pro eo *facilius et nauigauit et vicit* Cyprianus ita: et eo facilius nauigauit et vicit. HEVM.

⁴ *Romani populi*] In MS. est *cum maiore reipublicae parte*. Scriptum fuerat *cum maiore R. P. parte*. Inde natus error. MEVRS.

⁵ *C. Caesar,*] Supple *C. Caesar*, monitus, *ne ante brumam in Africam nauigia transmitteret* — spreuit monita. L.

⁶ *eo facilius*] Scribo *felicis*. HEVM.

⁷ *qui proditum iri*] Haec est verissima lectio, quam MS. Reg. debemus. Legebatur antea, *qui proditus est ipse ob monile ab vxore nescius*. HERALD.

⁸ *Tiresias caecus*] DAVISIVS emolendum *caecus* censebat. Non minus tamen ingratus est pleonasmus iste, quem illustrabat Cap. XVI. *dicam equidem, vt potero, pro viribus*. Et magna vis aliorum exemplorum conuassari facillime posset. WORK.

⁹ *Qui*] Necessario post *qui* deest *caecus* *αὐτὸς*. MEVRS. Hoc Viri doctissimi iudicium *Dauisum*, nisi fallor, in errorem induxit, vt *caecus*

non videbat. De Pyrrho Ennius Apollinis
 Pythii responsa confinxit, quum iam Apol-
 lo versus facere desisset: ¹⁰ cuius tunc cau-
 tum illud et ambiguum defecit oraculum,
 quum et politiores homines & minus cre-
 duli esse coeperunt. et Demosthenes, quod
 sciret responsa simulata, *Φιλιππίδων* Py-
 thiam querebatur. At nonnumquam ta- 6
 men veritatem vel auspicia vel oracula te-
 tigere. Quamquam inter multa mendacia
 videri possit " industriam casus imitatus;
 adgrediar tamen fontem ipsum erroris et
 prauitatis, vnde omnis caligo ista manauit,
 et altius eruere, et aperire manifestius.
 Spiritus sunt insinceri, vagi, a coelesti vi- 7
 gore terrenis labibus et cupiditatibus de-
 grauati. isti igitur spiritus, posteaquam
 simplicitatem substantiae suae, onusti et
 immergi vitiis, perdiderunt, ad solatium
 cala-

cus deleteret. Sed *caecus*
 non est adiectiuum, cum
 verbo *videbat* coniun-
 gendum, sed epitheton
Tiresiae. Vnde liquet,
 comma ponendum esse
 non post *Tiresias*, sed
 post *caecus*. L.

10. Cuius tunc cautum
 illud] Sic recte ediderat
 Gelenius. At in edit.
 Rom. *cantum illuc*, nullo
 sensu. HERALD.

II *industriam casus*
imitatus] Hoc repetit
 noster e CICERONE,
 qui *Lib. II. de Diuin.*
Cap. 21. Potest igitur ve-
ritatem casus imitari.
 Huc et illud FAVORI-
 NI, Philosophi, perti-
 net apud Gellium *Lib.*
XIV. Cap. I. Multa ten-
tando nonnumquam im-
prudenter in veritatem
incidunt. HEYM.

calamitatis suae non desinunt perditī iam perdere, et deprauati errorem prauitatis infundere, et alienati a Deo, inductis pra-
 8 vis religionibus a Deo segregare. eos spi-
 ritus daemonas esse poetae sciunt, philoso-
 phi differunt, Socrates nouit, qui ad nu-
 tum et arbitrium adfidentis sibi daemonis
 9 vel declinabat negotia, ¹² vel petebat. Ma-
 gi quoque non tantum sciunt daemonas,
 sed etiam, quidquid miraculi ludunt, per
 daemonas faciunt: illis adspirantibus et in-
 fundentibus, praestigias edunt, ¹³ vel, quae
 non sunt, videri; vel, quae sunt, non vi-
 10 deri: eorum magorum ¹⁴ et eloquio et neg-
 otio

12 *vel petebat*] HEV-
 MANNVS. mauult ge-
 rebat. Ego, si quid mu-
 tandum putarem, mal-
 lem expediebat, quod
 habet CICERO *Libr.*
 XIII. *Ep.* 31. Sed nulla
 opus mutatione. Sim-
 plex petere positum pro
 composito appetere. En!
 CICERONEM de *Nat.*
Deor. III, 23. Appetun-
 tur, quae secundum natu-
 ram sunt, declinantur
 contraria. L.

13 *vel, quae non sunt,*
videri] hoc est, ut *vel*
ea, quae non sunt, vi-
deantur. Etiam NEPOS

verba, quae ut sequi de-
 bebant, construit sequen-
 te infinitiuo. Loca pro-
 fert Io. Ioach. *Vngnad*
 ad *Milt. Cap.* VII, 1.
 HEVMANNO ita scripsit-
 se noster videtur: *prae-*
stigias edunt, ut videantur
vel, quae non sunt, vi-
deri. L.

14 *et eloquio et neg-*
otio] Haec verba de-
 let HEVMANNVS. Pu-
 to nostrum respexisse
 ad *Lucae* XXIV, 19. ὃς
 ἐγένετο ἀνὴρ προφητῆς,
 δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ
 λόγῳ. L.

otio primus Hostanes et verum Deum merita maiestate prosequitur: et angelos, id est, ministros et nuntios Dei, ¹⁵ sed veri; eiusque venerationi novit adfiscere, ut et nutu ipso, et vultu domini, territi contremiscant. idem etiam daemonas prodidit terrenos, vagos, humanitatis inimicos. Quid Plato? qui invenire Deum negotium ¹⁶ credidit, nonne et angelos sine negotio narrat ¹⁷ et daemonas? et in Symposio etiam suo naturam daemonum exprimere connititur? vult enim esse substantiam inter mortalem immortalemque, id est, inter corpus et spiritum, mediam, terreni ponderis et coelestis leuitatis admixtione concretam, ¹⁷ ex qua manare in eos procupidinem amoris.

¹⁵ *sed veri*] scilicet rectio manifesto falsa. *esse, eiusque venerationi novit adfiscere.* HEV.M.

Hostanes ergo tradidit non modo existentiam angelorum, sed officia etiam. Iam facile erit agnoscere, viros pruditos, *Vrsinum, Dauidum* et *Heumanum*, sine causa copulam quae eicere et scribere et angelos — eius venerationi n. a. L.

¹⁶ *et daemonas*] *Aut daemonas* rescribere gestit *Dauidus*: quae cor-

¹⁷ *ex qua manare in eos procupidinem amoris*] Repraesentauimus lectionem *Heraldi*, quae a nostra differt, quod ille habet in nos. Hoc video omnes habere. Sic MEVSIVS: *Ex qua manet in nos porro cupidus amoris.* RIGALTIVS ex MS. quod habet *ex qua monet etiam nos, fecit, ex qua movet etiam in nos procupidinem*

ris. et dicit. informari, et ¹⁸ illabi pectoribus humanis, et sensum mouere, et affectus fingere, et ardorem cupiditatis infundere. **XXVII.** Isti igitur impuri spiritus, ¹ daemones,

dinem amoris. DAVIDS, *ex qua mouet etiam nos per cupidinem amoris.* HEVMANNVS, *ex qua manent etiam in nos per Cupidinem amores.* Sed haec vix sine Tautologiae vitio consistere queunt. Quid enim est *affectus fingere et ardorem cupiditatis infundere* aliud quam *amorem mouere*? Adeoque retinuimus lectionem *Heraldi*, hoc tantum obseruato, vt legi velimus *in eos* hoc sensu: Plato vult *ex ea* terreni ponderis admixtione *manare in eos* spiritus siue daemones *procupidinem*, h. e. *πρόληψιν*, quandam amoris. Loquitur ex sententia Patrum, qui statuebant, angelos quosdam, mulierum amore captos, cum iis concubuisse. Nequis ergo miretur angelos, tam impuro amore coinquinatos, hoc inde esse adfirmat, quia daemones non essent

spiritus completi, sed substantia quaedam inter corpus et spiritum media, et ex ea terreni ponderis admixtione manare in eos procupidinem amoris, quae esse non posset, si toti essent coelesti lenitate concreti. L.

18 illabi] Ita rescripserunt Critici pro MS. labi. L.

1 daemones] Elicio glossema. Nam τὸ daemones a lectore quodam interpretamenti vicem ad oram notatum, ab aliis postea in textum receptum est. MEVRS. Hanc vocem, tanquam Glossema, perperam reiiciunt *Fulu.* *Vrsinus* et *Io. Meursius*, eosque duces secutus *Chr. Cellarius*, qui eam prorsus eliminavit. Omnino tamen est retinenda, eoque modo passim loquuntur auctores. **IUSTINVS** Martyr *Apol.*

nes, vt ostensum a Magis, ² a philosophis, et a Platone, sub statuis et imaginibus ³ consecrati delitefcunt, et adflatu suo auctoritatem, quali praesentis numinis, consequuntur, ⁴ dum inspirantur interim vatibus,

M 2 dum

Apol. I. γι. ed. Oxon.
 Ἦκασαν διὰ τῆ ἀλλε προ-
 φήτε ΗΣΑΙΟΥ λεχθέν.
Ac Apol. II, 6. πολλοὶ
τῶν ἡμετέραν ἀνθρώπων
ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ. Vide
et ATHENAGORAM
Legat. pro Christ. Cap. 22.
 p. 101. DAVIS.

² a philosophis] Tol-
 lendum, glossema scilicet, inquit HEVM. Sed merito locum suum tuetur, quia non solum Magorum et Platonis, sed etiam Socratis §. 8. mentio fit. Hoc addo et a Platone explicandum esse per et imprimis Marc. 16, 7. Ἐπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ΚΑΙ Πέτρον. Aetor. I, 14. σύν γυναῖξί ΚΑΙ Μαρίᾳ. L.

³ consecrati delitefcunt] CYPRIANVS de Idolor. Van. Cap. 4. legit consecratis delitefcunt, cuius Codices ad exemplar Minucianum corrigen-

dos existimauit Io. Meursius; at Fulu. Ursinus ex Episcopo Carthaginienfi Felicem emendat, et me quidem habet adsentientem; statuæ enim, vt vim aliquam haberent, certo modo consecrari debuerunt. Vicina sunt, quæ de Talismanibus narrant Orientales. Vide TH. STANLEIVM Philof. Orient. lib. I. Sect. II. cap. 27. edit. Clerici DAVIS. Equidem neutrum ex altero corrigendum puto. Qui enim, nisi daemones, sub statuis consecrantur? Eodem modo dicere possum: Venenum sub cibo comestum delitefcit, Et, Venenum sub cibo comesto delitefcit. L.

⁴ dum inspirantur vatibus] Haud dubius lege inspirant. Sic Cap. XVI, 9. Magi daemonebus adspirantibus et infundentibus praeftigias edunt.

dum fanis immorantur, dum nonnumquam extorum fibras animant, auium volatus gubernant, fortes regunt, oracula efficiunt falsis pluribus inuoluta. nam et falluntur et fallunt, ² et vt nescientes sinceram

edunt. LACTANT. II, 14, 10. *Magorum ars omnis ac potentia daemonum adspirationibus constat.* APVLEIVS *de deo Socratis* pag. 45. *Daemones curant vel somniis conformandis, - - vel osculis erudiendis, vel vaticibus inspirandis.* HEYM. Ex his locis simul liquet, legendum esse: dum inspirant interim vates, Quod si est, non video, qui minus passuum locum habere possit: dum inspirantur (ab iis) vates. L.

5 et vt nescientes] Miror, ex tanto interpretum numero, neminem vidisse, particulas vt et transponendas esse. Sensus est: daemones falluntur et fallunt, et, vt nescientes sinceram veritatem, h. e. vt tales, qui sinceram veritatem nesciunt, adeoque falluntur; et, quam sciunt, in

perditionem sui, non confitentes, adeoque fallunt. Daemonibus adscribent Patres cognitionem non modo non superiorem humanae, sed ne parem quidem. AVGVSTINVS Lib. I. contra Acad. Cap. 6. *Ab huius aëris animalibus quibusdam vilissimis, quos daemones vocant, nos superari acumine ac subtilitate sensuum posse, concedo, ratione autem nego.* Et alio loco: *Abfit, vt ista considerans, animus veraciter religiosus et vero Deo subditus, ideo arbitretur, daemones se ipso esse meliores, quod habeant corpora meliora. — Sed, sicut his omnibus animalibus ratiocinando et intelligendo meliores sumus; ita etiam daemonibus bene atque honeste viuendo meliores esse debemus.* Admodum cauere daemones, ne quid in perditionem et turpitudinem

ceram veritatem, et quam sciunt, in perditionem sui, non confitentes. Sic ⁶ a coe-³lo deorsum grauant, et a Deo vero ⁷ ad materias auocant, vitam turbant, ⁸ somnos inquietant, irrepentes etiam corporibus occulte, vt spiritus tenues, morbos fingunt, terrent mentes, membra distorquent, vt ad cultum sui cogant: vt nidore altarium, vel hostiis pecudum faginati, remissis, quae constrinxerant, curasse videantur. ⁹ Hi sunt et furentes, quos in publi-⁴

M 3 cum

nem sui faciant, colligimus ex §. 7. huius Cap. *Daemones victi dolore, quod sunt, eloquuntur: nec utique in turpitudinem sui, nonnullis praesertim vestrum adficientibus, mentiuntur.* L.

⁶ a caelo deorsum grauant] indita vitiorum terrena grauitate animum; ne ad Deum eleuetur, detrahunt.) CELLAR.

⁷ ad materias auocant] Ita edidit *Heraldus*, et ita inuenisse in MS. Regio putatur. *Heumannus* in MS. *materialiam* esse testatur, quod vero, vnde habeat, nescio. Suspicio quod ab *Rigaltio*. L.

⁸ somnos inquietant] In MS. est omnes. Sed,

recte *somnos* repositum esse, apparet e breuiario huius libri *Cyprianico* Cap. IV, 4. vbi eadem verba. Inspicias, quaeso, et LACTANTII II, 14, 14. ac *Epit.* XXVIII, 8. HEVM.

⁹ Hi sunt et furentes] Locus est vexatissimus, cui sic medelam adfero: *Hit* (de quibus adhuc dixi, quorum membra daemones distorquent,) *sunt furentes, quos in publicum videtis excurrere* (intelligit *obfessos*: Sed hi non solum a daemonibus agitantur) *Vates et ipsi in templo* (qui in publicum non excurrunt) *sic insaniunt, sic bacchantur, sic rotantur* (eodem modo se gestunt, quo obfessi)

cum videtis excurrere: vates et ipsi absque templo sic insaniunt, sic bacchantur, sic rotantur. par et in illis instigatio daemonis,

fessi) *Par et in illis instigatio daemonis* (Vates *inspirati* etiam a daemonibus ipstigantur) *sed argumentum dispar furoris.* In *obsessis* scilicet est, vt, remissis, quae constrixerant, curasse videantur; in *inspiratis*, vt adflatu suo auctoritatem quasi praesentis numinis consequantur, et homines, futurorum curiosos, sibi adfuescant. Age aliorum interpretationes videamus. HEVMANNVS ita: *qui et ipsi vates sunt, licet in templo calecant agitante daemone.* Scomma perelegans; scias vero, Lector, interpunctionem hic emendandam esse, statuendumque post *excurrere* comma, post *templo* Colon. WOPKENIUS: Interpungendum putat: *vates. Et ipsi absque templo — rotantur.* Porro, quia non de daemonibus ipsis, sed hominibus obsessis loquatur Minucius, legebat *Da-*
visus: Hinc sunt et fures etc. Sed plane de daemonibus ipsis loqui auctorem existimo, nec alio referri posse ista *et ipsi absque templo* etc. nihilque vltatius est, quam vt de spiritibus daemonibusque loquantur auctores, tanquam de hominibus per illos instigatis, *Marc. 3, 3.* CELLARIUS: Si daemones, inquit, qui in templis sub statu is delitescunt, et suos agitant, mouent sacerdotes, aut hi ab illis moueri simulant, pro diis habentur: aequae omnes furiosos, qui extra templa idem rotando et iactando faciant, pro diis haberi posse. HERALDUS: Legendum existimarim, *Vates et ipsi in templo.* Nam eiusmodi vatum in templis ipsis agitationes obseruabamus ad *Tertulliani Apolog.* ex *Iulio Firmico.* GRVNERUS: Interpunctionem solam mutato, hunc in modum: *Hi*

monis, sed argumentum dispar furoris. De ipsis etiam illa, quae paullo ante tibi dicta sunt, ut Iuppiter ludos repeteret ex somnio, ut cum equis Castores viderentur, ut cingulum matronae naucula sequeretur. ¹⁰ Haec omnia sciunt plerique vestrum, ipsos daemones de semetipsis confiteri, quoties a nobis et tormentis

M 4

verbo-

Hi sunt et furentes, quos in publicum videtis excurrere; vates et ipsi absque templo: Sic insaniunt, etc. L.

10 *Haec omnia*] Ordinaria verborum horum constructio haec est: *Plerique vestrum sciunt, ipsos daemones haec omnia de semet ipsis confiteri.* Nec rara est apud optimos scriptores talis, duorum commatum, implicatio. Ceterum, cum in MS. Codice ita exaratum reperiat *plerique pars vestrum* (quod a Gronovio defendi, non mirabitur, qui eum novit,) *Dauisius* hunc in modum legi iubet: *pleraque pars vestrum.* Verum nimis aspera hinc existit oratio: qualis tribui *Minucio* nostro non

debet. Et fortasse erravit *Rigaltius*, in MS. ita esse docens. Certe *Haraldus*, qui eundem Codicem suis usurpauit oculis, verbulum *pars* ibi non vidit: nisi forte manifestum mendum indicare noluit. HE VM.

11 *tormentis verborum*] Legebatur antea, *et meritis verborum*, quae lectio nihil habebat incommodi. Sed MS. Reg. lectio praeterquam quod videtur commodior, ad stipulatorem etiam habet *Cyprianum*, hac in re *Minucii* imitatore. Ad *Demetrianum*: *Quando a nobis adiurantur et torquentur spiritualibus flagris, et verborum tormentis, de obsessis corporibus eiiciuntur.* Lactantius V, 22. *Sic extortit et*

verborum et orationis incendiis de corporibus exiguntur. Ipse Saturnus, et Serapis, et Iuppiter, et quidquid daemonum colitis, victi dolore, quod sunt, eloquuntur: nec utique in turpitudinem sui, nonnullis praesertim vestrum adfidentibus, 8 mentiuntur. ¹² Ipsis testibus, ¹³ esse eos daemones, de se verum confitentibus, credite. adiurati enim per Deum verum et solum, ¹⁴ inuiti miseris corporibus inhor-

et cruciati virtute divini numinis exululant.
HERALD.

¹³ esse eos daemones] Manifestum glossema. HEVM.

¹² *Ipsis testibus*] Teste Viro docto in *Miscell. Observ.* 1734. Vol. IV. p. 423. in MS. extat *credite f:ffis*, quamvis aliquatenus hoc *f:ffis* deletum sit: et haec verba: *de se verum confitentibus* solummodo inter versus sunt. Vnde quidem ille coniectabat, *Ipsis testibus esse eos daemones credite fassis*. Sed in tali lectione illud *testibus* longe melius abesset: tautologicum enim nimis, nimisque durum hoc videtur. Malim itaque *ipsis testibus esse eos daemones credite de se verum fassis*. WOPK.

¹⁴ *inuiti, miseri, corporibus inhorrescunt*] Ita MS. Daemones adiurati in corporibus inhorrescunt. Idem est, quod *Iacobus* 2, 19. dicit καὶ φρίσσει. Et est hic primus fructus exorcismi. Tum vero exiliunt, idque inuiti, ut *Luc.* 9, 39. Καὶ ἐξείφνης κράζει καὶ σπαράσσει αὐτὸν μετὰ αἰφρῆ καὶ ΜΟΓΙΣ ἀποχωρεῖ. Et noiter *Cap.* XII, 3. inuitus, miser, infirmitatis argueris, nec fateris. L. Malim *inuiti miseris corporibus inhorrescunt*. Obfessa corpora *Cyprianus* dixit. Mirum porro, legendum visum fuisse

horrescunt: et vel exsiliunt statim, vel
 euanescent gradatim, prout fides patientis
 adiuuat; aut ¹⁵ gratia curantis adspirat.
 Sic Christianos de proximo fugitant, quos
 longe in coetibus per vos lacescebant. Ideo
 inserti mentibus imperitorum, odium nostri
 ferunt occulte per timorem. naturale est
 enim et odisse, quem timeas; ¹⁶ et quem
 oderis, infestare, si possis. Sic occupant ¹⁰
 animos, et obstruunt pectora, vt ante nos
 incipiant homines odisse, quam nosse: ne
 cognitos aut imitari possunt, aut damnare

M 5

non

fuisse viro docto in *Miscell. Obs. l. d. miseri in-*
horrescunt, e corporibus
vel exsiliunt etc. Vt enim
 sensu plano ac facili hic
 adhibetur phrasis, *corpo-*
ribus inhorrescere, sic in
 his *et vel exsiliunt* etc.
 commodissime subaudi-
 tur *inde vel ex iis c.* nec
 tale quid praefigebat Cy-
 prianus IV, 7. WORK.
 Legendum hoc modo:
vidi in miseris corpori-
bis inhorrescunt. HEVM.
 Alii legunt, *inhaere-*
scunt. L.

¹⁵ gratia curantis]
 Non est gratia exorcistae,
 sed Dei. L.

¹⁶ et quem oderis] In
 MS. est *metueris*, pro
 quo FREINSHAMIVS
 in Comment ad Curtiū
 X, 8, 1. rescribit *oderis*.
 Assentior. Origo nam-
 que mendi est in pro-
 patulo. En prope simi-
 lem TACITI gnomen
 in *Vita Agricolae Cap.*
42. Proprium humani
ingenii est, odisse, quem
laeseris. Prorsus vero
 similiter, vt *Minucius*
 noste: loquitur apud CI-
 CERONEM *Lib. II. de*
Offic. Cap. 7. Ennius:
Quem metuunt, oderunt;
quem quisque odit, perif-
se expetit. HEVM.

XXVIII. non possint. ¹ Quam autem iniquum sit, ² incognitis et inexploratis, iudicare, quod facitis; nobis ipsis poenitentibus credite: et nos enim ³ idem fuimus, et eadem vobiscum quondam adhuc caeci et hebetes sentiebamus, quasi Christiani monstra cohererent, infantes vorarent, conuiuia incesta ⁴ miscerent. nec intelligebamus ab his fabulas istas semper ^{*} ventilari, et numquam, vel inuestigari, vel probari, nec tanto tempore aliquem existere, qui proderet, non tantum facti veniam, verum etiam ⁵ indicii gratiam consequuturum; ⁶ malum autem

I *Quam autem iniquum sit*] Ita optime in MS. Reg. Antea legabatur: *Quantum autem vitium sit*. Tangit eam iniquitatem Minucius, quam pluribus exagitat Tertullianus in *Apolog.*
HERALD.

II, Cap. 18. rescriberet *de incognitis*, et Meurfius in *incognitis*.

³ *idem fuimus*] Scribo, *idem*. MEVRS. Scribe *idem fecimus*. Praecedit enim *quod facitis*.
WOPK.

² *incognitis et inexploratis*] scilicet *rebus*. Plene est apud CICERONEM *pro Caecin.* 29. *Dum, incognita re, iudicare voluisset*. VIRGILIUS *Aen.* I, 519. *Sed res animos incognita turbabat*. Adeoque non erat, cur *Lud. Carrio Emend.*

^{*} *ventilari*] Heumanus scribit *venditari* et sequens *et delet. L.*

⁴ *indicii gratiam*] ita ediderat Gelenius optime. At Rom. editio *iudicii*. Male. Gelenii editionem confirmat MS. Reg. An autem id est, quod significabat

autem adeo non esse, vt Christianus reus nec erubesceret, nec timeret, et vnum solummodo, quod non ante fuerit, poeniteret. Nos tamen quum sacrilegos ⁶ aliquos, et ⁴ incestos, parricidas etiam, defendendos et tuendos suscipiebamus; hos nec audiendos in totum putabamus: nonnumquam etiam, ⁷ miserantes eorum, crudelius saeuiebamus, ⁸ vt torqueremus confitentes ad negandum, ⁹ videlicet ne perirent, exercentes in his peruersam quaestionem, non quae

ficabat *Tertullianus Apologet. Cap. 7. Quis talia facinora, quum inuenisset, celauit aut vendidit ipsos trahens homines? vt vendere eo loco dicat accepto pretio indicare. Diximus nobis non liquere. HERALD.*

⁵ *malum autem*] Hoc est: nec intelligebamus malum adeo non esse, vt potius Christianus reus nec erubesceret etc. Actionibus enim malis inest pudor quidam naturalis coniunctus cum timore. L.

⁶ *aliquos*] Delendum videtur. *Lactant. V, 1, 2. HEYM.*

⁷ *miserantes eorum*] misericordia in eos permoti, quorum vitam seruare studebamus. HEYMANNVS scribit *miserantes. L.*

⁸ *vt torqueremus*] Sic MS. At Romana iam in editione rescriptum vt *urgeremus*. Recte. Ac statim n. 6. hoc *urgere* vsurpatur iterum. HEYM.

⁹ *videlicet ne perirent*] Innuit commodum, quod ex illa negatione ad eos redundare deberet. Etiam Chirurgus, miserens aegri, membra amputat, secat, vrit, ne videlicet pereat. L.

quae verum erueret, sed quae mendacium
 5 cogeret. Et si quis infirmior, ¹⁰ malo pres-
 sus et victus, Christianum se negasset, fa-
 vebamus ei, quasi, eierato nomine, iam
 omnia facta sua illa negatione purgaret.
 6 Adgnoscutisne eadem ¹¹ nos sensisse et egis-
 se, quae sentitis et geritis? ¹² quum, si
 ratio, non instigatio daemonis iudicaret,
 urgendi magis, non vt diffiterentur se
 Christianos, sed vt de incestis stupris, de
 impiatis

¹⁰ *malo pressus et vi-*
ctus] Nihil opus, vt cum
 HEVMANNO rescribam-
 mus, *dolore oppressus et*
victus. Scilicet cogita-
 verat Viri Doct. de malo
 non *physico*, sed *moralis*.
Malum autem pro poe-
 na et dolore dici omni-
 bus probatur Lexicis.
Premere vero pro *oppri-*
mere dixit etiam QVINCT.
Instit. Orat. Lib. III. Cap.

2. p. m. 407. *Varenius*,
 qui in omnibus, publicis
 malis premebatur: nam
 et damnatus est. CICERO
Tuscul. 2, 17. Quis au-
tem non miser modo tunc,
quum premetur summis
doloribus, si in his est
summum malum. L.

¹¹ *nos sensisse et egisse,*
quae sentitis et geritis]

Vel cum Anonymo Pa-
 tiensi propter sequens
geritis rescribendum est
gessisse; vel, quod mihi
 praeplacet, propter an-
 tecedens *egisse*. pro *ge-*
ritis scribendum *agitis*.
 HEVM. Alterutro sci-
 licet opus esset, si non
 liceret verbum aequipol-
 lens in locum alterius
 substituere. L.

¹² *quum, si ratio, non*
instigatio d. i. urgendi
magis] MSS. *urgendi*:
 male editum erat *ar-*
guendi. Supple *quum*
urgendi Christiani
 ERANT vel ES-
 SENT. CELLAR.
 Heumannus tō magis
 eiicit, quod valet po-
 tius. Cap. V, 2. et scri-
 bit urgendum esset. L.

impiatis sacris, de infantibus immolatis fa-
terentur. His enim et huiusmodi fabulis
iidem daemones ad execrationis horrorem
imperatorum aures aduersus nos referse-
runt. ¹³ nec tamen mirum, quum homi-
num

13 nec tamen mirum] Primus huic loco manus
medicas attulit RIGAL-
TIVS, cum pro omni-
um, quod est in MS. re-
ponit *hominum*, scilicet
Christianorum hoc sensu:
*Nec tamen mirum. Sic
est negotium daemonum
cum hominum fama,
quae etc.* Propius veri-
tatem attingit I. F. GRO-
NOVIVS in *Cap. VII.*
Obs. eccl. p. 81. qui iti-
dem pro *omnium* rescri-
bit *hominum*, sed ma-
lignae sententiarum paga-
norum, sed hominum in
vniuersum, quod probo.
Cum autem, pro *Sic est*
rescribit *sic et*, in eo me
non habet consentien-
tem. Arbitror itaque
scriptum esse *si est*. Se-
quitur enim, imprimis
apud TERENCEM *si*,
quando praecessit *non*
mirum est. Sic *Hecyra*
IV, 4, 87. *Non mirum
fecit uxor, si hoc negre
tulit. Andr. IV, 1, 27.*

*Quid istuc tam mirum,
si de te exemplum capis.*
Sensus est: Si hominum
tantum fama esset, quae
de nobis tam nefanda lo-
queretur, mirari fortasse
aliquis posset, qui fie-
ret, ut non aliquando,
ostensa veritate, consu-
meretur. Sed mirandum
non est. Est enim neg-
otium daemonum, a
quibus rumor falsus non
modo feritur, quod et in
hominum fama fieri no-
vimus, sed et foeditur,
ne aliquando consuma-
tur. HEVMANNVS re-
scribit: *quum commu-
nis fama, quae semper
inpersis mendaciis ali-
tur, ostensa veritate con-
sumitur, sit negotium
daemonum.* GRÖNE-
RVS: *cum omnium fa-
ma, quam semper in-
sparsis mendaciis alitur,
tam ostensa veritate con-
sumitur, sic esse negoti-
um daemonum.* L.

vecum et immolatis et colitis: de capro
etiam et homine mixtos, et leonum et can-
num¹⁷ vultus, deos dedicatis. Nonne et
9 Apim bouem cum Aegyptiis adoratis et
pascitis? nec eorum sacra damnatis insti-
tuta serpentibus, crocodilis, belluis cete-
ris, et auibus, et piscibus, quorum ali-
quem deum si quis occiderit, etiam capite
10 punitur. * Iidem Aegyptii cum plerisque
vobis non magis Ifidem, quam ceparum
acrimonias metuunt: nec Serapidem ma-
gis, quam¹⁸ strepitus per pudenda corpo-
ris

zum p. 512. Sed rem
Romanam confirmat ad-
spectus monumenti Cae-
ciliae Metellae, Cretici
filiae, quod notum est.
GRONOV.

*bant adorare statim bisfor-
me numen, quia et cani-
no et leonino capite com-
mixtos, et de capro et de
ariete cornutos — Deos
receperunt. L.*

17 vultus,] Sic est in
MS. et explicari potest
per appositionem. Nam
vultus caninus erat *Anu-
bis*, vel *Cynocephalus*.
Vultus leonis erat *Frn-
gifer* ille, cuius mentio-
nem facit *Arnobius Lib.*
VI. p. 196. in loco a
Cellario citato. Alii le-
gunt, *leonum et canum
vulta* (subaudi) *mixtos*.
Cui emendationi patro-
cinatur *Tertullianus Apo-
log. Cap. XVI. Illi debe-*

* *Iidem Aegyptii cum
plerisque vobiscum*] Mi-
ror, locum hunc tam
foede corruptum voluisse
edere, cum editiones
aliae hic bene sese ha-
beant, vt *Parisiens.* in
qua sic legitur: *cum ple-
risque vobis, non vobis-
cum, SCHEFF.*

18 *Strepitus per pu-
denda corporis expressos]*
Rom. crepitus. Petro-
nius tamen *strepitum ob-
scoenum*

ris expressos ¹⁹ contremiscunt. Etiam ille, ¹¹ qui de adoratis sacerdotis virilibus aduersum nos fabulatur, tentat in nos conferre, quae sua sunt. ²⁰ Ista enim impudicitiae ¹² eorum forsitan sacra sint, apud quos ²¹ sexus omnis membris omnibus prostat: apud quos tota ²² impudicitia vocatur urbanitas: qui scortorum licentiae inuident, qui medios viros lambunt, libidinoso ore inguinibus inhaerescunt, homines malae linguae, etiam si tacerent; quos prius taedet scire impudicitiae suae, quam pudeat.

Proh

scoenum dixit. Alex. Aphrodis. *Lib. I. prol.* 164. ἀποπορῶν. Ridicula autem haec superstitio nota ex verbis Catonis apud Festum *Prohibere comitia*. WOWER.

¹⁹ *contremiscunt*] Editio Rom. habet *extremiscunt*. Male. HEVM.

²⁰ *Ista — impudicitiae*] pro *ista impudicitia*. Paulo infra, *id in se pessimi facinoris admittunt*.

Cap. 2, 4. id temporis, 3, 6. id loci. HEVMANVS *impudicitiae* tollendum esse pronunciat. L.

²¹ *sexus omnis*] Deleo *omnis*, quod facile irrepfit, cum sequatur

omnibus. Cave *omnis* mutes in *femineus*. De utroque enim sexu loquitur auctor noster. HEVM. *Lactant. VI, 23, 10. Non sufficit sexus a Deo datus, nisi etiam suum sexum profane ac petulanter illudant*. Idem I, 20, 25. *nulla pudicitia, libidinibus effrenatis omnem sexum, et omnes corporis partes contaminantibus*. L.

²² *Impudicitia vocatur urbanitas*] Similiter CVRTIVS V, 1, 38: *Apud Matronas et virgines Persarum comitas habetur vulgaris corporis vilitas*. HEVM.

N

mus. Vos plane, qui ligneos deos confectis, cruces ligneas, vt deorum vestrorum partes, forsitan adoratis. nam et signa ipsa, et cantabra, et vexilla castrorum, quid aliud quam inauratae cruces sunt, et ornatae? tropaea vestra victricia non tantum simplicis crucis faciem, verum et adfixi hominis imitantur. Signum sane crucis naturaliter visimus in naui, quum velis tumentibus vehitur, quum expansis palmulis labitur: et quum erigitur iugum, crucis signum est: et quum homo porrectis manibus Deum ⁴ pura mente veneratur. ita signo crucis aut ratio naturalis

Posteriorius vulgo legitur, neque colimus neque *nec optamus*. Quum vero ed. Rom. *oramus* praeferat, Andr. Riuius ad Victorinum Pictauensem p. 146. doctissima coniectura *horremus* substituit, vt Caecilii verbis cap. XII. respondeat, *non adorandae, sed subeundae cruces*. neque colimus neque ornamus, vt vos quidem facere soletis. Sed talia Romanos de Christianis mentiri consuevisse, intelligitur vel ex Cap. IX. vbi haec Caecilius: *et qui hominem summo supplicio — quod merentur*.

CELLAR. Aliam coniecturam sane quam probabilem affert GRVNERVS, qui rescribit *oramus*. Contra gentes enim disputat, quibus inq. *ornatas cruces* obiiicit. Id igitur vult *4 pura mente*] haec verba nihil plane ad rem faciunt. Signum crucis homo format, qui, porrectis manibus, Deum veneratur, sine id pura, siue impura mente fiat. L.

MINVCIVS: cruces nos

lis innititur, aut vestra religio formatur. Illum iam velim conuenire, qui initiari nos XXX. dicit aut credit ¹ de caede infantis et sanguine. Putas posse fieri, vt tam molle, tam paruulum corpus ² fata vulnerum capiat? vt quisquam illum rudem sanguinem nouelli, et vix dum hominis caedat, fundat, exhauriat? ³ nemo hoc potest credere, nisi qui possit audere. Vos enim vi-²deo ⁴ procreatos filios nunc feris et auibus exponere, nunc adstrangulatos misero mortis genere elidere. Sunt, quae in ipsis visceribus, medicaminibus epotis, originem futuri hominis extinguant, et parricidium faciant ante, quam pariant. Et haec ³ vtique de deorum vestrorum disciplina descendunt. nam Saturnus filios suos non exposuit, sed vorauit. Merito ei in nonnullis Africae partibus a parentibus infan-

N 3

tes

¹ *de caede*] Deleo de, *ista credis de homine*, illatinum quippe. HEVM. *potes et facere.* ELMENH.

² *fata vulnerum*] Rescribo *tanta* (id est tot) *vulnera.* HEVM. Cum VALERIVS Argon. VI, 652. dixerit *fatale vuln-erum*, nostrum recte *fata vuln-erum* dicere potuisse, arbitror. L.

³ *nemo hoc potest credere*] TERTVLLIANVS *Apologet.* Cap. 9. Qui

⁴ *procreatos*] Nonin-scite NIC. HEINSIVS *Aduers. Lib. III. Cap. 2. p. 409.* suspicatur, vnum hic excidisse verbum, atque ita legit: *modo procreatos.* HEVM. La-ctant. V, 9, 15: *qui natos ex se pueros aut stran-gulent, aut, si nimium pii fuerint, exponant.* L.

tes immolabantur, blanditiis et osculo
 comprimente vagitum, ne flebilis hostia
 4 immolaretur. ⁵ Tauris etiam Ponticis et
 Aegypto Bufiridi ritus fuit hospites im-
 molare: ⁶ et Mercurio Gallos ⁷ humanas
 vel inhumanas victimas caedere. Romani
 Graecum et Graecam, Gallum et Gallam,
⁸ sacrificiis viuentes ⁹ obruere: hodieque
 ab

⁵ *Tauris etiam Pon-
 ticus*] HERALDVS edi-
 dit *Pontificis*. L.

⁶ *et Mercurio Gallos*] Excidit verbum *constat*, vel simile. Durius enim est, cum WOPKENIO rescribere *Gallis*, atque ritus fuit *ἀπὸ τοῦ* subaudire. HEVM. *Wowerus* in notis ad haec verba, vt ostendat, Getas Zamolxi seruos suos immolare, prouocat ad *Aeneae Gazaei dialogum*, qui *Theophrastus* inscribitur. Sed cum nihil tale ibi reperiatur, CASP. BARTHIVS in notis ad laudatum Dial. p. 125. b. memoria lapsus eum esse credit. L.

⁷ *humanas vel inhumanas victimas*] Aut vel *inhumanas* glossema est,

aut vel ponitur pro vel potius. Sic CICERO *Phil. II. Cap. 12: Sed stuporem hominis, vel dicam pecudis, attendite.* Idem *de Amic. Cap. 12. Gracchus regnum occupare conatus est, vel regnavit is quidem paucos dies.* Et Lib. IV. *ad famul. Epist. 13. extrema: Sed haec tumelius omnium.* HEVM.

⁸ *sacrificiis*] Cum in MS. esset *sacrificii*, huic lectioni acquiescebat DAVIS. subaudito *causa*. Sed ellipsin hanc satis Latine exemplis suis nequitiam videtur probasse. IAC. GRONOVIVS legebat *sacri vice*. Facilis autem mutatio sensusque planus, si rescriperis *sacrificiis*, vel in *sacrificiis*. TACITVS *Annal. XV, 47.* Bici-

ab ipſis Latiaris Iuppiter homicidio colitur: et quod Saturni filio dignum eſt, ¹⁰ mali et noxii hominis ſanguine ſaginatur. Ipſum credo docuiſſe ſanguinis foedere coniurare Catilinam: et ¹¹ Bellonam ſacrum ſuum

N 4

haſtu

Bicipites — partus — in ſacrificiis, quibus grauidas hoſtias immolare mos eſt, reperti. PAVLINVS NOL. *Epist.* XI, 7. *illa per legem iuſſa ſacrificiis animalia mactemus in vitis.* Sic *luſtratione, ludis, comitiis*, etc. dicitur de tempore, quo talia ſiant; quod ex OBSEQV. *Prodig. Cap. CXXX.* IVIO II, 36. et aliunde dudum notatum a Criticis. WOPK. Mihi videtur ab aliena manu proſectum eſſe hoc verbum, adeoque eiiciendum. Imo, cum in editione Romana (quam etiam Heraldus eſt ſecutus) ſit *ſacrifici*, facile credetur, a quopiam adſcriptum fuiſſe hoc verbum in margine ad verbum *Romani*. HEVM. Mihi perplacet lectio Ed. Rom. ſic vt *Romani* ſit adiectiuum, *ſacrifici* vero ſubſtantiuum. Eſt enim *Sacrificus*, qui ſacra ſa-

cit. OVIDIVS *Faſtor.* VI. *Martia ſacrifico deductum nomen ab Anco.* L.

9 *obruere*] Non eſt infinitiuus, ſed praeteritum indicatiui. HEVM.

10 *mali et noxii hominis*] Hoc eſt *beſtarii*. TERTVLLIANVS *Apolo.* Cap. IX. *Ecce in illa religioſiſſima vrbe Aeneadarum piorum eſt lupiter quidam, quem ludis ſuis humano proluunt ſanguine. Sed beſtarii, inquitis. Hoc opinor minus quam hominis. Au hoc turpius, quod mali hominis.* L.

11 *Bellonam ſacrum ſuum haſtu h. cr.*] SACRVM ex MS. eſt vulgo *ſeruum*. Eſt autem *ſacrum*, ſacrificium, et omnis ſaenae deae cultus, cui operantes, laertos et brachia cruentabant. Lucanus *Lib. I. verſ.* 565.

tum

haustu humani cruoris imbuere; et comitalem morbum hominis sanguine, id est morbo grauiore, sanare. ¹² Non dissimiles et qui de arena feras deuorant illitas et infectas cruore, vel membris hominis ⁷ et viscere faginatatas. Nobis homicidium nec videre fas, ¹³ nec audire: tantumque ab

tum, quos scitis
Bellona lacertis
Saeua mouet, cecinere
deos. CELLAR.

¹² Non dissimiles] Hoc est: His Bellonariis non dissimiles et illi qui etc. L.

Merentur notari, quae Vir doctus in *Miscell. Obs. Vol. IV. T. II. p. 224. ad Cap. IX. Aelii Lampridii Commodi* scribit: *Bellonae seruientes vere exsecrare brachium praecipit studio crudelitatis.* CASAVBONVS dicit: obferua vocem *vere*; nam ex illa discimus plerumque ficta et simulata fuisse tantum vulnera Bellonariorum. Bellonarios solitos fuisse re vera brachia sua secare, ex mille testimoniis liquet. Sed artificiose sibi leuia vulnera dabant, vt dicit SENECA de *Vita Beata Cap. 27.* Hoc monitum miseros illos homines cogebat profunda vulnera corpori inferre.

¹³ nec audire] Dele turpe hoc additamentum. Nobis, inquit Minucius, homicidium nec videre fas, id est, ne videre quidem. HEYND. Lego audere. Obiecerat enim Caecilius Christianis, quod caede infantis initiarentur. Huic calumniae respondet Octavius, dicens, tantum abesse, vt Christianus audeat caedem facere, vt ne caedem quidem videre sibi licitum esse putet. Possent equidem hoc loco constructionem verbi *audere* cum accusatiuo vindicare, nisi viderem id omnibus iam Lexicis esse factum. Addo tantum duo loca, LACTANTI *Instit. Div. VI, 20, 25.*

ab humano sanguine cauemus, vt nec
¹⁴ edulium pecorum in cibis sanguinem no-
 verimus. Et de incesto conuiuio fabulam XXXI.
 grandem aduersum nos daëmonum ¹ coi-
 tio mentita est, vt gloriam pudicitiae, de-
 formis infamiae ² adspersione, macularet:

N 5

vt

Si homicidium facere nullo modo licet; nec interesse omnino conceditur. Idem Epitome (IV,) LXIII, 4. Quod si interesse homicidio sceleris conscientia est, et eidem facinori spectator obstrictus est, cui et admissor; Ergo et in his gladiatorum caedibus non minus cruore perfunditur, qui spectat, quam ille, qui facit. L.

¹⁴ *edulium pecorum]* *Edulia pecora* vocat, quibus vesci licebat: vti HORATIVS *Lib. II. Sat. 4, 43. edules* dixit *capreas*. TERTVLLIANVS *Apol. Cap. 9.* vocat *epulas esculentas*, et PLINIVS *Lib. VIII. Cap. 55. esculenta animalia.* HEVM.

¹ *coitio]* MS. *cotio.* Scripserat Minutius coi-

tio, id est factio, conspiratio. HERALD. Rom. Ed. teste HEVMANNO, habet concio.

² *auersione]* Rescribo *adspersione*, vel, vt Monachi scribebant, *aspersione*. Ac ita iam emendavit Wowerus. CORNEPOS in *Alcibiade Cap. III, 6. Adspergebatur etiam infamia, quod,* etc. CICERO *Orat. pro Coelio Cap. 10. Istius facti non modo suspitione, sed ne infamia quidem, est adpersus.* Similiter CVRTIVS X, 10, 18. *Quos rumor adsperserat.* Rursus CICERO *Orat. in Vatinius Cap. vltimo: Nequa ex tua summa indignitate labes illius dignitati adpergatur.* IAC. GRONOVIVS, qui putabat haud dubie scripisse Minucium *accessione*, haud dubie errauit. HEVM. Ad-

vt ante exploratam veritatem homines a nobis, ³ terrore infandae opinionis, auerteret. sic de isto et ⁴ tuus Fronto, non, vt affirmator, testimonium fecit, sed conuincium, vt orator, adpersit. Haec enim potius de vestris gentibus ⁵ nata sunt. Ius est apud Persas misceri cum matribus: ⁶ Aegyptiis, et Athenis, cum fororibus legitima connubia: memoriae et tragodiae

Adsentior viro doctissimo. Scripserat aliquis *auersione*; quia sequitur verbum *auerteret*. Sed praeferat aspersione, obsequens *vt orator adpersit*. L.

³ *terrore*] Recte, si Grammaticotum regulas spectes, ab HEVMANNO rescribi *terror*, hoc video; an etiam, si mentem auctoris, dubito. *Minucius* utique scripsit *terrore*, et repeti ἀπὸ τοῦ νόου voluit daemonum coitio. Nam coitio daemonum auertit homines a Christianis terrore infandae opinionis. Pari scilicet iure dicere possum: *daemonum astutia homines a virtute, terrore difficultatis, auertit*. Et, *terror difficul-*

tatis homines a virtute auertit. L.

⁴ *tuus Fronto*] Ex vocabulo *tuus* DALLAEVS exsculpere voluit, *Minucium* coaeuum esse *Frontonis*, contra BEL-LARMINVM, qui eundem *Tertulliano* iuniorum esse affirmauerat. Sed fallitur vir caetera Doctus. Nam *tuus* non modo *coetaneum*, sed et *conciuem*, eiusdem religionis affectum, et quem quis *testem sententiae suae probandae allegat*, significat. L.

⁵ *nata sunt*] Lege nota sunt. HEVM.

⁶ *Aegyptiis et Athenis*] Lege vel *Aegyptiis et Atheniensibus*, vel *Aegypti et Athenis*. L.

diae vestrae incestis gloriantur, quas vos libenter et legitis et auditis: sic et deos colitis incestos, ⁷ cum matre, cum filia, cum sorore coniunctos. merito igitur incestum ³ penes vos saepe deprehenditur, semper admittitur: etiam nescientes miseri potestis in illicita prouere, dum Venerem ⁸ promisce spargitis, dum passim liberos feritis, dum etiam ⁹ domi natos alienae misericordiae frequen-

⁷ cum matre] Iouem respicit, cui Iuno fuit et soror et coniux, ut loquitur VIRGILIUS *Aen.* I, 51. Sed hoc notum est; illud vero non ita proletarium, regem istum deorum cum matre etiam et filia rem habuisse; quam ob causam tacent interpretes, non enim, ut puto; sceleris magnitudine ad silentium sunt stupefacti. Nos, quod diximus, veterum testimoniis ostendemus. CLEMENS ALEX. *Protrept.* p. 8. D. Δηὲς δὲ μυστήρια καὶ Διὸς πρὸς μητέρα Δήμητραν ἀφροδίσις συμπλυκαί. ATHENAG. *Legat. pro Christ.* c. 27. Χρῆν δ' αὐτὲς — ἐὼν Δία μεμισσημένοι, ἐκ μητρὸς μὲν Πέας θυγατρὸς δὲ Κόρης, πεπαυδοποιημένον.

Idem cap. 16. memorat θυγατέρα τῆ Διὸς ἣν ἐκ τῆς μητρὸς Πέας ἡ Δήμητρος ἐπαυδοποιήσατο. Rem prolixè narrat et ARNOBIUS lib. V. pag. 170. seq. DAVIES.

⁸ promisce spargitis] Sic MSS. libri et hoc loco et supra cap. IX. sect. 2. nam veteres *promiscus* et *promiscuus* dicebant. Gellius lib. XI. cap. XVI. *deterret nos a varia promiscuaque cogitatione.* Idem lib. II. cap. XXIV. *promisce indefiniteque largiri.* Et lib. VI. cap. XIV. *ut promisce dici solet.* CELLAR.

⁹ domi natos] HERALDVS male *domi natos.* L.

frequenter exponitis: necesse est in vestros
4 recurrere, ¹⁰ in filios inerrare. " Sic in-
cesti

IO in filios inerrare.] ita locutos, emendatio-
PERIZONIO tentante nem *Pricaei* satis firmat.
in filias inerrare, alterum HEVM. Non debuit *Pri-*
inde defendit DAVISI- *caeus* verbum *incurrere*,
VS, quod *filiorum* no- de furore libidinis ab ali-
mine etiam *filiae* com- is vsurpatum, hic tam
prehendi soleant. Id au- violenter inferre, quia et
tem ipsum iam PERI- Minucio placent inter-
ZONIVS notauit ad dum verba sic composita,
Sanct. Min. IV, 10, 5. vt hoc *recurrere*, etfi
et alii multi. Quare primae syllabae signifi-
cum res adeo tralaticia catio sit nulla et prorsus
haec sit, videtur hac intereat, vt pag. 336.
emendatione vsus vir lau- *recognoscere*, et in fine
datus, vt orationis con- *vera religio referuetur.*
cinnior esset varietas, pag. 32. *residamus*, vbi
dum *recurrere* ad femi- etiam *angit et remordet*
nas; *inerrare* ad mares *oratio*. Caeterum omni-
referat *Minucius*. Quem no nunc significatio eius
tamen ab huiusmodi requiritur, q. d. vt dum
ταυτολογίας specie, quae sic alios vestri sanguinis
forsitan PERIZ. offende- abigitis, alios retinetis,
bat, neutiquam abhor- hi, nekii consanguinita-
ruisse *Cap. I.* et alibi vi- tis concilient amores in-
dimus. WOPK. Aut ve- ter se, et Venus ita re-
hementer fallor, aut ita currat in vestros redun-
scripserat noster Minu- detque et regyret.
cius: *necesse est, vos ve-* GRONOV.
stras incurrere in filias,
in sorores. Iam PRI-
CAEVVS rescripserat *in-*
currere, secutusque eum
OVZELIVS, qui et ali-
os scriptores producens,

II Sic incesti fabulam
necitis] Intelligit fabu-
lam Oedipodis, de quo
LACTANTIVS VI, 20,
23. *Quae autem possint*
vel

cesti fabulam nectitis, etiam cum consci-
entiam non habetis. Ad nos pudorem non
facie, sed mente praeſtamus. vnus ma-
trimonii vinculo libenter inhaeremus.
¹² cupiditate procreandi aut vnam ſcimus,
aut nullam. Conuiuia non tantum pudica
colimus, ſed et ſobria. nec enim indulge-
mus epulis, aut conuiuium mero ducimus:
ſed grauitate hilaritatem temperamus, caſto
ſermone, corpore caſtiore, plerique in-
violati corporis virginitate perpetua fruun-
tur

*vel ſoleant accidere in
vtroque ſexu vel per er-
rorem, quis non intelli-
git? quis ignorat? quod
vel vnus Oedipodis de-
clarat exemplum, dupli-
ci ſcelere conſuſum. Pot-
erat dicere, fabulam agi-
tis, ſed maluit nectere,
quia ſupra Cap. IX. Cae-
cilius dixerat: nexus in-
fandae cupiditatis inuol-
vunt. Nimum a veri-
tate abludit Coniectura
illa WOWERI fabulam
nectitis, quam vt aſſen-
ſum praebere poſſimus. L.*

¹² cupiditate procre-
andi] Ita omnes editio-
nes et MS. Reg. Sen-
tentia tamen poſtulat cu-
piditatem. HERALD.

Reſte Heraldī corre-
ctionem reiecit IAC.
GRONOVIVS. IO. DA-
VISIVS in contextu
expreſſit cupiditatem; in
notis autem MS. lectio-
nem ſanam eſſe, rectius
cenſuit. Feminea vnam
nullam, pendent ab vo-
ce ſubintelligenda mu-
lier, vel ſimili; aequae
ac in illis OVIDII Art.
amat. II, 399.

*Dum fuit Atrides una
contentus, et illa
Caſta fuit.*

Plenius locutus eſt PLAV-
TVS Merc. 4, 6, 8.

*Nam vxor contenta eſt,
quae bona eſt, vno viro;
Qui minus vir vna uxore
contentus fiet?*

GRVNER.

quod ei exstruam, quum totus hic mundus, eius opere fabricatus, eum capere non possit? et, quum homo ¹latius maneam, ²intra vnam aediculam vim tantae ²maiestatis includam? nonne melius in ³nostra dedicandus est mente? in ³nostro imo consecrandus est pectore? ⁴Hostias et victimas

¹ *latius maneam*] HEVMANNVS vult *laxius habeam*, quam sententiam protulit in *Parergis Criticis* A. 1712 editis, p. 47. et in *Miscell. Lips. nouis* Vol. VIII. P. I. p. 127. Sed tuentur lectionem MS. quam exprimendam curauimus, DAVISIVS et WOPKENIVS. *Latius* enim adhibetur de rebus amplis, extensis, siue tales sint latitudine proprie dicta, siue etiam longitudine, quod probat DAVISIVS ad *Lactant. Epit. Cap. LVIII.* et *Ciceron. de Leg. II, 1. Manere pro habitare* probat WOPKENIVS, et probant omnia Lexica, et Graecum *μείω*, quod eodem sensu extat *Ioann. 1, 38. Matth. 10, 11.* Sed firmissimum argumentum ducitur ex CYPRIANO, Minucii

Epitomatore, qui de *Idol. Vanit. Cap. V, 6. Et cum homo latius maneat.* L.

² *intra*] CELLARIVS vitiose *inter.* L.

³ *nostro imo*] HEVMANNVS, qui *imo* accepit pro *intimo*, delet *nostro*. Ego vero accipio pro adverbio, et confirmor in hac mea coniectura auctoritate Ed. Rom. quae exhibet *immo.* L.

⁴ *Hostias — sincera conscientia*] Non intellexit IAC. GRONOVIVS mentem Minucii, qui ad haec scripsit sequentia: Palam alludit ad verba Pauli ex *1. Tim. 4, 4. εἰδὲν ἀπόβλητον μετ' ἐυχαιρίας λαμβανόμενον. Reuicere* h. l. non est reprobare,

viſtinas Domino offeram, quas in vſum
mei protulit, vt reiiciam ei ſuum munus?
ingratum eſt: quum ſit libabilis hoſtia bo-
nus animus, et pura mens, et ſincera
conſcientia. Igitur qui innocentiam colit,³
Domino ſupplicat: qui iuſtitiam, Deo li-
bat: qui fraudibus abſtinet, propitiat
Deum: qui hominem periculo ſubripit,
opimam viſtynam caedit. Haec noſtra ſa-
crificia,

bare, ſed propria ſigni- DVS vitioſe iniuſtiti-
ficatione accipi debet. am. L.

Nam Deo hoſtias et vi-
ſtinas offerre, idem eſt, ^{7 opimam viſtynam]}
ac reiicere i. e. reddere IS. VOSSIVS ad Me-
illi inconfiderate velle, lam, III, 2. emendabat
quod nobis ipſe dedit. *optimam viſtynam* (pro-
Hoc autem *ingratum eſt*, vt etiam *Heraldus* edi-
quia Deus animalia no- dit L.) Sed praefat omni-
bis dedit, vt iis vtamur, no alteri leſioni adhae-
in gloriam nominis ſui, rere. Vt enim in prae-
non vero, vt iis ad ſui cedentibus *ſupplicare*, li-
ignominiam abutamur: bare et *propitiare* eſt
quod faciunt omnino, idem plene perfecteque
qui Deum viſtimis indi- facere, quod propriis
gere, iisque caeſis pla- *ſupplicationibus* etc. im-
cari poſſe, arbitrantur. perfecte fiebat: ſic etiam
GRVNER. Heumannus plane accipiendum hoc
ingratum eſt, tanquam *opimam viſtynam cae-*
manifeſtum gloſſema, re- dere. Et *opimas viſti-*
iicit. mas Deo gratiſſimas Vul-
go habitas quis ignorat?

^{5 ſincera ſententia]} *Laſtant.* VI, 2. *Maſtant*
Rom. *conſcientia.* wow. igitur opimas ac pin-
gues *hoſtias Deo quaſi*

^{6 iuſtitiam]} HERAL- *ſurienti.* WOPK. Simili
O error

crificia, haec Dei sacra sunt: sic apud nos
 4 religioſior eſt ille qui iuſtior. At enim,
 quem colimus Deum, nec oſtendimus,
 nec videmus. Immo ex hoc Deum credi-
 mus, quod eum ſentire poſſumus, videre
 non poſſumus, In operibus enim eius et
 in mundi omnibus motibus virtutem eius
 ſemper praefentem adſpicimus: quum to-
 nat, fulgurat, fulminat, quum ſerenat.
 5 Nec mireris, ſi Deum non videas: vento
 et flatibus omnia impelluntur, vibrantur,
 agi-

errore apud Laſtant. Epi-
 tome Cap. 25, 7. lege-
 batur. Num igitur men-
 tis ſuae compos videri
 poteſt, qui talibus opti-
 mas viſtimas caedit. Sed
 vindicant opimas eo loco
 Pfaffius, Dauſius et Bü-
 nemannus. L.

8 nec oſtendimus, nec
 videmus] Hunc locum
 ſic adminiſtrauit Cl.
 BASNAGE Lib. XVII.
 Cap. II. pag. 974. Le
 Payen croioit inceſſamment
 au Chrézien, en lui in-
 ſultant, Montre moi ton
 Dieu; c'étoit un des re-
 proches, qu'on faiſoit à
 Theophile d'Antioche,
 qu'il ne pouvoit montrer
 le Dieu, qu'il adoroit.

Il ſaloit même qu'il fut
 fort commun. Car on
 trouve encore cette accu-
 ſation dans Minucius Fe-
 lix, que les Chrétiens ne
 peuvent ni voir ni montrer
 ſon Dieu; mais on n'a-
 voit qu'à faire l'elevation
 du ſacrement, comme on
 fait aujourd'hui, à ſin
 que le peuple voye ſon
 Dieu notre Seigneur, et
 qu'il adore. Les Peres
 des premiers ſiecles ſe tu-
 oient de dire aux Payens,
 que le Dieu des Chrétiens
 ne ſe voyoit que par les
 yeux de l'ame, qu'il ne
 ſe voit que dans le Ciel,
 dans les aſtres, dans
 les ouvrages, qu'il a creez,
 GRONOV.

agitantur, et ⁹ sub oculos tamen non venit ventus et flatus. ¹⁰ In sole adeo, qui videndi omnibus causa est, ¹¹ videre non possumus: radii acies submouetur: obtusus intuentis hebetatur: Et, si diutius inspicias, omnis visus exstinguitur. ¹² Quid? ipsum solis artificem, illum luminis fontem possis sustinere, quum te, ab eius

O 2 ¹³ ful-

9 *sub oculis*] Lege *sub oculis*. SENECA *Lib. I. de Benef. Cap. 5. Non est beneficium id, quod sub oculos venit*. LACTANTIUS III, 9, 12. *Nec vident amplius, quam quod sub oculos venit*. Idem *Lib. VII, 9, 2. eodem, quo Minucius noster, argumento vtitur, et simul, quod forte accidisse credo, eadem illa distinctione. Deus, inquit, facit multa, quorum vis quidem apparet, substantia tamen non videtur, sicut est vox, odor, ventus: ut harum rerum argumento et exemplo etiam Deum, licet sub oculos non veniret, de sua tamen vi et effectu et operibus cerneremus*. HEVM. Adde eundem *Lib. VII, 1, 9. Cap. 9, 27. Cap. II, 9,*

10 *In sole*] Ita MS. HEVMANNVS deletam vult praepositionem, et recipit emendationem GELENII, qui rescribat *solem*. Sed annotavit GIFANIUS in *Indice Lucret.* hanc praep. sine discrimine vel cum accusandi vel cum auferendi casu iungi. HORAT. *Serm. Lib. I. Sat. 3, 26. Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum.*

11 *videre*] Sic ed. Rom. et ita edidit Heraldus.

12 *Quid? ipsum*] Editio Romana habet *Quid ipsum*, non interiecto interrogationis signo. Iam sic rescribo *Qui* (i. e. quomodo,) *ipsum*. Sic infra *Cap. XXXVI, 4: Qui potest pauper esse, qui non eget?* HEVM.

¹³ fulguribus', auertas, a fulminibûs abscondas? Deum oculis carnalibus vis videre; quum ipsam animam tuam, qua vivificaris, et loqueris, nec adspicere possis, ⁷¹⁴ nec tenere. Sed enim Deus actum hominibus

¹³ fulgoribus] Scribe fulguribus. Coniungere solet fulgura et fulmina. Ita supra, Cap. V, 10. Rutilare fulgura, fulmina praenicare. Et postea Cap. XXII, 5: Cum coelum et fulmina et fulgura longe ante fuerint, quam Iuppiter in Creta nasceretur. MEVRS. Sed fulgorem pro fulgure dici, probat Index GIFFANII in Lucretium. L.

¹⁴ nec tenere] Quod, quid ad rem faceret illud tenere, non videbât DAVISIVS, legebat cernere, aliusque vir doctus in *Actis Lips.* Octob. 1733 tueri. Tali quidem TACITVS in *Agric. Cap. XL. viso adspettoque Agricola.* Et *Cap. XLV. praecipua sub Domitiano miseriarum pars erat, videri et adspici.* Vbi hanc formam immerito vexabat COLERVS. Sed

tenere, pro comprehendere non sollicitandum hic arbitror. AMBROSIVS *Offic. I, 29. Et viderunt Helisaeum, quem corrumpere gestiebant, et videntes tenere non poterant.* Et solet ita hoc cum verbo videre, tenere coniungi. PAVLINVS NOL. *Epist. XVIII, 1. Ut - - quadam tuae gratiae portione frueremur, videntes et tenentes eum, quem fides veritatis probavit.* PAVLINVS PETROC. v. *Martini VI, 4. Carnique tuae sine carne superflues, Cerneris, expeteris, contineris atque teneris.* NOVATIANVS de *Trinit. Cap. XI. Sed enim veritati caecitas haereticorum nulla praescribet: nec quoniam in Christo aliquid tenent, aliquid non tenent, alterum vident, alterum non vident, eripietur nobis illud, quod*

minis ignorat, et, in coelo constitutus, non potest, aut omnes obire, aut singulos nosse. Erras, o homo, et falleris. vnde enim Deus longe est, quum omnia coelestia terrenaque, et quae extra istam orbis prouinciam sunt, Deo ¹⁵ cognita, plena
O. 3 sint?

quod non vident, per illud, quod vident. Vbi quod prius *videndi* et *tenendi* verbo significatum erat, postea vni *videndi* verbo inuoluitur, quod nempe non multum ista duo distarent. *Tenere* etiam huic loco vindicat Vir doctus in *Miscell. Obs.* 1732. Vol. I. p. 32. eo quod *tenere* apud nostrum idem videatur, quod apud *Lactantium* de Vita Beata *tangere* in his: *anima idcirco immortalis est, quia nec tangi potest, nec videri.* WOPK.

[¹⁵ cognita, plena sint]
Qui hic emendabant: Deo cuncta plena sint, vel Deo cognita plene sint, offensi eo videntur, quod vox eadem Deo, tam diuerso modo, a nominibus cognita, plena dependeat, huiusque re-

spectu in ablatiuo, illius in datiuo casu intelligenda sit. Sed forma ista satis vsitata est. Sic *Cap. XXVI. onusti et immersi vitiis. Cap. XXXVI, qui non eget, qui non inhiat alieno.* ARNOBIUS *Lib. I. p. 25. consentaneum, dignum Deo fuerat.* PLINIVS VII. *Epist. 26. ac ne sermonibus quidem malignis aut attendit aut alitur.* LACTANT. *de Ira Dei c. IV. quid tam dignum, tam proprium Deo, quam prouidentia?* Panegyr. Incerti VIII, 22. *ut de sideribus et coelo digna et vicina promittant.* ALEXANDER GRATIUS *Alc. Cap. III. non ingratus beneficiis, sed oppressus.* AMBROSIVS *Offic. I, 21. intercessionibus non solum credere nos, sed etiam delectari debere.* HEGESIPPVS I, 34. *non videmus*

sint? ubique non tantum nobis proximus,
 8 sed infusus est. In solem adeo rursus in-
 tende: coelo adfixus; sed terris omnibus
 sparsus est: pariter praesens ubique inter-
 est, et miscetur omnibus: nusquam ¹⁶ enim
 9 claritudo violatur. Quanto magis Deus,
 auctor omnium, ac speculator omnium,
¹⁷ a quo nullum potest esse secretum, tene-
 bris interest, interest cogitationibus nostris
 quasi alteris tenebris? non tantum sub illo
 agimus, ¹⁸ sed et cum illo, ¹⁹ prope dixe-
 rim,

*demus virtutibus, sed de-
 lectamur.* BOETIUS Con-
 sol. I, 1. *hominumque
 mentes assuefaciunt mor-
 bo, non liberant.* Et Lib.
 III, 4. *ut utentium men-
 tibus virtutes inferant,
 vitia depellant.* DICTYS
 CRET. Lib. V, 8. *non se
 his moueri, neque in-
 dignari.* Plura praeter-
 mitto sciens. WOPK.

16 enim claritudo]
 GRONOVIVS auctorem
 scripsisse putat eius cla-
 ritudo.

17 a quo nullum potest
 esse secretum] HEV-
 MANNO haec esse vera
 videntur Minucii verba:
 Quanto magis Deus, au-

ctor omnium ac specula-
 tor omnium, a quo nil
 ullis potest esse secretum
 (h. e. seiunctum) tene-
 bris, interest cogitationi-
 bus nostris. Nihil muto.
 Quanto magis Deus te-
 nebris interest, sine vlla
 claritudinis suae diminu-
 tione. L.

18 Sed et cum illo]
 Ita MS. Ego vero per-
 suasum habeo, Minucium
 scripsisse sed cum illo,
 quod et reperio in edi-
 tione Romana. HEVM.
 Nihil muto. Cap. IV, 12.
 In pace etiam non tantum
 aequatur nequitia melio-
 ribus, sed et colitur.
 Cap. XXXI, 6. Conui-
 via non tantum pudica
 coli-

rim, viuimus. Nec nobis de nostra fre- XXXIII.
quentia ¹ blandiamur: multi nobis vide-
mur, sed Deo admodum pauci sumus. Nos
gentes nationesque distinguimus: Deo vna
domus est mundus hic totus. ² Reges tan- 2

O 4 tum

colimus, sed et sobria.
OVIDIVS *Metam.* IV,
330. *Nescit, quid sit amor:*
sed et *erubuisse dece-*
bat. L.

[19 *prope dixerim*] MS.
vt prope dixerim defen-
dit WOPKENIVS in
Obs. misc. crit. T. X.
Lib. I. pag. 48. Ita ta-
men, vt postea malit
legere *vt proprie dix-*
rim. Sed mihi quidem
neutrum approbavit vir
doctissimus. HEVM.

[1 *blandiamur*] Vel hic
vel nunquam alias vide-
re licet, quam sit opus
aleae plenum, emendare
veteres auctores. Nota-
verat CELLARIVS ad
haec verba: *Ad obiecta*
Cap. IX, 1. respondet.
Quod cum crederet Cl.
HEVMANNVS, et
emendaret: *blandimur:*
multi vobis videmur, hu-
mani aliquid est passus.
Non enim auctor respi-

cit locum a CELLARIO
citatum, sed *Cap. X, 5;*
6. vbi Caecilius promi-
deuntiam diuinam impu-
gnauerat, vsus argumen-
to ab hominum frequen-
tia et multitudine deduc-
to. Plane vt ille apud
IVVENALEM *Sat. 13.*
Si curant igitur cunctos
punire nocentes, quando
ad me venient? Iam re-
spondet *Octavius*, non
esse, cur homines sibi de
sua frequentia blandian-
tur &c. Nam ad *Cap.*
IX, 1. respondit iam Cap.
XXXI, 8. Conferatur; si
placet, Dispositio huius
Dialogi, huic editioni
praemissa. L.

[2 *Reges tantum*] IO.
MEVRSIVS emendauit:
Reges statum regni sui
per officia ministrorum
diuersa nouere; sed a
MSti lectione discessit vir
eruditus, quod *οὐκ ἔστιν*
non caperet, quae satis
erit manifesta, si oratio-
nem

tum regni sui, per officia ministrorum, vniuersa nouere: Deo ³indiciis opus non est. non solum in oculis eius, sed et in ³sinu viuimus. Sed Iudaeis nihil profuit, quod vnum et ipsi Deum aris atque templis maxima superstitione coluerunt. Ignorantia laberis, si pridorum aut oblitus, aut ⁴infcius, posteriorum recordaris. Nam et ipsi Deum nostrum, (idem enim omnium Deus est) quamdiu caste, innoxie religio-seque coluerunt, quamdiu praeceptis salubribus obtemperauerunt, de paucis innumeri facti, de egentibus diuites, de ser- uientibus reges: modici multos, inermi
armatos,

nem hoc modo distin-
guas: *Reges tantum re-
gni sui, per officia mini-
strorum, vniuersa no-
uere.* Dixit *uniuersa re-
gni sui* pro *uniuersis re-
bus regni sui*, vel, *uni-
uerso regno suo*, vt opa-
ca viarum, porrecta cam-
porum, et similia. TA-
CITVS Hist. Lib. III, 4.
*Prima rerum quieti spe-
culabantur.* Et Lib. V,
10. *Cuncta camporum —
victore exercitu tenebat.*
Sic alibi passim. DAVIS.
Assentior viro doct. nam
tantum reges, quia nec
singulis inferuire possunt
per vniuersa distracti,

nec vniuersis sufficere,
in singulis occupati, vni-
uersa regni sui, per offi-
cia ministrorum, noue-
runt, non vero Deus,
cui indicatiis opus non
est. L.

³ *indiciis*] Subaudi
aliorum. HEVM. Nihil
opus. *Indicium* enim
sumitur substantiue pro
indice. LACTANTIUS
de Mort. Persec. VIII,
4. *Non deerant locuple-
tissimi senatores, qui, sub-
ordinatis indicatiis affe-
ctasse imperium diceren-
tur.* L.

armatos, dum fugiunt insequentes, Dei iussu ⁴ et elementis adnitentibus obruerunt. Scripta eorum relege, vel, si Romanis magis gaudes, vt transeamus veteres, Flauii Iosephi, vel Antonini Iuliani, de Iudaeis, require: iam scies nequitia sua hanc eos meruisse fortunam; nec quidquam accidisse, quod non sit ⁵ his, si in contumacia perseverarent, ante praedictum. Ita prius ⁶ eos deservisse ⁶ comprehendes, quam esse desertos: nec, vt impie loqueris, ⁷ cum

O 5 Deo

⁴ et elementis] Pessimè vero post *iussu* fixum est comma in omnibus, quas vidi, editionibus, atque ita non licuit cognoscere, et significare etiam. Lege: *Dei iussu et* (id est, etiam) *elementis annitentibus*. Respicit noīter, praeter alias, historiam de *Iosua*, solem et lunam, imo etiam imbres et grandines, nato veluti copias auxiliatrices. Pro *obruerunt*, quod haud quadrat huc, scripserim *deuicerunt*. Nec *annitentibus* satis placet. An forte *assistentibus*, vel *concertantibus* scripsit *Minucius*. HEVM. Bene de modicis *obruerunt*, quod *VIRGILIUS Aen. II, 424.*

dixit de multis *obruimur numero*. et OVIDIVS *Fast. I, 488. Obruit ingentes ista procella viros*. L.

⁵ his] Lego sine dubitatione *iis*. HEVM.

⁶ comprehendes] Non est, quod dubitemus legere *deprehendes*. HEVM.

⁷ cum Deo suo captos] Ita solus RIGALTIVS, quem sequuntur nonnulli ex posteris, etsi verbum ille vnum non proferat, cur omiserit verbum *esse*, quod habent SABAEVS, WOWERVS, HERALDVS, etiam CELLARIVS, exhibentes *cum Deo suo esse captos*. Quod moneo,

Deo suo esse captos, sed a Deo, ut disci-
 XXXIV. plinae transfugas, deditos. Caeterum de
 incendio mundi, aut inprovisum ignem
 cadere, ¹ difficile aut non credere, vulga-
 ris erroris est. Quis enim sapientium du-
 bitat, ² quis ignorat, omnia, quae orta
 sunt,

moneo, ut inquiratur in aut difficile non cadere.
 verum. GRONOV. BOXHORNIO multo ma-

¹ difficile aut non cre- aut inprovisum ignem
 dere] Id est, difficulter cadere, aut sufficere non
 aut plane non credere. credere. GRONOVIVS
 In eundem ferme mo- reponit: aut inprovisum
 dum CL. GRVNERVS, ignem cadere aut diffilire.
 nisi quod ille aut difficile Minus coacte auctor ita
 aut non credere. Ego scripsisse WOPENIO
 vero transpositis tantum videtur: Caeterum de in-
 vocibus difficile aut non- cendia mundi, aut im-
 Sic. Cap. XII, 2. Et Deus prouisum ignem cadere
 patitur, dissimulat, (aut difficile, aut non credere.
 non vult, aut non potest Ex HEVMANNI senten-
 opitulari suis. Ita, puto, tia Minucii verba haec
 MS. minima fit iniuria, sunt: Caeterum de incen-
 qui sic habet: aut diffi- dio mundi non credere,
 cile non credere. Posse- vulgaris erroris est.

² Quis ignorat] Ex
 hypothesi HEVMANNI-
 ANA, qua, aut difficile,
 eiicit, haec etiam verba
 erant delenda. Diffi-
 culter credit, qui du-
 bitat; non credit, qui
 ignorat. L.
 aut inprovisum ignem credere,

funt, occidere; quae facta sunt, interire?
 coelum quoque, cum omnibus, quae coe-
 lo continentur, ita, ³ vt coepisse, desinere,
⁴ fontium dulci aqua marisue nutriri? In
 vim

3 vt coepisse] Ita MS.
 pro quo in Romana edi-
 tione *coepisset* rescriptum,
 quum rescribendum sit
coepit esse. HEVM.

4 fontium dulci aqua
 marisue nutriri] CICE-
 RO de Nat. Deor. II, 46.
Ex quo eventurum nostri
putant id, de quo Panae-
tium addubitare dice-
bant: vt ad extremum
omnis mundus ignesceret:
quum, humore conjuncto,
neque terra ali posset:
neque remicaret aer: cu-
ius ortus, aqua omni ex-
hausta, esse non posset.
 Idem Lib. III, 14. *Quid*
enim? non eisdem vobis
placet omnem ignem pa-
stus indigere? nec per-
manere vilo modo posse,
nisi alatur? ali autem
solem, lunam, reliqua
astra, aquis alia dulcibus,
alia marinis? LVCRE-
 TIVS Lib. I, 231. *Vn-*
de mare, ingenui fontes,
externaque longe flumina
suppeditant? Vnde aether

sidera pascit? Tria ergo
 sunt, de quibus sapien-
 tium nemo dubitat, sci-
 licet 1) omnia, et im-
 primis coelum, coepisse;
 2) aliquando desinere,
 3) interim vero nutriri.
 Et his tribus partibus ver-
 titur etiam cardo totius
 disputationis: Coelum
 coepit; E. est Deus: Coe-
 lum desinet; E. datur
 finis mundi et poenae post
 mortem: Coelum nutri-
 tur; E. datur providen-
 tia. RIGALTIVS *Fonti-*
tium dulcis aqua maria
nutrire in vim ignis abi-
turum, et sic intelligit,
ut nutrire abiturum in
vim ignis. Verba se-
ptem, quae sequuntur,
Quod consumo humore
— ignescat, vt super-
vacua eiicit. BOXHOR-
 NIVS, cuius verba pro-
 feruntur ab Ouzelio, sic
 legit: *Fontium dulces*
aquas, maria nutrire, in
vim ignis abiturum.
 GRONOVIVS ita: *fonti-*
tium, dulcis aquae, ma-
 ris

vim ignis abiturum, Stoicis constans opinio est, quod, consumpto humore, mundus hic omnis ignescat: et Epicureis, de elementorum conflagratione et mundi ruina, eadem ipsa sententia est. ⁵ Loquitur Plato, partes orbis nunc inundare, nunc, alternis vicibus, ardescere, et, quum ipsum mundum perpetuum et insolubilem diceret esse fabricatum; addit tamen, ipsi artifici, ⁶ Deo soli, et solubilem ⁷ esse et mortalem. Ita

ris nutrimentum in vim ignis abiturum. HEVMANVS verbis in vim ignis abiturum eiectionis legit: *Fontium dulci aqua maris nutrire id,* (scilicet coelum) *Stoicis constans opinio est, quo consumpto humore mundus omnis ignescat.* GRVNERVS: *Fontium dulces aquas maris nutrire in vim ignis abiturum.*

ro et dicit in docet muto, eoque confidentius, quod paulo post sequitur diceret. Non est enim credibile, eodem verbo bis eadem in periodo usum esse tam elegantiae studiosum scriptorem. Denique pro inundare scribo inundari, duce WOPKENIO in *Obs. misc. crit. T. X. Lib. I. p. 49.* HEVM.

⁵ Loquitur Plato,] In MS. ita legitur: *Loquitur Plato. Partes orbis nunc inundare dicit, nunc.* Recte monet RIGALTIVS, vel dicit, vel loquitur, eiiciendum esse. Multo autem verifimilius est, irrepsisse, adeoque exterminari oportere, loquitur. Nunc ve-

⁶ Deo soli] Rescribo *artifici soli*, remittens ipsi Deo in marginem. HEVM.

⁷ esse et mortalem] In MS. est *et esse mortalem.* Quam scripturam defendit WOPKENIVS.

Ita nihil mirum est, si ista moles * ab eo, 4
quo exstructa est, destruat. Animaduer-
tis philosophos eadem disputare, 2 quae di-
cimus, non, quod nos simus eorum ve-
tigia subsequuti, sed quod illi, de diuinis
praedictionibus prophetarum, umbram in-
terpolatae veritatis, imitati sint. Sic etiã
conditionem renascendi, sapientium clari-
ores, Pythagoras primus, et praecipuus
Plato, corrupta et dimidiata fide, tradide-
runt. nam, corporibus dissolutis, solas
animas volunt et perpetuo manere, et in
alia noua corpora saepius commear. Ad-
dunt istis et illa ad 10 retorquendam veri-
tatem,

8 ab eo, quo] De- fendit hanc scripturam
WOPKENIVS in *Le- ctionum Tullianarum Lib.*
I. Cap. I. p. 4. pluribus
docens exemplis, poste-
rius a non raro omitti a
scriptoribus praestantissi-
mis. HEVM.

9 quae dicimus] Le-
go: Quae docemus nos,
non. LACTANTIUS
VII, 25, 1: *Vt docerem,*
non modo apud nos, ve-
rum etiam apud eos ipsos,
qui nos insectantur, ve-
ritatem consignatam te-
neri, quam recusant
agnoscere. HEVM.

10 retorquendam] id
est *obscurandam; auer-*
tendam. Resurrectionem
Pythagoras tradidit, sed
animae solum, non etiam
corporis, adeoque dimi-
diata fide; sed, vt veri-
tas magis adhuc retori-
queretur, addit animas
hominum redire in *pe-*
cudes, cum dicere debe-
bat in *sua corpora.* HEV-
MANNVS Minucium
scripsisse existimat: Ad-
dunt et, ad retorquen-
dam feritatem in *pecu-*
des, aues, belluas, ho-
minum animas redire.
Ad retorquendam feri-
tatem, id est, vt feritas
ad

tatem, in pecudes, aues, belluas, hominum animas redire. non philosophi sane studio, sed mimi "conuicio digna ista sententia est. Sed ad propositum satis est, etiam in hoc sapientes vestros in aliquem modum nobiscum consonare. Ceterum quis tam stultus aut brutus est, vt audeat repugnare, hominem a Deo ¹² vt primum potuisse

ad mansuetudinem tradatur, vti Cicero loquitur in *Orat. pro Sextio* Cap. 42.

II conuicio] MS. habet *mimico vitio*. Iam dudum vero viderunt Critici, (quibus fert suppetias Romana editio, quae, *Heraldo* teste habet *inimico vitio*, *W*o-
wero vero *mimi conuicio*) *mimi conuicio* scripsisse *Minucium*, de quo verbo videas, quae Philologi adscripserunt ad *Phaedri* I, 6, 5. Adde *OVIDI* *Metam.* V, 675. et *CICERONIS Lib. II. ad Q. Fratrem Epist. I.* vbi conuicia opponuntur silentio: quod et fit in *Orat. pro Archia* Cap. 6, Idem *Lib. I. ad Famil. Epist. 5.* *Pompeius*, cum pro *Milone* diceret, cla-

more conuicioque iactatus est. Et *Lib. V. in Verrem: Erant conuiuia non illo silentio — neque eo pudore, — sed cum maximo clamore atque conuicio*. Vides, *Minucio conuicium mimi* non dici serias contumelias, sed infectionem et irrisiōnem, magno cum clamore fieri solitam. Audi et *LACTANTIUM* similiter loquentem *Lib. VII, 12, 31. Quas sententia deliri hominis, quoniam ridicula et mino dignior, quam schola, fuit, ne refelli quidem serio debuit.* HEVM.

12 vt primum potuisse fingi] Frustra plane *W*OWERS substituit vt primum potuit fingi: vt iam olim obseruauimus in *Leſſ. Tullianis*. Similis

potuisse fingi, ita posse denuo reformari?
 13 nihil esse post obitum, et ante ortum nihil fuisse; sicut de nihilo nasci licuit, ita de nihilo licere reparari? Porro difficilius, 9 est id, quod non sit, incipere, quam, id quod fuerit, iterare. Tu perire et Deo credis,

milis infinitius est modo in præcedentibus: *Quis ignorat coelum ita, ut coepisse, desinere: pro coeperit.* Cap. XXXIII. *Ita prius eos deseruisse comprehendens, quam esse desertos: id est, quam deserti sint.* OROSIVS III, 2. *quicumque nescit, hosce populos ita nunc in theatri consensescere, sicut tunc in castris tabuisse.* Vide Lib. V, 1. et alibi passim. WOPK.

13 *Nihil esse post obitum — fuisse*] Haec verba elicit HEVMANNVS, ut scilicet auctorem errore liberet, quem errasse DUPINVS in bibliotheca sua Ecclesiastica criminatur, animas statuentem simul cum corpore morituras. Quæ si vera est via vindicandi Patres ab errandi laque, spes est fore, ut proxime Patres ab omni

errore immunes commodeant. *Minucium* de corpore solo loqui manifestum est. Hoc Deus primum finxit et denuo reformabit. De nihilo natum esse, quid est aliud, quam ante ortum nihil fuisse? Et, de nihilo post mortem reparari, quid est aliud, quam nihil esse post mortem? Hic equidem nihil erroris deprehendo. Loquitur eodem modo, quo noster, TERTULLIANVS *Apolog. Cap. XLVIII. Recogita, quid fueris, antequam esses, utique nihil; meminisses enim, si quid fuisses. Qui ergo nihil fueras, priusquam esses; idem nihil factus, cum esse desieris. Cur non posses esse rursus de nihilo eisdem ipsius auctoris voluntate, qui te voluit esse ex nihilo etc. L.*

credis, si quid oculis nostris hebetibus sub-
 10 trahitur? ¹⁴ Corpus omne, siue arefcit in
 puluerem, siue in humorem foluitur, vel
 in cinerem comprimitur, vel in nidorem
 tenuatur, subducitur nobis: fed Deo, ele-
 11 mentorum ¹⁵ custodi, referuatur. Nec, vt
 creditis, vllum damnum fepturae time-
 mus, fed veterem et meliorem confuetudi-
 12 nem humandi frequentamus. Vide adeo,
 quam in folatium noſtri reſurrectionem fu-
 turam omnis natura meditetur? ¹⁶ ſol de-
 mergit et naſcitur; aſtra labuntur et
 redeunt: flores occidunt et reuiuifcunt:
 poſt ſenium arbuſta frondeſcunt, ſemina
 non niſi corrupta reuiſcunt: ita corpus
¹⁷ in ſaeculo, vt arbores ¹⁸ in hiberno, oc-
 13 cultant virorem ¹⁹ ariditate mentita. Quid
 feſtinas,

¹⁴ *corpus omne*] Re-
 ſcribere geſtit *corpus*
omnino WOPKENIVS
 in *Leſt. Tull. Lib. I. Cap.*
XL. p. 65. Sed ego qui-
 dem ei non ſubſcribo.
 HEVM.

¹⁵ *custodi*] Hoc eſt ex
 emendatione WOWERI.
 Heraldus procul dubio
 ex MS. edidit *cuſto-*
dia. L.

¹⁶ *ſol demergit*] Le-
 go: *ſol ſe mergit.* HEVM.

¹⁷ *in ſaeculo*] Facile
 mihi credes, opinor, re-
 ſcribendum eſſe in *ſepul-*
cro. HEVM.

¹⁸ *in hiberno*] ſcili-
 cet *tempore.* Plene CAE-
 SAR de *bello Alex. Cap.*
XLIII. hyberno tempore
anni. HEVMANNVS
 ſcribere mauult vt *arbo-*
res hibernae.

¹⁹ *ariditate mentita*]
 Ariditas arborum in hie-
 me non eſt vera, fed
 tantum

festinas, vt cruda adhuc hieme reuiuifcat et redeat? expectandum nobis etiam corporis ver est. Nec ignoro, plerosque, ¹⁴ conscientia meritorum, nihil se esse post mortem, magis optare, quam credere: malunt enim exstingui penitus, quam ad supplicia reparari. quorum error augetur; et in saeculo libertate remissa, et Dei patientia maxima: cuius ²⁰ quanto iudicium tardum, tanto magis iustum est.

Et tamen admonentur ¹ hominum doctis XXXV. ² formorum libris, et carminibus poetarum, illius ignei fluminis, et ³ de Stygia palude saepius

tantum mentita, quia vi-
ror non penitus abest,
sed tantum occultatur.
Plene ita: *Vt arbores
in hiberno occultant vi-
rorem ariditate mentita:
ita corpus in sepulchro
occultat vitam, mortali-
tate mentita.* HEVMAN-
NVS credit scripsisse Mi-
nucium: *Ita corpus in
sepulchro, vt arbores hi-
bernae, occultatur, vi-
rore ariditatem secu-
turo.* L.

²⁰ quanto iudicium
tardum] Hic magis sub-
intelligendum, non, in-
uito auctore, cum HEV-
MANNO, rescribendum,
TACITVS: *Annal. Lib.*

III. Cap. 46. *quanto pe-
cunia dices et voluptati-
bus opulentos, tanto ma-
gis imbelles Aeduos evin-
cite.* L.

¹ hominum] In MS.
homines. Et tunc sup-
plendum est virorum. L.

² de Stygia palude]

Per explanandi formam
vfitatissimam igneum fla-
men postea describit ra-
tione cum ortus ipsius,
tum figurae. Non vi-
deo sane, cur cum DA-
VISIO trigam istam ver-
borum pro emblemate
notarii haberemus, ma-
gis quam sequentem *saepius
ambientis ardoris.*

WONG.

² saepius ambientis ardoris, quae cruciatibus aeternis ⁴ praeparata, et daemonum ⁵ indiciis, et de oraculis prophetarum ² cognita tradiderunt. Et ideo apud eos etiam ipse rex Iuppiter per ⁷ torrentes ripas, et atram voraginem iurat religiose: destinata enim sibi cum suis cultoribus poenam, praescius, perhorrescit; nec tormentis aut modus ullus, aut terminus. ³ Illic sapiens ignis membra vrit et reficit; carpit et nutrit, sicut ignes fulminum corpora tangunt, nec absument: sicut ⁸ ignes Aetnae,

³ *saepius ambientis*] *Scriptis* videtur *semper* *erumpentis*. CICERO *Lib. VI. in Verrem Cap. 48.* ait *ex Aetnae vertice ignes erumpere*. HEVM.

⁴ *praeparata*] Subaudi *esse*. HEVM.

⁵ *indiciis*] Ed. Rom. *indiciis*.

⁶ *cognita tradiderunt*] Hoc est: homines doctissimi et poetae cognouerunt daemonum indiciis et de oraculis prophetarum haec cruciatibus aeternis esse praeparata, et tradiderunt.

⁷ *torrentes ripas*] hoc est *ardentes*. VIRGILIUS *Aen. IX, 104. Dixerat: idque ratum Stygii per flumina fratris, per pi-*

ce torrentes, atraque voragine ripas annuit. L. 8 ignes Aetnae] In

MS. *hennei montis et Iesui montis. quae sunt*

corrupta et intricata superuacuis interpretamentis. RIGALT. Nemo dubitet potuisse auctorem

scribere: *Ignes Aetnae montis et Vesunii montis,*

et saepe, licet notissima sit, natura alicuius rei, tamen addi hanc ipsam

et nihilo minus exprimi. Sed inuenustior omnino est haec repetitio et

proprus male cogitans de profectibus legentium. Miror nihil ad haec nota-

uisse HERALDVM, quum mediam quandam

viam eligens ederet

Aetnae

Aetnae, et Vesuvii montis, et ardentium
vbique terrarum flagrant, nec erogantur:
ita poenale illud incendium non damnis ar-
dentium pascitur, sed, inexesa corporum
laceratione, nutritur. Eos autem merito⁴
torqueri, qui Deum nesciunt, vt impios,
vt iniustos; nisi profanus, nemo deliberat:
quum parentem omnium, et omnium do-
minum non minoris sceleris sit ignorare,
quam laedere. ⁹ Et quamquam imperitia⁵

P 2

Dei

*Aetnae et Vesuvii mon-
tis.* Caeterum ita bis
cum existet hoc substan-
tium in MS. libro, ap-
paret, loco motum esse,
et Minucium scripsisse
*Aetnae montis et montis
Vesuvii.* Sic enim solet,
vt mox *Parentem omni-
um et omnium dominum.*
Cap. V. *Coelum ipsum,
et ipsa sidera.* Et ali-
quoties. antea. GRO-
NOVIVS.

⁹ *Et quamquam]* Ni-
hil morbo in loco sano.
Caecilius Cap. XI, 4.
concoquere non poterat
*Christianos sibi mortuis
perpetuam vitam pollice-
ri, idque vt iustis. Ce-
teris, vt iniustis, poe-
nam sempiternam.* Ad
haec respondet Octavius,
1) gentes poenas sem-

piternas mereri, *qua
gentes*, quia impericia
Dei sufficit ad poenam,
si vel maxime vita, cae-
tera honesta, instituatur,
Christianos vero dignos
reddi vita beata, *qua
Christianos*, quia notitia
Dei, si vel maxime vita
non fit absque noxa, pro-
fit ad veniam. 2) Gen-
tes etiam poenas sempi-
ternas mereri, *qua scele-
ratas*, Christianos vero
vitam aeternam, quia
gentibus multo meliores.
MEVRSIVS emendat:
*Et quamquam, vt impe-
ritia Dei s. a. p. notitia
profit ad veniam.* HEV-
MANNVS vero: *Et ut*
(hoc est, si vel maxime)
*imperitia Dei sufficiat ad
veniam, notitia profit ad
poenam; tamen* et illu-
strat

Dei sufficiat ad poenam, ita vt notitia proficit ad veniam; tamen, si vobiscum Christiani comparemur,¹⁰ quamuis in nonnullis disciplina nostra minor est, multo tamen vobis meliores deprehendemur. Vos enim adulteria prohibetis, et facitis; nos vxoribus nostris solummodo "viri nascimur:

strat ex *Lucae* XII, 47. Sed, qui dixerit *prodesse ad poenam*, scio neminem. L.

IO *quamuis in nonnullis*] Id est, quamuis nostrorum nonnulli disciplinam nostram minus curiose obseruant. HERALDVS. Lego: *disciplina iusto minor est*. Pertinet huc TERTVLIANI illud *Apolog.* Cap. 46. *Sed dicet aliquis etiam de nostris excedere quosdam a regula disciplinae*. HEVM.

II *virī nascimur*] Recte hoc verbum tuentur DAVISIVS et IAC. GRONOVIVS aduersus MEVRSIVM, (credo voluisse scribere *Woverium*) qui *noscimur* rescribere gestiebat. Nuper tamen ARNTZENIVS ad *Plinii Panegyricum* et quidem ad *Cap.*

VI. p. 34. ducem secutus PRICAEVM, rescribendum contendebat *noscimur*. Censet nimirum, si *nascimur* scripsisset *Minucius*, sequi, eum negasse peccatum originis, credidisseque, nos iam Christianos fuisse, cum egredemur ex vtero materno. De hoc iudicio iudicet, qui volet. Ego quidem tam oculatus non sum, vt vim huius argumenti perspiciam. Omnino *nascimur* scripsisse *Minucium*, doceat, quem ille tam frequenter imitatur, TERTVLLIANVS, ita in *Apolog.* (ap. 46. scribens: *Christianus uxori suae solus masculus nascitur*. HEVM. Producit haec verba *Pricaeus* ad *Lucae* I, 34 vbi quum Maria visurpat verbum *γεννησεν*, iudicauit, de eadem ferme re

mur: vos scelera admissa punitis; apud nos et cogitare, peccare est: vos conscios timetis; nos etiam conscientiam solam, sine qua esse non possumus. Denique de vestro numero carcer exaequatur: Christianus ibi nullus, nisi aut reus suae religionis, ¹² aut profugus. Nec de fato quisquam aut sola-XXXVI. tium captet, aut excuset euentum. ¹ Sint

P 3

fortis

re agentem *Minucium* debuisse scribere *nosci-mur*, prout sane securus allegat. Nequaquam probabiliter. Alludit enim Octavius ad 1. *Timoth.* 3, 2. *μιάς γυναικὸς ἀνδρα.* GRONOV.

¹² aut profugus] *Profugus h. l.* non dicitur is, qui a sacris profanis ad Christiana transgreditur, ita enim omnes quodammodo Christiani dici possent *profugi*, quia, antequam verae religioni nomen profiterentur, fuerunt profani; sed intelliguntur *ἀποστάται*, qui, iugi a Christo impositi, impatientes, in peccata superiora relapsi sunt, eo-que ipso Christiani esse defierunt. L.

¹ Sint fortis fortu-nae] MS. Sit fortis.

Quod quum sensu careat, non dubitavi loco singularis pluralem *sint* reponere. *Sunt* scilicet *fortunae* opus *fortis*. PHIL. de creatione Principis: *Sors ad felicitatem, non ad virtutem attinet. Fortunae et dignitas non iudicantur, quia sunt fortis; mens et actus hominis iudicantur, quia sunt libera.* GRONOVIVS vult: *Sint sortēs Fortunae.* MEVRSIVS: *Fortis Fortunae*, quod *Fors* *Fortuna* alia erat a *Fortuna*, aedemque habebat trans Tyberim colebaturque ab iis, qui sine arte aliqua vitam tolerabant. OVZELIVS: *Euentum. sit fortis Fortunae*, quia unicuique suam Fortunam ex Astrologia iudiciaria assignabant, quae dicebatur *Sors*

- fortis fortunae, mens tamen libera est: et ideo actus hominis, non dignitas iudicatur.
- 2 Quid enim aliud est fatum, quam quod de vnoquoque nostrum Deus fatus est? qui quum possit praescire ² materiam; pro meritis et qualitatibus singulorum etiam fata,
- 3 determinat. Ita in nobis non ³ genitura plectitur, sed ingenii natura punitur, ac de fato fatis, vel si pauca pro tempore, disputaturi alias et ⁴ vberius et plenius.
- 4 Ceterum, quod plerique pauperes dicimur, non est infamia nostra, sed gloria: animus enim, vt luxu soluitur, ita frugalitate firmatur. et tamen, ⁵ qui potest pauper esse, qui non eget, qui non inhiat alieno, qui Deo diues

Sors Fortunae. HEVMANNVS: *Sit sors fortunae*, h. e. Concedo fortem esse opus fortunae, ac huic deberi, quod aliis illustri loco et in magnis opibus natus est, alius humilis et pauper. L.

² *materiam*] Satis perspicuum est, scribi oportere *futura*. HEVM,

³ *genitura*] qua quis est, vel nobilis vel ignobilis; diues vel pauper, cetera, L.

⁴ *vberius et plenius*] In MS. scriptum est *uuerius*, pro *vberius*. vt Cap. XXI, 14. *veribus* pro *vberibus*. RIGALT. Vide notata ad Cap. XIX, 2. *proximius et verius*. L. Licuit Minucio vel Octavio sic agere in hac parte, quum eos ita suspensos abegisset *Caecilias*. Cap. XI: *Multa ad hoc suppetunt, ni festinet Oratio*. GRONOV.

⁵ *qui potest*] Pro *quomodo potest*. Romana editio male; *quis potest*, HEVM,

diues est? magis pauper ille est, qui, quum multa habeat, plura desiderat. Dicam, tandem, quemadmodum sentio: nemo tam pauper potest esse, quam natus est. Aues sine patrimonio viuunt, * et in diem ⁶ pecua pascuntur: et haec nobis tamen nata sunt: ⁷ quae omnia, si non concupiscimus, possidemus. Igitur vt qui viam terit, eo ⁶ felicior, quo leuior, incedit: ita beator in hoc itinere viuendi, qui paupertate se subleuat, non, sub diuitiarum onere, fupspirat. Et tamen facultates, si vtilis puta-⁷

P 4

remus,

* Et in deum pascua pascuntur] Corrigo in diem pascua p. Pascua foeminino genere vsurpari non insolens isto aeuo. Glossae: Pascua Νομή, Νομαί. Arnobius ad Psalm. 22. Perfectionum ergo ista vox est, quam ecclesia de Domini passione suscepit. In loco pascua collocata, super aquam refectionis educata. Item in Psalm. 106. statuens eis pastores et pascuas. MEYRS.

Iumenta, pecua, subiugales bestias.

HERALD.

⁷ quae omnia] Recte rescriptit PERIZONIVS: qui omnia. Videtur Minucius ob oculos habuisse illud Pauli 2. Cor. VI, 10: tanquam nihil habentes, et (tamen) omnia possidentes. HEVMANN. Energia haec in tot quae omnia non oportet mutari: tanquam esset aliquis, qui diceret nobis: vestra sunt haec cuncta, quae videtis; qua formula vtitur Apuleius lib. II. Miles. GRONOV.

⁶ pecua pascuntur] MS. pascua pascuntur. Scriptum existimo, pecua, id est, pecora. Prudentius in agone Romani:

remus, a Deo posceremus, vtique indulgere posset aliquantum, cuius est totum. sed nos contemnere malumus opes, quam continere: innocentiam magis cupimus, magis patientiam flagitamus: malumus nos
 8 bonos esse, quam prodigos: et, quod corporis⁸ humana vitia sentimus, et patimur, non est poena: militia est. Fortitudo enim infirmitatibus roboratur, et calamitas saepius disciplina virtutis est. vires denique et mentis et corporis sine laboris exercitatione torpescunt: omnes adeo vestri viri fortes, quos in exemplum praedicatis,
 9 aerumnis suis incluti floruerunt, Itaque et nobis Deus⁹ nec non potest subuenire, nec despicit: quum sit et omnium rector et amator suorum: sed¹⁰ in aduersis vnumquemque explorat et examinat: ingenium fingit

8 *humana vitia*] Incommoda, quae corpori accidunt, quatenus humanum est. Malim tamen corporis humani vitia. DAVIS.

9 *nec non potest subuenire*] Res ipsa loquitur, scripisse Minucium: nec non prospicit. HEVM. Ego vero legendum puto: et nobis Deus potest non subuenire, nec despicit. Ierem. XIV, 8. O

Israelitarum spes et servator aduerso tempore, cur sis, quasi peregrinus in terra? quasque diuertens ad pernoctandum viator? Cur sis, quasi vir somniculosus, quasi defendere non valens miles? L.

10 *in aduersis*] Dele in, quod aequè hic abesse debet, ac a sequenti periculis abest. HEVM.

singulorum periculis pensitat: usque ad extremam mortem, ¹¹ voluntatem hominis sciscitatur, ¹² nihil sibi posse perire securus. Itaque ut aurum ignibus, sic nos discrimini-
bus arguimur. Quam pulchrum specta-
culum Deo, quum Christianus, cum dolore, con-
greditur, quum, aduersum mi-
nas et supplicia et tormenta, componitur?
quum, strepitum mortis et horrorem car-
nificis, ¹ irridens, insultat? quum, liber-

P 5 tatem

II voluntatem] Quod ut faciat Deus, supplice voce orat Dauides *Psalms*. CXXXIX, 23. Supra dixerat *ingenium* singulorum pensitat; nunc addit: *voluntatem* sciscitatur. HEYMANNVS describit *virtutem*, quae etiam est voluntatis et spontaneae electionis.

12. Nihil sibi posse perire, securus] Hoc est, sciens eos, qui veri sunt Christiani, nulla calamitate, nullis tormentis, victum iri, ut a se (Deo) desciscant. HEYM.

I irridens, insultat?] MS. *irripiens inculcat*, unde GELENIVS emendauit *irridens inculcat*. Quo sensu hoc verbum

adfuit *Cap. XXIV, 1, rodunt, inculcant, infident*. RIGALTIVS tamen, alique recentiores, maluerunt: *irridens insultat*, quod notius et probatius est. IAC. GRONOVIVS vero hanc exculpit lectionem *implens inculcat*, h. e. In strepitu feralium instrumentorum et horrore carnificis implendo ac satiendo occupatus et districtus etiam *inculcat*; quam sententiam vigilantis somnium non immerito dixit HEYMANNVS, qui tamen, cum legit *exultat*, me non habet adsentientem. Nam in exemplari, teste RIGALTIO, est *stultat*. Romana vero editio *insultat* aperte exhibet. Quid sit insultare strepitum mortis

tatem suam, aduersus reges et principes,
² erigit? soli Deo, cuius est, cedit? quum,
 triumphator et victor, ipsi, qui, aduersum
 se, sententiam dixit, insultat? vicit enim,
² qui, quod contendit, obtinuit. Quis non
 miles, sub oculis imperatoris, audacius pe-
 riculum prouocet? nemo enim praemium
 percipit ante experimentum: et imperator
 tamen, quod non habet, non dat: non
 potest propagare vitam; potest honestare
 militiam. at enim Dei miles nec in dolore
 deseritur, neque morte finitur. Sic Christianus
 miser videri potest; non potest inue-
³ niri. Vos ipsi calamitosos viros fertis ad
 coelum, ³ Mucium Scaeuolam, qui, quum
 errasset ⁴ in regem, periisset in hostibus,
 nisi dexteram perdidisset. Et quot ex no-
 stris non dexteram solum, sed totum cor-
 pus ⁵ vri, cremari, sine vllis eiulatibus,
 pertu-

mortis et horrorem car-
 nificis, docet PRVDEN-
 TIVS cum aliis locis
 multis, tum *Peristeph.* II,
 313 *sequ.* et 397-409.

2 erigit] Imitatur FLO-
 RVM Lib. I, 21. qui li-
 bertatem a dominis in
 ipsos erexerant. FIRMI-
 CVS Error. Prof. Rel. p.
 6. et tunc, erecta sermo-
 nis libertate proclamat.
 WOPK.

3 Mucium Scaeuolam]
 Lege ut Mucium. HEVM.
 Ego vero excidisse ali-
 quot verba anguror, ex se-
 quenti paragrapho sup-
 plenda: Vos ipsi calami-
 tosos viros fertis ad coe-
 lum, Regulum, Aquilium,
 Mucium Scaeuolam, qui
 etc. L.

4 in regem] Scribo in
 rege. HEVM.

5 vri, cremari] Mo-
 tum est vri suo loco,
 quod

pertulerunt, quum dimitti praesertim haberent in sua potestate? Viros cum Mucio,⁴ vel cum Aquilio, aut Regulo comparo? Pueri et mulierculae nostrae cruces et tormenta, feras, et omnes suppliciorum terribulas, ⁶ inspirata patientia doloris, illudunt. Nec intelligitis, o miseri, neminem esse, qui, aut sine ratione, velit poenam subire, aut tormenta, sine Deo, possit sustinere. Nisi forte vos decipit, quod,⁶ Deum nescientes, diuitiis adfluant, honoribus floreat, polleant potestatibus. Miseri! in hoc altius tolluntur, vt decidant altius. Hi enim, vt victimae, ad supplicium saginantur: vt hostiae, ad poenam, coronantur. In hoc adeo quidam imperiis⁷ ac dominationibus eriguntur, ⁷ vt (ingenium

quod ita repono: *Non dexteram solum vri, sed totum corpus cremari.*
HEVM.

6 *inspirata*] Sic est in MS. Et quamvis HERALDVS ex *Lactantio* V, 13, 12. defendit, tamen *insperata patientia* praefendum esse, nullus dubito. Nam locus quidem *Lactantii* longe diuersus est a nostro. Illic *inspirata patientia* requiritur, quia maior La-

tronum; hic vero *insperata*, quia talem patientiam de pueris et mulierculis nemo ne quidem sperasset.

⁷ *vt (ingenium eorum)*] Hic locus mihi semper desperatus est visus, quem sic satis commode, nescio an etiam feliciter, restituo. Semper sibi opponuntur duo contraria: *tolluntur* et *decidunt*; *saginantur* et *supplicia patiuntur*; *coronantur* et *maclantur*.

nium eorum) perditae mentes licentiae potestates libere nundinentur. absque enim notitia Dei, quae potest esse solida felicitas, quum

maſtantur; eriguntur et deprimuntur. In MS. ſt: *ut ingenium eorum perditae mentis licentiae potestatis libere nundinentur.* quae verba nullum plane ſenſum fundunt. Eiicio *ingenium eorum*, quod iam vidit HEVMANNVS; *mentis* vero explico per nominativum pluralem et *potestatis* per accusativum. *Mentes perditae licentiae* ſunt *militēs praetoriani*, qui *potestates* ſive Imperia et magistratus *libere nundinabantur*. Hoc vero, niſi ſublato antecellente, facere non poterant. Illuſtre huius rei exemplum extitit, poſt Pertinacem, violenta morte, a militibus, ſublatum. quod reſpexiſſe Minucium, qui, DAN. HEINSIO teſte ad *Senecae Herculem Oetaeum*, his tempo ribus vixit, quis dubitabit? Profero locum HERODIANI eade re, qui extat *Lib. II. Cap. 6.* οἱ δὲ στρατιῶται

ἀναγαγόντες τὰς εὐφρονατάς τε αὐτῶν ἐπὶ τὸ τεῖχος προσεκήρυττον ὅτιον τὴν βασιλείαν τῷ τε πλείον ἀγύριον δώσουσι ἔγχειν ὑπὸ χεῖρὸς τὴν ἀρχὴν, καὶ διὰ τῶν ὀπλῶν αὐτὸν ἀνάξειν αὐδῶς εἰς τὴν βασιλείαν αὐτῶν — Τότε δὲ καὶ πρῶτον ὑποδιέφθαρῃ τὰ τῶν στρατιωτῶν ἡδονὴ καὶ χρημάτων ἐδιδάχθησαν ἀπληστον καὶ ἀρχαὶν ἐπιθυμίαν, καταφρονήσαντες τῆς πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐδῶς. — τὸ γὰρ μὴ τὴν ἔτιως ἀπρεπῶς ἐπὶ χρημασι κηρυχθεῖσαν καὶ πραδεῖσαν ἀρχὴν ἐναντιὸν καλυπνύοντα, ἀρχηγὸν καὶ αἴτιον ἀπρεπείας καὶ ἀπειθῆς καταστάσεως καὶ ἐς τὰ ἐπιόντα ἐγένετο αἰεὶ, τῆς φιλοχρηματίας αὐτῆς, καὶ τῆς τῶν ἀρχόντων καταφρονήσεως μέχρις αἵματος αὐξηθείσης. HEVMANNVS locum ita emendat: *Ut eorum perditae mentes licentiae potestatis, ſeuere vindicentur. L.*

*quum mors sit? somnio similis: antequam
tenetur, elabitur. *Rex es? tam times, 8
quam timeris: et quamlibet sis multo comi-
tatu stipatus, ad periculum tamen solus es.
Diues es? sed fortunæ male creditur, et 9
magno viatico breue vitæ iter non instrui-
tur, sed oneratur. Fascibus et purpuris 10
gloriaris? vanus error hominis, et inanis
cultus dignitatis, fulgere purpura, mente
forlescere. Nobilitate generosus es? pa-
rentes tuos laudas? omnes. 10 tamen pari
forte nascimur: sola virtute distinguimur.
Nos igitur, qui, moribus et pudore, cen- 11
semur, merito, malis voluptatibus et
pompis vestris et spectaculis, abstinemus:
quorum et de sacris originem nouimus, et
noxia blandimenta damnamus. Nam in 12
ludis

8 *quum mors sit?*] Ita vitias, honores, potestates,
interpunxi hunc locum aliquem decipiant, or-
iam dudum. Et nunc dine nunc euincit auctor.
video eandem etiam De potestatibus loquitur
WOPKENIO placuisse hæc §. 8: *Rex es?* De
interpunctionem, neque divitiis sequente §. 9.
miror HEVMANNVM *Diues es?* De honoribus
non subscripsisse, maluit §. 10. *Fascibus et pur-*
enim rescribere: *Quæ paris gloriaris?* L.
non sit somnio similis, et,
antequam tenetur, ela-
batur. L.

9 *Rex es?*] non esse, 10 tamen] Non sub-
cur tria illa, de quibus scribo Cl. HEVMANNO
supra §. 6. dixerat, di- enim rescribenti. Valet
enim sed, quod §. 9. in
eadem structura oratio-
nis adfuit. L.

ludis curulibus, quis non horreat populi
 " in se rixantis insaniam? in gladiatoriiis,
 homicidii disciplinam? in scenicis etiam
¹² non minor furor; et turpitudine prolixior.
 nunc enim mimus vel exponit adulteria,
 vel monstrat. nunc eneruis ¹³ histrio amo-
¹³ rem dum fingit, infligit. Idem deos ve-
 stros, ¹⁴ induendo stupra, fuspiria, odia,
 dede-

¹¹ in se] Lege inter *cesserat, de spectaculo re-*
se. HEVM. vel potius *fertur impudica. Adhuc*
 ita interpretare. L. *deinde morum quanta la-*

¹² non minor furor; *menta, quae probrorum fo-*
et turpitudine] MS. Reg. tiorum, histrionicis ge-
furore. fortasse, non *sibus inquinari? CEL-*
minor furor est, turpitudine LAR. Lactant. VI, 20.
prolixior. HERALD. In *Histrionum impudicissimi*
exemplari legitur furo- *motus, quid aliud, nisi*
re. Quod minime sper- *libidines docent et infli-*
 nendum est. etsi in eo- *gunt.* ELMENH. Infi-
 dem MS. saepe coalescant *gne vero acumen Ano-*
 huiusmodi syllabae. *nymy Parisiensis, insigit*
furor turpitudine, pro fu- *rescribentis. Argute vi-*
ror et turpitudine. RIGALT. *delicet Minucius amo-*

¹³ histrio amorem dum *rem ait simul fingi, si-*
fingit, infligit] Cypria- *mul figi atque insigi.*
 nus libro de gratia pag. *HEVM.*

6. (Comelin. epist. II. ¹⁴ induendo stupra]
 cap. III.) *Adulterium di-* HEVMANNVS rescribit
scitur, dum videtur: et *inducendo, quod verbum*
lenocinante ad vitia pu- *est theatri proprium, id*
blicae auctoritatis malo, *quod vel e Lexico Fabri*
quae pudica fortasse ad *cognosci licet. Sed ex*
spectaculum matrona pro- *illo libro simul cognosco*
 signi-

dedecorat. Idem, simulatis doloribus, lacrymas vestras, vanis gestibus et nutibus, prouocat. Sic homicidium ¹⁵ in vero flagitatis, in mendacio fletis. Quod vero, XXXVIII sacrificiorum reliquias, et pocula delibata, contemnimus; non, confessio timoris, est, sed, verae libertatis, adsertio. Nam et si ² omne quod nascitur, vt ¹ inuiolabile Dei munus, nullo opere corrumpitur: abstinemus tamen, ² ne quis existimet aut daemoniis,

significationes horum verborum promiscue usurpari. Et quemadmodum dici solet, *adulationem, diuersa, formam mortalem, mores pudicos, personam alicuius* etc. induere; eodem modo licet diis induere stupra, suspiria, odia. L.

¹⁵ in vero — in mendacio] Hoc est, in spectaculis gladiatorius postulatis, vt alter alterum transfigat: at, cum in scena sit homicidium simulatum, lacrimas effunditis. Similis locus *Laetantii* V, 20, 12. lectu dignissimus. HEVM.

¹ inuiolabile Dei munus] Hoc est, donum humano generi a Deo

datum, quod non possunt homines violare, (id est, efficere, vt id tangere, vel comedere, nefas sit,) cum id conuertunt in victimam, daemonibus dicatam. Ob oculos habet Noster sententiam, quam Apostolus dixit *1 Cor. X, 25. seq.* et *VIII, 7. seq.* et *Rom. XIV, 14. sequ.* vbi docet, quocunque cibo Christianis licere vesci, etiam idolothytis, ita tamen, vt, si frater adsit, qui de libertate hac dubitet, iis pro tempore abstineatur. HEVM.

² ne quis existimet] Supplendum nos non, cum HEVMANNO, textui inferendum.

niis, quibus libatum est, ³cedere, aut no-
³strae religionis pudere. Quis autem ille,
 qui dubitat vernis indulgere nos floribus,
 quum ⁴capiamus et rosam veris et lilium,
 et quidquid aliud in floribus blandi coloris
 et odoris est? ⁵his enim et sparsis utimur
 mollibus ac solutis, et fertis colla comple-
⁴ctimur. Sane, quod caput non corona-
 mus, ignoscite. ⁶Auram boni floris na-
 ribus

³cedere] *Lego credere. Sic Cap. XL, 2. credere Deo. Ac ita iam correxerat hunc locum MEVSIVS. Credere est formula Christianorum. Deo credere dicuntur Christiani, daemoniis credere idololatrae. HEVM. Olim putabam legendum edere, vt Paulus I. Cor. X, 20. Daemones non daemoniis sacrificat. Iam vero lectionem vulgatam video retinendam. Libertatis enim est non cedere; Christiani, soli Deo cedere. Cap. XXXVII, I. L.*

⁴capiamus] *STEWCHIVS ad Apuleii Metam. Lib. X. p. 382. rescribit carpamus. Refert id DAVISIVS, sed non probat. Ego vero STEW.*

affentior. VIRGILIUS Georg. IV, 134. Vere rosam, atque autumnos carpere poma. Ac hic ipse locus obuersatus fuisse videtur menti Minucii. HEVM.

⁵his et sparsis utimur et fertis] *Christiani utebantur floribus sparsis, fertis, solutis, in usum simplicem: eo autem usu et modo, qui in sacris gentilium erat, diligentissime abstinebant. CELLAR. Apuleius lib. 4. Metam. flores ferti ac soluti. I, 10. p. 406. iactis floribus fertis ac solutis. Tertullianus de Corona militis cap. 5. Flores et inserti et innexi, et liberi et soluti. ELMENH.*

⁶auram boni floris] *TERTULLIANVS de Corona*

ribus ducere, non occipitio capillisue sole-
mus haurire. ⁷ Nec mortuos coronamus. ⁵
Ego vos in hoc magis miror, ⁸ quemad-
modum

*Corona Cap. 5. In ca-
pite quis sapor floris?
Tam contra naturam
est, florem capite secta-
ri, quam cibum aure,
sonum nare. Et in
Apol. Cap. 42. Nos co-
ronam naribus nouimus.
Viderint, qui per capil-
lum odorantur. HEVM.*

⁷ Nec mortuos coro-
namus] Leges XII. Ta-
bularum prohibent lon-
gas coronas in funeri-
bus, apud Ciceronem de
Legib. lib. II. cap. XXIV.
ergo videntur alias per-
misisse. Tertullianus de
Corona cap. X. *Quid
tam dignum idolo, quam
quod et mortuo? nam et
mortuorum est ita coro-
nari, quoniam et ipsi
idola statim fiunt et ha-
bitu et cultu consecratio-
nis.* Hanc propter cauf-
sam abstinebant prisci
Christiani coronarum usu
in funeribus: flores post-
ea sepulcris iniecisse, su-
pra ad cap. XII. sect. 6. no-
tauimus. CELLARIUS.

⁸ quemadmodum tri-
buatis exanimi, aut non

*sentienti facem, aut non
sentienti coronam]* Sic
MS. at GELENIVS edi-
dit *exanimi aut sentienti
facem.* IO. VERO MEYER-
SIVS legendum conie-
cit *exanimi, aut non sen-
tienti, ut sentienti, coro-
nam.* At DES. HERALDVS
emendat *exanimi, ut non
sentienti facem, ut sentien-
ti coronam.* Denique CL.
SALMASIVS *Exercit.
Plin. pag. 963. ed. Pa-
ris.* scribendum pronun-
ciat, *tribuatis aut sen-
tienti facem, aut non
sentienti coronam.* At
vero omnes a scopo ab-
errarunt. Deleta parti-
cula negante corrigen-
dum *exanimi aut non
sentienti facem* (fax e-
nim nullum vsum nisi
videnti atque ita sen-
tienti praeſtat) aut *sen-
tienti coronam;* ratio-
nem subiicit ipse *Mmu-
cius, cum et beatus non
egeat, et miser non gau-
deat floribus.* Cui igitur
bono mortuis, licet
sentientibus, apponuntur?

DAVIS: Gutherus lib. III.

Q

de

modum tribuatis exanimi, aut, sentienti, facem, aut, non sentienti, coronam; quum et beatus non egeat, et miser non gaudeat floribus. ⁹ At enim nos exsequias adornamus

de iure manium, salva veterum codicum fide, scriptum existimat: *aut non sentienti facem, aut non sentienti coronam*. GRONOVIVS lectioni MS. inficiens, eam ita explicat: *aut non sentienti ad tenebras pellendas facem, aut non sentienti ad dulcem afflatum aut odorem coronam*. GRUNERVS hanc auctoris sententiam esse ait: *Ego vos in hoc*, quod nimirum mortuos coronatis, *magis miror, quemadmodum tribuatis id exanimi* (quem necesse est, *aut facem sentire, qua cremare soletis; aut non sentire coronam, qua honestare putatis*;) *quum mortuus, si beatus sit, non egeat; si miser, non gaudeat floribus*. Equidem huius loci hunc esse sensum semper credidi: Non mirum est mortuos a nobis non coronari, quia, eos non sentire, scimus. At vos, exanimem cur coronatis? Fortasse quia sentit? Cur ergo facem sentienti subiicitis? At non sentit mortuus. Ergo non coronandus. Estque Dilemma, cuiusmodi *Caelius* supra *Cap. XI, 3*, attulerat, et ita formari debet: *Exanimis aut sentit, aut non sentit: Si sentit, cur illi facem subiicitis; si non sentit, cur coronam tribuitis?* L. ⁹ *At enim nos exsequias adornamus*] Ita Heraldus ex regio MS. et Meursius. Vulgo *adoramus*, quod interpretantur *facimus*, quia Festus dixerit: *Adorare apud antiquos significabat Agere*. Sed nec ille exemplis probavit, neque, si probasset, certum inde foret, Minucium ἀρχαίως, quam cum Latinis suae et superioris aetatis, quanta notum est, loqui maluisse. CELLAR.

mus eadem tranquillitate, quā vivimus. nec adnectimus arefcentem coronam, sed a Deo aeternis floribus vividam sustinemus, qui et modesti, Dei nostri liberalitate, securi, ¹⁰ spem futurae felicitatis, fide praesentis eius maiestatis, animamur. Sic et beati resurgimus, et, futuri contemplatione, iam vivimus. Proinde Socrates, ⁷ scurra Atticus, viderit, nihil se scire confessus, testimonio licet fallacissimi daemone gloriofus: Arcefilas quoque et Carneades, et Pyrrho, et omnis Academicorum multitudo deliberet: Simonides etiam, in perpetuum, comperendinet. philosophorum supercilia contemnimus, quos, corruptores et adulteros, novimus et tyrannos, et semper, aduersus sua vitia, facundos. Nos, non habitu, sapientiam, sed mente, ⁸ praefерimus: non eloquimur magna, sed

Q 2

vivi-

IO *spem futurae felicitatis*] Hoc est, ad spem futurae felicitatis animamur securi, qui maiestatem eius praesentem credimus. Sic Claudianus III. *Rapt. v. 386: animare ad crimina.* Olim ita emendabam: *sustinemus, quiete: modesti, Dei nostri liberalitate; securi spe futurae felicitatis; animati, fide praesentis eius ma-*

iestatis. RIGALTIVS edidit: *sustinemus, quieti, modesti, Dei nostri liberalitate securi, spem futurae felicitatis fide praesentis eius maiestatis animamur.* HEYMANVS ita scriptum fuisse a Minucio scribit: *Qui de potestate Dei nostri et liberalitate securi ad spem futurae felicitatis fide praesentis eius maiestatis animamur.*

viuimus: gloriamur nos consequutos, quod illi, summa intentione, quaesierunt, nec inuenire potuerunt. Quid ingrati sumus? quid nobis inuidemus, si veritas diuinitatis, ¹¹ nostri temporis aetate, maturuit? Fruamur bono nostro, et recti sententiam ¹² temperemus: cohibeatur superstitio, impietas expietur, vera religio ¹³ referuetur.

Quum

II *nostri temporis aetate*] Locutio est bene Latina. PROPERTIVS *Lib. I. Eleg. IV, 7. Et quascunque tulit formosi temporis aetas. Vbi vide Ianum Broukhuisum.* SVLP. SEVERVS *Vit. B. Martini Cap. 20. Vt est nostrorum aetas temporum.* ARNOBIVS *Lib. II. pag. 58. Ante acti temporis decurrerit aeuitatem. E contra in temporibus aetatis suae dixit A. GELLIVS Lib. IX. Cap. 4. DAVIS. Recte illud, nostri temporis aetate, defendit Cl. Dauisus, sed, quod maturuit mutat in innotuerit, id dubito an praeter necessitatem faciat. Satis enim concinne reuelatio Euangelica, siue veritas diuinitatis maturuisse circa illa tempora dicitur, quatenus tum*

demum, non prius aut serius, apte in lucem mitti Deo visa fuerit. Sic res *maturefcere*, vel *matura fieri* dicitur, quae tempus sibi destinatum vel congruum iam pertingit. QVINTIL. *Epist. ad Tryphonem: nam ipse eos (libros) nondum opinabar satis maturuisse.* Conferatur CICERO *Caecilium. Or. I. Cap. 13. Omnium scelerum ac vteris furoris et audaciae maturitas in nostri consularis tempus erupit.* Metaphora ducta videtur de frugibus, suo se tempore exhibentibus. WORK.

¹² *temperemus*] Vt neque in superstitionem, qua quis omnia credit, neque in impietatem, qua quis nihil credit, degeneret. Et haec media via dicitur vera religio.

Quum Octavius perorasset, aliquamdiu XXXIX.
nos ad silentium stupefacti, ¹ intenti vultus
tenebamus: et, * quod ad me est, magni-
tudine admirationis ² euanui, quod ea,
quae facilius est sentire, quam dicere, et
argumentis, et exemplis, et lectionum au-

Q 3

ctori-

ligio. HEVMANNVS
rescribit: *Recte sentien-*
tibus obtemperemus. L.

[¹³ *reſeruetur*] HEV-
MANNVS rescribit *re-*
ſtauretur. Sed *reſerue-*
tur idem est, quod *ſer-*
uetur, et solet noster
composita cum syllaba
re simplicium notione
adhibere. L.

[¹ *intenti vultus tene-*
bamus] MS. Meurfio te-
ſte, *intentos*, non male.
Sed videtur noster poe-
tae principis vocem ex-
preſiſſe, principio II.
Aeneid.

Conticuere omnes, in-
tentique ora tenebant.
CELLAR. Erret Meur-
ſius neceſſe eſt, cum
nec *Heraldum*, nec *Ri-*
galtium, qui MS. illum
Codicem inſpexerunt, te-
ſtem habeat. HEVM.

* *quod ad me eſt*] non niſi barbarus ita di-
xerit pro *quod ad me*
attinet. Nec tamen eſt

eiicio, ſed in *ex* muto.
Ex magnitudine admi-
rationis euanui, inquit
Minucius. Iam quod ad
me alibi quidem loco-
rum, quod ſciam, non
occurrit, eſt tamen ſa-
tis perſpicuum: ac ae-
que breuiter *de me* pro
ad me quod attinet di-
cere conſuevit CICERO
in *Epistoſis*. HEVMANN.
Dixit CICERO: *quod*
ad Caesarem ſcilicet at-
tinet Lib. VIII. Ep. I,
8. ad quem locum con-
feratur *Cortius*. L.

[² *euanui*] Dura dictio
et noua. Facile tamen
intelligitur, noſtrum *Min-*
nucium ita locutum eſſe,
pro *ecſtaſi quadam cor-*
reptus ſum, ſiue vt LA-
CTANTIUS I, 4, 3. lo-
quitur, *emota mea mens*
erat, vel, vt APVLE-
IVS *Lib. V. p. 166. ed.*
Francoſ. a. 1621. ait,
extra terminum mentis
meae poſitus eram. HEVM.

ctoritatibus adornasset: et quod maleuolos iisdem illis, quibus armantur, philosophorum telis retudisset: ostendisset etiam veritatem, non tantummodo facilem, sed XL. et fauorabilem. Dum isthaec igitur, apud me tacitus, reuoluo, ¹ Caecilius erupit: Ego Octauio meo ² plurimum quantum sed et mihi gratulor, nec exspecto sententiam. vicimus, et ita, ³ haud improbe vsurpo ² victoriam. nam vt ille mei victor est, ita ego triumphator erroris. Itaque, ⁴ quod perti-

¹ *Caecilius erupit*] non exspectans arbitri sententiam, inopinato dixit, nec se continere diutius, nouae mentis adfectu concitatus, potuit. Vide cap. XVI. sect. 6. CELLAR. Romana editio habet sic *erupit*. Iure vero reii-citur haec adiectio: ac supra quoque Cap. XVI, 6. simpliciter dicitur *erupit*. HEVM.

² *plurimum quantum*] Post haec verba in editione Romana ista sunt adiecta: *eadem tranquillitate, qua viuimus*; quae in MS. non reperiuntur. Sunt vero errore typographi huc translata e Cap. XXXVIII, 6. vbi leguntur eadem. De-

leri itaque ea iam iussit *Heraldus*. HEVM.

³ *Haud improbe*] In vnico libro patet istud *ita vt* scriptum esse, quia librarius neglexit iterationem vocalis primae, quum deberet reponere *ita aut*, prout reor in exemplo, quo utebatur, scriptum fuisse, quod dictante alio et lenius proferente ille posuit pro *ita haut*. Sic enim patere opinor scriptum fuisse ab Minucio. Κοινὸν enim ἐξ ἑμῶν respicit et in medium trahit hoc lucrum. GRONOV. Legendum omnino sic: *Vicimus. Et ita, nec improbe, vsurpo victoriam*. HEVM.

⁴ *quod pertineat*] Scribo *quod pertinet*. HEVM.

pertineat ad summam quaestionis, et de providentia fateor, et Deo cedo, et de sectae, iam nostrae, sinceritate consentio. Etiam nunc tamen aliqua * consublidunt³ non obstrepentia veritati, sed perfectae institutioni necessaria: de quibus craftino (quod iam sol occasui declivis est) ⁶ vt de

Q 4

toto

5 *Deo cedo*] Alii volunt *Deo credo*. Sed retinuimus exemplaris lectionem, quae recta est. Notiter supra *Cap. 38. Ne quis existimet, aut daemoniis, quibus libatum est, cedere.* PRUDENTIVS in *Symmach. II, 3. Diximus et nostro Romam iam cedere Christo*. Sic et *confessae cedere veritati*, dixit ARNOBIUS *Lib. VI. pag. 197.* DAVIS. *Seneca Lib. 5. Benef. c. 3. Virentem facit vox cedentis.*

* *consublidunt*] Verbum illatium, immeritoque insertum *Fabri Lexico*. Abiicio *con*, e subsequenti non factum, quod iusto citius scriptum delere noluit librarius. Optimum vero sensum habet *subsidunt*. In vase enim *subsistere* dicitur id,

quod liquor habet turbidum, et hinc grauiusculum. *Subsidunt*, inquit, aliqua, h. e. in imo pectoris adhuc resident et remanent. Dicit igitur *Caecilius*, superesse in sua mente deliberationes aliquot, quae non quidem eam vim habent, vt de veritate religionis Christianae dubitare cogatur, quas tamen tolli cupiat, vt sua veritatis cognitio fiat perfectior. HEVM.

6 *vt de toto*] Deleo vt, rescribo *die toto*: nec sine voluptate nunc video, etiam sic rescripsisse Anonymum Parisiensem. HEVM. *vt de toto*, i. e. vt de materia integra iustae disputationis argumentum suppeditante. *Vt* non est coniunctio, sed aduerb. simil. L.

toto, congruentius, ⁷ promptius requiramus.

XLI. At ego, inquam, prolixius ¹ omnium nostrum vice gaudeo, quod etiam Octavius mihi vicerit, quum maxima iudicandi mihi ² invidia detracta sit. Nec tamen possum meritum eius verborum laudibus repensare. testimonium et hominis et vnus infirmum est. Habet Dei munus eximium, a quo ² et inspiratus orauit, et obtinuit adiutus.

³ Post haec laeti hilaresque discessimus, Caecilius, quod crediderit: ³ Octavius, quod vicerit: ego, ⁴ et quod hic crediderit, et hic vicerit.

⁷ *promptius*] Dele verbum hoc, tanquam diuersam scripturam, e margine in textum receptam ab indocto librario, HEYM.

¹ *omnium nostrum vice*] Rescribi oportet *vicem*. CVRTIVS VII, 2, 5. *moestus non suam vicem, sed fratrum*. Et in eiusdem libri Cap. XI, 20. *Vicem eorum sollicitus*. Idem X, 5, 21. de regina Syngambi: *Illa suam, illa neptium vicem fiebat*. LIVIVM quoque saepius ita loqui, et apud hunc etiam *vicem* ab indoctis librariis in *vice* mutatum

fuisse, doceat te GRONOVIVS pater, ad *Linii Lib.* I. Cap. 9 et 25. HEYM.

² *et inspiratus*] Et abesse commode potest. L.

³ *Octavius quod vicerit*] Quibusdam libris insertum est hoc modo: *Octavius gaudere quod vicerit*. Sed si coepit subaudiatur, tamen id redundabit, in *laeti hilaresque* antea expressum. CELL.

⁴ *et quod hic*] Perbreui attentione opus est, vt videas clarissime, ita scribendum: *quod et hic crediderit*, HEYM.

CAECI-

CAECILII CYPRIANI
DE
IDOLORVM
VANITATE
LIBER

RECENSITVS ET ILLUSTRATVS

A
IO. GOTTL. LINDNERO

ADIECTIS
AD MARGINEM LOCIS PARALLELIS

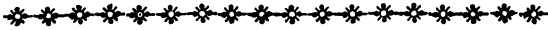
E
M. MINVC. FELICIS
OCTAVIO.

HIERONYMVS epistola LXXXIV. ad
Magnum, oratorem Romanum:

Cyprianus, quod idola dii non sint, qua breuitate, qua historiarum omnium scientia, quorum verborum et sensuum splendore perstrinxit?

AVGVSTINVS libro de Vnico Baptismo
contra Petilianum episcopum Constantiniensem cap. IV.

Episcopus Cyprianus, de vno vero Deo aduersus multorum deorum falforumque cultores disputans, multa proferit testimonia de libris eorum, quos praeclaros auctores habent, hoc est, ex illa veritate, quam iniquitate detinent.

CAECILII CYPRIANI

DE

IDOLORVM VANITATE

LIBER.

Deos non esse, quos colit vulgus, hinc notum est: ^a Reges olim fuerunt, ^a 20, 5. qui, ob regalem memoriam, coli apud suos, postmodum etiam in morte, coeperunt. Inde illis instituta templa; inde, ad ² defunctorum vultus per imaginem detinendos, expressa simulacra: (quibus) et immolabant hostias, et dies festos, dando honores celebrabant; inde posteris facta sunt sacra, quae primis fuerant adsumpta solatia. Et videamus, an stet haec apud singulos

DE IDOLORVM VANITATE] Varie hic liber praescribitur. Rigaltii editione: *Quod idola dii non sint, et quod deus vnus sit, et quod per Christum salus credentibus data sit, siue, de idolorum vanitate.* Verum hic non titulus est, sed argumentum. Satis ergo illustrissimo viro, editori Oxoniensi fuit, *De idolorum vanitate.* CELLAR.

¹ *Reges olim fuerunt]* aut regum filii, vel regii generis, et alii bene merentes de republica. CELL.

² *quibus et immolabant]* Abest QVIBVS ab antiquissimis MSS. Vide Rigalt. Gronouius edidit: *Nam et immolabant.* L. honores celebrabant] Gronouius honore. L.

³ *an stet haec]* Gron, an sit et haec.

gulos veritas. Melicertes et Leucothea praecipitantur in maria, et fiunt postmodum maris numina: ^b Castores alternis moriuntur, ut vivant: Aesculapius, ut in Deum fergat, fulminatur: Hercules, ut hominem exuat, Oetaeis ignibus concremat: ^c Apollo Admeti pecus paut: Laomedonti muros Neptunus instituit, nec mercedem operis infelix structor, accepit: ^d 22. 12. antrum Iouis in Creta visitur, et sepulcrum eius ostenditur, et ab eo ^e Saturnum fugatum esse manifestum est: inde Latium de latebra eius nomen accepit. Hic litteras imprimere, hic signare nummos in Italia primus instituit, unde aerarium Saturni vocatur; et rusticitatis hic cultor fuit: inde ⁵ falcem ferens fenex pingitur. Hunc fugatum hospitio Ianus excepit, de cuius nomine

Melicertes et Leucothea] Hyginus fab II. Ino cum Melicerte filio suo in mare se praecipitavit; quam Liber Leucotheam voluit appellari: nos matrem Matutam dicimus; Melicertem autem deum Palaemonem, quem nos Portumnus dicimus. Ino autem Liberi siue Bacchi nutrix fingitur. Adde Lactantium lib. I. cap. XXI. sect. 23. CELL. *furgat*] Gron. in *Deum refulgat*.

Admeti] Gron. *Admeto*.

⁴ *Hic litteras imprimere, signare nummos*] Puta vero faxis, membranis, corticibus impressisse litteras. CELL. Gron. *et signare,*

rusticitatis] ruris colendi, vitae rusticae.

fenex] Hoc vocabulum desidero apud Gronou.

⁵ *Ianus excepit*] Gron. *Ianus exceperat.*

DE IDOLORVM VANITATE. 253.

mine Ianiculum dictum est, et mensis Ianuarius institutus est. ^f Ipse bifrons exprimitur, quod in medio constitutus annum incipientem pariter et recedentem spectare videatur. ^g Mauri vero manifeste reges ^h 23, 2. colunt, nec vll'o velamento hoc nomen ^{II}. obtexunt. ^a Inde per gentes et prouincias ^a 6, 1. singulas varia deorum religio mutatur, dum non vnus ab omnibus Deus colitur, sed propria cuique maiorum suorum cultura seruatur. Hoc ita esse ^b Alexander magnus ² insigni volumine ad matrem suam scribit, ^b 21, 4. metu suae potestatis proditum sibi de diis hominibus a sacerdote secretum, quod maiorum et regum memoria seruata sit; inde colendi et sacrificandi ritus inoleuerit. ^c Si ³ autem aliquando dii nati sunt, cur non ^c 23, 5. hodie quoque nascuntur? nisi forte Iuppiter senuit, aut partus in Iunone defecit. ^d Cur

reges colunt] Ita Wowerus et editio nouissima Cypriani. Rigaltius vero *reges suos colunt*.

² *quod maiorum et regum memoria seruata sit*] Minucius hoc latius exsequitur, et addit eum deduxisse genus ab Vrano vsque ad Iouem.

³ *cur non hodie quoque*] Gron., *cur non hodieque*.

nisi forte Iuppiter senuit] Ex Felicis cap. XXIII. sect. 4. depromptum. Addo huic argumento iudicium Plinii lib. II. cap. VII. de diis paganorum: *Matrimonia inter deos credi, tantoque aevi ex his neminem nasci, et alios esse grandaeuos semperque canos, alios iuuenes atque pueros, atri coloris, aligeros, claudos, ouo editos*

- quos Aeneas profugus aduexit. Est et Venus multo heic turpius Calua, quam apud
^{122, 3.} ^{III.} Homerum ¹ vulnerata. Regna autem non merito accidunt, sed forte variantur.
^{25, 13.} ^a Ceterum imperium ante tenuerunt et Assyrii, et Maedi, et Persae: et Graecos et Aegyptios regnasse cognouimus. Ita vicibus potestatum, Romanis quoque, vt et ceteris, imperandi tempus obuenit.
² Ceterum, si ad originem redeas, erubescas. ^b Populus de sceleratis et nocentibus congregatur, et, asylo constituto, ³ facit numerum impunitas criminum. Vt rex ipse principatum habeat ad crimina, fit
^c ^{25, 3.} Romulus parricida: atque vt ^c matrimonium faciant, rem concordiae per discordias auspicantur, rapiunt, ferociunt, fallunt. Ad copiam ciuitatis augendam, nuptiae sunt illis rupta hospitii foedera, et cum foederis bella crudelia. Est et gradus summus in Romanis honoribus consulatus: sic consulatum coepisse videmus vt regnum.
 Filios

Ilum in Italiam portans victosque Penates. L. dice MS. emendatio. Ad Rigaltium.

Est et Venus multo heic turpius Calua] Vi-
 de Lactantium lib. I. cap. XX. sect. 27. et Vegetium lib. IV. cap. IX. Ex Corbeienſi co-
³ *Nunc vt rex ipse]* Ita MSS. in aliis expulsa est vox prima.
vt matrimonium faciant] Pluralis ex Veronenſi MS. conuenitque cum

DE IDOLORVM VANITATE. 257

Filios interficit Brutus, vt crescat de suffragio sceleris commendatio dignitatis. Non ergo de religionibus sanctis, nec de auspiciis, aut auguriis Romana regna creverunt, sed acceptum tempus certo fine custodiunt. Ceterum et ^d Regulus auspicia seruauit, et captus est: et Mancinus religionem tenuit, et sub iugum missus est: et pullos edaces Paullus habuit, et apud Cannas tamen caesus est. C. Caesar, ne ante brumam in Africam nauigia transmitteret, auguriis et auspiciis retinentibus, spreuit, et eo facilius nauigauit et vicit. Horum autem omnium ratio est illa, quae 7 fallit et decipit, et, praestigiis caecantibus veritatem, stultum et prodigum vulgus inducit. ^e Spiritus insinceri et vagi, 8 qui, ^e 26, 7.

cum insequentibus *Rapiunt* et reliquis. CELL.

4 *Filios interficit Brutus*] L. Iunius Brutus, primus consul. Adi Liuium lib. II. cap. V. Etiam Virgilius attingit lib. VI. vers. 819.

*Consulis imperium hic pri-
mus saciusque secures
Accipiet; natosque pater
noua bella moventes*

*Ad poenam pulchra pro
libertate vocabit
Infelix.* CELL.

6 *tempus certo fine*] *ad tempus* idem est, quod *certo fine*. Ergo alterum alterius glossa. Possis etiam subaudire tempus *imperandi* acceptum a Deo custodiunt s. retinent certo fine, quo appropinquante ab iis auferetur.

nauigia] Corbei. MS. *nauta*. Eleganter.

7 *stultum et prodigum vulgus*] In Corbeiensi, *stultum et crudelem*, quod pro-

R

qui, posteaquam terrenis vitiis immerfi sunt, et a vigore coelesti, terreno contagio recesserunt, non desinunt perditum perdere, et deprauati errorem prauitatis in-
 IV. fundere. Hos et poetae daemones no-
 a 26, 8. runt: et a Socrates instrui se et regi ad arbitrium daemonis praedicabat: et Magis inde est ad perniciofa vel ludicra potentatus;
 b 26, 10. quorum tamen praecipuus b Hostanes et formam veri Dei negat conspici posse, et
 2 angelos veros sedi eius dicit adfistere. In
 c 19, 17. quo et c Plato pari ratione consentit, et
 26, 11. vnum Deum seruans, ceteros angelos vel daemones dicit. Hermes quoque Trismegistus vnum Deum loquitur, eumque incomprehensibilem atque inaeftimabilem
 3 confitetur. d Hi ergo spiritus sub statuis
 d 27, 1. atque imaginibus consecratis delitefcunt. hi adflatu suo vaturn pectora inspirant, extorum fibras animant, auium volatus gubernant, fortes regunt, oracula efficiunt,
 4 falsa veris semper inuoluunt. e nam et fal-
 e 27, 2, 3. luntur, et fallunt: vitam turbant, fomnos inque-

profecto deprauatum est ritus *proditum*, ac deinde ex aliqua vetere scriptura, quae habuisse videtur, *credulum*. Illud vero, *prodigum*, vnde irreperit, non habeo dicere: 8 *perditi perdere*] Pri-
 nisi scriptum olim fuisse, us verbum abest apud
perditum; deque illo Gronov.
perditum factum ab impe-

inquietant, inrepentes etiam in corporibus occulte mentem terrent, membra distorquent, valetudinem frangunt, morbos laceflunt, vt ad cultum fui cogant, vt niodore altarium, et rogis pecorum faginati, remiffis, quae conftinxerant, curaffe videantur. ⁵ Haec eft de illis medela, quum illorum ceffat iniuria: nec aliud illis ftu- ^{27, 3.} dium eft, quam a Deo homines auocare, et ad fuperftitionem fui ab intellectu verae religionis auertere; quum fint ipfi poenales, quaerere fibi ad poenam comites, quos ad crimen fuum fecerint errore participes. Hi tamen adiurati per Deum verum a nobis, ftatim cedunt, et fatentur, et de obfellis corporibus exire coguntur. Videas illos nofta voce et operatione ma- 7

R 2 iefta-

•4 in corporibus] Wopkenio in *Misc. Crit. Vol. X. Tom. I. ad Cap. XXVI. Minucii praepositio tollenda videtur.*

occulte mentem terrent] Ex Veronenfi optimo. Vulgo *mentes*. quamquam et Minucius cap. XXVII. feft. 3. vnde haec transcripta videntur, *mentes* habet. CELL.

lib. VI. p. 220. *scelera poenalia*. Nec veteri auctoritate verbum caret. Plinius lib. XVIII. cap. XI. *Tunditur alicapilo, vincitorum poenalia opera*, id eft opera, quae poenae loco eft. Sic Prudentius in Laurentio verf. 193. dixit *poenalis labor*, de damnatis in metalla. CELLAR.

5 quum fint ipfi poenales] poena digni. Sal-
vianus de Gubern. Dei

7 Videas illos nofta] Sic plerique Codd. At in optimo illo Veronenfi: *Videas*

iestatis occulte flagris caedi, igne torreri, incremento poenae propagantis extendi, eiulare, gemere, deprecari: unde veniant, et quando discedant, ipsis etiam, qui se colunt, audientibus, confiteri; et vel exsiliunt statim, vel euanescent gradatim, prout fides patientis adiuuat, aut gratia curantis
 8 adspirat. Hinc vulgus in odium nostri nominis cogunt, ut nos odisse incipiant homines antequam nosse, ne cognitos aut imitari possint, aut damnare non possint.
 V. Vnus igitur omnium dominus est Deus: neque enim illa sublimitas potest habere consortem, quum sola omnem teneat potestatem. Ad diuinum imperium etiam de
 2 terris mutuemur exemplum. Quando vnquam regni societas aut cum fide coepit, aut sine cruore desiit? Sic Thebanorum germanitas rupta, et permanens rogis dissidentibus etiam in morte discor-
 dia:

Videas illos, non nostra voce, sed operatione maiestatis occultae flagris caedi.

1 omnium dominus est Deus] Gron. Dominus vnus est Deus.

2 Sic Thebanorum germanitas] Veronenfis MS. liber. Thebanorum fratrum g. quod glossema videtur et interpretamentum. Adde Minu-

cium ad cap. XVIII. sect. 6. & quae nos ibi adnotauimus. CELLAR.

rogis dissidentibus] Eteocles et Polynices cum mutuis vulneribus exspirassent, illius quidem corpus concremandum rogo imponebatur; huius vero corpus CREON, Menoeti filius, sepulturae tradi vetuit, quod patriam oppugnatum venerit. Neque

dia: et Romanos geminos vnum non capit regnum, quos vnum vteri cepit hospitium. Pompeius et Caesar ad fines fuerunt, nec tamen necessitudinis foedus in aemula potestate tenuerunt. Nec hoc tantum de homine mireris, quum in hoc omnis natura consentiat. ^a Rex vnus est apibus, et ^a 18. 7. dux vnus in gregibus, et in armentis rector vnus: multo magis mundi vnus est rector: qui vniuersa, quaecumque sunt, verbo iubet, ratione dispensat, virtute consummat. ^b Hic nec videri potest; visu clarior est: nec ^b 18. 8. comprehendendi, tactu purior est: nec aestimari; sensu maior est, et ideo sic eum digne aestimamus, dum inaeestimabilem dicimus. ^c Quod vero templum habere possit Deus, cuius templum totus est mundus? ^c 32. 1. et quum homo latius maneat, intra vnam

R 3 aedi-

que tamen eo secius Antigona soror et Argia vxoris obstitit, quominus id fieret.

coniuix, clam noctu Polynicis corpus sublatum, ⁴ *Rex vnus est apibus* Min. Fel. c. XVIII. sect. 7.

in eadem pyra, qua Eteocles imposuerunt. Refert hoc *Hyginus Fab. LXXII.* ⁶ *et quum homo latius maneat* Minucius cap. XXXII. sect. 1. *quum homo*

Obiter adhuc noto, ibi *laxius maneam.* Sic ibi cum Fulvio Ursino expressimus, quia Cicero, quem imitari solet Minucius, *habitare laxè*, pro domo sua cap. XLIV. dixit. Codices vero omnes Cypriani, si transcripsit

Feli-

aediculam vim tantae maiestatis includam?

^d 32, 2. ^d In nostra dedicandus est mente, in nostro
7 consecrandus est pectore. ^e Nec nomen

^e 18, 10. Deo quaeras: Deus nomen est illi. illic
vocabulis opus est, ubi propriis adpellatio-
num insignibus multitudo dirimenda est.

Deo, qui solus est, DEI vocabulum totum
^f 32, 7. est. Ergo vnus est, et ^f vbique totus dif-
8 fusus est. Nam et ^g vulgus in multis Deum

^g 18, 11. naturaliter confitetur, quum mens et ani-
ma sui auctoris et principis admonetur.
Dici frequenter audimus, O DEVS; et
DEVS VIDET; et, DEO COMMEN-
DO; et, DEVS MIHI REDDET; et,
QVOD VULT DEVS; et, SI DEVS
9 DEDERIT. Atque haec est summa delicti,

^h 17, 3. nolle agnoscere ^h quem ignorare non possis.

VI. Quod vero Christus sit, et quomodo per
ipsum nobis salus venerit, sic est ordo, sic
ratio.

Felicem, prae se *latius* vidimus, praecipue nite-
ferunt, vt dubitare inci- batur. CELL.
piam, an nec prior ille *la-
tius*, vt Sabaeus et Fr.
Balduinus legunt, scripse-
rit. CELL.

7 *Nec nomen Deo quae-
ras*] Sic optimus Veron-
ensis: et Minuciani qui-
dam libri cap. XVIII. sect.
9. quamquam ibi *Dei* scrip-
psimus, Meursium sequu-
ti, qui vero lectione Cy-
priani, quae dubia est, vt

vidimus, praecipue nite-
batur. CELL.

DEI *vocabulum totum
est*] Tres MSS. Oxoniensi
editione nominati, DEI;
alii DEVS: sed et melio-
res libri Minuciani *dicto*
loco DEI. CELL.

8 *naturaliter confite-
tur*] Naturali et publico
sensu Deum esse mundi
rectorem agnoscunt.

1 *Quod vero Christus
sit*] Veron. MS. *Quid vero.*

ratio. ^a Iudaeis primum erat apud Deum ^a 33, 4. gratia, sic olim iusti erant, sic maiores eorum religionibus obediebant. inde illis ² et regni sublimitas floruit, et generis magnitudo prouenit: sed illi negligentes indisciplinati, et superbi postmodum facti, et fiducia patrum inflati, dum diuina praecepta contemnunt, datam sibi gratiam perdiderunt. Quam vero fuerit illis profana ³ vita, quae contracta sit violatae religionis offensa, ipsi quoque testantur, qui, etsi voce tacent, exitu confitentur. dispo-^{si} et palabundi vagantur, soli et coeli sui profugi, per hospitia aliena iactantur. Nec non Deus ante praedixerat fore, vt ⁴ vergente saeculo, et mundi fine iam proximo, ex omni gente, et populo, et loco, cultores sibi adlegeret Deus multo fideliores, et melioris obsequii, qui indulgentiam de diuinis muneribus haurirent, quam acceptam Iudaei contemptis religionibus perdidissent. Huius igitur indulgentiae, ⁵ gratiae disciplinaeque arbiter et magister SERMO et FILIVS Dei mittitur, qui per

R 4 pro-

² *indisciplinati*] Vfus Plinius connexit *lib.*
hoc verbo est etiam Vul- VII. cap. XXVIII. de M.
gatus interpret Sapien- Sergio, Catilinae proauo:
tiae libri c. XVII. comm. *bis ab Hannibale ca-*
I. Gloss. vet. *indisciplina-* *ptus: bis vinculorum eius*
tus, ἀμαρτία. *profugus.*

⁴ *et melioris obsequii*] Haec verba adfunt in ed.
³ *soli et coeli sui pro-* Gronov.
fugi] Cum patrio casu et

prophetas omnes retro illuminator et deductor humani generis praedicabatur. Hic est virtus Dei, hic ratio, hic sapientia eius et gloria: hic in virginem delabitur; 7 carnem spiritu sancto induitur. Deus cum homine miscetur; hic Deus noster, hic Christus est, qui mediator duorum, hominem induit, quem perducatur ad PATREM. Quod homo est, esse Christus voluit, ut et homo possit esse, quod Christus est. Sciebant et Iudaei Christum esse venturum: nam hic illis semper prophetis admonentibus adnuntiabatur; sed significato duplici eius aduentu, vno, qui exercitio et exemplo hominis fungeretur; altero, qui Deum fateretur: non intelligendo primum aduentum, qui in passione praecessit

5 *illuminator et deductor*] Sic antiquissimo quoque libro manu exarato legitur: Vulgaribus doctor. Sed praestat, quod antiquius, quia ex Tertulliani Apologetico hausta verba, quo eadem hoc ordine cap. XXI. leguntur: *Huius igitur gratiae disciplinaeque arbiter et magister, illuminator atque deductor generis humani filius Dei adnuntiatur.*

6 *delabitur; carnem spiritu sancto*] Sic e Bene-

ventano codice: ceteri, *carnem spiritus sanctus induitur*, quae si genuina scriptura Cypriani est, *spiritus* ipse λόγος intelligatur oportet. Vulgatis insertum *cooperante*, quod abest a scriptis. Tres insignes *delabitur*: alii, *illabitur*.

8 *nam hic illis*] Gro-nov. *hoc illis.*

fateretur] Post hoc verbum signum distinguendi maius ponendum duximus.

cessit occultus; vnum tantum credunt, qui erit in potestate manifestus. Quod autem, hoc Iudaeorum populus intelligere non potuit, delictorum meritum fuit. sic erant sapientiae et intelligentiae caecitate multati, vt, qui vita indigni essent, haberent vitam ante oculos, nec viderent. Itaque VII. quum Christus Iesus, secundum a prophetis ante praedicta, verbo et vocis imperio daemonia de hominibus excuteret, paralyticos restringeret, leprosos purgaret, illuminaret caecos, claudis gressum daret, mortuos rursus animaret, cogeret sibi elementa famulari, seruire ventos, maria obedire, inferos cedere; Iudaei, qui illum crediderant hominem tantum, de humilitate carnis et corporis; existimabant Magum, de licentia potestatis. Hunc magistri eorum atque primores, hoc est, quos et doctrina ille et sapientia reuincebat, accensa ira et indignatione prouocata, postremo detentum, Pontio Pilato, qui tunc ex parte Romana Syriam procurabat, tra-

R 5. dide-

2. *accensa ira*] Ita Corbei. et Veron. alii *accensi ira et indignatione prouocati*.

Syriam procurabat] Bene, *procurabat*, quia Tacitus Pontium Pilatum *procuratorem* dixit Iudaeae et Samariae, lib. XV. cap. XLIV: mi-

nus autem vere *Syriam*, quae sub legato consulari erat, nominauit; Pilatus enim Palaestinae tantum, nec illi omni, sed Archelai ethnarchiae in prouinciam redactae, siue Iudaeae et Samariae, praefectus fuit. Iosephus lib.

diderunt, crucem eius et mortem suffragiis (violentis ac) pertinacibus flagitantes.
 3 Hoc eos facturos et ipse praedixerat, et prophetarum omnium testimonium sic ante praecesserat, oportere illum pati, non ut sentiret (tantum) mortem, sed ut vinceret: et quum passus esset, ad superos de-
 4 ostenderet. Fidem itaque rerum cursus impleuit. nam et crucifixus, praeuento carnificis officio, spiritum sponte dimisit, et die tertio rursus a mortuis sponte surre-
 5 xit. Adparuit discipulis talis, ut fuerat: agno-

lib. II. de bello cap. XIV. ineunte: Περὶ τοῦ δὲ εἰς Ἰσραὴλ ἐπίτροπος ὑπὸ Τιβερίου πιλάτου, *Missus autem a Tiberio Pilatus in Iudaeam procurator.*
 CELL. Errat noster cum Tertulliano, ecclesiae Carthaginensis Presbytero, quem sequitur, in *Apol.* Cap. XXI. sic dicentem: *Ad doctrinam eius primores Iudaeorum ita exasperabantur - - ut postremo oblato Pontio Pilato Syriam tunc ex parte Romana procuranti violentis suffragiorum in crucem Iesum dedi sibi extorserint.* L.

violentis ac pertinacibus] optimis codicibus

abfunt inclusa *violentis ac*, retentis solum *suffragiis pertinacibus*.

3 Hoc eos] Gronou. abest eos.

non ut sentiret tantum mortem] illud tantum in plurimis MSS. non existat. Sic *sentire mortem* erit ἰδὲν διαφθοράν, ut Graeci interpretes Psalm. XVI, 10. et cum iis Lucas Act. II, 31. reddiderunt.

5 Adparuit discipulis suis talis, ut ante fuerat] Sic exhibuit Gronouius, quia vocem penultimam fatetur Rigaltius vitiose excidisse ex editione sua; et quartam vocem praebet Oxonienfis.

DE IDOLORVM VANITATE. 267

agnoscendum se videntibus praebuilt, simul iunctis, et substantiae corporalis firmitate conspicuus, ad dies quadraginta remoratus est, vt de eo ad praecepta vitalia instrui possent, et discerent, quae docerent. Tunc in coelum circumfusa nube sublat⁶us est, vt hominem, quem dilexit, quem induit, quem a morte protegit, ad patrem victor imponeret; iam venturus e coelo ad poenam diaboli, et ad censuram generis humani, vltoris vigore, et iudicis potestate: per orbem vero discipuli, magistro et Deo monente, diffusi praecepta Dei in salutem darent, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent, coecos et ignaros ad agnitionem veritatis ocularent. Ac ne esset probatio minus solida, et de⁷ Christo delicata confessio; per tormenta, per cruces, per multa poenarum generatantur. Dolor, qui veritatis testis est, ⁸admouetur, vt Christus, Dei filius, qui homi-

simul iunctis] Regius ita et Veronensis codices: alii *iunctus*. At *iunctis* est συνθετοῖς μένους τοῖς ἐνδεσ, Luc. XXIV, 33.

6 magistro et Deo] Vetus codex Veronensis non *magistro*, sed *Deo*, vt *magister* homo ἄλλος sit. Paulo inferius *in salutem dare* — *adducere* — *oculare*.

ocularent] visum darent. Tertulliani verbum, quo magistro saepe Cyprianus vsus est. Libro de Poenitentia cap. XII. *Hirundo si excaecaverit pullos, novit illos oculare rursus de sua chelidonia*. Et metaphoricè libro de Pudicitia cap. VIII. *in vestibus purpura oculandis*.

268 CYPR. DE IDOLOR. VANIT.

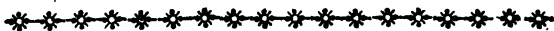
hominibus ad vitam datus creditur, non tantum praeconio vocis, sed et passionis
 9 testimonio praedicaretur. Hunc igitur comitamur, hunc sequimur, hunc habemus itineris ducem, lucis principem, salutis auctorem, coelum pariter et patrem quaerentibus et credentibus pollicentem.
 10 QVOD EST CHRISTVS, ERIMVS CHRISTIANI, SI CHRISTVM FVERIMVS SEQVVTI.

8 *testimonio praedicaretur*] Gronou. *proba-*
retur.

10 *si Christum fuerimus sequuti*] Vulgati libri, *imitati*, quod elegans videtur, nec mutarem, nisi sex codices

scripti manu, editione Oxoniensi nominati, *se-*
quuti praeferant, a quorum consensu nefas sit recedere. Etiam Parisiensis Remboltus, et Baleenses Frobenius et Heruagius *secuti* expresserunt.

FRANCISCI BALDVINI IC.

DISSERTATIO

DE

MINVCII FELICIS OCTAVIO.

Vt hunc, siue libellum, siue dialogum, qui multis iam saeculis falso creditus est dictusque esse octauus Arnobii aduersus Gentes, et inscriberem, et esse plane liquidoque adfirmarem M. Minucii Felicis OCTAVIVM, facile mihi persuaferunt duo et boni, et antiqui, et graues testes auctoresque, *Lactantius* atque *Hieronymus*. Ille enim suarum *Institutionum lib. I. cap. XI.* citat *Minucium Felicem* in eo, vt ait, *libro, qui OCTAVIVS inscribitur*: et ex eo verba quaedam descripta recitat, quae non patiuntur nos aut alium aliquem, aut alterius cuiusquam Octauium fingere. Idem *lib. V. cap. I.* loquens de Christianorum, quos legerit, eloquentia, primo loco hunc Minucium laudat. *Minucius*, inquit, *Felix, non ignobilis inter caussidicos loci fuit. Huius liber, cui OCTAVIVS titulus est, declarat, quam idoneus veritatis adjertor esse potuisset, si*

se totum ad id studium contulisset. Testis alter est Hieronymus, qui hunc (sicuti ipse fateatur) Lactantium sequutus, in *Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum* ait: *Minucius • Felix, Romae insignis causfidicus, scripsit Dialogum Christiani et Ethnici disputantium, qui OCTAVIVS inscribitur.* Idem in epistola ad Magnum, oratorem Romanum, *Minucius*, inquit, *Felix, causfidicus Romani fori, in libro, cui titulus OCTAVIVS est, quid gentilium scripturarum dimisit intactum?* Iam autem non esse hunc librum Arnobii, satis patet, quum Minucii esse apparet. Et vero quod Hieronymus in eadem epistola subiicit, indicare alioqui poterat Arnobii non esse, cum quidem non nisi septem, qui et iamnum exstant, libros aduersus Gentes Arnobium scripsisse testetur. Quumque alterum quemdam librum Minucio nostro falso inscriptum fuisse narret, tanto miror doleoque magis, hunc, qui eius erat vnicus καὶ γνήσιος, fuisse illi subreptum, alterique, non domino, iniuste adscriptum: vt et plagio et partu supposito facta nostro Minucio duplex iniuria esse videatur. Sed haec frequens est querela de librariorum nihil non temere miscentium facinoribus. Fortasse, vt hunc libellum Arnobio quidam adscriberent, quaedam stili et argumenti similitudo, quae imperitos persaepe fallit, fecit: et quum legerent OCTAVIVM, statim somniarunt octauum aliquem esse librum.

Ridicule

Ridicule profecto et inepte. Saltem Arnobio perpetua oratione utenti Dialogum temere adscribendum non esse cogitassent. Verum inscitiae tam caeca quam confidens est audacia. Sane Hieronymus scribit, Nepotianum suum tam in scriptoribus ecclesiasticis diligenter versatum fuisse, ut, si quid ex iis proferretur, statim agnosceret atque discerneret, quid Tertulliani, quid Cypriani, quid Lactantii, quid Minucii, quid Victorini, quid Arnobii esset. Caeterum tanto magis miror Erasmus eo loco, illum dico Erasmus, hominem acerrimo iudicio praeditum, et talium scriptorum minime obtusum censorem, adnotasse, huius Minucii nihil nunc exstare.

Cuius potissimum imperatoris temporibus Romae vixerit noster Minucius, nondum mihi satis liquet. Hieronymus in suo catalogo, quo scriptores ecclesiasticos eo, quo vixerunt, ordine recensere videtur, illum Origeni proximum, Cypriano priorem fuisse, obscure significat. Sed eius alioqui vel saeculum vel aetatem non indicat. Certe in Cypriani *de idolorum vanitate* libello plurima sunt, quae totidem verbis in *Octavio* Minucii leguntur: necesse ut sit, aut hunc ab illo, aut illum ab hoc ea sumpsisse. Hieronymus vero in epistola ad Magnum, loquens de Latinis scriptoribus ecclesiae, etsi Minucium ante Cyprianum laudet, tamen illam de Idolis orationem adscri-

adscribere Cypriano magis videtur. Sed et in apologia pro suis aduersus Iouinianum libris, primo loco Tertullianum, secundo Cyprianum, tertio Minucium commemorat. Sabellicus, sed sine teste, adfirmat eum Romae floruisse, quo tempore Urbanus ibi erat episcopus, hoc est, temporibus Alexandri Seueri imperatoris. Si ita esset, esset Minucius antiquior Cypriano, aequalis Tertulliano, nostrisque adeo Iuriscons. Vlpiano et Paulo. Verum etsi posteriorem fuisse credam, tamen proxime illa tempora sequutum esse existimo: nostra vero non attingere nisi interuallo longissimo, hoc est, annorum prope ciro ccc.

Minuciam gentem olim Romae nobilem fuisse memini, in qua quatuor consules *Minucii Augurini* intra annos quadraginta numerari possunt. Sed et *Minucios Rufos*, et *Minucios Thermos* in Fastis consularibus lego. Denique et *Minucius Fundanus Asiae* praeses fuit illustris, ad quem Hadrianus imperator non iniquam de Christianis legem misit: vt iam nihil dicam de eo, cuius in Epistolis meminit Plinius, vel quem ille noster laudat Iulianus, cuius ad *Minucium Natalem* libri de Iure ciuili laudantur.

His vero omnibus vnum Minucium Felicem, etsi non fuerit eiusdem aut gentis aut familiae, facile antepono, aetate quidem posteriorem, doctrina tamen, virtute, et, quod primo loco numerandum est, pietate

pietate multo superiorem. Fuit enim non modo iurisconsultus magnus, et excellens suo tempore orator: sed et, quod maius est, fuit serio Christianus. Afrum fuisse suspicor, licet id adfirmare non auserim. Certe Frontonis Cirtensis (Cirta autem fuit nobilissima Numidiaei ciuitas, cuius et in Pandectis mentio fit) ita meminit, vt in Africa versatum se esse significet. Estque genus dicendi scribendique sequutus, quale Afri illi, Tertullianus, Cyprianus, Arnobius: vt iam de posterioribus non loquar, quos eadem olim aluit Africa, illa, inquam, felix fecundaque Africa, quae vt semper aliquid noui proferre dicebatur, sic etiam religionis nostrae vindices et patronos doctissimos acerrimosque protulit, et ad ipsius quoque Romanae ecclesiae praesidium atque defensionem emisit. nam et ex eadem Africa prodibant hostes minime ignaui, neque improbi minus, quam vehementes calumniatores, qualis, ne longius abeam, fuit ille, cuius iam memini, Fronto: quem quidem tam impudentem rhetorem, quam impium Christianorum aduersarium fuisse, ex Minucio intelligamus. Nollem hunc fuisse Papirium Frontonem, iurisconsultum, qui in Pandectis laudatur. Suspicio potius fuisse Cornelium Frontonem rhetorem, quem Capitolinus narrat fuisse praecceptorem M. Antonini philosophi, imperatoris, et ex cuius etiam schola oratoria

accepimus produisse illum nostrum * Melitonem, qui ad Christianorum defensionem; eloquentiam suam conuertit: ut quod illis impius praeceptor probrum adsperserat maledicendo, bonus discipulus abstergeret respondendo.

Minucium nostrum Romae causas egisse, paullo ante ex Lactantio et Hieronymo dictum est: neque hoc ipse dissimulat, cum vindemiarum feriis curam iudiciariam sibi remissam fuisse narrat. Sic enim et Vlpianus in Pandectis lege. I. de Feriis scribit, M. Antonini imperatoris oratione expressum fuisse, *ne quis messum aut vindemiarum tempore aduersarium cogeret ad iudicium venire.* Sicuti et Suetonius (cap. XXXV.) narrat, Augustum statuisse, *ne Septembri Octobriue mense necesse esset in senatum venire.* Immo vero et ipse Cyprianus, tamquam alter Minucius, in sua epistola ad Donatum (edit. Oxon. Tractatu de gratia pag. 1.) meminit eius temporis, quo, ut ait, *indulgentie vindemia solutus animus in quietem, sollemnes et statas anni fatigantis inducias sortitur.* At tum quidem secessus amoenos captare se ait, ubi de rebus diuinis cogitet. Non dissimilis est narratio nostri Minucii. Felices vero illae feriae, quibus a foro subfelliisque abductus nobilissimus causidicus est

* Sardensem episcopo pro Christianis. Hieronymus, auctorem apologiae *nym. Catalog.*

est ad religiosam siue commentationem siue
disputationem. Cicero, quod abs nostro
Scaeuola accepit, narrat (lib. II. de Orato-
re cap. VI.) *Laelium cum Scipione solitum esse
rusticari: eosque incredibiliter repuerascere esse
solitos, quum rus ex urbe, tamquam ex vincu-
lis euolassent: conchas etiam, et umbilicos ad
Caietam, et ad Lucrinum legere consueisse, et
ad omnem animi remissionem ludumque descen-
dere.* Eius vero exempli statim mihi in
mentem venit, quum Minucium audirem,
relicto strepitu forensi, cursu suo Octauio
rusticari, et in litore Ostiensi suauiter spe-
ctare puerilem, quem describit, ludum.
Sed quum deinde audio, quam in illo se-
cessu et grauis et seria de religione disputa-
tio fuerit, et quale sit in deserto fornice
consilium; sentio, numquam coactum Ro-
mae fuisse senatum maiori de re: nullum-
que forum, urbem nullam, nullum nego-
tium, illi siue otio siue solitudini praetule-
ro: saepiusque ut iurisconsulti eo modo
feriari, secedere atque rusticari aliquando
velint, optare cogor. An in eorum ani-
mos cadere non potest sancta aliqua et reli-
giosa et secreto suo digna rerum diuinarum
cogitatio? Lactantius innuit, Minucium
se totum non contulisse ad studium rerum
ecclesiasticarum. Sed tanto nobilior eius
iurisprudentia fuit, quae, qualis esse debet,
in republica fuit: et rerum diuinarum hu-
manarumque curam et cognitionem con-

iunxit: tantoque propterea magis eius exemplum nostri ordinis hominibus commendo, ut saltem diebus nefastis in otio melioris religionis fastos excolant, iisque se dent atque addicant. Habebant olim feriantes Romani suam *decurfionem Tiberinam*, cuius meminit Cicero (lib. V. de Fin. cap. XXIV.) suamque, ut leges * nostrae vocant, *Maiumam* ad Ostiam. Sed excursio nostri Minucii quam minime aut otiosa aut ludicra fuit? digna profecto, cuius vestigia libenter conspiceret Augustinus: et illum recessum, in quo habita est disputatio, salutaret, quum in ecclesia Ostiensi matrem suam Monicam sepeliret. Equidem religiosi eius colloquii, quod sancta haec matrona cum filio suo habuit ad ostia illa Tiberina (sicuti ipse recitat lib. XI. Confession.) meminisse soleo, quoties Dialogum hunc Minucianum lego.

Quaenam esset Romani fori conditio, quum in eo versaretur Minucius; quaeque ecclesiae in ea vrbe tunc facies esset, eius aetatis memoria plane ostendit: et quae aliquando scripsi ad Edicta veterum Principum Rom. de Christianis, eam rem illustrent. Neque ignota est historia temporum,

* Titulo vtriusque Co-
dicis de Maiuma. Suidas
Ostiae eos ludos celebra-
tos addit, quorum sum-

ma fuit ἡδυπαθεῖν ἐν τοῖς
θαλαττίοις ὕδασι, ὁλλή-
λως ἐμβάλλοντες.

rum, quibus Decius aut Valerianus imperauit. Bene vero habet: Iurisconsultis, quorum de iure civili responsa legimus, non solum ab religione alienis, sed et eius acerrimis aduersariis, successisse christianum caussidicum: et illud siue forum siue collegium Rom. togae atque aduocationis, quod tot iam annis conspersum fuerat sanguine et cineribus piorum hominum, tandem aliquando voce et vestigiis christiani iurisperiti expiatum atque consecratum fuisse. Arnobius libro primo gloriatur, et oratores et iurisconsultos, magnis, ut ait, ingeniis praeditos, transiisse ad ecclesiam. Credo equidem, quum id scriberet, de Minucio eum suo cogitasse. Multos eius ordinis fortasse numerare vix potuisset. Sed Minucii tamen exemplum quosdam sequutos esse credo: ut et Minucius habuit, quos in eodem stadio sequeretur. Saltem Hieronymus ad Magnum, vbi Minucium laudat, meminit duorum Romanae urbis senatorum, Hippolyti et Appollonii, qui, ut et inter scriptores ecclesiasticos referrentur, meriti sint. Quid dicam de illo * Vettio Epagatho Lugdunensi, qui olim et multis quidem ante Minucium annis et fuit et partim ignominiae, partim honoris causa

S 3

(vt

* Martyr Lugdunensis. E. lib. V. cap. I. et Gregorius sub M. Antonio et L. Turonensis lib. I. Verò. Testes Euseb. H. cap. XXIX.

(vt varia tunc erant hominum de religione iudicia) publice adpellatus est * ADVOCATUS CHRISTIANORVM? An horum causam aliquando in foro Rom. Minucius egerit, nescio. Certe Tertullianus vix hoc licuisse significat. Tam odiosa tunc erat eorum siue religio, siue ecclesia, cui status reipublicae imperique Rom. adverbabatur; totque iam erat publicis praedictis confossa, vt ipsius nominis Christiani confessio ad damnationem satis esset. Tantum abest, vt huius religionis esset, quae libertatis erat, adsertio. Sed tanto magis interea miror in tam profano et inimico foro consistere causidicum pium potuisse. Mirum vero, quum iam annis prope ducentis orbis Romanus et palam et publice et libere Christo nomen dedisset, auctoribus ipsius imperatoribus, visam esse legem necessariam, quae et tandem lata est, vt in nullo foro vel aduocatus vel causidicus esset ullus, vel ius postulandi quisquam haberet, qui Christianus non esset. *Lege VIII. Cod. de postulando.* Quam fuit itaque nobile Minucii nostri exemplum, qui bonarum partium, quantum potuit, patronus Romae fuit, quo tempore nondum impune hoc licebat? certe Christianis tunc erat interdictum foro, neque iis ius postulandi praetor dabat. verum etsi magis illi palliati quam

* παράκλητος χριστιανῶν. Euseb. d. l.

quam togati esse solerent: tamen quia iis respublica saepe carere non poterat, aliquando togatos esse eos, et eorum quosdam aliquod in republ. munus obire passim subinde sunt ethnici principes. Christiani imperatores deinde multo fuere indulgentiores, qui eos et consules et praefectos urbi atque etiam praetorio interdum creabant, quos alioqui non ignorabant esse acerrimos hostes religionis, quod intelligi potest vel ex vnius Symmachi conditione. Sed facti tandem aliquando sunt severiores, et senatum forumque Rom. perpurgarunt et Minucios quosdam esse iusserunt, quicumque vel ius dicerent, vel causas agerent. Aram Victoriae, quae in vestibulo curiae stabat, et ad quam senatus iurare atque sacrificare solebat, iampridem evertierant, ipso etiam et * Symmacho et senatu reclamante. Sed effecerunt postremo, ut non modo a tali superstitione liberi essent omnes togati, sed etiam ut nulla in foro nisi christiana esset illa iurisprudentia, cuius iam olim aliqua in Minucio nostro effigies fuerat.

Minuciani huius libelli inscriptio, et dialogi forma, antiquum eruditumque scribendi morem refert. Genus dicendi est

S 4

argutum,

* Symmachus *lib. X.* Iulianum, Theodosium et *epist. LIV. ed. Iureti, siue* Arcadium AAA.
LXI. *ed. Scioppii, ad Va-*

argutum, acre, vehemens: est pressum, densum, neruofum, crebris sententiis compactum, omniumque antiquitatum atque historiarum memoria refertum, et in quo plures sententias, quam periodos numerare possis. Nam neque verbosi olim fuerunt Christiani, qui verba dare nondum didicerant: et eorum patroni erant homines docti, ac, ut vno verbo dicam, polyhistores. Quod ad falsa crimina attinet, non tam verbis et libellis, quam vita et re ipsa refellebant aduersarios.

Quaestio, quae hic proponitur, et caussa, qua de agitur, magna est, de religione nempe vera aut falsa. Acerrima utrimque est actio atque contentio. Exitus et victoria est, qualis esse debet, ubi verum cum falso confligit. Malarum partium vehemens patronus, et bonarum grauis hostis est Caecilius Natalis. Harum contra vindex, et illarum accusator acerrimus atque iustissimus est Octavius Ianuarius. Medius sedet bonus iudex atque arbiter Minucius Felix. Contentionis occasio fuit, quod, quum hic cum duobus illis, quos nominavi, in litore Ostiensi ambularet, ab Octavio christiano reprehensus sit Caecilius ethnicus, qui occurrens idolo Serapidis, illud colere se significasset. Sane olim Pisone et Gabinio coss. Serapidis sacra Capitolio et vrbe fuerant eiecta: sed postea fuerunt restituta, et in suburbiis facile haerebant.

Repre-

Reprehenſus Caecilius fremit, et tamquam irritatus grauiter in Chriſtianorum religionem inuehitur: ſuamque ſimul ſuperſtitionem defendens, Octauium veluti laceſſit. Sed imprudens incurrit in aduerſarium fortem et acrem: et, vt * ille ait, *fragili cupiens illidere dentem, infregit ſolido.*

Cauſſae ſtatus non vnus eſt. Caecilius varie et confuſe agit de multis. Octauius pleraque et depellit ſola inficiatione, et retorquet iuſta recriminatione. Quaedam ingenuae conſitetur: ſed iure defendit. Itaque haec diſceptatio partim facti, partim iuris quaefſtionibus conſtat. Tertullianus antea, et ante Tertullianum Iuſtinus et Athenagoras, quorum exiſtant apologetici libelli, et poſtea Cyprianus partim *contra Demetrium*, partim in libello *de vanitate idolorum*, et multo deinde magis Arnobius atque Lactantius hanc cauſſam egerunt: et uſi plerumque ſunt non iisdem modo et ſententiis et argumentis, ſed et verbis et formulis. Sic enim maiores noſtri eadem de iisdem, vt ille olim dicebat, dicere ſolebant.

Atque vtinam poſteritas tale obſeruaffet exemplum, ambitioſa nouitas bonam antiquitatem non inquinaffet. Velim ſane apologias eorum, quos dixi, cum hoc Minuciano libello conferri: vt alium nunc com-

S 5

men-

* Horatius lib. II. ſatyr. I.

mentarium colligere non fit neceſſe. Multa ex veterum philoſophorum diſputationibus, et poetarum fabulis et Romana Graecaque hiſtoria ſubtiliter et docte hic repetuntur. Verum ineptum eſſet iis de rebus adnotationes multas et otioſas hoc loco inculcare. Mallem, quae ad antiquitatum chriſtianarum memoriam pertinent, copioſe explicare. Sed et harum commentariis alius dabitur liberior locus: nam iis, quos iam inchoaui, abſoluendis aliquando me dedam. Iam vero praeter illos, quos dixi, libellos valde velim etiam hic legi et comparari aduerſarias orationes Symmachi et Ambroſii: vt quam cauſſam acriter quidem, ſed priuatim tamen, quo tempore Chriſtianis palam eſſe vix licebat, actam eſſe ex Minucio audiemus: eandem multis poſt annis publice in auſtico conſiſtorio iterum iterumque agitaram: in eaque nobilem Romanorum ſacrorum patronum, qui et pontifex Maximus et praefectus vrbi erat, cum maximo et acerrimo antiſtite chriſtianae religionis commiſſum, quo tempore noſtri liberi erant, et bona aequaque conditione, audiamus: praefertim cum iudex et arbiter federet, non modo tam religioſus, quam Minucius, ſed multo maioris auctoritatis, et qui rem bene iudicatam exſequi, et aduerſarii calumniatoris petulantiam reprimere atque coercere poſſet. Si quis denique hic adiungat Auguſtini

fini libros *de ciuitate Dei*, ad Octauii disputationem multum lucis et splendoris adiunxerit. Ego in talibus commentariis nunc describendis non immorabor. Sed breuiter tantum delibabo quaedam capita Minuciani libelli, vt lectorem praemoneam.

Caecilius principio laudat nescio quam siue Academicam ἀκαταληΰαν, siue Pyrrhonicam ἐποχὴν, quasi nulla esset religionis scientia: et Epicurea audacia exagitat Dei prouidentiam, prope vt ille * Cotta apud Ciceronem in libris de Natura deorum, Octauius prouidentiam defendit: neque iis etiam argumentis vti dedignatur, quibus Velleius apud eundem Ciceronem refellit Cottae vanitatem. Caecilius exprobrabat, Christianos Deo, vt quidam facto, addicere, quidquid agitur geriturue. Abs verbo Fati, tametsi odioso propter ineptias Stoicorum, qui ea voce abutebantur, non abhorret Octauius. Sed longiorem ea de re disputationem in aliud tempus reiicit, et eum veluti scopulum caute refugit. Sane Hieronymus in Catalogo, et ad Magnum (epist. LXXXIV.) testis est, quemdam de fato librum olim Minucio inscriptum

* Transposita et confusa vocabula. C. enim Velleius, senator, est ille Epicureus, lib. I. de Orat. cap. VI. qui inde ab VIII. capite ad XXI. prouidentiam impugnat: cui C. Cotta, Academicus, respondet a cap. illo XXI. ad finem libri. Adde initium libri. II.

scriptum fuisse: sed falsam fuisse inscriptionem monet. Credo illi a quibusdam esse adscriptum, quia hic videbatur tale aliquid esse pollicitus. Arnobius, quem Minucii discipulum et imitorem appellare soleo, modo aduersarios de fato accusat, modo etiam Christianos eodem nomine accusatos fuisse ostendit: et in vtraque tamen causa, quum ad rem ventum est, haeret, et nescio quomodo attonitus ἐπέχει. Nam (iuuat enim propter Minucium et quosdam alios obiter hic notare) lib. VII. posteaquam exagitaui fatum, praesertim quale Stoici fingebant: *has tamen, inquit, partes, quia res nimium longi est. multique sermonis, inexplicatas transcurrimus atque intactas.* Idem libr. II. quum scriberet Christianos vrgeri rogatos, an sine voluntate Dei quidquam fieret? tam se vtrunque premi sentit, vt, ad elabendum, deprecatione cuiusdam ignorantiae vtatur. Si, inquit, *cuncta eius voluntate conficiuntur, nec citra eius nutum quidquam potest in rebus vel prouenire vel cadere; necessario sequitur, vt mala etiam cuncta voluntate eius intelligentur enasci; sin autem dicere voluerimus, pessimorum ab eo reiicientes causas, mali esse conscium, generatoremque nullius: incipient videri aut eo inuito res pessimae fieri, aut, quod sit immane dixisse, nesciente, ignaro, ac nescio.*

Quid igitur tandem inter has veluti symplegadas constrictus, quaestioni respondet?

Respon-

Respondeamus, inquit, *neceſſe eſt, neſcire nos iſta*, etc. Iuſtinus antea in ſua apologia non dubitauerat τὴν τῆς εἰμαρμένης ἀνάγκην, vt appellat, aperte inficiari, planeque reiicere, dum ſcopulum vnum, quem imminere alioqui putat, vult effugere. Atqui tunc in alterum incurrit, quem non minus aut Minucius aut Arnobius reformidaffe videtur. Tandem vero Auguſtinus in eadem Africa volens veluti perſoluere, quod Minucius pollicitus eſſe dicebatur; et, quod hic praeſtare fortaffe vix potuiſſet, cumulate dependere: ſubtiliter expoſuit in hac quaefſtione medium quidpiam, quo ſatiſfieri poſſe iudicauit vtrique difficultati. Sciebant et Minucius et Arnobius, quae-
nam olim fuiſſet diſſenſio diſputatioque inter Chryſippum et Diodorum περὶ δυνάτων καὶ εἰμαρμένης, ſiue de FATO. Nam et nos ex Cicerone atque Plutarcho illam vtcumque cognoscimus. Sed ne in huius quidem iudiciſus et arbitriſus noſtri quidquam deprehendebant, quod omnino ſequerentur. Itaque quamdiu non liquebat, **AMPLIVS** pronuntiare, quam temere aliud ſtatimque definire, maluerunt.

Redeo ad Caecilium. Is ſuorum numinum antiquitatem, paſſimque receptam auctoritatem, quantum poteſt, tuetur: Chriſtianorum Deum verum et vnicum exagitat, et eos interea tamquam αἰθέρις proſcindit. **Oſtavius** idolorum fabulam et vanitatem

nitatem false traducit, iisdem etiam verbis
 vsus, quibus Cyprianus in eodem argu-
 mento vtitur. Neque vero difficilis fuit
 reprehensio, quum quidem et ipsius Cice-
 ronis libri de Natura deorum veluti suffra-
 garentur. Nam et Arnobius (lib. III. post
 principium) testis est, propterea quosdam
 Christianorum hostes aliquando *mussitasse*,
libros illos iussu senatus abolendos atque concre-
mandos esse. Quid? res ipsa, quae abs suis
 quoque cultoribus est irrita (nulla enim
 vnquam stultior atque ineptior fabula vllius
 superstitionis fuit) vltro sese refellebat.
 Sed et quod huc pertinebat, facile descri-
 bere potuit Minucius ex Tertulliano, Iu-
 stino, Athenagora, Theophilo: vt et
 postea ex Minucio Arnobius, Lactantius,
 Ambrosius, Augustinus, quum eandem
 causam agerent. Certe quod Octavius de
 Saturno narrat, Lactantius ipsum Minuci-
 um auctorem laudans repetit, latiusque ex-
 ponit lib. I. cap. XI. Vt autem Octavius
 totam fabulam Romanae superstitionis false
 subfannat: sic et ipsorum oraculorum, qui-
 bus tantopere gloriabantur ethnici, vani-
 tatem eleganter ostendit: ac ante suam qui-
 dem aetatem oraculum Apollinis Pythii de-
 fuisse significat: sicuti et Plutarchus fatetur
 temporibus Adriani imperatoris plane de-
 fecisse: Sic enim cum christianae religionis
 veritas inualesceret, necesse fuit euane-
 scere imposturam illorum τῶν χρησμεύων.
 Porro

Porro Octavius de daemonibus et eorum, quum abs Christianis adiurantur, trepidatione narrat, quod antea Iustinus et Tertullianus in Apolog. et Cyprianus contra Demetrianum et postea Lactantius lib. quarto; cap. vigesimo septimo. Itaque facile refellit ipsum quoque Vlpianum, Christianos, ut impostores, huius, ut vocant, exorcisationis causa, irridentem Lege I. *de extraord. cognit.* Inanes non fuisse exorcismos posterioribus quoque temporibus, et fuisse frequentes in ecclesia, intelligi quoque potest ex Optato Afro et Augustino, scriptoribus a Minucio minime alienis.

Sed et de Deo vnico multa Octavius inculcat, non dissimilia iis, quae Iustinus *περί μοναρχ.* et Clemens Alexandrinus collegerant. Nam et vtrumque legisse noster potuit. Neque vero praeterit, quod Cyprianus vrget, ipsum quoque vulgus naturaliter appellare Deum vnum et singularem, quum Numen inuocat: sicuti et Lactantius lib. secundo, cap. primo. ait, Ethnicos, quum iurarent, *Deum* potius, quam *Iouem* nominasse. In antiqua formula iurisiurandi Rom. nominatur Diespiter. Sed Cicero lib. septimo epist. ad Trebat. dixit, *iurare Iouem lapidem.* Saeppe etiam Iouis meminisse olim iurantes constat, et apud Graecos *Ζεὺς ὀρκιος* est appellatus. Mirum vero, quod Caecilius gloriatur, ignotis etiam numinibus Romanos

nos aras exstruxisse. Nam quid hoc aliud est, quam errorem confiteri? Talem aram Paulus Athenis vidisse se ait, et ex ea sumit argumentum conuincendae huius ignorantiae, docendorumque Atheniensium. Neque in Attica modo, sed et in Elide fuisse aras ita inscriptas, testis est * Pausanias. Et fortasse postea Octavius, quum docere Caecilium instituit, Pauli exemplo inde repetiit suae catecheseos de veri Dei cognitione principium.

Illud quoque mirum videri posset, Caecilium gloriari, *quae apud alios populos singula numina coluntur, uniuersa Romae coli: nihil vt supersit, quam vt suum Pantheon gloriose ostendet.* Atqui obstabat lex Romuli, quae peregrinos deos coli vetabat. Obstabat Ciceronis sententia, qui confusionem religionum alioqui fore pronuntiat. Sed peregrinos fortasse non iudicabant, quia iam erant publice acciti, et veluti ciuitate donati. Sic vrbs illa, quae ab Athenaeo (lib. I. cap. XVII.) scite dicta erat *ἐπιτομή τῆς οἰκουμενῆς*, false abs Theophilo nostro ante Minucii aetatem, appellata est *ἐπιτομή τῆς θεοδαμονίας*. Nam et Tertullianus (de Spectaculis c. VI.) dixerat, *in ea consedisse conuentum daemoniorum, curiamque deorum.* Interea non temere adiecit, illic quiduis colere, ius fuisse, praeter

* Pausanias Eliac. I. cap. XIV. *αἰγνῶσαν θεῶν βασιός.*

praeter Deum verum. Estque profecto memorabile, quod Augustinus lib. primo de Consensu Euangelistarum cap. XVIII. scribit, cur illum vnum non coluerint Romani, qui colebant omnes alios. *Quia, inquit, solum se coli voluerit, illos autem deos gentium, quos isti iam colebant, coli prohibuerit.* Quum autem de ipso Christo quaeretur, alia etiam causa fuit, cur senatus reclamaret. Porro, ut Augustinus in eo libro multa inculcat, quae ex nostro Octavio repetita videri possent; sic et, quod eleganter respondet de excidio Hierosolymitano, Octavii de eadem re responsionem confirmat. Sed singula nunc describere nihil attinet. Redeo ad Minucianum auditorium.

Caecilius Christianos accusat, quod *templa tamquam busta despiciant.* Fatetur Octavius. Nam et Clemens Alexandrinus in *προτρεπτικῷ* antea probauerat, illa esse *sepulcra. Sed Arnobius lib. sexto *templa bustis superlata* fuisse ait. Ceterum Christiani alia postea ratione ex suorum martyrum sepulcris, non modo templa, sed et altaria effecerunt. Neque non potuit Minucius ea vidisse. Sed ita est profecto. Et si maiores nostri religionis nomine multa facerent in speciem similia iis, quae ab eth-

cis

* Clemens Protreptico *τες, τῶν εἰδῶλων τὰ τεμένη,*
ad Gentes p. 58. *δεικνύν- τας τινὰς ἢ δεισμοτήρια.*

cis fiebant: tamen, quia alius erat finis, aliusque usus, sua sacra defendi posse sciebant, etsi aliorum κακοζηλίαν damnarent. Sacrificiorum Romanorum ritus quam valde irrident? Atqui non dissimilis olim eorum, quae lege diuina Iudaeis mandata erant, forma fuit.

Etsi autem Christiani aetate nostri Minucii sua templa superbe attollere ad exemplum ethnicorum non possent: tamen suas saltem habebant cryptas, et quasdam etiam aedes et domus sacras in *apertis et editis locis*, vt Tertullianus ait, et lubenter conueniebant ad illa suorum martyrum sepulcra: quae κοιμητήρια vocabant. Nam et haec illis permisisse Gallienum imperatorem (qui Minucii aetatem non longo interuallo attigit) Eusebius scribit. Ridet autem Caecilius, quod Christiani suos iam vita functos, non tam mortuos esse, quam dormire dicerent, et crederent, corporumque resurrectionem iactarent. Atqui et apud suum Homerum (Iliad. Ω. v. 344.) legerat, ὑπνώοντας ἐγείρειν, et apud Virgilium (Aeneid. IV. vers. 244.) *somnos adimere*, quum de mortuis in vitam reuocandis agitur. Quid praeterea hic responderit Octavius, conferri potest cum iis, quae antea Theophilus, Athenagoras, Iustinus, Tertullianus, eadem de re scripsere. Nam hos sequutus Minucius est. Ridet Caecilius (cap. XII.) Christianos, quod cadauera *ungant*, non *soronent*.

coronent. Atqui et Romani, etſi, quid agerent, ignorarent, vnguenta funebria habebant. Notus eſt ille Ennii verticulus:

Tarquinii corpus bona femina lauit et vnxit.

Et licet Leges XII. Tabb. ſeruilem vincturam cadauerum, vt ait Cicero, (de Legib. lib. II. cap. XXIV.) tollerent, aliam tamen relinquebant: et ipſi iuriſconſulti inter iuſtos funeris ſumptus vnguenta referunt L. trigefima ſeptima *de relig. et ſumpt. fun.* Quod ad *coronas cadauerum* attinet, fatetur Octavius Chriſtianis ineptas videri: et eos propterea in eo genere ethnicoſ imitari nolle. Tertullianus in libro de Corona (cap. XIII.) ait, *a ſaeculo coronari et iſſas Libitinas*: et ipſe Cicero pro Flacco (cap. XXXI.) meminit *aureae coronae impoſitae mortuo cuidam Caſtricio*. Verum quid antiquae leges Rom. de coronis cadauerum ſtatuerent, dixi ad Duodecim Tabb. Denique ridet et indignatur Caecilius, apud Chriſtianos *cadavera humari*, non *uri*. Verum eſt vetuſt illud, *Riſu inepto nihil eſt ineptius*. Quid Octavius? Simpliciter reſpondet, antiquam eſſe ſuam et meliorem ſepeliendi conſuetudinem. Quod et Arnobius reſpondit. Nam et poſt Minucium mota iterum haec quaefitio eſt. Atqui Romani poterant ſui ſaltem Ciceronis librum ſecundum de Legibus (cap. XXII.) legiſſe, qui hunc morem defendit et confirmat. Et Plinius lib. ſeptimo, cap. quinquageſimo

quarto, *Ipsum*, inquit, *cremare apud Romanos non fuit veteris instituti: terra condebatur*. Sane Tertullianus de Corona (cap. XII.) ait, Christiano non licuisse cremare, et (ineunte) libro de Resurr. carn. ridet eos, qui *atrocissime*, vt ait, *exurunt defunctos*.

Porro Augustinus lib. vndecimo Confess. significat in ecclesia Ostiensi peculiarem aliquem etiam fuisse morem humandorum corporum. An is quoque iam tum in vsu esset, quum ibi ageret Minucius, nescio. Ridiculum vero, quod Caccilius, seuerus scilicet censor, Christianos accusat, quia neque vnguentis delibuti, neque fertis redimiti essent. Mirum, quod interea non miratur, eos tamen vsos iam tum fuisse oleo et chrismate. Sane sobriam, ficcam, frugalemque vitam, hoc est, ab vnguentis alienam, ipsi etiam ethnici laudare solebant: et Plato ex sua republica, quam optimam suo iudicio fingit; Homerum non eiicit nisi vnguento perfusum et vittis redimtum, et, vt hic noster Octavius ait *coronatum*: quum significaret sese habere nolle ciues tam molles. Ac ne longius abeam, Vespasianus quemdam vnguentis madentem, et gratias agentem pro impetrata praefectura, auersatus, *Mallem*, inquit, *allium oleres*. Sed quid non obiceret Caccilius, quum etiam Christianos accuset, quia flores naribus supponerent, nec capiti coronando imponerent? Atqui ipse Lucianus

cianus in suo Nigrino ipsos Romanos rectius irridet, quod Christianos hic non imitentur, et faciant contra naturam, planeque nihil aut sapiant, aut sentiant. Adde Tertull. de Cor. mil.

Ceterum Caecilius, ut alter Lucianus in Peregrino, Christianos irridet, quod colant hominem crucifixum. Octavius breviter negat hominem tantum esse, quem colant: et regerit, aduersarios potius esse *ἀνθρωπολάτρας*, qui reges tamquam deos colant, et per eorum etiam genium iurent: quin immo grauius puniant ita peierantem, quam si quis suum Iouem iurando sciens falleret. Suspicio hic notari quamdam constitutionem Alexandri Seueri: quae tamen relata est in libros Iuris L. II. C. *de rebus credit.* Sane olim Christianos noluisse uti tali formula iurisiurandi, testis est Tertullianus in Apologetico. Sed tanto magis miror eam posteriorum Caesarum Christianorum legibus commendari.

Caecilius contumeliose obiicit, Christianos etiam *ipsam crucem adorare.* Negat Octavius. Aduersarius iis, ut furciferis, maledicit. Noster (non enim eum pudet crucis Christianae) cruciferos suo modo dici non recusat, et de suae crucis signo religioso, (quod certe maioribus olim nostris familiare fuit) respondet, quod antea Iustinus et Tertullianus scripserant, et

postea Lactantius lib. IV. cap. XXVII. Nam et quanti illud fecerit Constantinus, notum est: certe ut vulgo res minus esset ignominiosa, edixit, ne deinceps facinorosi cruci adfigerentur. Non desuit tamen Iulianus Apostata, ut Caecilius, Christianis ignominiae causa exprobrare crucis cultum, sicuti ex Cyrillo intelligi potest.

Mira est impudentia calumniae. Eo tandem euasit, ut nescio quae sacrorum monstra Christianis obicerent aduersarii, *et qualia demens* (ut quidam * poeta dixit) *Aegyptus portenta colit*. Audet etiam Caecilius fingere, illos *adorare caput asini*, quamquam primus hoc non finxerit. Octavius tam putidam calumniam inficiatione depellit, et id potius de aduersariis vere dici posse, recriminando probat, sequutus suum Tertullianum (Apolog. c. XVI.) qui et Christianos vulgo dictos esse asinarios, et Christum ipsum auribus asininis tamquam aliquem Midam ab impio pictore expressum fuisse narrat. Talem autem confictam fabulam esse significat, quod Cornelius Tacitus mentiendo tale quippiam de Iudaeis recitasset. Verum et ante Tacitum multis annis Apio Alexandrinus tempore Caligulae in Iudaeis accusauerat quamdam *ὀνολατρείαν*. Ceterum quum Iose-

* Iuuenal. satyr. XV. ineunte.

Iosephus tale mendacium iam refutasset, minus ignoscendum est Tacito, qui in eo perstat: minime vero illis, qui maiori etiam impudentia Christianis hoc probrum adspargunt.

Turpius est, quod Caecilius eodem pudore clamat, eos *colere nescio quae pudenda*. Ecquo ruit impura maledicentia? Octavius suae verecundiae esse intelligit, id longiori oratione non refellere: interea audire cogitur, alia non minus nefanda, cum Caecilius declamaret, nefarios esse Christianorum coetus antelucanos, incesto et parricidio pollutos, prope ut olim erant Romae Bacchanalia. Octavius talia crimina non solum abs suis depellit, sed etiam retorquet in aduersarios. Quam incesta essent Romanorum sacra, non est ignotum. Nam et eorum * poeta, *Nota Bonae*, inquit, *secreta deae*. Diu etiam humanas victimas immolarunt: etsi in aliis gentibus hanc, non iam dico sanctam, sed sanguinariam et sceleratam feritatem reprehenderent. Est autem memorabile, quod Plutarchus in Problem. narrat, eos obtendisse ad hoc suum factum excusandum, aliorumque damnandum. Mirum vero, Christianis sacra talia obiecta fuisse. Fuit tamen vetus et diuturna haec calumnia: et quidem

T 4

pro-

* Iuuenalis Satyr. VI. vers. 313.

promiscuae libidinis fuspicionem facile augebat quorundam credulitas, qui alios ex suo ingenio aestimant, et nocturna promiscuae multitudinis coitio, et quia Christiani sese fratres fororesque appellarent, atque etiam osculo sese inuicem exciperent. Quid dicam, osculo quosdam impudice abufos esse, vt et fatetur et conqueritur Clemens Alexandrinus in *Paedag.* Christiani fatis multa castissimi fui pudoris testimonia opponerant. Sed nihil audit impudens malevolentia, quae vt linguam habet intemperantem, sic neque frontem neque aures habet. Sane et olim Apionem tale quippiam de Iudaeorum coetibus confinxisse narrat Iosephus. Ergo nihil nostris tali infamia oppressis aliud superfuit, quam, quod scite et eleganter Aeschylus ait, *τὴν ἀλήθειαν ἀνατιθέναι τῷ χρέονι*. Non erant impotestores, qui verba darent: non homines clamosi et impotentes, qui conuiciis, maledictis, libellis famosis aduersarios vicissim opprimere vellent. Rebus ipsis falsum refellere, et eo tandem modo vincere sedendo et filendo malebant: et bona interea conscientia sese sustentabant atque consolabantur. Sic bonam causam agebant bene.

Mirum rursus, Caecilio tam insolentem visam esse illam inter eos *fraterni nominis communionem*, quum et ipse Vlpianus scripserit, eum, qui fraterna caritate diligitur, etfi

etfi frater non fit, recte tamen FRATREM simpliciter appellari, quod et in libros iuris relatum est, *L. quinquagesima octaua de hered. instit.* Quin immo et olim ipsos Essaeos, ante tempora Christianorum, ita sese inuicem compellasse, didici ex quodam Philonis fragmento, quod exstat apud Eusebium *περί προπαλαμεινής* (lib. VIII. cap. XII.)

Horribilius est alterum, quod obiiciebatur, *crimen infanticidii*: coepitque haec calumnia paullo post tempora Traiani, et ad Constantini aetatem perdurauit, et quidem cum tragica suspitione cuiusdam coenae Thyestae. Sed vnde haec suspicio? an quia Christiani dicere solerent se vesci corpore et sanguine Christi? sicut e diuerso narrat Augustinus quosdam aliquando existimasse, ab Christianis adorari Cererem et Bacchum, quum audirent in eorum myste-riis tanti fieri panem et vinum: neque alioqui rem intelligerent. Quid dicam, quod Epiphanius,* narrat, quondam haereticos, qui Gnostici et Cataphryges et Pepuziani appellabantur, se vero Christianos esse mentiebantur, commisisse, quod hic Caecilium omnibus Christianis obiicit? Sed an aequum fuit, vt viris bonis propterea adfingeretur, quod ab iis erat alienissimum? Aduersarii loco probationis obtendebant

T 5

famam

* Epiphanius Haeresi XLVIII. sect. XIV. p. 416.

•famam et rumorem. Sed nullo quoque iure id fieri, leges ciuiles pro nostris respondebant; et ipse Quintilianus * dixit, *nulli non etiam innocentissimo accidere posse fraude inimicorum, falsa vulgantium, ut sinistro rumore laboret.* Quam vero procul abessent Christiani ab omni homicidio, satis Octavius ostendit, quum ne homicidium quidem in ludis gladiatorii spectare eos per suam religionem potuisse narrat, quod et antea Theophilus dixit *ad Autolycum*; et eodem tempore Athenagoras *in Apologia*, et latius Tertullianus in libro *de Spectac.* et postea Lactantius *lib. VI. cap. XX.* Sed neque caesae pecudis sanguinem gustasse nostros Minucius adfirmat: sicuti et Tertullianus. Sic enim, quam Apostoli repetitam Nohae legem rursus tulerant, multis saeculis nostri diligenter obseruarunt, non minus quam Apostolicum in eadem Synodo decretum *περὶ πορνείας*. Certe quam honestum, religiosum, pudicum, castumque fuerit Christianorum solemne conuiuium, quod *ἀγάπην* appellabant, Caecilius, si verum ingenue dicere, quam improbe mentiri maluisset, intelligere potuerat non solum ex Tertulliani nostri apologia, sed et sui Plinii quadam ad Traianum epistola. Sed petulantiam proiectae maledicentiae quid refrenare posset? Dixi de eo conui-
vio

* Quintilianus lib. V. Inst. Orat. cap. III.

vio plura in adnotationibus ad illam Epistolam, quae iam repetere nihil attinet. Ut autem nocturni Christianorum coetus innoxii essent, tamen obstabat lex duodecim Tabb. multis decretis confirmata, et grauius erant iudicia de collegiis illicitis. Nostri vero respondebant, nihil reipublicae esse periculi a suis coitionibus, quia essent alienissimi ab omni vel ambitione, vel vilius dignitatis cogitatione, nihilque esset in republica, quod adfectarent, sed sua essent priuata conditione contenti, ut Tertullianus in Apolog. respondet.

Ceterum ut iam praeteream reliqua capita vel accusationis Caecilianae vel Octavianae defensionis, illud obseruare iuuat: quum calumniator ingeniosus et acer nihil non vel confingat vel exaggeret, et maiestatis quaedam leuiores crimina adiungat: praeteriisse crimen perduellionis, quod et alia antea obiecerant, et ad reos statim opprimendos imprimis idoneum esse videbatur. An id dissimulauit, quia ne tenuis quidem eius esset suspicio? Fuit certe perpetua haec maiorum nostrorum gloria, quod nullis iniuriis tam irritari potuerint, ut in principes aut tyrannos, etsi ab iis indignissime vexarentur, hostili animo essent, aut vllis aduersus eos coniuratis conspirationibus (quae tamen alioqui et speciosae et frequentes tunc erant) adsentirentur: aut, quid sua patientia, tolerantia, modestia, conti-

continentia dignum esset, non meminissent. Tantum abest, ut essent aut turbulenti aut seditiosi, aut immani cupiditate ultionis abriperentur. Nam etsi ea multitudine septi essent, ut facile possent conficere, quod in hoc genere instituissent, tamen fas non esse putabant. Et vero suae alioqui religionis et principia sustulissent, et fundamenta euertissent. Immo vero humanae societatis vincula omnia dissoluissent. Quid multi etiam philosophi ambitiose praedicerent de tyrannicidis, notum erat. Sed nostri talibus flabellis incendi se non patientur: tantum abest, ut religionis nomine ad publicum parricidium incitarentur. Nihil est praetermissum, quod eos inflammare posset, et furor fieri dicitur laesa saepius patientia. Sed eos religio continuit, et ad inuictam modo patientiam armavit. Id vero, de quo etiam quaeri hoc tempore audio et miror, perpetua plurimum saeculorum historiâ nos alias confirmabimus. Illud modo breuiter attingam, quod Minucius dicere potuit, ac paullo ante eius aetatem accidit.

Tertullianus ad Scapulam, (cap. II.) *Circa maiestatem, inquit, imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, nec Nigriani vel Cassiani inueniri potuerunt Christiani. Iuuat et alterum eiusdem Tertulliani loco, cuius memoriam veterem hisce temporibus renouari plurimum interest, adscribere.*

Vnde,

Vnde, inquit, in Apolog. (cap. XXXV.), et Cassii et Nigri et Albini? unde qui inter duas lauros obident Caesarem? unde qui faucibus eius exprimendis palaestricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt, omnibus Stephanis atque Partheniis audaciores? De Romanis, nisi fallor, id est, de non Christianis. Ne hunc quidem locum ex historia illustrare grauiabor. Auidius Cassius, Syriae legatus, aduersus M. Antonium imperatorem surrexerat, quum praetexeret se rem publicam restituere atque conseruare velle, quam Marci dissoluta indulgentia pessumdaret. Christiani tamen, qui in Marci exercitu aduersus Marcomannos tam frequentes fuerunt, Cassianae factionis nulli fuerunt. Commodum, impurum tyrannum et nostris infestissimum, domi strangulari Romani curarunt, qui illi maxime erant familiares. An his Christianus vllus adfuit? Septimio Seucro, qui ad imperium gladiatorio animo viam adfectabat, sese opposuit Pescennius Niger in Syria, et deinde Clodius Albinus in Britannia Galliaque, quum vterque tam bono iure armatus, quam Seuerus, sibi esse videretur. Nam et ipse Tertullianus in libro de Pallio (cap. II.) hosce non minus, quam Seuerum, AVGVSTOS aliquando agnouit atque appellauit. Christiani tamen in eorum vel exercitu, vel factione nulli inuenti sunt. Plautianus, qui Principi proximus erat, et post

post eum maximae auctoritatis, vt Seuerus et Caracalla, a quibus fiebant multa crudeliter, iugularentur, immittit in curiam suum praefectum, et eodem paullo post irrumpit. An Plautianum Christiani sequuti sunt, quorum interesse videbatur tyrannos illos tolli? immo vero potius Seuerum iam decumbentem illi suo etiam oleo curarunt sanaruntque, vt testis est Tertullianus ad Scapulam, vbi et solemnes ecclesiae preces pro Principibus commemorat. Tum addit: *Ex regula patientiae diuinae agere nos satis manifestum est, quum tanta hominum multitudo, pars paene maior ciuitatis cuiusque, in silentio et modestia agimus. Absit enim, vt indigne feramus ea nos pati, quae optamus: aut ultionem a nobis aliquam machinemur, quam a Deo expectamus!* Non dissimilia sunt, quae repetit in Apologetico, et digna sunt, quae his quoque temporibus inculcentur. Certe ait, Christianos facile * *paucis faculis vel una nocte* potuisse sese vlcisci, si aut fuissent, aut esse voluissent (quod tamen iam a temporibus Neronis dicebantur) incendiarii. *Sed absit,* inquit,

*Tertullianus Apolog. Mentem Balduinus magis, quam verba Tertulliani exprefsit: at in mox sequentibus ipsa verba ex eodem loco Apologetici.

inquit, *ut aut igni humano vindicetur diuina secta; aut doleat pati, in quo probatur.* Ait, illis, si aperte agere, et vim vi repellere voluissent, minime defuisse *vim numerorum et copiarum.* Sed inquit, *apud istam disciplinam magis occidi licet, quam occidere.* Ait, illos etiam sine armis potuisse vincere secedendo, et vacuum Romanis suum orbem relinquendo, si alio migrare voluissent. Tum enim defuissent, quibus imperasset Romanus imperator. Adeo pauci supererant, qui non essent Christiani. Sed nostros et ciues manere voluisse, et ad hostes Romanorum transire noluisse significat, et interea tamen a Romanis appellatos esse non hostes modo, sed et principum et humani generis hostes. Ceterum tam iniusta et aperta fuit haec iniuria, ut ipsos tandem hostes Christianorum puduerit tam et ingrate agere, et loqui impudenter.

Ergo Caecilius, quantumvis esset impudens, erubuit iis aliquod perduellionis crimen adfingere. Quidvis aliud obiicere, carpere, mentiri, calumniari maluit. Sed neque Christianis adseribit *causam publicarum calamitatum*: quod tamen eo tempore alii aduersarii odiose facere imprimis solebant. Tristissima sane aetate Minucii erat facies Romani imperii, horribilisque dilaceratio atque confusio. Quid dicam genus omne malorum tunc inundasse? orbemque et concussum et permixtum bellis, incendiis,

diis, inundationibus, terrae motu, ciuitatum ruinis, gentium regnorumque excidiis, denique confectum et fame et peste publica? Non committit tamen Caecilius, vt (quod vulgus tunc clamitabat, et ante postque multis saeculis iactatum est) calumniaretur, Christianis totum illud chaos acceptum ferri debere, eorumque sanguine esse expiandum. Ante Minucii aetatem Tertullianus, *Si*, inquit, * *Tiberis adscendit in arua, si coelum stetit, si terra mouit, si fames, si lues, statim*, CHRISTIANOS AD LEONEM, acclamatur. Non minus odiosa et immanis erat acclamatio tempore Cypriani, vt ex huius ad Demetrianum epistola fatis apparet. Eadem et tempore Arnobii. Nam et hic in suis aduersus gentes libris laborat, vt hac publici odii et invidiae flamma nostros liberet. Quid ipse postea Symmachus? nonne audet talem rursus cantilenam canere? Certe dignus erat, qui audiret, quod aliquando Romae post mortem Commodi acclamatum est, ** DELATORES AD LEONEM. Sed nostri ab sanguine et ultionis cupiditate erant alieni.

* Desunt quaedam ex *dit in arua, si coelum stetit*, et sic reliqua.
Tertulliani Apolog. cap. XL. ita supplenda: *Si Tiberis adscendit ad moenia, si Nihus non adscen-*
** Lampridius Vita Commodi cap. XVIII. et hanc et similes acclamationes prodidit.

DISSERTATIO.

alieni. Ambrosius non passus est eum in crimine tam falso diutius exultare. Sed quum non multo post vrbs ipsa capta atque direpta fuisset, non erubuerunt impii calumniatores talem postremo cladem religioni Christianae adscribere: coactusque est rursus Augustinus tam tetrae maledicentiae occurrere. Nam et propterea se suos *de ciuitate Dei* libros scripserisse fatetur. Agit ergo minus malitiose Caecilius, qui aliorum exemplo talem facem in nostros non contorquet, neque eorum innocentiam tam indigne onerat. Immo vero ille, ut miseris, ut victis, ut feruis, ipse tanquam magnis victoriis elatus, et summa felicitate cumulatus, superbe insultat: et hoc nomine tam illorum religionem fastidiose deprimit, quam suam gloriose attollit superstitionem. Sic enim profani homines ex fortuna et rerum successu pendent. Sic ipse Cicero pro Flacco contumeliose exagitat Iudaeorum et gentem et sacra. Sed et Apionem Iudaeis seruitutem et aerumnas, tamquam falsae religionis testimonia, confidenter obiecit, ex Iosepho intelligimus. Mirum vero, post tempora quoque Constantini, Iulianum imperatorem nostros eadem ratione impetuisse, sicuti ex Cyrilli responsionibus cognoscimus. Quanto id magis potuit Caecilius, qui Christianos, nisi adfectos, miseros, pauperes, nullós viderat? itaque magno super-

U

cilio

cilio et fastu et contemptu in eos despuit, et
 tanquam *καθ' ἑμᾶτα καὶ περὶ ἡμᾶτα* (vtor
 Apostoli verbis) proculcat. Sed Thrafo-
 nicos eius spiritus altiori animo despicit
 Octavius, iisque sanctam quandam super-
 biam opponit, qua et in paupertate diuites,
 et in seruitute liberi, et in media denique
 morte victores essent nostri. Vtut autem
 Caecilius initio despumans, et intemperan-
 ter conuicia profunderet, et minas efflaret,
 et ampullas horribiles proiiceret, denique
 Christo insultaret: tamen veris victus paullo
 post cedit: neque arbitri iudicisque Minu-
 cii sententiam exspectat, sed vltro illi oc-
 currit. Admirabilis profecto conuersio,
 praesertim tam repentina. Sed ea ostendit,
 sanabiles multos Romae fuisse, qui
 videbantur alioqui depositi et deplorati: ve-
 ritati vero errorem facile cedere. Ergo
 Caecilius quadam veluti in iure cessione
 Octauio vindicanti addici poterat. Certe
 vinci dedique non recusat, et Octavianae
 orationis quodam quasi fulmine percussus,
 tanquam alter quidam Paullus, subito re-
 ligionem, quam ignorans oppugnauerat,
 admonitus complectitur.

Vellem autem, Minucius nobis quoque
 exposuisset totam huiusce *μεταβολῆς* histo-
 riam: vt et, qua lege, qua conditione, qui-
 bus sponforibus, quo ritu, qua caerimo-
 nia, Caecilius Romam reuersus, in eccle-
 siae collegium et communionem cooptatus
 fuerit,

fuerit, intelligeremus. Nam et antiqui illius moris memoria expetenda est. Sed quod Hieronymus ad Chronica Eusebii, et Augustinus lib. VIII. Confession. (Cap. II.) narrat de duobus aliis eiusdem et conditionis, et ordinis, et gentis, et ingenii viris, Arnobio et Victorino: cogitemus factum quoque esse de Caecilio. Immo vero hic Caecilius fatetur, sese, posteaquam intellexit, quid non sit vera religio, desiderare intelligentiam, cognitionem, institutionem religionis verae; eam vero catechesin in diem sequentem fuisse reiectam Minucius scribit. Sed tanto magis doleo, alteram hanc scholam, quae Minuciani libri optima et maxima pars fuisset, non editam esse: saltem non exstare. Nam neque satis est falsum refellere, verum etiam docere oportet: ut et, quid non sit, et quid sit Deus aut religio, exponatur. Sed bene habet: quod hic desideramus, farcire potest Augustini liber *de Catechizandis rudibus*, qui et leges et formulam veteris catecheseos eleganter describit: et quomodo sit agendum cum doctis et litteratis, etiam monet: neque dissimilem Minucii aetate credo catechesin fuisse, et his quoque temporibus non observari miror. Iuuat autem, ut Caecilium audiuius accusatorem et aduersarium, nunc rebus conuersis spectare catechumenum. Catechumeni tunc etiam appellabantur *auditores*, vel *audientes*, sicuti ex multis

multis Tertulliani locis apparet: erantque inprimis dociles, minimeque refractarii: quod et ipse Lucianus in *Philopat.* indicat. Contentiosae itaque disputationes nullae cum iis erant: sed placidis monitionibus religio docebatur. Post catechesin qui iam sua nomina Ecclesiae dederant, vt baptismo initiarentur, appellati sunt *competentes*: eorumque rursus in ordine Caecilium iam nostrum conspiciere iuuat. Post baptismum candidatus denique particeps fiebat τῶν μυστηρίων, a quibus antea procul abesse iubebatur. Neque sane de iis, aut promiscue disputare, aut coram profanis hominibus differere, maiores nostri solebant. Testis est Theodor. * in Eran. Nam illa religiosius atque adeo timidius tractanda esse sentiebant: et quorsum alioqui res euaderet, longe prospiciebant. Itaque licet, quum accusarentur eorum συνάξεις, magna causa esse videretur, cur exponere deberent, quidquid in iis ageretur; tamen de mysteriis nihil dicunt in foro, neque de iis cum

* Theodoretus, Cyrenensis episcopus, in dialogis, quibus *Eranistae* nomen dat, Dialogo II. pag. 159. ed. Lipsj. ita Orthodoxum inducit Eranistae, de S. eucharistia interroganti, respondentem: ἡ χερὶ σαφῶς

εἰπεῖν. εἰκὸς γὰρ τινὰς ἀμυήτους παρῆναι. Non decet aperte loqui: sortassis adsunt mysteriis nondum initiati. Refert Eranistes: αἰνυμάτων δὲ ἢ ἀπόκλεισις ἐστίν. Proponatur ergo in sortissa aenigmatiis responso.

cum aduersariis aut contendunt aut litigant.

Atque haec quidem haftenus breuiter praemonere visum fuit, ut ad Octauii Minuciani lectionem viam veluti praemunirem, quae et Christianarum antiquitatum memoriam nobis commendet, et ad eam renouandam nos excitet, qui et alioqui Romanas tanto studio persequimur. Atque utinam qui Romae sunt docti homines, et nullum non etiam lapidem reuoluunt, nullamque non in ipsis lapidibus litteram obseruant, ut antiquae reipublicae aliquid eruant: veteris quoque ecclesiae monimenta (quibus eadem vrbs abundat) colligerent, pluresque, qui in ea et vixerunt, et sepulti sunt, Minucios excitarent. Satis iam, satis est nouorum de religione libellorum. Veteribus potius in lucem reuocandis huius generis reliquiis operam demus: et simus aliquando doctae antiquitatis potius, quam inanis nouitatis studiosi: maiorumque nostrorum imagines et intueamur, et aliis, ne noui homines esse forte videamur, ostentemus. Neque tamen, etsi eadem eorum religio animusque idem fuerit, eadem quoque semper facies fuit, idemue status. Non enim semper vexati abiectique iacuerunt, neque tam aut ingrati aut inepti fuerunt, ut optimo iure optimaque conditione esse recusarint, quum hoc iis licuit per principes Christianos: neque tam fatui, ut hoc bene-

ficio non vterentur: neque tam iniqui, vt, si quid in suis imperatoribus desiderarent, paganorum (vt loquimur) tyrannorum loco eos haberent: neque tam morosi, vt publicae tranquillitati nihil quidquam condonarent. Loquor de iis, qui non fuerunt degeneres. Sed liberae ecclesiae splendorem non vidit Minucius: seruiensis modo squalorem vidit. Nostrium vero est, vtrumque statum, et vtriusque temporis conditionem recte considerare atque discernere: et hoc externae, vt ita loquar, formae temporumque discrimen prudenter obseruare, vt et antiquitatis memoria, et maiorum nostrorum exemplis recte vtamur. Hic enim et prudentia magna et cautione maxima opus esse fateor: et quum lex noua rogatur, fertur saepe illud VTI ROGAS, saepius istud ANTIQVO, nobis vt occurrat atque placeat, necesse est, resque postulat. Insculptum Romae in veteri marmore esse dicitur, CANDIDA FVLVO NOBILIOR AVRO FELIX ANTIQVITAS. Sed eius praeiudiciis infelicitur abuteremur, nisi liberum integrumque iudicium in iis discernendis atque diligendis adhibeamus: ne vel confuse omnia misceamus, vel malitiose praetereamus, quae imitari nos oportet, vel etiam, quae huic aetati non conveniunt, intemperanter vrgeamus. Quum olim de testamentis ageretur, lex quaedam ciuilis respondit, *retinendum esse morem fidelissimae*

liffimae vetustatis. L. XVIII. Cod. *de testam.* Quumque de finibus et ordine gubernationis ecclesiasticae quaereretur, audita in Niceno concilio est illa vox: ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΘΗ ΚΡΑΤΕΙΤΩ. Nulla tamen fuit superstitio, quae intemperanter, atque impotenter vrgeret, quod reipublicae salus repudiaret. Et vt sapientes iurisconsulti, vbi de magistratuum iure quaestio esset, grauiter respondebant, non solum spectandum esse, quid Romae factum sit, sed etiam quid fieri debeat. Lege duodecima *de offe. Praef.* Sic etiam spectare debemus, non solum quid maiores nostri fecerint, sed et quo tempore, et quauē conditione, qua finineque non meminisse quoque oportet, quod lex quaedam monet, non tam exemplis quam legibus iudicandum esse. Ergo facio perlubenter, vt et iurisprudentiam et historicam coniunctim aut colam, aut saltem colendam esse saepe profitear: et quidem vtramque in vtroque genere, humanarum dico et diuinarum rerum, siue ciuiliū et ecclesiasticarum. Nam et earum intelligentia atque memoria talem horum studiorum coniunctionem requirit: vt, si Tiberius imperator recte iudicauit, militarem disciplinam (quod ait * Suetonius)

U 4

ex

* Suetonius Tiber. *versionum et ignominia-*
cap. XIX. *Disciplinam rum generibus ex anti-*
acerrime exegit, animad- *quitatē repetitis.*

ex antiquitate esse repetendam: nos multo magis sentiamus rectiusque dicamus, civilem et ecclesiasticam bona fide iudicioque bono inde repeti debere. Interea vero, quia varie et periculose hic errari posse sentio, iterum iterumque obtestabor omnes bonos et cordatos, ut a factionibus averfi, et a studio partium alieni, primum vetustati tantum auctoritatis tribuant, quantum illi debetur: deinde placide cogitent atque obseruent, non solum quid veteres Christiani, tempore Minucii, facerent, quum aliud non possent: sed et quid optarent, et ubi possent, faciendum esse statuerent: et vero, quid tandem, quum liberi fuerunt, fecerint, ut et rempublicam et ecclesiam recte constituerent.

 TESTIMONIA VETERVM

DE
 MINVCIO FELICE.

LACTANTIVS lib. I. Diuinarum Institutionum cap. XI. sect. 55.

Minucius Felix in eo libro, qui Octavius inscribitur, sic argumentatus est: Saturnum, quum fugatus esset a filio, in Italiamque venisset, Coeli filium dictum, quod soleamus eos, quorum virtutem miremur, aut qui repentine aduenerint, de coelo cecidisse, dicere: terrae autem, quod ignotis parentibus natos, terrae filios nominamus.

Idem lib. V. cap. I. sect. 22.

Minucius Felix, non ignobilis in caussidicis loci fuit. Huius liber, cui Octauio titulus est, declarat, quam idoneus veritatis adsertor esse potuisset, si se totum ad id studium contulisset.

HIERONYMVS Catalogo Scriptorum ecclesiasticorum.

Minucius Felix, Romae insignis caussidicus, scripsit Dialogum Christiani et Ethnici disputantium, qui Octavius inscribitur. Sed et alius sub nomine eius fertur de Fato, vel contra Mathematicos, qui, quum sit et ipse disertus hominis, non mihi videtur cum superioris libri stilo conuenire.

U 5

Idem

314 TESTIMONIA VETERVM.

Idem HIERONYMVS Epitaphio Nepotiani, siue Epistola III. ad Heliodorum, Nepotiani auunculum.

Sermo eius (Nepotiani) per omne conuiuium de scripturis aliquid proponere, libenter audire, respondere verecunde, recta suscipere, prava non acriter confutare, disputantem contra se magis docere, quam vincere. Ingenuo pudore, qui ornabat aetatem, quid cuius esset, simpliciter confiteri, atque in hunc modum, eruditionis gloriam declinando, eruditissimus habeatur. Illud, aiebat, Tertulliani, istud Cypriani, hoc Lactantii, illud Hilarii est. Sic Minucius Felix, ita Victorinus, in hunc modum est loquutus Arnobius. Me quoque, quia pro sodalitate auunculi diligebat, interdum proferebat in medium, lectioneque assidua et meditatione diuturna, pectus suum bibliothecam fecerat Christi.

Idem Epistola LXXXIV. ad Magnum, oratorem Romanum:

Minucius Felix, causfidicus Romani fori, in libro, cui titulus Octavius est, et in altero contra Mathematicos, si tamen inscriptio non mentitur auctorem, quid gentilium scripturarum dimisit intactum?

EPISTOLA
LVCAE HOLSTENII

DE
VERIBVS DIANAЕ EPHESIAE
AD MINVCIVM XXI, 14.

FRANCISCO CARDINALI
BARBERINO,

OPTIMO STVDIORVM PATRONO,
LVCAS HOLSTENIVS

FELICITATEM.

Cum eruditum opusculum Claudii Menet-
treii domestici olim tui, solertissimi
rei antiquariae promicondi, singulari bene-
ficio in publicam lucem proferri iusseris,
quo Dianae Ephesiae statuas aenigmatis re-
conditis inscriptas luculenter explicauit;
non abs te futurum existimaui, si cogita-
tionem de antiquis eiusdem Dianae nu-
mismatis pridem mihi subortam eadem
opera ad te deferrem. Feci hoc eo liben-
tius, et excusatius, ut spero, quod argu-
mentum Menetreio intactum, nec ulli Anti-
quariorum hactenus obseruatum comple-
ctatur. Tui autem iudicii hanc scriptio-
nem facio, quod nemo te rectius intelli-
gat, quam multiplicem usum accurata an-
tiquitatis

tiquitatis cognitio ad reliquum omne studiorum genus ornandum, augendumque praestet. Cum enim recte iudicares, nihil in Veterum scriptis tam abstrusum, aut obscurum delitescere, quin lucem aliquam a prisca monumentis mutuari possit, ea tibi causa fuit, cur Bibliothecae, quam celeberrimam instruxisti, veterum tabularum, signorum, numismatum, et inscriptionum suppellectilem copiosam adiunxeris; ut vniuersam eruditae antiquitatis memoriam doctorum hominum oculis spectandam subiiceret. Nunc rem ipsam cognosce. Nummi veteres Dianae Ephesiae effigie signati, quorum nonnullos tabellae adiunctae exhibent, eo a statuis Menetreii industria productis differunt, quod Deam mammarum pondere onustam fulcris quibusdam siue destinis, quos scipiones nodosos existimes, vtrinque subrigant. Eaque in re ita constanter consentiunt omnes, quotquot vidi, vidi autem quam plurimos, ut simulacrum Ephesium olim eodem modo suffultum fuisse omnino affirmandum putem. Neque vero ea de re nos dubitare permittit *Minucii Felicis* eruditissimi scriptoris locus, ubi Dianae Ephesiae signum mammis multis veribusque exstructum commemorat. Sed in isto loco peruertendo Criticorum acumen mirifice haecenus sese exercuit: adeo quidem, ut, nisi vindictae ex libris et monumentis antiquis oportune

tune dentur, posthac futurus sit intestabilis. Rem clarius explico, vt, quam infelicitur *Felix* ab editoribus exceptus, habitusque fuerit, penitus perspiciatur. Princeps Romana editio a Fausto Sabaeo ad Vaticani codicis fidem procurata ita locum, quem dixi, exhibet: *Diana interim est alte succincta venatrix; et Ephesia mammis multis et verubus extructa; et Trivia trinis capitibus et multis manibus horrida*. Ita triplex vnus Dianae numen notis, signisque peculiaribus accurate ex fabulosa Gentilium theologia distinxit eruditus scriptor. Lectionem primae editionis religiose seruauit Basileensis, et Heidelbergensis Franc. Balduini; tum Romana posterior, quae ex Fuluii Vrsini recensione prodiit; nisi quod coniecturam suam vir accuratissime doctus margini appingens, non *verubus*, sed *uberibus* legendum moneat. Desiderii Heraldi Parisiensis Aduocati editio duplex deinde Romanam lectionem expressit, sed altera *veribus* vna litterula mutata pro *verubus* exhibet, ex ipso, vt notat, veteri manuscripto, qui Leonis X. munificentia ex Vaticana Bibliotheca in regiam migravit. Missus enim fuit codex ille singularis ad Franciscum regem vna cum excuso exemplari, quod eius nomini editores Romani inscripserant. Levis illa mutatio Heraldum perpulit, vt ipse vel
uberibus

uberibus cum *Vrfino*, vel *tuberibus* cum *Iosepho Scaligero*, legendum censeret; in priorem tamen coniecturam propensior. Et hi quidem coniecturis eatenus indulserunt, ut textu *Minuciano* manus interim abstinere. At caeteri deinceps non aequae fuerunt religiosi. Nam *Ioannes Wowerius*, ciuis meus, doctrina et iudicio alioquin praeclare instructus, *Vrfini* coniecturam ita amplexus est, ut in contextum *Minucii* pro verissima recipere non dubitarit. Huius exemplum postea *Rigaltius* *Lutetiae*, et nuperrime, iterata editione, *Bataui* sunt secuti. Nec parum praesidii huic confidentiae attulisse videtur *Iusti Lipsii* auctoritas, quem correctionem istam ad *Taciti Annal. lib. III.* comprobasse sciebant. Et hi quidem omnes cum pressio vestigio *Vrfini* semitam calcaissent, diuersam institit *Geuerhartus Elmenhorstius*, homo sane haud indiligens: qui Romanam lectionem mutare non ausus, traiectione verborum locum misere luxauit in editione *Hamburgensi* maiori, ubi *Minucii* verba ita deformata leguntur: *Diana interim est alte succincta venatrix verubus exstructa; et Ephesia mammis multis; et Triuia trinis capitibus*, etc. Sed haec leuiora sunt prae illis, quae iam ante ad eundem *Minucii* locum commentus fuerat *Petrus Faber*,

Faber, celebris legum antistes, *libr. III. Semestr. cap. III.* Is acri disputatione lacerans S. Hieronymum, quod Dianam Ephesiam multimammiam a venatrice, quae arcum tenet, alteque succincta est, distinxerit; magno quidem, sed irrito conatu euincere studet, Cererem mammosam Veteres nouisse, Dianam mammosam ignorasse. Ideoque Minucii verba, ne Hieronymi causam iuuent, distorquendo corrigendoque sic interpolat: *Diana interim est alte succincta venatrix Ephesia; et mammis multis Ceres exstructa.* Atqui hoc est, non deprauatum castigare locum, quod ipse de se praedicat, sed integrum corrumpere. Abstenuisset utique infelici concertatione tantus vir, si Dianae Ephesiae signum vetus, aut nummos, vel per transfennam inspeXisset. Adiungam superioribus celebrem nunc in Galliis virum, fori huius antiquarii regem, *Ioann. Tristanum.* Is tomo I. exhibet nummum ΚΑΔΟΗΝΩΝ, siue Caduenorum, (ita enim *Stephano*, *Plinio*, sibi que ipsi alibi vocari ostendam) Dianae Ephesiae imagine signatum; eique illustrando vexatum *Minucii* locum ingenii periculum et ipse facturus adducit. Repudiatis igitur *veribus*, quam non genuinam *Minucii* vocem, sed *Woweri*, omnia alia sentientis, commentum existimat;

stimat: *uberibus* quidem legendum censet, sed longe alio, quam caeteri omnes, sensu. Etenim cum inter *mamas* et *vbera* aut nullum, aut non nisi ineptissimum discrimen a Grammaticis statui rectissime perspexisset, ideoque vix sine vitio tautologiam istam accurato et praefae dictionis scriptori tribui posse, perquam ingeniose *mamas multas*, *uberisque* Dianae Ephesiae de *turgidis multoque lacte distentis* censuit explicandas. Quo quidem Vrsini, et quotquot eius vestigia postea legerunt Criticorum depravationem aperte iugulat; Minucii tamen mentem non est affecutus, quod recenti et interpolatae editioni, qua usus videtur, fidem temere adhibuerit. Caeterum istis omnibus in perspicuo Minucii loco oculos, mentemque glaucoma praestrinxit, quod nequaquam exploratum haberent, quo significatu *verua* antiquis linguae Latinae auctoribus proprie dicta acceptaque fuerint. Cum enim affatoria illa, siue transfixoria, ut *Papias* vocat, quorum in coquina usus est, et quae in Gallica Minucii interpretatione merito ridet *Tristanus*, ad Dianam Ephesiam extruendam nihil quidquam facere viderent; non nisi de verutis siue iaculis Dianae venatricis Minuciana *verua* accipi explicarique posse vno omnes, quod miror, consensu

consensu censuerunt. Vnde factum, vt tot summi et incomparabiles viri ad vocem illam interpolandam certatim conspicerent. Ego vero aduersus coniuratum agmen *verua* ista extra vitium esse affirmo, eaque nec Dianae Ephesiae, nec *Minucio* subtrahenda pertendo. Nam *verua* haec, quibus Dianam suam exstruebant Ephesii, non pila aut veruta sunt, sed fulmenta ferrea oblonga, quae brachiis supposita totam mammosi pectoris molem sustinebant. Cum enim antiquissimum hoc signum ad Aegyptiorum simulacrorum instar pedibus esset arcte compressis, tantilla basis superimposito corporis ponderi ferendo impar, adminiculis suffulcienda fuit; quibus subtrahitis vniuersam molem fatiscere et collabi necessum erat. Ea fulcra siue sustentacula, quod ex ferro longius producta essent, *Minucius* propria et eleganti voce *verua* dixit, non sequioris, quo vixit, sed Augustaei saeculi usum secutus. Nam *Glossarium Latinum* optimae notae, quod in tribus vetustissimis codicibus Vaticanis extat, *verua virgas et virgulas ferreas* interpretatur. Eamque explicationem veram ac genuinam esse res ipsa me docuit: cuius etiam nunc te meminisse arbitror, Eminentiissime Cardinalis, quod iuxta mecum oculis eam olim vsurpaueris. Anni enim sunt, ni fallor, quindecim, cum Iesuitarum societates

cietas ad S. Andreae in Quirinali, dum novae aedificationis fundamenta moliretur, lapides aliquot Tiburtinos praegrandes ordine quadrato dispositos offenderet: quorum duo ita erant inscripti, vti cum te iubente et amminiculante ex saxo scabro, et male polito excepi.

HAEC. AREA. INTRA. HANCCE
DEFINITIONEM. CIPPORVM
CLAVSA. VERIBVS. ET. ARA. QVAE
EST. INFERIVS. DEDICATA. EST. AB
IMP. CAESARE. DOMITIANO. AVG.
GERMANICO. EX. VOTO. SVSCEPTO
QVOD. DIV. ERAT. NEGLECTVM. NEC
REDDITVM. INCENDIORVM
ARCENDORVM. CAVSA

Cippi illi utroque latere bina foramina, et veruum siue virgarum ferrearum vestigia plumbo circumfusa servabant, quibus olim inter se coniuncti aream interiorem ita clauferant, ne aditus vulgo pateret. Ibi tum reipsa perspexi, egregie falsum esse *N. Rigaltium* hominem naris emunctissimae, dum ad Finium regundorum scriptores verua ista stipites instar subularum praeacutos explicat, quae nihil acuminis, aut cuspidis habuisse oculis manibusque cognoveram. Eodem vetustatis sensu *Marcellus*,
antiquus

antiquus rei ~~medicae~~ medicae auctor, sanguinis profluuio ex naribus sistendo praeſcribit cap. X. *Veru ferreum candens in aceto adſidue extingue, et ſumum eius naribus ducito.* Quis non videt ſimpliciter hic et absolute ferri in virgam oblongam producti maſſam intelligi, qua forma fere omne ferrum rude et infectum vulgo venit. Verum nihil ad Minucii mentem, et rei, de qua agitur, illuſtrationem adferri poteſt aptius verſibus Prudentii ex *priori contra Synmachum carmine*; quibus geminorum fratrum Caſtoris et Pollucis ſimulacra deſcribit eo habitu geſtuque, quo tunc in ſua ſibi aede ad viam ſacram viſebantur. Verſus iſti ſunt:

- - *Gemini quoque fratres
Corrupta de matre nothi, Ledeia proles,
Nocturnique equites, celsae duo numina
Romae
Impendent retinente veru; magnique tri-
umphii
Nuntia ſuffuſo figunt veſtigia plumbo.*

Graphice depingit *Dioſcuros* currentium geſtu ita effigiatos, vt extra perpendiculum et baſin prominentes ſpectantibus non ſine horrore, ac metu impendere viderentur. Impendent enim, quae ſupra caput iamiam caſura pendent, vt recte ait *Valla*. Timor autem, et admiratio apud rude et ſuperſtitioſum

tiosum vulgus religionis opinionem conciliabat. Eum metum poeta Christianus ridet, cum nullum esset ruinae, aut fugae periculum; quod veru, hoc est, vectis siue vncus ferreus a tergo infixus eos retineret, pedesque basibus applumbati moveri non possent. Duplex hoc retinaculorum genus, quæis numinum simulacra veluti vinculis constricta defigebantur, *Arnobius* similiter *libr. VI. Nationibus* exprobrat. *Si permanendi*, inquit, *necessitatem patiuntur, quid miserius his esse, aut quid infelicius poterit, quam si eos in basibus ita vinci retinent et plumbeae vinctiões?* Vtrumque etiam coniungit *lex II. Dig. de sepulcro violato. Celsus* quaerit, *si neque applumbata fuit statua, neque adfixa, an pars monumenti effecta sit, an vero maneat in bonis nostris.* Sed *Prudentius* quoque *Minucii* fatum et malam Criticorum manum ut experiretur, eiusdem vocabuli non satis recte obseruata significatio fecit. Vnde iam olim in per vetustis membranis Vaticanae Bibliothecae, retinente solo, pro retinente veru, substitutum videre est: quam lectionem *Aldus*, alique eius fidem secuti expresse runt. *Georgius* autem *Fabricius*, cum in suis exemplaribus retinente veru constanter scriptum reperisset, nec tamen proprium vocis usum apud Veteres satis haberet perspectum, ad correctionem, sacram Criticorum anchoram,

ram, confugit. Quocirca cum *Dioscuros* hastis siue pilis ad decursionem vulgo armari sciret, veru hoc ex rudi et obtuso ferro in verutum cuspide spicauit, et interpolata dictione, *impendent, retinentque veru*, de suo, quo pollebat, ingenio procudit; eaque lectio exinde plerasque recentiores editiones infedit. Tantum vero absurdum, eam vt probem, vt contra priscam et genuinam mordicus tueri non dubitem, cum rei ipsius perspicuitate, tum veterum librorum auctoritate fretus: in quibus facile principem statuo codicem praestantissimum *Vrbinatis Bibliothecae*, quae nuper Alexandri Septimi sapientissimi Pontificis immortalis beneficio Vaticanae accessit; in quo ita scriptum reperi. Haec ad Dianae Ephesiae statuas, nummosque veteres illustrandos scripsi, vt mutua eorundem ope duo veterum scriptorum loca minus recte haecenus intellecta a Criticorum corruptelis vindicarem: tum vero vt illustri exemplo ostenderem, antiquitatis studium non metiendum inani delectatione, sed suum illi constare fructum, si recte colatur.

¶ ¶

¹ aduia.
PHERECYDES Physicus

praeceptor

INDE

¹
THALETIS

a quo

IONICI

SOCRATES

¹
PYTHAGOREI

²
HERACLITEI

³
ELEATICI

⁴
SCPTICI

²
PYTHAGORAE

a quo

ITALICI

¹
ANTISTHENES

a quo

²
PLATO

³
ARISTIPPVS

⁴
PHAEDO

CYNICI

CYRENAICI

ELIACI

STOICI

DEMOCRITICI

Democritus.

EPICVREI

Epicurus.

¹
ACADEMIA

²
LYCEVM sine

PERIPATETICI

¹
Vetus

²
Media

³
Nova.

Ariftoeles.

I N D E X

PHILOSOPHORVM IN SECTAS.

REDACTORVM.

Ionici

Anaxagoras.
Anaximenes.
Diogenes Apolloniates.
Thales.

Socratici

Antisthenes.
Xenophon.

Cyrenaici

Theodorus.

Eliei

Democritus.

Cynicus

Diogenes.

Academici

a) *Vet. Acad. Platonicae*
Heraclides Ponticus.
Speusippus.

b) *mediae*

Arcefilas.

c) *novae*

Carneades.

Peripatetici

Aristoteles.
Aristo Chius.
Theophrastus.
Strato.

Pythagorei, f. Italici

Pythagoras.

Heraclitei

Heraclitus.

Eleatici

Democritus.
Protagoras.
Xenophanes.

Epicurei

Zeno.

Sceptici

Pyrrho.

INDEX I.

AVCTORVM A MINVCIO

ET IN DISSERTATIONE

FRANC. BALDVINI

ALLEGATORVM.

* *Prior numerus caput Minucii; posterior sectionem minorem significat. Litera B. cum numero, paginam dissertationis Balduini.*

Academici 13, 3. 38, 7.

Aeschylus B.

Alexander Magnus

Macedo 21, 4. rex ille notissimus, Philippi ex Olympia filius, conditor monarchiae Graecae. De cuius volumine ad matrem per scripto v. Casauboni Animadu. in Athenaeum L. XIV. c. 22. p. 938. et Fabricii Bibl. Graec. L. II. c. 10. §. 17. p. 416.

Anaxagoras 19, 7.

Anaximenes 19, 6.

Antisthenes 19, 8.

Antonius Iulianus 33,

5. Scriptor rerum Iudaicarum. *Fabricius* in Bibl. lat. medii aevi L. IX. p. 568. suspicabatur esse

illum, quem *Iosephus* testatur fuisse eo tempore, quo Hierosolyma a Tito euertebatur, procuratorem Iudaeae; ac fortasse eundem illum, quem inter Latinos Rheto- res laudat *Gellius* L. I. c. 4.

Arcefilas 13, 2. 38, 7.

Aristo Chius 19, 15.

Aristoteles 19, 10. Nicomachi filius Stagiritis, auctor sectae Peripateticae.

Carneades 13, 3. 38, 7.

Cassius (Hemina) 22, 8.

Vixit Sec. VII. ab V. C. et scripsit *historiam Romanam*, quam vulgo *Severo* perperam attribuunt.

In

INDEX I.

In errorem induci se passi sunt auctoritate *Tertulliani* in Apol. Cap. X. ubi tamen *Vossius* de Histor. Latin. p. 27, 110. recte coniicit, τὸ *Seuerus* ex margine in textum irrepsisse. Haec eius coniectura hoc magis corroboratur, quum *Cassium Heminam* H. R. composuisse constet, quod de *Cassio Seuero*, Poeta, qui, Augusto imperante, vixit, vix ac ne vix quidem probari poterit. Vid. *P. Baelii* Diction. sub h. v.

Chrysippus 19, 11.

Cirtensis (*M. Corn. Fronto*) 9, 8. 31, 1. insignis Rhetor, qui Marco Aurelio et Lucio Vero hanc artem tradidit. Scripsit orationem contra Christianos. Diuersus ab hoc est Iurisconsultus ille *Papirius Fronto*, cuius mentio fit in Pandectis. *Baelius* in Dictionario sub voce *Fronto*.

Cleantes 19, 11.

Democritus 19, 9.

Demosthenes 26, 5.

Diagoras Melius Atheus 8, 2.

Diodorus Siculus 22, 8.

Diogenes Apolloniates 19, 6.

Diogenes Babylonius 19, 13.

Ennius (*Qu.*) 26, 5. homo Rudius, poeta antiquus, historiam Euhemeri Latine vertit, deque Pyrrho Apollinis Pythii responsa confinxit. Cic. de diuin. l. 2. p. 402.

Epicurei 34, 2.

Euhemerus 21, 2.

Flavius v. *Iosephus*.

Fronto v. *Cirtensis*.

Heracides Ponticus, 19, 10.

Hesiodus 19, 13.

Homerus 19, 13. 22, 3.

Hofanes Magnus 26, 10.

Iosephus (*Flavius*) 33, 5.

Nepos (*Corn.*) 22, 8. scripsit *Chronicorum libros*, qui vna cum *Cassii Seueri* historiis interierunt. conf. *Tertull. Apol.* c. 10. *Lactant. I.* 13, 8.

Orpheus 19, 13.

X 5

Per.

INDEX I

Perseus 21, 3. Recte cum diphthongo scribitur, quia a Graeco Περσεύς. Zenonis discipulus Cittieus. De eo plurimum *Cicero* de N. D. I. I, 15.

Plato, Aristonis filius Atheniensis dictus antea *Aristocles*. Condidit sectam Academicam. *Prae reliquis aperte de Deo locutus est* 19, 16. et, quum caeteri modo aethera, modo rationem aut mentem deum loquerentur; hic deum, ut est, nominavit. *Lact.* I, 5, 23. In *Timaeo* vero Dei vim maiestatemque tantam esse dicit, ut eam neque mente concipere, neque verbis enarrare quisquam possit 19, 17. *Lact.* I, 8, 1. In *Symposio* naturam daemonum exprimere conatur 26, 11. *Homerum* de ciuitate, quam in sermone instituebat, eiecit 22, 2. In dialogo II. de *Republ.* p. 389. Tum de interitu mundi varia loquitur 34, 3 et 5. *A metempsychosi Pythagorica non abhorruisse constat* 34, 5. *Plato* de *Rep.* I. 10. f. 620.

Prodicus Chius 21, 2.

Protagoras Abderites 8, 3.

Pythagoras Samius, patre Phoenice natus, condidit sectam Italicam. Opinionem de deo 19, 7. exhibet *Salustianus* de *Gubern Dei* I. I. p. 4. *Lactant.* I, 5. *Cicero* de N. D. I. I. 11. *Statuit etiam μετεμψυχωσιν* 34, 5. Hanc opinionem, sortam ab Aegyptiis, et Druidas habuisse *Caesar* de B. G. Lib. 6, 14. tradit. *conf. Ovidius* *Metam.* XV, 60. it. *M. Henr. Ientzsch* de absurdo μετεμψυχώσεως dogmate *Lips.* 1685. et *Paulus Slevogtius* de *Metempsychosi* Iudaeorum 1651.

Simonides Melicus 13, 4. 38, 7. Poeta lyricus in Cea insula natus. *Melicus* dicitur a *Melos*. *Phaedrus* 4, 21. De hoc quum quaereret tyrannus Hiero: qui aut qualis sit Deus? deliberandi causa sibi vnum diem postulavit. Cum idem ex eo postredie quaereret: bi-duum petiuit, quum saepius duplicaret numerum dierum; admiransque Hiero requireret, cur id faceret? quia, quanto, inquit, diutius confidero: tanto

INDEX I.

tanto mihi spes videtur obicurius. *Cicero* de N. D. l. I, 22. Hoc idem de *Thaete* refert *Tertull.* Apol. c. 46. Pro *Simone* contra *Tertullianum* disputantem *Baelium*, vna cum refutatione *Gottschedii*, vide in *P. Baelii* Dictionario sub h. v. littera F.

Socrates 13, I. 26, 8. 38, 7. statuarii Atheniensis filius.

Speusippus 19, 8. Philosophus Atheniensis.

Stoici 34, 2. dicuntur sectatores Zenonis Cittiei, eo quod magister ipsorum Athenis in 500 i. e. in porticu Poecile docebat. *Fatum* statuebant, et ἀνάδειαν commendabant.

Strato Lampfacenus 19, 9. cognomen habet *physici*.

Thales Milesius, vnus ex septem Graeciae sapientibus 19, 5. ex aqua dixit constare omnia. *Vide Dissert.* de dogmate Thaletis, quod aqua sit principium omnium re-

rum, quae extat in Obseruationum Selectarum ad rem literariam spectantium T. I.

Thallus 22, 8. historicus, qui Syriacam historiam diligenter tractavit. Nihil eius superest, praeter nomen apud *Tertull.* Apol. Cap. 8. *Lactant.* I, 13, 8. *Diodor.* Sic. 3, 61. *Eusebium* D. E. 10, 10.

Theodorus Cyrenaicus 8, 2. cognomine *Athenus*.

Theophrastus 19, 11. Leonis fullonis filius Plesius, Aristotelis auditor.

Timaeus 19, 17. philosophus Pythagoricus, patria Locrensis, Platonis praeceptor.

Xenophanes 19, 8. philosophus Colophonius, Archelai discipulus, conditor sectae Eleaticae.

Xenophon 19, 15. miles, philosophus et historicus.

Zeno Cittieus 19, 11, 13. mercatoris filius, conditor sectae Stoicae. conf. *Cicero* de N. D. l. I, 14. 2. 22. 3, 9.

INDEX

INDEX II.

RERVM MEMORABILIVM.

- Abdera*, vrbs Thraciae, vnde *Abderitae* Protagoras et Democritus 8, 3.
- Abortionis pocula* 30, 2.
- Acca Larentia*, J. *Laurentia* 25, 9. C. 2, 6.
- Admetus* 22, 5. Phe-reatis filius, rex Phio-tidis, Argonauta.
- Aduocatus Christiano-rum* B. 1.
- Aegyptus* 18, 3. 21, 8. 25, 10.
- Aegyptii primi credi-dere animarum transi-tum* 34, 5. *portenta co-lunt* 25, 10. *hominem sibi eligunt, quem colant* 29, 4. *cum sororibus connu-bia habent* 31, 2.
- Aer deus Anaximeni* 19, 6.
- Aesculapius* 6, 2. 21, 13, 16.
- Aetnae ignes* 35, 3.
- Ἀγάπη conuiuium* B.
- Allia* 7, 5. fluuius Italiae in agro Sabino. Nomen eius infaustum, ob cladem, a Gallis du-ce Brenno acceptam,
- Aen. VII, 717. Inde dies *Allienjes* pro feralibus et neatis.
- Allium* 28, 10. numen Aegyptiorum. Hanc Aegyptiorum superstiti-onem ~~ex~~agitant *Iuue-nalis* Sat. XV, 9. *Pru-dentius* in Romano v. 259. *Plinius* H. N. l. 19. c. 6. vel 32. Sed de in-tegritate horum testimo-niorum dubitantes vide auctores *der allgemeinen Welthistorie*, quae cura *B. Baumgartenii* prodit Halae 1744. T. I. P. III. §. 540. p. 419.
- Amalthea* sc. capra 21, 10.
- Amphiaras* 26, 4. Apollinis et Hyperme-straе filius, Argiuis vates.
- Ancilia* sc. scuta 24, 4. erant scuta breuiora vn-dique circumcisa. Figu-ram eorum habes in *Graeuii* Floro I, 2. p. 16.
- Apis* 28, 9. bos Ae-gyptiis pro deo cultus. conf,

INDEX II.

conf. *Vossius* de Origine Idololatriae p. 219 et 1127.

Apollo 21, 2, 13. 22, 5.

Aquilus 37, 4. duumvir inspiciendis Sibyllinis libris creatus, visus non cum fide rem gerere, et a ministro paricidii delatus, a Tarquinio Superbo rege culeo insutus in mare proiectus est. Eius defensionem suscepit *Arnobius* Lib. I. p. 23.

Arae nullae Christianis 10, 2.

Aruales fratres 25, 13. qui sacra publica faciunt propterea, ut fruges ferant arua.

Afinus 9, 4. *Ven. Heumanno* haec vera ὄνοματεια Christianis impactae origo esse videtur, quod Aegyptii, *Athanasio*, in oratione contra gentes, p. 10. id referente, adorant ὀνοματεια. Iam vero Iudaei habebantur ortu Aegyptii et Christiani Iudaeorum progenies. *Wowerus* vero ex *Suida* refert non tantum Iudaeos caput Afininum coluisse, sed hostias quoque humanas ei immolasse. quod mendacium diluit *Iosephus* lib. 2. adv. Ap-

pion. Quo etiam pertinet, quod is, qui vellet relinquere Iudaeorum religionem, asino albo vereretur per eorum Synagogam, solenni sabbati die. Conf. etiam *Theodo-*

Hasei Regularis liber ὄνοματεια Iudaeis et Christianis impacta a.

1716. et quae extant in Commentariis Societatis Scientiarum Goetting. T. I. p. 175-184. His addo coniecturam. Notum

est, robora illa, quibus arca foederis imposita quiescebat, dicta fuisse אֲשֵׁי אֲשֵׁי f. *asinos*, quos,

quum audiret aliquis in sancto esse sanctorum, statim euulgavit fabulam de adorato asino. Sed nondum, fateor, haec mihi satisfaciunt. Crediderim potius, historiam Simsonis *Iudic.* XV, 15, 19. fuisse in eorum Synagogis repraesentatam, adiecta relatione, quod deus, filio maxillae eius אֲשֵׁי אֲשֵׁי dente molari, aquam inde elicuerit. Hanc Simsonis sitim turpiter confundentes cum altera illa in desertis *Exod.* XVII, 3. hanc fabulam confinxerunt.

INDEX II.

runt. Optime haec conveniunt cum relatione Taciti Hist. V. Cap. 4.

Astarte 6, 2. Dea Syrorum *Cic.* de N. D. Lib. 3, 23. In Sacra historia dicitur עֲשֵׁתָהּ, 1. Reg.

XI, 5, 33. *oi* LXX. αἰσάτη.

Ajulum Romuli 25, 2.

Athei cognomen 8, 2.

Atomi 17, 1. ab *Epicro* dicuntur certa quaedam corpuscula ἀόρατα, quae sub aspectum non cadunt, simplicia, individua, ex quibus omnis rerum natura consistat, et in quae etiam resolvatur, easque censet e rerum ex atomis compositarum summo corpore aut superficie quasi detergeri, defluere; ac postea in immani passim moveri ac volitare, tandemque assiduo motu cohaerescere atque ita rursus ex se corpora resque alias creare. *Gifanius* in *Indice* *Lucret.*

Aves colebantur ab Aegyptiis 28, 9. *Vossius* de Origine *Idol.* p. 1273. sine patrimonio vivunt 36, 5. expressit verba Salvatoris *Matth.* VI, 26.

Bellona Marti aurigae vicem praestabat 30, 5.

Belluae ab Aegyptiis cultae 28, 9. *Vossius* de Origine *Idololatr.* p. 1131.

Belus ex בעל dominus, nomen Chaldaeorum 6, 2.

Boum capita immolata et culta 28, 8.

Briareus 22, 4. *Coeli* et terrae filius *gygas*, quinquaginta capita et trecenta habens brachia. Hunc *Thetis* *Ioui* auxilio duxit, quum *Iuno*, *Neptunus* et *Pallas* ipsum vincituri essent. *Iliados* A. v. 399.

Britannia 18, 3. Descriptionem insulae habet *Caesar* de B. G. Lib. V, 13. *Strabo* Lib. IV. In *Britannia*, sereno etiam coelo, aërem caliginosum, ἔσε δὲ ἡμέρας ὅλης ἐπὶ τρεῖς μόνον ἢ τέτταρας ὥρας τὰς περὶ τὴν μεσημβρίαν ὁρᾶσθαι τὸν ἥλιον.

Busiris 30, 4. Sunt, qui *Busiridem* fuisse velint *Pharaonem* illum, qui inhumano edicto masculam omnem *Israelitarum* prolem recens natam aquis mergendam statue-

INDEX II.

statuerat, atque hinc fabulam de mactatis a Bufiride hofpitibus apud Graecos originem cepiffe. *Voffius* de Orig. Idol. Lib. I. cap. 30.

C. Caefar 26, 3. Hunc primum Romanorum imperatorem Auguftum, Epicuri placita fequutum effe, multi perhibent, allegatis in eam rem locis *Salluft.* de B. C. Cap. LI. *Suetonio* in Caefare Cap. LIX. et LXXXI. *Cic.* de Diuin. L. II. c. 24. Sed ftrenuum nactus eft defenforem in *P. Baelio*, qui Caefarem in Dictionario ita defendit, vt infidelitatis et fcepticifmi crimine in religione liberet, fed impietatis in vita arguat, qua impulfus, religionem ambitioni poftponendam duxerit.

Calamitas difciplina virtutis 36, 8.

Calui facerdotes 21, 7. v. *Ijis*.

Camillus (M. Furius) 5, 13. Nihil praeclarius elogio illo, quod de hoc fummo viro fecit *Liuius* VII, 1, 9.

Canum vultu deos adorabant Aegyptii 28, 19. qualis erat Anubis.

Canna 26, 1. ignobilis Apuliae vicus, fed magnitudine cladis emerfit. *Florus* L. II, 6, 15.

Cantabra 29, 7. vexilla funt, quae non tantum colore militibus erant pro figno, fed et carmine feu nomine aliquo infcripta *cantabant* fuae fignificabant illis aliquid grati et iucundi. Cantabra omnia erant vexilla: fed non omnia vexilla erant cantabra. *Tertull.* ad Nationes I, 12.

Capella nutrix 21, 10. v. *Amalthea*.

Caper, de capro et homine mixti dii 28, 8. Pan fc.

Capitolium, 6, 4. arx in rupe Tarpeia, dicta a capite *Toli* cuiusdam. *Freinshem.* ad Flor. I, 7, 8. obfessa per Gallos *Flor.* I, 13, 15.

Captiui dii 25, 5. *Capita bouum immolata.* 28, 8.

Carcer plenus gentium 35, 7.

Carmina Poetarum nocent 22, 1.

Castor

INDEX II.

Castor 21, 16. 27, 5.
et *Pollux* *Hyginus* Fab.
251. p. m. 187. *Victo-*
riam de *Perse* reportatam
nunciauerunt hi fratres
equis infidentes, conspi-
cui ad *Iuturnae* lacum,
quo loco illis post *sta-*
tuae sunt consecratae.
Cic. de *N. D.* Lib. II, 2.

Catilina 30, 5. quum
ad iusiurandum popula-
res sceleris adigeret, hu-
mani corporis sanguinem
vino permixtum, in pa-
teris circumtulit. *Sat-*
lust. de *B. C.* Cap. XXII.

Cellulae aedituorum,
25, 12.

Centaury 20, 3. *Thef-*
faliae populus, pars *La-*
pitharum, auctores mi-
litiæ equestris.

Ceparum acrimonias
metuunt Aegyptii 28, 10.

Ceres 6, 2. 21, 2, 9.
Saturni atque *Opis* filia,
quæ ex *Ioue* genuit
Proserpinam, raptam a
Plutone, vnde a matre
facibus accensis et ser-
pente circumdata quæ-
rebatur. *Ovidius* *Fastor.*
Lib. IV, 587. *Metam.*
Lib. V. 438. *Claudianus*
de raptu *Proserp.*

Chaldaei 6, 1. *Intra*
confluentem *Euphratis*
et *Tigridis* habitantes,
cultores erant *Beli*. *Sel-*
denus de diis *Syriis* p.
196. sequ.

Chimaera 20, 3. *Mon-*
strum poetarum, quod
describit *Lucretius* V,
902. Qui fieri potuit,
triplici cum corpore, vt
vna *Prima* *Leo*, postre-
ma *draco*, media ipsa
chimaera *Ore* foras a-
crem efflaret de corpo-
re flammam.

Christiani studiorum
rudes 5, 4. *artes sordi-*
das tractare dicebantur
ibid. *templa omnia de-*
spiciunt 8, 4. *de ulti-*
ma fece collecti ibid. *nisi*
interrogati non praedi-
cant deum 19, 18. *sunt*
fastiosi 8, 3. 32, 7. *casti*
31, 6. *eorum ieiunia* 8,
4. *eos fugit daemon* 27,
9. *reus nec erubescit*
nec timet 28, 3.

Claudius (Publ.) 7, 5.
26, 1. filius *Appii* *Clau-*
dii *Caeci*, notus bello
Punico I. *Freinshem.* ad
Flor. 2, 2, 29.

Cloacina 25, 8. *deae*
simulacrum in *cloaca* ma-
xime repertum.

Clodius vide *Claudius*.
Connitalis

INDEX II.

Comitialis morbus hominis sanguine sanatur 30, 5. Vetus opinio, quae nec dum vulgi esse desiit, poto hominis calido sanguine morbum tolli, quem comitiale siue epilepsiam dicunt. *Corn. Celsus Lib: III, 23.*

Confus 25, 8. est Neptunus, in cuius honorem instituti ludī, *consualia* sunt dicti. conf. *Linus* I, 9.

Conuiuia publica 12, 5. quae agebantur in foro aut platea. De quibus Tertull. *Apol. c. 35. et 39. Conuiuia pudica* 31, 6. *conuiuium incestum* 9, 8.

Coronare sacra 24, 5. *hostias* 37, 6. *mortuos* 38, 4. *lapides* 3, 1.

Coronas sepulchris denegabant Christiani 12, 6. *corona capitis abstinebant. ibid.*

Corybantes 21, 10. Cybeles sacerdotes qui armis instructi, insanientium more caput iactantes, tinnitum, clypeorum et gladiatorum collisione, edebant, quo Saturno puerperii notitiam praeiperent et, Iouem seruarent.

Craffus (Marcus) 7, 6. Hunc in bellum contra Parthos proficiscentem diris omnibus retinere tribuni pl. conati sunt frustra. Haec contumacia XI. strage legionum et ipsius ducis capite est expiata. Vellei. *Patero.* 2, 46, 2.

Creta 22, 5. *Insula maris mediterranei*, ideo percelebris, quia Iouem vidit natum.

Crocodilus 28, 9. animal immensae magnitudinis, dictus ab eo, quod reformidet croci nidorem. Diuino cultu ab Aegyptiis afficiebatur, et, ne tantae bestiae immanitas cultoribus suis terrori ac periculo foret, ea a paruis enutriebatur, vt, mansuetacta, hominibus aduinceret. Ex auribus, ornamentis gratia, pendebant in aures pretiosae, et pedes anteriores muniebantur catenis aureis. Nutrimenta praebebantur publice. vid. *Allgemeine Welt-Historie durch Baumgarten I. Theil p. 439.*

Curtius (M.) 7, 4.

Y

Curules

INDEX II.

Curules Iudi 37, 12. i. e. Circeses, qui curru siue quadrigis agebantur.

Cybele 21, 11. 24, 6. Vocatur etiam Rhea, Ops, Terra, Vesta, Mater Deum, Mater alma, Mater Phrygia, Dindyme, Berecynthia, Idaea, Pessinuntia.

Cyclops 22, 5. κύκλωψ quasi circuloculus, qui vnum luminis orbem in media fronte gerat. Dicuntur Ioui conficere fulmina apud Liparam, quae est vna ex Aeoliis Insulis. Virg. Aen. VIII, 424.

Cymbalum 21, 10. Instrumentum musicum, quod in sacris matris deum cum tympanis adhibebatur, simile foliis arborum. vid. Frid. Adolph. Lampe de Cymbalis Veterum.

Cynocephalus 21, 7. a κύων et κεφαλή. Ita vocatur Anubis Aegyptiorum numen.

Daemones 26, 8, 11. a δαίμων quasi δαίμονες, i. e. rerum periti.

Decii 7, 4. nomen gentis Romanae plebeiae,

sed nobilissimae. Decii duo fuerunt, *Decius Mus* pater, qui se in bello Latino diis Manibus deuouit, Florus I, 14. et *Decius* filius, qui aequo bello Etrusco et Samnitico deuotum diis Manibus obtulit caput. Florus I, 17.

Delphicus Apollo 21, 2. v. *Apollo*.

Demens superstitio 9, 2. i. e. religio Christiana, quae nihil aliud, quam mera *dementia* existimabatur. Lactant. 5, 14. 15. et 18.

Desperati 8, 3. Ita appellati *bestiarii*, qui auctorati bestias depugnabant ab audacia et animi prodigalitate: et *Christiani*, quod, quum quiete viuere et libere, sine noxa, abire, negato Christo, poterant, torqueri et mori voluerint. Lactant. Epit. Cap. I.

Desponsatae virgines 25, 3.

Deum in num. sing. implorabat vulgus 18, 11. quod tamen perinde intelligebant, ac si pluralem protulissent. *Deus lignus* 23, 9. stoliditatem hanc ethnicorum exagi-

I N D E X II.

exagitant *Iefa*. 44, 12. *Ierem.* 10, 3. *Sap.* 12, 10. *Deus lapideus* 23, 9. *ceteris deus, sibi homo est* 29, 4. *Deus amator suorum* 36, 9. *consultuit omnibus* 18, 2. *Deus Christianorum inaeſtimabilis* 18, 8. *incomprehensibilis* ibid. *inuisibilis* 19, 15.

Deuotio 7, 4. *Deuovendi* se ipsum aut hostium vrbes exercitusue mores ac ritus et verba vid. apud Liuium 8, 9 et 10. it. 10, 28.

Diana 6, 2. 25, 10. 21, 14. *Iouis* ex Latona filia, a *Tauris* maxime colebatur. Hyginus fab. 120, 122. colebatur vero, vt *dea venatrix alte succincta*. Prudent. Peristeph. hymno 10. v. 281. dicebatur etiam *Epheſia*, eo quod Epheſi cummaxime colebatur, et sub hoc nomine nobis ſiſtitur *πολύμασος* i. e. multis mammis instructa 21, 14. Pingebatur etiam *trinis* nonnunquam *capitibus* 21, 14. Prudent. contra Symm. I, 354. ſq.

Diſtaeus 21, 2. cognomen Iouis a monte *Diſti*, qui est in Infula

Creta, sic dicto a *Nympha Diſte*, quae ibi colebatur.

Dionysus tyrannus 5, 13. Heracleota Ponticus. Vid. P. Baelii Diction. sub voce *Den* s.

Dirarum imprecationes 7, 6.

Diuinum quid? 23, 4.

Dubitatio philosophorum 13, 3.

Dux vnus in gregibus 18, 7. pro ariete, vel capro. Ouidius in *Arte* 1, 326. pro tauro.

Dyndimena v. *Cybele*.

Eboris vsus multus olim in templis 23, 7. Plinius H. N. l. 8, 10.

Eleusinii Cererem colunt 6, 2. Mela 2, 3. vnde *Ceres Eleusinia* dicitur 21, 2. in cuius honorem *sacra Eleusinia* instituta 21, 9. conf. Meursius de Eleusiniis.

Epheſia vide *Diana*.

Epidaurus 6, 2. ciuitas Argiuorum, vbi Aesculapius colitur. Linus 10, 47.

Epona 28, 8. dea, stabulis iumentorum praefidens. Apuleius *Metam.* 3.

INDEX II.

Epulae 9, 8. vocabantur Christianorum ἀγάπαι, de quibus *Stolbergius* Disput. V. p. 280-303. *Quistorpius* de Agapis nascentis eccl. Christ. Rostoch. 1711. *Arn. Henr. Sahme* de veterum Christianorum Agapis Regiom. 1701.

Equorum hinnitu Persae augurabantur principatum 18, 6. equi suis hominibus implexi 20, 3.

Erigone 21, 16. filia Icar.

Euphrates 18, 3.

Exponere filios feris 30, 2. conf. *Bunem*. ad *Lact.* 5, 9, 16. *exponere natos alienae misericordiae* 31, 3. conf. *Lactant.* 6, 20, 22.

Fabellis delectata antiquitas 20, 2.

Fabulae anilis religio Christiana 20, 4. 11, 1.

Fabulosa antiquitas 7, 7.

Factionis deploratae, incitae ac desperatae dicuntur Christiani 8, 3.

Facundi aduersus sua vitia sunt philosophi 38, 7. v. *Cresollum* in theatro *Sophistarum* 5, 8.

Fama sagax de Christianis 9, 3. quicquid famae licet fingere 20, 3. f. in parvis mendaciis alitur 28, 7. est negotium daemonum ibid.

Fana quaedam semel anno adita 24, 5. iis immorantur daemones 27, 1.

Farre contectus infans 9, 7.

Fatum quid? 36, 2.

Febris dedicata 25, 8.

Felicitas absque deo qualis? 37, 7.

Feretrius 21, 15. Iupiter dicitur a ferendo.

Feriae iudiciariae 2, 4.

C. Flaminius 7, 6. 26, 1.

Flora 25, 9. *Lactant.* 1, 20, 6.

Frater 5, 1. pro familiari quocunque. *fratres* 9, 2. Christiani se invicem appellabant ob locum, qui extat *Esa.* 66, 5. iuxta *LXX.* conf. *Rechenberg* ad *Athenag.* *Apol.* sect. 27. p. m. 128.

Dougtaeus Anal. Sacr. T. II. Exc. 100. p. 149. Erat etiam hoc nomen gentilibus inter lascivae et eorum. Ein *Galan. Origine* docet *Scholias* *Lycaphrontis* τὰς ἐξ-

INDEX II.

νης ἀδελφῆς τὰ ἐρωτικά
ποιῶσιν αἱ γὰρ ἐξῶντες
Φωρατῆσαι λέγουσιν ἀδελ-
φῆς μὲν, καὶ συγγενῆς μὲν
ἐσιν.

*Fulmen Iouis fabrica-
tum* 22, 5. 21, 15.

Galli 21, 12. 30, 4.
exsecrati Cybeles sacerdo-
tes, dicti a Gallo Phry-
giae flumine. Ovid. Fastor.
4, 363. Lucianus de Dea
Syria fol. 419.

Ganymedes 22, 6. Troi
regis filius.

*Garrula in angulis
natio* 8, 4. dicuntur
Christiani, quia in con-
venticulis orabant, hy-
mnos canebant, alios
mysteria sua docebant,
linguis loquebantur caet.
1. Cor. 14, 23.

*Genitalia sacerdotis co-
lere dicebantur Christiani*
9, 4. Nata ex eo sus-
picio criminis et obtre-
ctatio, quod poeniten-
tes ad antistitem genua
aduolui animaduverteban-
tur. Inde illa passim
apud rerum Christiana-
rum scriptores *aduolui
presbyteris*; et *volutando
caligas fratrum deterge-
re*. Adde Albaspinæum
in n. ad Concilii Elibe-

rini Canonem 36. item-
que Turretinum Opusc.
Tom. I. p. 444. *Heum.*

Genitura 36, 3. dies
genitalis, vel thema na-
talitium.

Genius principis 29, 7.
Socratis 26, 8.

Gladiatorii sc. ludi
37, 12.

Gloriari sceleribus 9, 2.
dicuntur Christiani, tan-
quam Reguli de portio-
ne forent. Plin. L. 4.
ep. 2.

Hammon 21, 15. Gr.
ἄμμων. Iouis cogno-
men, cuius simulacrum
cum capite arietino pin-
gebatur.

Hercules 21, 16. 22, 5.
Thebanus, filius Iouis et
Alcmenæ.

Hermes Trismegistus C.
4, 2.

*Hiero I. tyrannus Sy-
racusius* 13, 4. princeps
alias laudabilis.

Hirundo. 21, 5. vt est
animal querulum lugu-
bribus Ifidis sacris con-
venit, et in tabula Ifia-
ea habemus Ifin cum
auicula quadam in capi-
te, quam esse hirundi-
nem ex Plutarcho de Ifi-
de et Osir. pag. 357. pa-
tet.

INDEX II.

tet. Salmasius vero Exercit. Plinian. p. 343. de Chelidonia, aspide Nilo maxime peculiari, interpretatur, quæcum Sistro et Isiride inter mysteria et initia Isiaca semper pingitur. Ouid. Metam.

9, 692.

Histriones 37, 12. dicti ab Etrusca voce *Hister*, quæ *ludium* notat. impudicis gestibus libidines, quas saltando expriment, docent. Latant. Epit. 63, 6.

Homicidio colitur Iupiter Latavis 21, 15. *Homicidium in vero flagitabant* 37, 13. h. e. in spectaculis gladiatoriiis, ut alter alterum transfigeret.

Honesti semper publico gaudent 10, 2. conf. *Ioh.* 3, 20, 21.

Hospites dii 6, 4. i. e. peregrini.

Hospitalis (Tullus) 25, 8. tertius a Romulo rex, Pallorem et Pauorem figuravit et coluit, Liuius 1, 20.

Humandi melior consuetudo 34, 11.

Hydra felicibus vulneribus renascens 20, 3. hydram Lernaeam (quæ

est lacus in Argiuorum agro) finxerunt Poetae esse multorum capitum, eorumque vno reciso, tria alia excreuisse. Interfecta est tandem ab Hercule et sagittis et igne.

Ianiculum 22, 10. Urbis et montis nomen, Virgil. Aen. 8, 358.

Ianus 21, 13. 22, 9. antiquissimus fuit Italiae rex.

Idaea mater 7, 3. 25, 10. Cybele dicta ab Ida Cretæ monte. Liuius 36, 36.

Idololatriæ origo 20, 5. *Ieiunia solemnia* 8, 4. i. e. diebus quadragesimæ; quarta et sexta septimanæ die. *Henr. Hoepfnerus* de Ieiuniis Christianorum Lips. 1672.

Illiterati 16, 6. sunt Christiani.

Imagines 19, 9. siue *Idola et Simulacra*, quæ Epicurus statuebat de corporibus defluere, celerimeque moueri, ferri vndique et in omnes partes moueri. Sine his neque posse rem ullam videri nec audiri; neque saporem esse nec odorem.

Sed

INDEX II.

Sed ne cogitari quidem posse sine his imaginibus putabat. Ex his itidem imaginibus deducebat causam famis et sitis, motum membrorum, somnum cum infomniis, et similitudinem liberorum cum parentibus.

Lucretius Lib. IV.

Imperiti 8, 4. vocantur Christiani. Hoc vulgo exprobrabant, Christianorum pietatem, non nisi ab imperitis et a plebecula coli. conf. *Ioh.* 7, 48, 49.

Imperitia dei sufficit ad poenam 35, 5.

*Imprimere osculum la-
biis manum ori admo-
vendo* 2, 5. Vulgatus adorandi ritus, et mirum est, viros doctos varia veterum auctorum loca colligere, illud vero *Iobi* cap. XXXI, 27. negligere: *Si vidi solem et lunam splendentem, cor vero meum perductum est eo, ut manum ad osculum referrem.*

Indocti Christiani habentur 12, 7. vid. *Elmenhorst* ad *Arnob.* lib. I. p. 15.

Indus 18, 3. fluvius Orientis, secundum Gan-

gem longe maximus. *Cicero* de N. D. l. 2, 52. qui non aqua solum agros laetificat et mitigat; sed eos etiam couferit. Magnam enim vim seminum secum, frumenti similium, dicitur deportare.

Infantes vorare, Christianos criminabantur 9, 7. Fabula haec non aliunde orta, quam e sacra Christianorum coena. *Infantes Saturno immolabantur* 30, 3. qui auctores hac de re collegerunt, eos citat *Bunem.* ad *Lactant.* I, 21, 9.

Initiatio tirunculorum 9, 6.

Inlicitae factionis homines 8, 3. Sic Christianos criminabantur. vid. *Heraldum* ad *Tertull.* *Apol.* c. 38.

Irasci dicebantur dii, cum urbs aliqua in hostium veniebat potestatem 6, 4. Hinc auersos a Carthagine deos vocabat *Florus* 2, 6, 20.

Isiaci 21, 7. sunt sacerdotes Isidis calui.

Isis 21, 2, 5, 7. Io, Inachi filia, Aegyptiorum dea. *Ovid.* *Metam.* 2, 747.

Y 4

Iuba

INDEX II.

- Iuba* 23, 2.
Iunius 7, 5. collega P. Claudii bello Punico I. necem sibi ipse conscivit. Cicero de N. D. l. 2, 3.
Iuno 19, 12, 23, 5. 25, 10. soror et vxor Iouis, nata ex Saturno et Rhea. *Argiua* dicitur, quod Argis imprimis colebatur. Horatius Lib. I. Od. 7. *Samia*, quia templum celeberrimum in Insula Samo habuit. Virg. Aen. 1, 15. *Poena*, ob cultum illi a Carthaginiensibus praestitum. Ouid. Fast. Lib. 6, 45.
Iupiter 19, 12. 21, 15. 22, 4, 12. 33, 5. Saturni ex Cybele filius, rex Cretae. Virg. Aen. l. 8, 319.
Iusiurandum per Stygem 35, 2.
Iuturnae lacus 7, 3.
Lambere sanguinem 9, 2. Hoc inter alia crimina onerant ethnici Christianos, notante Iustino Martyre Apol. II. p. 70. ortum habet ex sacra Synaxi. Oecumenius in 1. Petr. 2.
Laomedon 22, 5. rex Troiae, filius Ili, Priami pater.
Latialis Iupiter 30, 2. caede bestiarum colitur. Tertull. Apol. Cap. 9, p. 13.
Latium 22, 10. a latendo dictum. Virg. Aen. 8, 322. Ouid. Fastor. 1, 238.
Leonum vultu deos colebant Aegyptii 28, 9. Tertull. Apol. C. 16.
Libare sanguine suo 24, 6.
Liber 21, 3. Bacchus, *Libera* 21, 9. Proserpina.
Libros comburendi ritus 8, 3.
Loqui palam non audebant Christiani 10, 2. partim metu capitalis poenae ipsis intentatae; partim, ne de fidei mysteriis temere differerent. Lactant. 7, 26, 8.
Lorum Veneris 22, 4. *Homerus Iliad.* XIV, 215, 314.
Lucifugax natio 8, 4. nomen Christianorum, quod in tenebris tantum conuenirent. Eandem formam habet *Rutilius* Itin. 1, 440.

[*Ludere*

I N D E X II.

Ludere testarum in mare iaculationibus 3, 6. Gr. ἐνοσφαισμός. conf. Io. Meursii Graecia ludibunda L. B. 1624. *Paulus Leopardus* Emend. Lib. VI. c. 8.

Ludibria deorum 21, 13.

Lunae vices et manus 17, 7.

Luperci 24, 4.

Magus 26, 9. vox Persica, et vel philosophum, vel sacerdotem notat.

Mancinus 26, 2. (*Hofilius*) bellum gessit cum Numantinis, sed ab his victus et sub iugum missus, foedus, victus ipse cum victoribus, percussit.

Manes 6, 4. a *manendo*, quod post mortem superstites maneant. Nachgeister.

Manubiae vid. *Templa*.

Mars, Gr. Ἄρης deus belli, Thracibus et Scythis. *Homerus* Iliad. E, v. 385. scribit, Martem ab Oto et Ephialte gigantibus victum et tredecim mensibus in vinculis detentum fuisse. 22, 3. Eius cum Vene-

re adulterium 22, 6. describit *Ovidius* Metam. 4, 171.

Mater deum vide *Cybele*.

Matrimonii unius vinculo contenti 31, 5. Christiani veteres male intelligendo dicta quaedam Christi, e. g. *Matth.* 5, 32. 19, 5. secundum matrimonium quasi speciem stupri dixerunt. *Athenagoras* Legat. pro Christ. 28. εὐγενὴν μορφήν.

Mauri 23, 2. Africam incolunt inde a Numidia vsque ad fretum Gaditanum.

Medi, populus habitans *Mediam*, quae est Asiae regio, cuius caput est Ecbatana 25, 13.

Medius locus honoratior 4, 5.

Melicertes C. I, 3. Hyginus fab. II.

Mendicantes dii 24, 4.

Mercurius a Gallis cum maxime colebatur 6, 2. *Caesar* de B. G. 6, 17, 1.

Mesopotamia 18, 3. Asiae regio ἐν μέσῳ ποταμῶν inter Tigrin et Euphratem sita.

Metempsychosis 34, 5.

Y 5 Miles

INDEX II.

Opinio furiosa 11, 1. Sic fidem nostram sanctissimam gentes nominarunt, it. *de mentiam, vel insaniam*; prout pluribus ostendit Kortholt ad Iustini Apol. 1. cap. 16. p. 24.

Oraculum 5, 5. dictum alicuius celebre et venuti diuinum. *oraculum cautum et ambiguum* 26, 5. *oracula efficiunt daemones* 27, 1. Haec atque caetera huius loci daemonibus tribuit Minucius, quae hodie acutiores tribuunt humanae astutiae. Notus *Vandalii liber* de Oraculis. Heum.

Osiris 21, 5. idem qui *Serapis*.

Ostendere deum 10, 5. postulatam ethnicorum de Christianis. *Augustinus* in Psalm. 41. fol. 255. Si paganus mihi diceret: vbi est deus tuus? nonne illi et ego possum dicere: vbi est deus tuus? Deum quippe suum digito ostendit. Intendit enim digitum ad aliquem lapidem et dicit: Ecce, ibi est deus. Vbi est deus tuus? Inuenit ille, quod ostenderet

oculis carnis; ego autem non quasi non habeo, quem ostendam; sed non habet ille oculos, quibus ostendam.

Ostia 2, 3, 3, 2. Vrbs Italiae in ostiis Tyberis ab Anco Martio condita. Florus I, 4, 2.

Otiosos deos fingebat Epicurus 19, 9. *Cicero* de N. D. 1. 2. *Lucret.* Lib. I, 57-62.

Palam est 18, 7.

Pallidi dicuntur Christiani 12, 6. a pallore, quem sibi ieiuniis et vigiliis contraxerant.

Pallor Deus Romanorum 25, 8. quem cum Pauore Tullus Hostilius figurauit et coluit. Liuius I, 27. Laet. I, 20.

Palmula 29, 8. extrema pars remi, in modum palmae protenta.

Pan 21, 13. pastorum et pecoris deus, Mercurii et Penelopes filius. Pingitur superne humana specie; inferne forma belluina; cornua habet et pellem maculosam; vngulas item caprinas, vnde *semicaper, bicornis, bipes, capricrurus* etc. dicitur.

Parthi.

INDEX II.

Parthi 7, 6. progenies Scytharum, qui post Persas, summo imperio potiti sunt.

Paullus 26, 2. paruit auspiciis, sed victus ab Hannibale apud Cannas. *Liuius* 22, 47. *Florus* 2, 6, 17.

Pauor 25, 8. v. *Palor*.

Pauperes 16, 6. dicuntur Christiani, qui 8, 4. femiudi dicuntur.

Paupertas non est infamia 36, 4.

Peierare per Iouis genium 29, 5. Vulgare est, iurasse per genium imperatoris. *Apul.* 9. *Miles.* *Iustinus* *Apol.* 2. *Tertull.* *Apol.* cap. 29. *Peierantes* per deos, non puniebantur iure ciuili: contra, si quis per imperatorem peierasset, fustibus castigabatur. Rationem reddit *Hermenopulus* *Prompt. Iuris Ciuil.* lib. 7. tit. 1. *ἱκανὸς γὰρ ὁ ὄγκος ἔχει τιμωρὸν τὸ θεῖον, εἰ κατὰ τὰ θεῶν γέγονεν.*

Penates *visti* C. 2. 10.

Persae, incolae Persidis, incestum committabant cum matribus 31, 2. Libidinosissimam gentem Persarum fuisse, non

ignotum est. Si non in tota, quod incredibile; tamen in parte barbariore nefanda illa consuetudo inualuisse videtur. *principatum de equorum hinnitu augurabantur* 18, 6. *Iustinus* 1, 10. *Val. Max.* 7, 3. *regna possederunt ante Romanos* 25, 13.

Perses 7, 3. rex Macedonum, regis *Philippi* filius.

Persuasionem 9, 4. vocabant ethnici religionem Christianam, et. hi vicissim eorum. *conf. Kortholt.* ad *Iustini* *Apol.* 2, 6. et *Heraldum* ad *Tertulliani* *Apol.* et *Digr.* lib. 2.

Phalaris tyrannus 5, 13. patria Cretenfis, unde pulsus Agrigentum se recepit.

Pharius est Aegyptius s. Alexandrinus. Vnde *Isis* dicitur *Pharia* 21, 2.

Φιλιζεν 26, 4.

Phryges, incolae Phrygiae Asiae minoris provinciae, colebant imprimis Cybelen 6, 1. quae inde *mater Phrygia* dicitur. *Virg. Aen.* 7, 139. De cultu eius consulatur *Diönyf. Halicarn.* l. 1. f. 50. *Strabo*

INDEX II.

Strabo Geogr. l. 10. p. 323. Elmenh.

Picumnus et Pilumnus 25, 8. vt ait *Seruius* ad Aen. 9. fratres fuerunt et dii. Horum *Picumnus* vsum stercorendorum inuenit agrorum, vnde et *Sterquilinius* dictus est: *Pilumnus* vero pinsendi frumenti; vnde a pisto-ribus colitur.

Picus 25, 8. v. not.

Pileati incedunt Salii 24, 4.

Pisces colebantur ab Aegyptiis 28, 9. conf. *Vossium* de Origine Idololatriae p. 1475.

Pistor proprie, qui pi-strinum exercebat; deinde ita dicti sunt etiam αἰτοποιοὶ 14, 1. *Christianae religionis sequaces* magnam partem erant idiotae et opifices; *Caecilius Octauium* hoc nomine illudit.

Placitus infelicitas 21, 11. i. e. qui placuit. Virg. Aen. 4, 38. placitoque etiam pugnabis amori?

Plagas coeli rimari 12, 7. *Lucianus* in Philop. Christianos per risum appellat αἰδεσθαι τὰς et αἰδεσθαι.

Plaudere solebant spectatores peracta Comodia 14, 2.

Plautinae profapiae homo 14, 1. Ambigue dictum, nec tam ad *urbanitatem Plautinam* respici videtur, quod, in lapides effigiatos 3, 1. *Caecilium* impingere, dixerat; quam ad *eius dicacitatem et calumniandi studium*, quo sensu *Hieronymus* epist. 27. Inuentae sunt *Plautinae* familiae et sciolae tantum ad detrahendum; vel ad *pi-strinum Plauti*, qui pistori operam, egestatis leuandae causa, locauerat, quod ex *Varrone* refert *Gellius* 3, 3.

Plebs profanae coniurationis 8, 4. dicuntur Christiani.

Pocula delibata 38, 1. ex quibus in honorem deorum delibatum, h. e. siue in terram, siue in altare effusum est aliquid.

Pompas 12, 5. habebant gentiles cum diis suis, gestando eos vicatim per urbem, comitante eos magna hominum multitudine; quibus vero solempni formula in

INDEX II.

in baptismo renuntiare debebant Christiani. Tertull. de Corona cap. 3.

Porrectis manibus orans, signum crucis format 29, 8. Iustinus Apol. I. c. 72. Binghamus Antiqu. Eccl. Lib. XIII. cap. 8. §. 10.

Praesentia deorum 7, 5. Cicero de N. D. I. 2, 2. Praesentiam saepe suam diui declarant.

Proculus (Iul.) 23, 2. Senator populo fidem fecit, Romulum ad deos excessisse. *Liuius* 1, 16.

Pudicitiae gloria 31, 1. Christianis propria. *Clemens Alexandr.* Paed. lib. 2, 10. p. 56. *μὴ δὴ αἶμα χιτῶνι αποδυομένων, αποδυώμεθα καὶ τὴν αἰδωποτε.* Lactant. 3, 26, 7. Iustinianus Apol. I. c. 17. Tertullian. Apol. cap. 35.

Pyrrhus 26, 5. rex Epirotarum, filius Aeaci ex Phthia.

Regulus (M. Attilius) clarus bello Punico I. capiebatur a Carthaginensibus 26, 2.

Reicere deo suum munus 32, 2. in sacrificio offerre deo donum, quod

antea pro munere ab eo accepit.

Religiones pravae inductae a daemonibus 26, 7.

Religiose Iupiter iurat per Stygem 35, 2. vide *Bunem.* ad Lact. 1, 11, 12.

Rident sacra ethnicorum Christiani 8, 4, 21, 8.

Rimari fata et secreta mundi 12, 7. Obiectum saepe Christianis, sic *Lucian.* Philop. ad Christianos: *ὁμοῖς πεδάροισι ὄντες, καὶ ὡς ἀπὸ ὑψηλῆς πάντα καθορώντες, ὅθεν δεχέσαστα καὶ τὰδε νενόηκατε. Πῶς δὲ τὰ τῆς αἰθέρος; μὴν ἐκλείπει ὁ ἡλῖος, ἡ δὲ σελήνη κατὰ καθέτον γενήσεται.*

Romulus et Remus gemelli, Martis ex Rhea filii, adhibitis auguriis voluerunt sciscitari, vter auspicaretur et regeret. Vterque victor augurio; tempore hic praecepto, numero avium ille. Vtrumque regem sua multitudo salutauerat. Inde altercatione congressi, ense tandem euaginato faeuitum est, et Remus ipse ictus a *Celere* quodam,

INDEX II.

dam, cecidit 18, 7. *Li-
vius* 1, 7, 1. *Florus* 1, 1.
8. dubitat, an iussu fra-
tris sit occisus. *Ovidius*
Fastor. 4, 469. aperte ne-
gat.

Rudes studiorum 5, 4.
sunt Christiani, qui etiam
appellantur ἁνθρώποι ἰδι-
ώται *Lucianus* 'regr. et
Christiana disciplina a
Porphyrio appellatur
Βαρεβαρον τόλμημα.

Rumor servitur et foue-
tur 28, 7.

Rutilius (*P. Rut. Ru-
fus*) 5, 13.

Sabinarum raptus 25,
3. C. 2, 5.

*Sacrificia offerre Chri-
stiani* renuebant 32, 3.

Salii 25, 13. Martis
sacerdotes, numero XII.
a Numa instituti.

*Sanguinis foedere con-
iurare* 30, 5. Moris erat
ethnicis in coniurationi-
bus humani corporis san-
guinem haurire. *Lipsius*
ad Tacit. XII, 47, 3.
Sanguinis esu abstinebant
Christiani 30, 7. conf.
Steph. Curcellaeus Diatr.
de Esu sanguinis cap. 13.

Sarpedon 22, 4. Iouis
ex Laodamia filius, rex
Lyciae, interfectus a

Patroclo. Iupiter, quia
eundem morti non pote-
rat eripere, sanguineas
guttas defudit in terram.
Homer. Iliad. II v. 459.

Ἀιματοέσσας δὲ ψιάδας
κατέχευεν ἔραζε.

Saturnus, Vrani et ter-
rae filius, rex Cretae;
nomen habet ab Hebr.
שבת, quia a filio Ioue
regno pulsus ad Ianum
confugit ibique latuit
22, 9.

Scelera secreta sunt
10, 2.

Scylla 20, 3. Phorcynis
et Hecatae filia, nympa,
transformata in mon-
strum horrendum, quod
describunt *Virg.* Aen. 3,
419. et *Homerus* Odyss.
M. v. 89.

Sepulcra deorum 21, 2.
Iouis 22, 12. *Epiphanius*
in Ancorato cap. 106.
Iouis sepulcrum in insula
Creta in monte Casio
ἕως δεῦρο δακτυλοδεικνύ-
ται. v. *Meursium* in Cre-
ta, et *Muratorium* ad S.
Paulini Natalem XI, 86.

Serapis 2, 5. 21, 5.
27, 7. Aegyptiorum nu-
men *Tacitus* H. 4, 81.
Inde superstitio Romam
manavit et in reliquam
Italiam. *Domitianus Se-
rapeum*

INDEX II.

trapeum condidit. *Eutrop.* VII. extr. quod decenter ornauit Alexander, Rom. Imperator. *Lamprid.* c. 26. Eius effigiem exhibent *Carterius* de Imag. Deorum et *Fulu.* *Vrsinus* in Scipionis numismate. De superstitione incolarum in Serapidem conf. *Muratorius* ad Paulini Natal. XI, 100.

Serpentes ab Aegyptiis culti 28, 9. v. *Vossius* de Origine Idolol. pag. 1523.

Simplicitas substantiae tribuitur daemonibus 26, 7. Putarunt enim veteres, daemones tenuioribus primum et aetheris, post lapsum vero crassioribus corporibus illigatos fuisse, quam opinionem fouerunt *Origenes* et *Augustinus*. vid. *P. D. Huetii* Orig. lib. II. Quæst. V. §. 8. *Dauif.*

Simulacra nota nulla habebant Christiani 10, 2. *Lampridius* Alex. Seu. Christo templum facere voluit, quod et *Adrianus* cogitasse fertur, qui templa in omnibus ciuitatibus, sine simulacris, iussit fieri.

Sistrum 21, 5. *aereum crepitaculum*, cuius per angustam laminam in modum balthei recuruatam traiecitæ mediae paucæ virgulae, crispante brachio tergeminos idæus, reddebant argutum sonorem. *Apuleius* l. 2. *Metam.* p. 413. acutum edebat sonum ad similitudinem spicarum vento motarum.

Solitarius deus 10, 3. Ita deum singularem contumeliose vocabant. *Bunem.* ad *Lact.* 1, 7, 4.

Spectacula ethnicorum non visebant Christiani 12, 5. 27, 11. Scilicet, dum in baptismo renuntiabant pompæ diaboli, hoc ipse iurabant, se non interfuturos ethnicorum spectaculis. Ita vocabulum illud pompæ interpretatur *Cyrillus Hierosol.* *Catech. mystagog.* §. 4. *Heum.*

Spernere deos 6, 4. solebant ethnici, imo etiam saeua in sanctos verbera ferre deos, vt *Ouidii* verbis vtat ex *Amor.* 1, 7, 6. de quo ritu *Pitiscus* ad *Sueton.* Tom. I. p. 767. et *Bapt.* de Cometi. Ca. 32. *Heum.*

Z

Streptitus

INDEX II.

Streptus per pudenda corporis expressos Aegyptii contremiscebant 28. IO. Vocem nasi, h. e. sternutationem, aliquid portendere, adeoque divini aliquid habere credebant ethnici. Quid iam mirum, eos et *vocalui*, h. e. *ventris crepitibus* *θεσπια* tribuisse? Singularis de Deo Crepitu Dissertatio exhibetur in Journ. des Sçavans. T. LXXX. p. 232. sequ. Vid. *Vossius* Lib. III. de Orig. Idol. cap. 5. *Cotelerius* ad Recognit. Lib. V. Cap. 22. *Petr. Zornius* in Miscellan. Duisburg. Tom. II. pag. 665. *Moshemius* ad Origenis Lib. V. adu. Celsum p. 546. Heum.

Styx 35, 2. palus apud inferos *ἀπὸ τῆς στυγῆς*, a moerore dictus. *Virg.* Aen. 6, 438.

Symposium 26, 11. Ita Plato inscripsit librum, qui agit de amore, quatenus ille per se nec bonus est, nec malus; optimus tamen in bona ac liuina semper fertur.

Syri 6, 2. incolae Syriae, hac est regio Asiae clarissima.

Tatius 25, 8. rex Sabinorum, repertum simulacrum in cloaca deducit. *Lact.* 1, 20, 1.

Tauri, populi Tauricae, Septemtrionalis Europae regionis, incolae circa Pontum Euxinum, *Dianam colebant* 6, 2. *Ouidius* Trist. IV. Eleg. 4, 63. *Hospites naufragos immolabant* 30, 4. *Hyginus* fab. 120. Taurorum fuit institutum, vt, qui intra fines eorum hospes venisset, templo Dianae immolaretur.

Templa nulla habere Christianos criminabantur 10, 2. sc. more ethnico consecrata et sublimibus elata fastigiis. Habebant tamen *basilicas* suas, seu, vt ipsi appellabant, *νεβηλαίς*. *templa de manubiis* 25, 5. *Florus* 1, 7, 8. de *Tarquino*: de manubiis captarum urbium templum erexit. *Suetonius* *Tiber.* 20, 5. Dedicauit et Concordiae aedem: item Pollucis et Castoris, suo fratrisque nomine, de manubiis. *Inscriptionem in Mausoleo* L. Munatii *exhibet Keyßlerus* in Itiner. p. 736.

Theba-

INDEX II.

Thebanorum par 18, 6. sunt *Eteocles* et *Polynices*, Oedipi filii, quibus regnum alternis annis moderandum pater reliquerat. *Hyginus* fab. 67. 68.

Tiberinus *Silvius* 25, 8. Capeti filius, nonus rex Albanorum, qui in traiectu, Albulae amnis, submersus, celebre ad posteros nomen flumini dedit. *Liuius* 1, 3, 8. Cumque Tiberinus, ne Romulus cum Remo, abiecti in profluentem, possent extinguī, *Florus* 1, 1, 3. muneris loco illi cessit cultus diuinus.

Tiresias 26, 4. vates Thebanus.

Tormenta praesentia spernunt Christiani, dum incerta metuunt et futura 8, 5. conf. *Lact.* 7, 5. p. 799. *Epit.* c. 57, 13. *Prudent.* *perp.* seq. hymn. II, 329.

Trasimenus vel *Thrasimenus* sc. lacus 7, 6. in agro Perusino *Hetruriae*, nobilitatus strage Romanorum bello Punico II. vid. *Florus* 2, 6, 13.

Triuia 21, 14. cognomen Dianae.

Troicum bellum 22, 3. pro descriptione Troici belli, quae continetur in *Iliade* Homeri.

Tropaeum 25, 6. quid sit, declarat *Varro* in *Bimargo*: habebant quandoque crucis formam 29, 7. ob spolia hostium vnde quaque appensa.

Turbare vitam dicuntur daemones 27, 3. per spectra apparentes, mulieres contuprantes, pueros vitiantes et terribila hominibus obliantes. *Iustinus* *Apol.* I, 5.

Veruecum capita et immolabant et colebant 28, 8. Respicit, ni fallor, ad *Iouis Hammonis* simulacrum. Is enim, vt ait *Arnobius* *Lib.* 6. p. 197. cum cornibus iam formatur et fingitur arietinis. *Hinc noster supra* c. 21. Cum *Hammon* dicitur, habet cornua. Vide et *Festum* voce *Hammo*. Dissentit *Curtius* 6, 7, 23. *Dauias*.

Vesta 25, 11. credebatur esse Saturni ex Ope filia, quae sempiternam a Ioue fratre virginitatem precibus impetravit.

INDEX II.

Vestales virgines 25,

11. Vestae Sacerdotes.

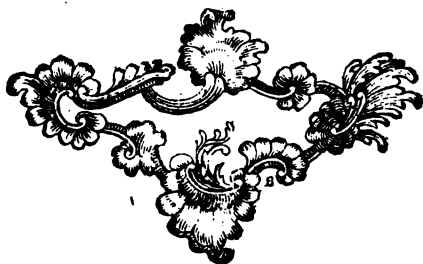
Capiebantur initio ab ipsis regibus, iisque pulsas a Pontifice Maximo. Rite captae per XXX. annos ad ministerium deae obligabantur; quibus elapsis nubere poterant. Si qua incesto se pollui passa esset, Pontificum iudicio damnata, in campo, cui nomen scelerato, viva defodiebatur, apposita lucerna, cum frusto panis et exigua lactis et aquae copia, ut scilicet sua sponte mori cogerent, quam interficere nefas erat.

Vexilla castrorum crucis 29, 7.

Vnguenta funeribus reseruare 12, 6. Firmicus de Errore P. R. pag. 73. Vnguentum reseruamortuis, reseruamortuis. Marc. 16, 1. Iacob. 5, 14.

Vranus, Gr. Ἐρως, *Caelus Pater Saturni* 21, 4. quem primum in terris imperium summum habuisse testis est *Euhemerus* apud Lact. 1, 13, 14.

Vulcanus 19, 12, 21, 13, 22, 5. Iouis ex Iunone filius, fabricum deus.

* * * * *

I N D E X III.

VERBORVM ET FORMVLARVM.

Aberrare longe de vicinia veritatis 29, 2.

Abire in vim ignis 34, 2.

Abfcondere fe a fulminibus 32, 6.

Absentia mutua 2, 3.

Absque feminis 24, 5.
notitia dei 37, 7. vobis 12, 5.

Abftinere honeftis voluptatibus.

Ac iam 9, 1.

Accendere, ignis accendit fidera 5, 8. i. e. *ignium feminibus in unum corpus collectis, fidera exorta sunt.*

Accessio alieni erroris 24, 3. *Flor.* 3, 1, 16.

Accrescere religioni 31, 8.

Acies radiis (*solis*) submouetur 32, 5. *aciem de oculis dici probat Bunem.* ad *Lact.* 2, 3, 9.

Acrimoniae ceparum 28, 10. i. e. *cepa acres.*

Actio 8, 3. 14, 3. 15, 1.
Vocabulum forense pro oratione inuestiua.

Actus 32, 7. pro *actio- nibus.* Loca *Lactantii* citat *Bunem.* ad 4, 3, 7.

Ad 2, 4. pro *circa* v. n. ad hirundinem 21, 5.

Addicere aliquid fato, deo 11, 6. i. e. *tribuere.*

Additamenta nominum 18, 10.

Adfectus fingere 26, 11.

Adfirmator 31, 1. i. e. *testis.*

Adflatu suo 27, 1.

Adgredi fontem ipsum erroris 26, 6.

Adiurati daemones per deum 27, 8.

Adiutores deos habere 25, 7.

Adludere pedibus 3, 3. v. n.

Admittere 31, 3. pro *committere.*

Adniti cum aliquo 16, 1.

Adolescere damnis alienis 25, 4. *nebulae* adolefcunt 5, 7.

Adornare exequias 38, 6.

Z 3

Adscri-

INDEX III.

Adscribere Christianae religioni hominem noxium 20, 2.

Adfensionem cui praebere 23, 5.

Adferere quid inter praecipua 17, 1.

Adfertio libertatis 38, 1.

Adfiteri venerationi dei 26, 10. quibus et rationis et vetustatis adfuit auctoritas 20, 2.

Adspargere conuicium 31, 1.

Adspicere pro pedibus *sc. quae sunt* 12, 7.

Adspirans aura 2, 5. gratia curantis 27, 8.

Adstat deus factis 10, 6.

Adstrangulare 30, 2.

Adstruere 11, 1, pro *addere*.

Adsumti in deos 21, 2.

Aduentu suo 7, 3. i. e. *quod cingulum matronae naucula sponte sequeretur* 27, 5.

Adversus sua vitia facundus 38, 7.

Adulatio falsa 29, 5.

Adulterium, pro *iteratis nuptiis* 24, 5. vid. *Christian. Thomaeum de Crimine Bigamiae* Lips. 1685. et *Kortholt ad Athenag. Apol. sect.* 28. p. m. 130.

Adnolui presbyteris 9, 4.

Adusque 22, 7.

Aedicula 32, 1. *'sa-cellum*.

Aedituorum cellulae 25, 12.

Aequatur nequitia melioribus 5, 12. *quum impune licet esse nequam*.

Aerumnis incluti 36, 8.

Aestimari deus non potest 18, 8. i. e. *incomprehenfibilis est*. deum digne aestimamus 18, 8.

Aestuare 16, 5. pro *dubitare* 35, 7. pro *abundare*.

Aetas longa 6, 5. aetas abiit 11, 8. tot aetatibus 21, 13. aetate nostri temporis 38, 9. *Latinitatem huius dictionis adstruit* Dauid.

Affectio 1, 1. pro *studio et amore*.

Agnosce 4, 2. pro *desiderare*. agnoscere se inuicem 31, 10. i. e. *mutuo amare*.

Agrestes 12, 7. *impoliti, rudes*.

Alacritas 4, 2.

Altaria 9, 5. *patibula et cruces*.

Alte succinum 21, 14.

Alternis *sc. vicibus* 21, 16.

Alte-

I N D E X I I I.

Alterum tantum 13, 4.
i. e. *adhuc biduum*. in
alteram partem 13, 6. i.
e. *alterutram*.

Altius eruere 16, 6.

Alumna superstitio
25, 9.

Ambiguus, tibi non est
ambiguum 5, 1. i. e. *non
incertus es in statu con-
trouersiae probe diiudi-
cando*.

Ambitio lateris 4, 5.
pro ambitu.

Ambitus 6, 3. *rarus
accus. pl. et in solo Liui
XXVII, 27. obuius*. am-
bitus solis facit annum
17, 7.

Anceps malum 11, 2.
i. e. *duplex*.

Angit me tua oratio
4, 3.

Aniles fabulae 20, 4.
11, 1. *Scommag gentiliū
in rel. christianam*. conf.
Bunem. ad *Latf.* 5, 1, 27.
anilis superstitio 13, 6.
proprium epith. Bunem.
ad *Latf.* 1, 17, 2.

Anima vna diuisa in
duobus 1, 3. adpici non
potest 32, 6. animarum
transitus in noua corpora
34, 5. *pro animali homi-
ne vel sede prudentiae*
11, 7.

Animare fibras exto-
rum 27, 1. arbores ani-
mantur 17, 11.

Animus. 19, 6. *pro spi-
ritu*. a. bonus 32, 2. ani-
mus est deus 19, 7. luxu
soluitur.

Annectere inuentas
fruges iisdem nominibus
sc. deorum 21, 3.

Anni innocentes 2, 1.
annis et aetatibus 11, 3.
annis omnibus 21, 7. i.
e. *quotannis*.

Antiquitas 6, 5. *pro
maioribus*. fabulosa 7, 7.
imperatorum 20, 2.

Antistes veritatis 6, 1.
i. e. *magistra*.

Apibus rex vnus 18, 7.
Appetere aliquid voto
9, 9.

Apponere infantem 9,
7. *verbum epularum*.

Apposita curatio 2, 3.
suspicio 9, 5.

Araneae intexunt fa-
ciem deorum 24, 2.

Arbiter 4, 5. *iudex a
praetore litigantibus da-
tus, qui cognoscat de iis
causis, quae bonae fidei
et arbitrariae dicuntur*.

Ardescunt partes orbis
alternis vicibus 34, 3.

Ardor belli 5, 11.

Arenae 30, 6. *in am-
phitheatro*.

Z 4

Arescit

INDEX III.

Arescit (*et abit*) in puluerem 34, 10. *i. e. fit puluis.*

Arguere aliquem inscientiae 4, 3. publicum errorem 19, 12. arguunt 21, 13. *i. e. demonstrant, probant.* arguuntur 14, 5. *h. e. credulitate peccare iudicantur.* vt aurum ignibus, sic nos discriminibus, arguimur 36, 9. arguere humanitatis 22, 12. *i. e. aliquem hominem esse probare.*

Ariditas mentita 34, 12.

Artes fordidae 5, 4. *i. e. opificia.*

Artifex solis 32, 6. animae 19, 17. nullo artifice 5, 9.

Affidens daemon 26, 8. *ab affidendo dicti sunt dii tutelares παῖδες a Iustino Martyre, Irenaeo, caet.*

Affiduitatis usus 2, 3. *i. e. continua praesentia.*

Assignare vnam potestatem 19, 9. *i. e. vnum tantum deum credere.*

Astrologus 17, 8. *bono sensu pro astronomo.*

At enim 32, 4. 37, 2. 38, 6. *His particulis in primis deletatur Latitant.* 1, 4, 2. *ubi Bunem.*

Attollere 5, 9. *pro enutrire, educare.*

Auctoritate alicuius numinis 5, 13. auctoritas vitiis hominum paratur 22, 6. auctoritatem quasi praesentis numinis consequuntur 27, 1.

Auctum lunae 17, 7.

Audaciter 13, 6. *auctoritatem ex Cicer. et Liviio tuetur Cellarius ad h. l.*

Audire 19, 1. *de cognitione rei, vel ex auditu, vel e lectione.*

Auertere imminentem iram 7, 2. se a fulguribus 32, 6.

Augur 25, 13.

Augurium 7, 1. 26, 1. *ipsa actio auspicandi.* a. poenitenter omissa et obseruata feliciter 26, 1.

Augusta templa 7, 8.

Auiditas desiderii 2, 3. *i. e. auidum desiderium.*

Auocari a rerum intentionibus 14, 4. daemones auocant a deo vero ad materias 27, 3. *i. e. idololatriae auctores sunt.*

Aura boni floris 38, 3. *i. e. odor. conf. Bunem.* ad Lat. 3, 17, 11.

Auspicia contempta 7, 5. a. prima 25, 3. *i. e. initia.* auspiciis renitentibus 26, 3.

Autumnitas 2, 4.

Bacchari

INDEX III.

Bacchari 27, 4. *de vaticibus.*

Blandiri solatia rediuiua 8, 5. *cum accus.* falsa 29, 5. nec nobis de nostra frequentia blandiamur 33, 1.

Bustum, locus, in quo mortuus est combustus et sepultus, Kirchhof. templa vt busta despiciunt 8, 4. *Caecilius more gentili loquitur. Mire enim timebant et auersabantur loca lustruosa et busta. Siue, quod in iis oberrare umbras mortuorum existimabant; siue, quod daemonas circa sepulchra obversari credebant. Quod Christiani despiciebant busta, patet Cap. XI, 2. De Iudaeis idem constat Num. VI, 6.*

Cadunt fulmina 5, 11.

Caeca vulnera 9, 7. *i. e. occulta.*

Caecitas vulgaris imperitiae 3, 1. *i. e. gentilis superstitio.*

Caedere lignum, lapidem 23, 9. sanguinem 30, 1. victimam 32, 3. alicui victimas 29, 4. vindemia grandine caeditur 5, 14.

Caelestis oratio 19, 16. *i. e. reuelationi caelesti*

consentanea. de caelestibus disputare 19, 5. res caelestes 16, 6.

Caerimonia 6, 5. *promysterio* 9, 5.

Calamitas disciplina virtutis est 36, 8.

Calamitosi viri 37, 9.

Camporum porrecta 17, 12.

Cani fluctus 3, 2. *quos alii vocant pallidos, vel albescentes.*

Capere rosam 38, 3. capere deum mundus non potest 32, 1. aer eos non capit 23, 6. capit vulnera 30, 1. *i. e. potest vulnerari.* capere alicuius spectaculi voluptatem 4, 1. c. experimentum 12, 1. tam magni imperii duos fortuna non cepit 18, 6.

Carnalis pater 18, 10. carnales oculi 32, 6.

Cassa vota 12, 1.

Casus imitatur industriam 26, 6.

Cedit arena cum eximia voluptate molli vestigio 2, 5. *Auf dem Sande geht sichs weich.*

Censemur moribus et pudore 37, 11. *Verbum sumtum de Censu Rom.*

Cibus praecerpitus 12, 5. *intelligit Idolothyta,*
Z 5 de

INDEX III.

de quibus Paulus 1. Cor.
X, 19.

Circumagit mensem
luna 17, 7.

Circumuenire 14, 7.
pro decipere.

Citra 6, 4. *excepto.*

Cuius bonae memoriae
20, 6.

Clarior visu deus est
18, 8.

Coaequare voraginem
7, 4.

Coelo missi dicuntur
inopinato visi 22, 11. *coe-*
lum transcendimus 5, 6.
coelum late tenditur
17, 6.

Cogere captos 25, 4.
i. e. congregare, ut in ser-
uitutem abducantur.

Coheredes fidei 31, 10.

Coire in vnam senten-
tiam 19, 4. *natura in se*
coeunte 5, 7. *i. e. per*
coitum naturae.

Coitio impia 9, 1. 31, 1.
factio, conspiratio.

Colere innocentiam
32, 3. *nequitia colitur* 5,
12. *colere religionem* 6,
1. *colere* 18, 3. *pro me-*
liorare 25, 4. *pro habere,*
vti colere conuiuia 31, 6.

Collidentibus nimbis
5, 10.

Collium flexa 17, 12.

Commeare in alia noua
corpora 34, 5.

Commeatu horarum
permisso 11, 8. *conf. Luc.*
16, 27. 28.

Communis prudenti-
am 16, 7. *excogitare.*

in Commune 15, 2.
Pluribus de hac forma
differit Bunem. ad Lact.
3, 21, 2.

Communia sunt morbi,
et malae valetudines.

Compages coelestis di-
visa 10, 7. *conf. Matth.*
24, 29.

Comperendinare 38, 7.

Componere paria 22, 3.
Verbum gladiatorum,
quod et committere, com-
parare dicebant. Bunem.
ad Lact. 3, 28, 7. *Wower.*
et Burm. ad Petronii
Satyr. Cap. 19. *p.* 66.
componitur aduersum
minas 37, 1. *Sensus in*
capite tanquam in arce
compositi 17, 13. *conf.*
Cicero de N. D. Lib. II.
56.

Comprimere vagitum
30, 3. *comprimitur in ci-*
nerem 34, 10. *fit cinis.*

Concatenata 17, 2.

Concinere 1, 3. *har-*
moniren.

Concin-

I N D E X III.

Concinnatus atomis
17, 1. concretum admix-
tione 26, 11.

Concurfionibus fortui-
tis 5, 7. *fc. feminum f. a-
tomorum.*

Conditio veritatis mu-
tatur 14, 3. conditio re-
nascendi 34, 5.

Conducere stupra 25,
12.

Conficiendi celeritate
11, 3. *quod celerius con-
figitur: fenfu paffivo.*

Confingere refponfa A-
pollinis 26, 5.

Conflagratio elemen-
torum 34, 2.

Conflare 23, 9. *igne li-
quefacere.*

Conglobatus mundus
17, 4.

Congredi cum dolore
37, 1. *verbum gladiato-
rium.*

Coniunctio pudica 31,
6. *matrimonium.*

Coniuratio profana 8, 4.

Confcius 35, 6. *Sub-
ftantive, pro eo, quem
participem facere alter
fuorum confiliorum folet*
1, 3.

Conferere fapientiam
4, 4.

Confidere 5, 2. *Ver-
bum Iuris. Phaedrus
Lib. I. fab. 19.*

Confiftere de vltima
plebe 31, 7. *i. e. effe.* or-
do confiftit 17, 9. *i. e.
durat.*

Confortes fidei 31, 10.

Conspirare 19, 4.

Conftituere deum 23,
10, *quod fit, quum ma-
nus, digiti, pedes, cet-
trunco aptantur.*

Confubfidere 40, 3.

Confumere fpacium e-
undi fatis iuftum 3, 5,
an maria confumant
11, 3.

Confummare virtute
18, 7.

Contemplatio 1, 2. *pro
imagine.*

Continere. vt iam eos
nec coelum contineret
23, 6. malum opes con-
temnere, quam continere
36, 7.

Contubernalis bonus
1, 1.

Conuenire aliquem 30,
1. *de eo, qui teftem alicu-
ius rei fibi yfti optat.*

Conuicium adfpergere
31, 1. mimico conuicio
34, 7. *i. e. clamore.*

Conuictus 1, 5.

Cornibus armatis 17,
12. *i. e. tanquam armis
instructus.*

Corrumpitur imbri 5,
14.

Cor-

INDEX III.

Corruptores 38, 7. *i. e. qui vitiant virgines.*
His opponit adulteros.
conf. Laët. I, 10, 13.

Crede 18, 4. sibi credere 24, 3. credo 30, 5, *i. e. fortasse.*

Credulae mulieres 8, 4.
Ex his constare coetus Christianorum criminantur gentiles. nimium credulus 11, 9. incaute creduli 14, 7.

Cruda hieme 24, 4.
 34, 13.

Cruor. Sine cruore 18, 5.

Crux Christi gentibus erat derisui. *Hinc crucis ligna feralia* 9, 5. cruces adorandae 12, 2. subeundae 12, 4. cruces nec colimus 29, 7. cruces inauratae 29, 7, *conf. Lipsius de Cruce Lib. I. Cap. 9.* Crux simplex 29, 7. *i. e. cui homo non est affixus.*

Cultura 23, 9. *pro cultu.* *Bunem. ad Laët.* 4, 28, 5.

Cum 22, 5. *pro cum tamen.* cum animo suo recensere 1, 1. cum sermone spatium consumere 3, 5. cum diluculo 2, 5. cum dicto eius 4, 5.

cum extincto homine 29, 3.

Cummaxime 5, 1. locutio elleptica *pro utcum maxime. conf. Ven. Ernesti Clauem Cicer.*

Cunctatio 13, 4.

Cupere sectae 11, 6. *i. e. favere.*

Cupido generandi 18, 2. cupido incesti 31, 6.

Curare 27, 8. *Verbum medicum.*

Curatio 2, 13. *Vocabulum medicum.*

Curiosus deus 10, 6. *qui multa curat nosse.*

Dare aures vtrisque proximum 4, 5. *i. e. medium sedere.* non datum est haec scire 5, 5. *sc. homini.* dare cautelam 7, 9. medelam *ibid.* ingenium non datur facultatibus 16, 8. non dat 37, 2. *i. e. dare non potest.* dare urbem 22, 10. *condere.*

De 4, 1. 7, 2. memoria de libris *i. e. ex libris.* victoria de Perse 7, 3. *sc. reportata.* de somnio 7, 4. *utin somnio monitus fuerat.* de oraculis 7, 7. *pro ab oraculis.* *Afro dicendi genere.* Sic infra 13, 2. 20, 4. memoria de geminis 18, 6. de diis homines

INDEX III.

homines 21, 4. de mortuis dii 23, 4. de matrimonio 25, 3. *i. e. maritatas.* de proximo 27, 9. de vobis 29, 1. *i. e. in vobis, exemplo vestro.* de arena ferae 30, 6. de paucis 33, 4. de stygia palude 35, 1. de oraculis *ibid.* de caetero 16, 5.

Debilis 21, 13. *cuius aliquod membrum corporis vel fractum est vel vulneratum.* *Bunem. ad Laët.* 6, 9, 12.

Decedere officio 15, 1.

Decipere incautos 9, 7. conscientiam suam 29, 4. errore decepti 11, 4.

Declinabat negotia vel petebat 26, 8.

Declivis sol occasui 40, 3.

Decolor sanguine 7, 6.

Decursa de vitae spatio 1, 1. *Bunem. ad Laët.* 1, 1, 11. *Cortius ad Cic. Ep. lib. 8. ep. 13. p. 416.*

Dedicare 7, 6. *est, aliquid solemni ritu et conceptis verbis usui praefertim sacro assignare.* Dedicare deum 28, 8. simulacrum 23, 10. delubra 7, 1. Febris dedicata 25, 8. Deus in nostra dedicandus est mente 32, 2.

Deductor humani generis C. 6, 5.

Deficitur Britannia sole 18, 3. oraculum deficit 26, 5.

Deflexa lineamenta 18, 1.

Defungitur flagrans libido 25, 12. *Sic Ovidius Amorum II, 9, 24. eum vocat defunctum, qui satis lussit lussum Venereum.*

Degravati cupiditatibus 26, 7. dicuntur daemones, postquam simplicitatem substantiae suae perdidierunt.

Delectari erroribus 3, 3. fabellis 20, 2.

fine Delectu 5, 11, 14, 4.

Delibare pocula 38, 1.

Deliberare 5, 4. 35, 4. 38, 7. 16, 2. *pro dubitare.*

Deliberationi diem petere 13, 4.

Delitescere sub statuis 27, 1.

Delubrum 7, 1. 32, 1.

Denotare simulacrum 2, 5. *sc. oculis.*

Dentibus septus 17, 12. *ἔγχεος ὀδόντων. Hom.*

Denunciare 11, 2. *i. e. promittere eiusque oppositum repromittere.*

Deperire 5, 11. Deploratae

INDEX III.

Edulis, *quidquid edi potest.* edulia pecora 30, 7.

Efferari in exsecrationem 14, 7.

Effigiati lapides 3, 1.

Egetis, algetis 12, 2. perfectae rationis eguerunt 17, 8.

Eierato nomine 28, 5.

Elaborare fabulas studiis 22, 1.

Electi 11, 6. magni et electi viri 29, 5. *sc. a deo.*

Elementa 34, 2. *sunt partes principales, ut coelum, sol, luna, caet.*

Elidere tinnitum 21, 10. adstrangulatos misero mortis genere elidere 30, 2. *conf. Bunem. ad Laet. 6, 20, 18.*

Eloquuntur quod sunt 27, 7. Non eloquimur magna sed viuimus 38, 8.

Emergere in lucem 1, 4. emergere 3, 7. *de lapillo per assiduos saltus subleuato.*

Emetiri 3, 2. *de itinere.*

Emicare 3, 7. *celeri motu proficere.*

Enatare 3, 7. *de lapillo.*

Eneruis histrio 37, 12.

Eques 7, 4.

Equestris fratres 7, 3.

Equi anhelii 7, 3.

Erigere simulacrum 23, 10. *adorandi gratia.* libertatem suam aduersus reges et principes erigit 37, 1.

non Erogantur ignes 35, 3. *i. e. in rogam vel cinerem rediguntur, vel, non deficiunt.*

Eruere quid altius 26, 6. verum eruere 28, 4.

Erumpere 16, 6. *De huius verbi emphasi consule Cellarii et Antibarbarum et. Curas posteriores.* Caec. sic erupit 40, 1.

Esse. Sint 5, 7. *concedo esse.* Ut sunt 13, 6. Sic rei veritas eleganter confirmatur. *conf. Cellar. et Bunem. ad Laetant.*

1, 8, 4. Spiritus sunt 26, 7. *i. e. dantur.* Sunt, quae extinguant 30, 2. Haec vulgo eloquuntur cum indicatio, sed perperam. Coniunctiuum enim adsciscit relationum qui, quoties verbum substantiuum vim praedicati habet. *conf. Ven. Ernesti Initia Rhetorica P. II. cap. I. §. 284.* Peccare est 35, 6. *i. e. peccatum dicitur.*

Et

INDEX III.

Et 11, 2. *pro ita etiam.*
et Octavius 16, 1. *i. e.*
tum. et perspicies 18, 10.
exprimit Germanorum
So, *quoties sequitur im-*
peratuum. et - et - et
18, 11. *ex. gr. — item; —*
tandem. Et, *pro iam vel*
at 21, 10. pro et quidem
21, 11. *pro et tamen* 26,
1, 2. 28, 8. 35, 6. *conf.*
Bunem. ad Lactant. 3,
11, 8.

Etiamnunc 40, 3. *pro*
iam tum, adhuc. Mor-
hofius *de pura dictione*
Latina Cap. XIII. §. 5.
p. 233. *Nec enim dubi-*
tant auctores inhaerere
tempori, quod materia
occupat, non, quod scri-
ptoris est; et hinc prae-
teritis accommodare ad-
verbium praesentia re-
spiciens. Iustinus VIII, 5.
Gronou.

Euagari ultra terminos
5, 6.

Euanescent daemones
gradatim 27, 8. magni-
tudine admirationis eua-
nui 39, 1. *Dura dictio,*
inquit Heumannus, et no-
va. Facile tamen intel-
ligitur, nostrum Minu-
tum ita locutum esse pro:
ecstasi quadam correptus
sum.

Examen 5, 11. *pro*
iudicii inuestigatione. exa-
mine scrupuloso 15, 2.
Examen 22, 8. *pro serie*
generis s. posteris.

Exaestuatur carcer 35, 7.
conf. Bunem. ad Lactant.
5, 9, 15. et Holstenium
ad Diarium Martyris
Perpetuae.

Excipere maiorum di-
sciplinam 6, 1. *in ea ma-*
nere.

Excluso parente 22, 12.
sc. e regno.

Excutere rationem di-
vinitatis 17, 2.

Exemplum 18, 5. *pro*
ipsa re, quam imitatur.

Exercitatio laboris 36,
8.

Exerere impetum 8, 3.
Exhalatis vaporibus 5,

10.
Exhaurire sanguinem

30, 1. *conf. Bunem. ad*
Lactant. 5, 1, 8.

Exire in memorias
16, 6. mare exit ad ter-
ram 3, 2.

Exitus 21, 6. *pro even-*
tu vel morte miserabili.
Lactant. 2, 4, 36.

Expiare 38, 9.
Exploratio diuina 5, 5.

i. e. Dei.
Exsecrare 21, 12. *ca-*
strare.

A a

Exfi-

INDEX III.

Exsiliunt daemones adstruere 11, 1. fabulis
27, 8. testa exsilit 3, 8. iter fallere 3, 4. *i. e. con-*

Extia consulere 7, 1.

Extinguere originem
futuri hominis medica-
minibus epotis 30, 2.

Graeci potationes, quas
mulierculae sorbent, ut
immaturum partum eii-
ciant, appellant ἀμβλα-
σθηδια φάρμακα. Latini
abortionis pocula. visus
extinguitur 32, 5. extin-
gui penitus 34, 14. *i. e.*
ad nihilum redigi.

Exuere hominem 21,
16. *i. e. humanam natu-
ram deponere. Sic Chri-
stus dicitur induisse ho-
minem. Lactant. 4, 10, 1.*
Cyprianus de Idol. Van.
7, 6.

Fabricare deum, sc. ex
ligno 23, 10. Fabricatur
fulmen 22, 5. *passive, ut*
Quinctil. 2, 16. Non fa-
bricetur mihi gladius.

Fabricator coelestium
19, 17.

Fabulae erant narratio
3, 5. Fabula grandis 31,
1. *promendacio.* fabulae
aniles 11, 1. *Tam abiecte*
de Christiana doctrina iu-
dicabant. Bunem. ad La-
ctant. 5, 1, 27. fabulas

iter fallere 3, 4. *i. e. con-*
fabulationibus.

Facere victoriam 7, 3.
i. e. parare.

Faciles deos habere 6,
1. *i. e. beneficos. Virg.*
Ecl. 3, 9.

Falli 18, 12. errare.
iter fabulis fallentibus
3, 4.

Fas non est ignorare
17, 3, *i. e. fieri non potest*
ut ignoretur. Bunem. ad
Lactant. 2, 1, 6.

Fata bonorum malo-
rumque mixta 5, 11. fa-
ta praedicta de oraculis
7, 7. fata mundi rimari
12, 7. *Ea extant Matth.*
24, 29. fata 21, 6. *pro*
morte violenta. fata vul-
nerum 30, 1. *i. e. vulne-*
ra fatalia.

Fateri de incestis 28, 6.
Fauorabilis veritas 39,
1. *h. e. fauore et amore*
digna.

Febribus vri 12, 3.

Ferale naufragium 7, 5.

Ferociente victoria 6,
4. *Cicero de Senect. 33. Vi-*
ctoriae ferocitatem exti-
mescere.

Ferre se victorem 3, 8.
sententiam de numinibus
f. 6, 1. Neminem fero 8, 1.
aëgre

INDEX III.

aegre ferre 16, 6. ad coelum ferre 37, 3.

Fervor incestae libidinis 9, 9.

Festinat oratio 11, 5. quid festinas 34, 13. *i. e. festinanter vis.*

Fibrae extorum 27, 1.

Fides facilis in mendaciis 20, 3. cum fide 18, 5. fides patientis 27, 8. ad fidem numinis 23, 2. *ut numina esse inde probetur.* corrupta et dimidiata fide 34, 5.

Figmenta malefanae opinionis 11, 9.

Figurare incudibus 23, 9.

Filius 31, 3. *de utriusque sexus liberis.*

Fingere iniquum iudicem 11, 6. *sc. deum,* affectus 26, 11. morbos 27, 3.

Flagrantius 22, 4,

Flagrare cuius amore 1, 3.

Flatus ponuntur 3, 2.

Flebilis hostia 30, 3. *actiue,* quae flet. *Sedulo veteres observabant, an hostia immolanda relinqueret; an vero libenter molae falsae conspersio- nem pateretur, idumque intrepide et constanter reciperet. Ex hoc enim*

gratum diis sacrificium augurabantur.

Flexa collum 17, 12.

Floruerunt incluti 36, 8. *i. e. incluti fuerunt.* honoribus florent 37, 4. *honorati sunt.*

Fluctus cani spumosi- que 3, 2. crispi et torosi *ibid.*

Flumen igneum 35, 1. *i. e. styx.* verborum 16, 1.

Fluunt pluviae 5, 10. *i. e. pluit.* innumera secula fluxerunt 11, 8.

Foederantur sacro 8, 4. *i. e. ad sacrum* hostia foederari 9, 7. *foedera enim caesa hostia inibant.* *Dougtaei Analecta sacra T. I. Exc. 10. p. 19.*

Foedus elementorum 10, 7.

Fons erroris 26, 6. fons luminis 32, 6. *conf. Iac. 1, 17.*

Formare 5, 7. signo crucis religio formatur 29, 8.

Fortuna dominatur 5, 14. fortuna certa est 6, 1. *i. e. certum est, fortunam esse.* fortuna 33, 5. *pro fortuna aduersa.* fortunae male creditur 37, 8. fortunae 36, 1. *opes.*

Fouetur rumor falsus 28, 7.

INDEX III.

Frequentare consuetudinem 34, 11.

Frui virginitate 31, 6.

Frustrum 17, 4. *pro atomis.*

Fulgura et fulmina 5, 10.

Fumantes equi 7, 3. *fatigati.*

Fundat terram pondus 5, 8. *i. e. materia terrae pondere suo deorsum fertur. Lucret. Lib. 5, 450.* responsonis intentio fundatur 16, 2. fundatum ungulis 17, 12.

Fundere deum 23, 10. *sc. ex auro vel argento.* sanguinem 25, 3. *pro effundere.* natura, quae imagines fundat 19, 9. *emittat.*

Furoris communis defensio est furientium multitudo 24, 7. *Defectus enim naturales aeque ac morales, virtutibus solent adnumerari, quoties pars maior iis est infecta. Hinc in fabulosa illa terra claudorum ac balbutientium apud Gellertum recto pedum ac linguae usu pollens risu excipiebatur.*

Gaudio exsultare 2, 2.

Gemini 18, 6. *Romulus et Remus.*

Gener et socer 18, 6.

Pompeius et Caesar, quia Pomp. Iuliam Caesaris filiam duxerat, duces belli civilis. Florus 4, 2. Lucan. 1, 125.

Gens 21, 4. *posteritas.*

Gentilitas 10, 4. *agnatio, s. populus cognatus, ut Iudaei sunt Christianorum.*

Genus viuendi 5, 1. *religio, secta.* hoc genus cet. 19, 14. *pro huius generis. Bunem. in Indice Latinitatis Selectae ex Castellione p. 89.* pulchrum viuendi genus 31, 8.

Gestire 3, 6. *studere.* iam gestientis 15, 3. *sc. dicere, et ad ea, quae obiecisti, respondere.* dum gestiunt obedire 24, 3.

Gloriosus testimonio daemonis 38, 7.

Graeculus et politus 22, 9. *Florus 1, 5, 1. Graecum ingenium Italici artibus miscuit.*

Grassari in deos 8, 3.

Gratia indicii 28, 2. *pretium prodicionis. Bunem. ad Lat. 3, 15, 11.*

Grauare deorsum a coelo 27, 3. *sc. homines.*

Gubernare

INDEX III.

Gubernare auium volatus 27, 1. *Lactant. Epit.* 28, 5.

Habiles rationis 16, 6.

Haeret anxius 16, 4.

Haurire auram bonifloris 38, 3.

Hebetatur obtutus intuentis 32, 5. mensnitore argenti 23, 7.

Hiatus profundae voraginis 7, 4.

in Hiberno *sc. tempore* 34, 12. *Plene positum inuenies apud Hirtium de B. Alex. c. 43. hiberno tempore anni.*

in Hoc 22, 6. in hunc finem, adeo his atque huiusmodi 22, 7.

in Hodiernum *sc. diem* 22, 11. *Sic Cicero hodierno mane et hodierno die mane.*

Homo plebeius 7, 4. homines vnus dei 31, 10. homo pro pronomine relationaliuo vel demonstratiuo 1, 1. 3, 1. homo 21, 16. pro humana natura. *Bunem. ad Lact.* 4, 10, 1.

Honestare corpus odoribus 12, 6. honestare militiam 37, 2. unde honestamentum.

Honores et purpurae 8, 4. Honor equitis 7, 4.

hoc non est honoris 4, 5.

Horrere infaniam populi rixantis 37, 12. Verbi constr. cum accus. probat *Bunem. ad Lact.* 5, 13, 17.

Horrida multis manibus 21, 14.

Hostilia moenia 6, 4. *ab hoste in seffa.*

Humanitas 8, 2. 26, 10. pro homine siue humana natura 17, 2. 22, 12. pro politica 17, 2.

ultra Humilitatis terminos 5, 6.

in Humorem corpus soluitur 34, 10. humor fit.

Iaculum 3, 7. *pro lapide.*

Iam 17, 10. *in seruit transitionibus. Bunem. ad Lact.* 3, 10, 3. *Post imperatium, vel partic. si ex primit Germanorum partic. So. 7, 2. 33, 5. Bunem. ad Lact.* 2, 8, 30.

Ictus innoxii 9, 7. qui fiunt in re sensu vitaeque carente, ut est panis; noxii contra sunt, qui inciduntur in animali vel infante.

Idem tadem 14, 6. 16, 5.

Ignes 19, 3. *meteora ignita. ignis improuisus* 34, 1. ignis sapiens 35, 3.

Ignorantia labi 33, 3.

A a 3

Illabi

INDEX III.

- Illabi pectoribus 26, 11.
 Ille 4, 2. 10, 5. *cum em-
 phasi quadam notat ali-
 quem iam per se satis no-
 tum.* Brouckhusius ad
Tibull. 1, 4. 19. ille 11, 7.
 12, 4. *exprimit Germano-
 rum articulum der.*
 Illic 21, 4. *in illo volu-
 mine.*
 Illidere fluctus ad litus
 3, 2.
 Illigatus facultatibus
 16, 7.
 Illudere 23, 8. *pro libi-
 dine sua varie tractare et
 vexare, modo suspenden-
 do, modo caedendo, modo
 dolando, modo runcinan-
 do.* Illudit 25, 3. *vim in-
 tulit, vitiauit.* Heuman-
 nus in *Appendice ad Laet.*
Symp. p. 240.
 Imbuere quem haustu
 humani cruoris 30, 5.
 nec Immerito 5, 5. *mi-
 rum non est.* Florus 1, 12, 5.
 Immerfi vitiis daemo-
 nes 26, 7. *conf.* 1. *Tim.* 6, 9,
 Immolare infantes 30,
 3. hospites 30, 4.
 Impatiens gaudium 2,
 2.
 Impelli vento 32, 5.
 Impetus rerum omni-
 um 5, 11. *periphr. pro res
 omnes. vid. Gifanii In-
 dex ad Lucret.* impetus
 susceptae actionis 8, 3.
*pro contentione et vi in
 dicendo.* impetus effusae
 orationis 14, 1.
 Impiata sacra 28, 6.
 impiatum est 25, 6.
 Impietas 38, 9. *pro su-
 perstitione gentili.*
 Impingere in lapides 3,
 1. *metaph. deos lapideos
 ubiuis obuios adorare. et
 sumitur intransitiue.*
 Implicare errorem opi-
 nionibus 5, 6. contempla-
 tio eius pectori meo im-
 plicata est 1, 2.
 Impoliti 12, 7. *agrestes.*
 Impraesentiarum 5, 1.
 Perizonius ad *Sanct. Min.*
 p. 171. *subaudit tempore.*
 Vossio *suspectum est, et ex
 in praesentia rerum con-
 tractum, vel potius cor-
 ruptum putat.* Gesnerus
*in Thesouro, cum Vossio in
 praesentia vel in praesenti
 praeferendum censet, non
 tamen eos damnandos, qui
 illo vtuntur.* Heumanno
in Poeciles T. III. Lib. II.
 p. 319. *sequ. Latinum uti-
 que verbum, sed plebeum
 esse videtur.* Grunero *La-
 tinum et ad analogiam
 Latinae linguae forma-
 tum, ut illicet, ex ire licet
 sis, pro si vis; fultis, pro
 si vultis. Potest etiam
 vox*

I N D E X III.

vox contracta esse ex in praesentia harum sc. rerum, ut ex iste hic contractum est isthic et istic.

Imprecationes dirarum 7, 6.

Imprimere osculum labiis 2, 5. literas impr. 22, 9.

Impudentes tenebrae 9, 9. *quibus pudor omnis exiit.*

Impuratus homo 23, 9. *sceleribus commaculatus. Loca Plauti, quibus idem verbum occurrit, exhibet Pareus in Lexico critico.*

In pueris 3, 8. *i. e. inter.* Sic 4, 4. 25, 9. 37, 12. 38, 3. *Bunem. ad Laet.* 1, 6, 1. In imaginibus 20, 5. *i. e. depictos.* In hoc 34, 7. *sc. puncto.* in aliquem modum 34, 7. *i. e. aliquo modo.* In exemplum 36, 8. *Bunem. ad Laetant.* 2, 7, 11. In hoc 37, 6. *ideo, eo fine.*

Inaestimabilis deus 18, 8.

Inambulare litore 2, 5. *sc. Tyberis amnis.*

Incendia verborum 27, 6. conf. *Laetant.* 2, 15, 4. Incendium mundi 34, 1. poenale 35, 3.

Incerta natura 6, 1. inc. deorum ratio 8, 1.

per incertum fortis 9, 9. incertum propositionis 16, 2.

Incestum 31, 3. *et 4. neutro genere.* *Bunem. ad Laet.* 1, 17, 14.

Inclinem ipsum atque humilem 3, 7. *i. e. cum ipse lusor fuerit inclinis et humilis.*

Increpant grandines 5, 10. *i. e. grandinat.*

Inculcare 24, 1. *i. e. proculcare.*

Incunabula imperii 25, 2.

Incurrunt fulmina arboribus 5, 11.

Inde adeo 7, 9. *pro simplici inde.* Inde est 28, 8. *Laetant.* 2, 16, 11.

Inde est, quod ab augure lapis nouacula incisus est.

Indignandum omnibus 5, 4. 16, 6.

Indignationis tumor 14, 1.

Indolescendum est 5, 4.

Inducere tempus 17, 8. animum 23, 8.

Indulgentia diuina 7, 2. *i. e. gratia, fauor.*

Indulgere infano labori 5, 6. *Virg. Aen.* 2, 776. vernis floribus 38, 3. indulg. aliquantum 36, 7.

Inexesa corporum laceratio 35, 4.

INDEX III.

- Infamia redundat ad quem 3, 1. paupertas non est infamia nostra 36, 4.
- Inficere 5, 11. *de peste* 30, 6. *de colore*.
- Influit mare liquor 5, 8.
- Informare animum 5, 1. daemones informantur pectoribus humanis 26, 11. *i. e. insinuant se, ut loquitur Lactant.* 2, 14, 14.
- Infra circaque 17, 5.
- Infringere vires actionis 6, 5.
- Infundere errorem prauitatis 26, 7. illis infundentibus 26, 9. infundere ardorem cupiditatis 26, 11: Infusus nobis est deus 32, 7.
- Ingenium 22, 7. *animus*. natura ingenii 36, 3. *indolis*. ingenium non datur facultatibus 16, 8.
- Ingerens sese oculis claritas 17, 3. *conf. Bunnem. ad Lact.* 1, 5, 3.
- Inguinibus inhaerescere 28, 12.
- Inhaerere superstitiosis vanitatibus 1, 5. tui affectio inhaesit mihi 1, 1.
- Inhaerere lateri cuius 3, 1. vnus matrimonii vinculo inhaerere.
- Inhiare alieno 36, 4. *more luponum esurientium*
- vehementissime appetere.* Flor. 3, 11, 2.
- Inhorrescere corporibus 27, 8.
- Inhumani cibi 8, 4.
- Initiare ritus omnium religionum 7, 2.
- Iniuria natiuitatis 23, 9.
- Innouata corpora 11, 7. *plane noua*.
- Inopinato visi 22, 11.
- Inpraesentiarum, *vide* Impraef.
- Inquietare somnos 27, 3.
- Inquirere in mores 10, 3. *Hesiodus Opera et dies* 1, 265.
- Inrotare 3, 7.
- Infanire 27, 4. *de vatiibus. Lact.* 4, 27, 12.
- Insanus labor 5, 6.
- Inscentia 4, 3. *ex mente Academicorum est: Si quid ita erat comprehensum, ut conuelli ratione non posset scientiam; sin aliter, inscientiam nominabat Zeno: ex qua existeret opinio, quae esset imbecilla et cum falso incognitoque communis.* Cicero Acad. 1, 12.
- Inferere medium temperamentum veris et autumnis 17, 10. daemones inserti mentibus 27, 9.

Insignia

INDEX III.

Insignia cultus 7, 8.
appellationum 18, 10.

Inscerneris 26, 7. *Inferius impuros etiam dicit, ob depravatam daemonum naturam, atque impurissimam libidinem, cui inhicere illi credebantur.*

Inspicere 32, 5. *sc. in solem.*

Inspirare 5, 9. *spiritum infundere.* Inspirata patientia 37, 5. *i. e. supernaturalis.*

Instigatio daemonis 27, 4. *conf. Lact. 5, 21, 3.*

Instituire sacra 7, 1.
plebem coniurationis profanae 8, 4.

Instruere iter 37, 8.

Instrumentum 22, 9.

Insultare et illudere 25, 5.

Intelligentia 19, 9. *notio impressa vel congenita. Statuebat scilicet Epicurus praenotiones quasdam de eo, quod bonum malumue est, animis nostris innatas. Imprimis vero omnium animis deorum notionem naturam impressisse dicebat, quam illi πρόληψιν, Romani anticipationem dicebant. Hinc Lucretius III, 145. menti numen adscribit.*

Intendere nihil 4, 1. *i. e. intendebat.* Intendere templis 7, 8. *sc. oculos.*

Intentio animi refedit in quo 1, 5.

Intercessione 9, 2. *usu.*

Intererrare locis omnibus 10, 6. *ubique praesentem esse.*

Intergressu disputationis 15, 1.

Interim 16, 2. 19, 10, 27, 1. *pro interdum, quo sensu peraepe occurrit in Quintiliano e. g. Lib II, c. 4.*

Interire 23, 6. *mori.*

Interpolatae veritatis umbram imitantur 34, 4. *Not. quod 1) tantum imitantur non habent 2) umbram, non rem ipsam 3) veritatis non sinceram sed interpolatae.*

Interprimere 10, 2.

Intexere faciem 24, 2.

Inuicem credere 11, 1.

Inuidere scortorum licentiae 28, 12.

Inuiolabile munus Dei 38, 2.

Inundant partes orbis 34, 3. *sc. se.*

Inuoluere nexus infandae cupiditatis 9, 9. Oracula falsis pluribus inuoluta 27, 1.

Aa 5

Irre-

INDEX III.

Irrepere corporibus 27, 3.

Irrotare iaculum 3, 7.

Irruunt montes fulmina 5, 11. *Claudianus Conf. Mall. Theod. v. 195. Irruet intrepidus flammās.*

Is, Id temporis 2, 4. *eo tempore. conf. Cortium ad Cicer. ep. 21. lib. 6. ad id loci 3, 6.*

Iubet deus vniuersa quaecunque sunt 18, 7. *sc. esse vel exsistere. Respicit nostrum verbum creationis FIAT Gen. 1, 3, 6, 14. et illud Psalmi 33, 6.*

Iudex 5, 9. *est deus siue naturae, qui litem elementorum diremit. Ouid. Metam. 1, 19.*

Iudicare 28, 6. *i. e. iudicium exercere.*

Iudicium stabile veri 16, 4. Iudicium dei tardum 34, 14.

Iugum 26, 2. *fiebat duabus hastis hunni defixis, super quas hasta transversa deligabatur; hoc iugum subire hostes inermes cogeabantur, et ita confessionem edere, se victos domitosque esse.*

Ius est 31, 2. *Ius intelligitur consuetudinis, non legis.*

Iusti 11, 5. *titulus, quem sibi arrogabant Christiani. Bunem. ad Laet. 7, 21, 6.*

Labes amarissima conuiciorum 16, 1. *terrenae labes 26, 7. deprauatae mentis habitus, quibus terreni sunt obnoxii.*

Labi ignorantia 33, 3. lapis enatat, dum leni impetu labitur 3, 7. per vestigia iua reuertentis anni occulti et innoxii transitus iabuntur 17, 10. astra labuntur 34, 12. mulieres sexus sui facilitate labentes 8, 4.

Labor lunae 17, 7. *Non est ex lat. Luna, quod interpretibus tantum non omnibus placuit, sed tempus illud, quo luna prorsus latet et tota sit euasida. Non est multi laboris 18, 5. facile est.*

Laborare ope, re, fame 12, 2. laborat odio sermonum omnium 14, 6.

Lacerari dolore 12, 3. Laceratio corporum 35, 4.

Lactescunt vbera 18, 2.

Lapis 3, 1. *pro simulacro ex lapide ficto. Laet. 2, 3, 1. Hi lapides dicuntur vncti et coronati. Vncti, quia*

INDEX III.

quia gentibus in more positum erat, lapides, quos pro diis vialibus et terminalibus colebant, unguentis delinire; Coronati, quia eadem simulacra fertis floribusque ornari solita. Lapidus effigiatus 3, 1. quibus figura a fabro vel figulo est data.

Lapsum exercitis fluvii eunt 17, 11.

Latebrosa natio 8, 4. dicti Christiani, quod in conventiculis conveniebant. Winckelkriecher.

Latus manere C. 5, 6.

Legere oram litoris 3,

4. legere de litore 3, 7.

Lenocinium verborum 14, 4. lenocinia tractare 25, 12.

Leuamentum dare laboribus 7, 9.

Leuigata, iactatione fluctuum testa 3, 6. Graeci Ψηφίδα θαλαττιαν vocant.

Lex naturalis 18, 9. ordo, qualis cernitur in legibus motus physicis, et in quibusdam rusticorum regulis 19, 12. legibus divinis 10, 7. naturalibus. lege litoris 17, 1. vid. stringi.

Libram iudicis tenere 5, 1.

Librare sententiam 15, 2.

Libratio summi modoratoris diuina 17, 6.

Licentia potestatis 37, 7.

Limen aequoris 3, 3.

Limites Oceani 6, 3. i. e. oceanus, qui limes est.

Horat. L. I. Ode 3.

Linea 9, 9. sc. restis. i. e. funiculus ex lino. Ultra spatium lineae 9, 9.

Lineamenta deflexa 18, 1.

Linguae malae homines 28, 12. i. e. fellatores.

Litabilis hostia 32, 2, qua deus placari potest.

Respicit Psalm. 51, 18, 19.

Litus 3, 2. de mari 2, 5. de Tyberi amne.

Loca sacra 5, 11.

Longe 27, 9. e longinquo.

Longum est 18, 1. Formula transitionis. Cicero de N. D. 1, 7. Longum est omnia etc. 2, 64. Longum est persequi. Vellei. Patere,

2, 42, 1. Longum est narrare. Caesar de B. G. L. 6,

8. Longum esse expectare,

Ludere miracula 26, 9. folatia a poetis lusa 11, 9,

in Ludicris et feriis 1, 3. Prouerbialis locutio.

Ludos facere 22, 3. fictionem poeticam.

Lumen conscium 9, 9,

Lupanaria 25, 12.

Machi-

INDEX III.

- Machinator Deus 5, 7. meditantur 25, 12. *passive*
 Cicero de Offic. 1, 8. vid. G. I. Vossius *Annal.*
 Magis 5, 2. *potius.* lib. 3. cap. 6.
 Male sani 24, 7. Medius 4, 5. *in medio.*
 Malleis tundi 23, 9. media inter corpus et
 Mammis extructa 21, spiritum substantia 26, 11.
 14. i. e. *medioximi.* viros
 Manant fontes 17, 11. medios lambere 28, 12.
 caligo 26, 6. i. e. *inguina.*
 Manerit latius 32, 1. Membra totius mundi
 C. 3, 6. 5, 7. i. e. *corpora solida,*
 Manifestius 26, 6. *fluida, frigida, ignita etc.*
 Manubiae 25, 5. Memoriae 31, 2. *an-*
 Manum ori admouere nales. memoria de libris
 2, 5. 7, 2. bonae memoriae ci-
 Mare inquietum 3, 2. vis 20, 6. ad memoriam
 maris tepor 18, 3. maris posteritatis relinquere 22,
 dorsum 3, 7. 10. in memorias exire
 Materies 23, 8. 16, 6. *celebrem fieri. Li-*
 Matrona 7, 4. *ea h, l.* *stant.* 1, 22, 8. memorias
dicitur, cui non est maritus detinere in statuis 20, 5.
et certissima virginitas, in Mendacio flere ho-
quia matronarum iura in micidium 37, 13. *in scena,*
Vestales collata erant. *in tragoediis.*
Lastant. 2, 7, 12.
 Maturefcente partu Mens 11, 7. *pro anima,*
 18, 2. *quae coniuncta cum corpo-*
 Maturitas autumnii 17, *re esse debet.* pura mens
 9. 32. 2. mens libera est 36,
 Maturuit veritas 38, 8. 1. mentem non habere
 Medelam dare morbis 17, 4. i. e. *rationem.* infi-
 7, 9. nitum cum mente, 19, 8.
 Medicina 11, 3. i. e. *spiritu intelligente.* Deus
conducit, ut insultari ul- est mens 19, 3. *ens ani-*
tra eis nequeat. *matum intelligente.* mens
 Mediocritas humana 5, imperitorum 23, 7. *ima-*
 3. *homomediocris.* *ginatio* perditae mentis
 Meditari resurrectionem 34, 12. *Adulteria* 24, 7. *sc. homines.*
 Mentita ariditas 34, 12.

Mereri

INDEX III.

Mereri regnum 5, 13.
pro consequi, quod pluribus docet Cel. Heumannus
in Poetices T. I. L. I. p. 30.
conf. Lactant. 2, 10, 11.
 5, 17, 7. meruerunt 6, 1.
digni habiti sunt.

Merito 30, 3. *mirum non est.*
 Tertullianus *Apol. cap. 50.* Merito itaque
victis non placemus.

Merum 31, 6.

Metuunt se deos fieri
 23, 3. *Hinc Vespasiani iocus* Sueton. *Cap. 34. qui,*
prima morbi accessione, ut,
inquit, puto, deus fio.

Militia 36, 8. *pro excitatione.*

Minari mundo incendium
 10, 7. *i. e. praediceret.* cf. Gronov. et Burn.
ad Phaedri Lib. 4. f. 22.

Miscetur quaedam libidinum
 religio inter Christianos 9, 2. *miscet*
ritus suos moresque 20, 6. *deos in hominum*
rebus et actibus miscuit
 22, 3. *miscere bellum* 25,
 3. *se viris miscere* 25, 11.

Miserabilis qui dicitur
 29, 3.

Miserari 24, 4.

Mixti deo vates 7, 9.
i. e. deo pleni. de capro et
 homine mixtos deos
 28, 3.

Modus 19, 7. *dispositio.*

Molestus 10, 6. *conium-*
stus reperitur cum curio-
sus. Cicero *de Fin. 2, 9.*
reperiam multos non tam
curiosos, nec tam molestos
 Moliri ruinam mundo
 10, 7. *i. e. eius interitum*
denunciare.

Molliter curuum litus
 3, 4.

Monstruosa miracula
 20, 3.

Montium recta 17, 12.
v. rectus.

sine More 25, 3. *respi-*
cit ad illud Maronis Aen.
 8, 635. *raptas sine more*
Sabinas.

Mors extrema 36, 9.
Virgil. Aen. 2, 447. *Ex-*
trema iam in morte pa-
rant defendere telis.

Moueor altius 14, 3.
inouere sensum 26, 11.
sentationes excitare.

Mugiunt tonitrua 5,
 10. *i. e. tonat.* Bunem. *ad*
Lact. 7, 6, 4.

Muliercula 25, 3. *pro*
uxore. Bunem. *ad Lact.*
 1, 17, 8.

Multiformis tutela 17,
 12. *multiformes sunt phi-*
losophi 19, 11.

Multiuira 24, 5. *multo-*
rum virorum mulier, non
quidem simul, sed successiue.

Mundus 10, 7. *pro cor-*
poribus huius uniuersi.
 ante

INDEX III.

ante mundum 18, 7. *sc. conditum.*

Municipes dii 6, 2. *i. e. suae ciuitatis ciues.*

Munire urbem sacrorum religionibus 6, 3.

Vopiscus Caro *Cap. 2. Numa ciuitatem religionis munit.*

Munus 20, 6.

Naribus ducere odorem 38, 4.

Nascitur sol 34, 12. nasci de nihilo 34, 8. vxoribus nostris solummodo viri nascimur 35, 6. *conf. Tertull. Apol. c. 46.*

Nata nobis sunt pecua 36, 5. nata ex disputationibus sententia 5, 1.

Natales mundi 6, 1. deorum 7, 7. 21, 2.

Natio 8, 4. *contumeliose ita loquitur. Phaedrus 2. fab. 5. Est Ardelionum quaedam natio.*

Natiuitatem deus omnibus praestat 18, 17. natiuitatis iniuria 23, 9.

Natura incerta est 6, 1. *i. e. doctrina naturalis. natura parentis 9, 4. pars corporis secretior. Reinesius Inscript. Lib. I. num. 18. p. 42.*

Naturalis sermo vulgi 18, 12. Deus naturalis est vnus 19, 8.

Naturaliter iudicare 29, 8.

Nauare operam rei 7, 1. Naufragium ferale 7, 5.

Nec pro et tamen non: nec fateris 12, 3. nec absumunt 35, 3. nec erogantur *ibid.*

Nectere caput floribus 12, 6. *Frequens erat coronandi ritus, tam in sacrificiis, Valer. Max. 5, 10, 2. quam in symposiis. Idem 6, 9. extr. Virumque dedecebat Christianos: ideoque in vniuersum horrebant caput corona cingere. nectere incesti fabulam 31, 4.*

Negotium 2, 1. *causa forensis. Hinc Quintil. de causis corruptae eloqui. 7, 4. negotiosos vocat eos, qui litibus distinentur. nullum negotium est 5, 2. i. e. facile. conf. Freinsh. Index in Iustinum. negotium credit 26, 11. i. e. difficile.*

Nescio quis 9, 4. *hac formula utimur, vel in contemptum, vel in ignotum. 11, 1. 25, 8. nescio an 9, 5. pro fortasse. Cortius ad Cicer. lib. 9. ep. 14, 13. qui deum nesciunt 35, 4. 37, 5. sunt gentiles, sicut e contrario Christianos Lactantius vocat Deum scientes*

INDEX III.

entes *Lib. 7, 20, 6. et de Mort. perfec. 10, 2.*

Nidificare 24, 1.

Nidor altarium 37, 3.

Occurrit saepe apud veteres opinio de daemonum λήνεια, quos existimabant nia: rem sacrificiorum consecrari, paucique de cnijs, quas euomunt ardentia viscera. Heraldus ad Tertull. Apol. c. 22. p. 32.

Nihil pro non 16, 9. *conf. Curtius ad Cicer. lib. 6. ep. 6, 5. nihil membrorum 18, 1. i. e. nullum onenibrum. nihil aliud quam 18, 11. i. e. tantum. Bunem. ad Laet. 3, 8, 6. 4, 15, 19.*

Nisi forte et ni forte 18, 5, 23, 2, 5, 10. 25, 11. 37, 5. *frequentius cum indicatio, quam coniunctiuo construitur. Bunem. ad Laetant. 1, 13, 1. Curtius ad Sallustii Catilin. c. 20.*

Nomina sacerdotum 6, 3. *e. g. Pontifices, Augures, Quindecimviri sacris faciundis, Aruspices, Fratres Aruales, Curiones, Septemviri epulonum, Feciales, Sodales Titenses, Rex sacrificulus, Flamines, Salii, Luperi, Potii et Pinarii, Galli, Vestales. nomen infaustum 7, 5.*

nomen sacrum 9, 2. *est nomen fratris et sororis, quia supro non contaminandum.*

Nosce se 17, 1. non novit 18, 9. *i. e. ignorantiam suam confitetur. Deum nouimus 19, 18. sc. esse. Deum nosse 19, 8. i. e. agnoscere. non nouimus sanguinem 30, 7. i. e. sanguine abstinemus.*

Notaculum corporis 31, 9. *Sic Apuleius format memoraculum et Tertullianus signaculum.*

Notitia dei 37, 7. *pro vera religione.*

Nouellus homo 30, 1.

Nouus aliquis 5, 2. *i. e. ignarus utriusque partis, et Gentilis et Christianae. Sic ad disputationem accedebat Cotta apud Cicer. de N. D. L. 3, 3.*

Numinibus incolis 7, 8. *ita dicebantur numina, quae gaudebant templis propriis, et illis unice constitutis. numinibus inquilinis ibid. Cum in templo aliquo plures colerentur dii, ii, qui cum eo numine, a quo templum nomen habebat, quasi cohabitabant, dicebantur inquilini. Inquilinum Dagonem Palaestinorum numen respuebat Iehoua 1. Sam. 5, 2. numina*

INDEX III.

- numina praesentia ibid. quorum auxilium semper praesto est, et opponitur absenti, ut* 1. *Reg.* 18, 26, 27. *numen praestantissimae mentis* 17, 5. *Expressum est ex Cicer. de N. D.* l. 2, 2. *numen imperatorum* 29, 6. *cf. Heuman- ni Poeciles T. III. p. 484.*
Nundinare libere 37, 7.
Nutat sententia 16, 2.
Cicero de N. D. l. 1, 43.
Nutare videtur in natura deorum.
Nutritur ignis 35, 4.
Nutu dei 20, 2.
Obices petrarum 4, 4.
Obire omnes 32, 7.
ubique praesentem esse.
Obiurgare quem negli- gentiae 4, 3. *sc. nomine.*
Obruere aliquem 33, 4. *vincere.*
Obscena 24, 6. *sunt te- sticuli, pro membro enim virili singularis est visita- tior. Lactant. 1, 21, 28. Epit. 23.*
Obsequii non est 4, 5. *sc. opus. Quo sensu in ve- tusto quodam lapide dici maritum obsequentissi- mum, recte docet Philip- pus Caroli ad Gellii Lib. I. cap. 17. p. 92. et Gundlin- gius in Gundlingianorum Parte XXXVIII. p. 250. Heum.*
Obseruare auguria 7, 1.
Obstrepere veritati 40, 3.
Obstruere pectora 27, 10.
Obtemperare praece- ptis 33, 4.
Obtutus intuentis 32, 5.
Obuia veritas 22, 8.
Occasui sol est declin- us 4, 3. *conf. Lucae* 24, 29.
Occidunt flores 34, 12.
Occipitium 38, 4.
Occultant virorem ar- bores hiberno tempore 34, 12.
Occumbere 5, 11. *sc. vel mortem, vel morte.*
Occupare animos 27, 10. *occupare ambitus to- tius orbis* 6, 3.
Oculare, visum dare C. 7, 6.
sub Oculis venire 32, 5.
Odio laborare 14, 6.
Offensantis linguae fragmen 2, 1.
Offerre domino hostias 32, 2. *Verbum proprium in hac re.*
Offula 9, 9.
Oliuitas hiberna 17, 9. *pro ipsa hieme, quemad- modum messes pro aestate apud Poetas, quod inter- pretatur I. Fr. Gronovius Obseru. Eccl. Cap. 7. p. 79. Oliuae enim Decem- bri mense maturescunt, ut testatur*

INDEX III.

- testatur Columella libr.*
12, 50.
Opifex summus deus
17, 8.
Opima spolia 21, 15.
Opiniones philosopho-
rum 20, 1. opinio 23, 7.
imaginatio.
Orare deum 23, 10. *Vt*
aliquis esset deus, require-
bantur ornatus, consecra-
tio, oratio. Orare 41, 2.
orationem habere. Virg.
Aen. 10, 96.
Oratio prolixior 17, 8.
Ordo 4, 5. *Rang.* ae-
ternus ordo naturae 10, 7.
Origo futuri hominis
30, 2.
Ornare deum 23, 10.
sc. ἀναδείξασθαι.
Ornatus totius mundi
17, 4.
in Ortu suo 25, 2.
Otiosum est ire per fin-
gulos 23, 1. *Formula*
trans. Tertullian. *Apol.*
c. 10. *Otiosum est etiam*
titulos persequi. Lactant.
2, 4, 28. *Otiosum est per-*
sequi singula.

non Paratur studio in-
genium 16, 8. v. Menagi-
um *lib.* IX. *in principio*
Observationum ad Hera-
clitum.
Parens 17, 9. *creator.*
Paria componere 22, 3.
Parricidium pro *fratri-*
cidio 25, 2. pro *infantici-*
dio 30, 2. 31, 10.
non Pascitur incendium
poenis ardentium 35, 3.
conf. Exod. 3, 2, 304. *Esa.*
66, 24.
Passim 5, 11. *sine ordi-*
ne, sine certis legibus, sine
ullo locorum aut persona-
rum respectu. Bunem. ad
Lactant. 3, 9, 5. passim
omnes 9, 8.
Patet orbis commer-
ciis 20, 6.
Patitur Deus 12, 2. *sc.*
cultores suos affligi. Kort-
holt *Pagan.* *Obtr.* 3, 14.
patientis fides 27, 8. pati
28, 12. *Vocabulum pro-*
prium in exprimendo affe-
ctu venereo. Tertull. *Ex-*
hort. ad Castitat. c. 13.
Inuita alium virum passa
est.
Patrocinia cui praesta-
re 24, 7.
Pectus nobis angustum
est 18, 8. pectora humana
26, 11. *Lactantius in eo-*
dem argumento 2, 14, 14.
corpora hominum vocat.
Pecua pascuntur 36, 5.
Peierante Proculo 23, 2
Pellis 24, 4. *est tympa-*
num e pelle asinina conse-
ctum.
Penitus extingui 34,
14. tollere 8, 2.
Bb Penfitare

INDEX III.

- Penfitare ingenium rum liberae 17, 12. *add.*
 cuius 36, 9. *Heumann. ad Lactant. de*
 Per prouincias 21, 2. *Opif. Dei* 5, 3.
 per vos 27, 9. per timo- Plumbatur 23, 10.
 rem 27, 9. Poenale incendium
 Perdere exercitum 26, 35, 5.
 1. daemones non defi- Poenales, *poena digni.*
 nunt perdit perdere 26, 7. C. 4, 5.
 Periniurium est 15, 1. Poenitenter omiffa au-
 Permirum quantum 22, guria 26, 1.
 1. Politiores homines
 Perorare 39, 1. 26, 5.
 Perpetem vitam 11, 4. Politus Graeculus 22, 9
 Lact. 7, 26, 4. *per annos* Pollere virtute, religi-
septem perpetes. de Mort. one, pietate 25, 1. pote-
 Perf. cap. 33, 1. *Haec fa-* statibus 37, 4. nunquam
cta sunt per annum perpe- pillebunt 8, 2.
tem. Tertull. *Apol. cap.* Pollicitationis caffa
 18. *in ignem perpetem.* vota 12, 1.
 Perpetuitatem fibi Pompa facundiae et
 praestat deus 18, 7. gratiae 16, 9.
 Perfeuerare in explo- Ponderare fingula 14, 8.
 rando 5, 3. *fc. veritatem.* Populares dii 19, 8.
 optant in homine perfe- Pollere nihil pro aliquo
 verare 23, 3. perfeuerat 25, 7. quantum potest 3,
 fuus 31, 8. 7. *fc. fieri.* *Bunem. ad*
 Philosophia 5, 4. *pro* *Lactant.* 6, 11, 13.
philosophis. Postulare deos 25, 7.
 Physiologia 19, 12. di- Potestas eloquentiae
 citur etiam phyfice, *i. e.* 14, 3. vnam potestatem
rerum naturalium scien- 19, 9. *i. e. deum.* ad hono-
tia. Cicer. *de N. D. l. 1, 41.* rem emeritae potestatis
 Piaculare flagitium 23, 2. quum dimitti ha-
 24, 5. berent in fua potestate
 Piaculo foederari 8, 4. 37, 3. *conf. Bunem. ad*
 Pignerari ad filentium *Lactant.* 5, 13, 2.
 mutuum 9, 2. Potus delibatus altari-
 Pinnae, *idem quod pen-* bus 12, 5.
 nae. aues elatione pinna-

Praebere

I N D E X I I I.

- Praebere cui honorem 29, 5.
 Praecerpere futura 7, 9. *i. e. futurorum notitiam, antequam eveniant, carpere.* v. Tertull. *Apol.* c. 22.
 Praecepti cibi 12, 5.
 Praecucurrit 1, 4.
 Praeda audaciae 25, 4.
 Praedicare deum 19, 18. *confiteri.*
 Praedictiones diuinae prophetarum 34, 4.
 Praeest domo dominus 18, 4.
 Praefanda honore 9, 3.
 Praeferre sapientiam non habitu sed mente 38, 8.
 Praemicant fulmina 5, 10.
 Praemium nemo percipit ante victoriam 37, 2. *Desumta haec sunt ex 2. Timoth. 11, 5, 6.*
 Praeparata cruciatibus aeternis 35, 1. *conf. Matth. 25, 41.*
 Praestare omnibus naturitatem 18, 7. praestat sibi perpetuitatem *ibid.*
 Nos pudorem non facie sed mente praestamus 31, 5.
 Praestigias edere 26, 9.
 Praestringi fulgore 23, 7.
 Premitur veritas 5, 14. *i. e. supprimitur.*
 Princeps Iupiter 18, 12. *i. e. deorum summus.*
 Procreare enuchos 24, 6.
 Procupido amoris 26, 11.
 Prodere 22, 6. *sc. memoriae.*
 Profani litterarum 5, 4. *conf. Bunem. ad Lact. 2. 15, 2. nonne profanus melius esset? 24, 6.*
 Proferre imperium 25, 9.
 Profugus suae religionis 35, 7. *Apostata. profugus soli et coeli C. 6, 3. exsul.*
 Profundum tenebrarum 1, 4. quae profunda sunt 5, 5. *i. e. profundata.*
 Progredi ulterius 4, 3.
 Proiectus in terram 5, 6.
 Prolixior oratio 17, 8. turpitudine 37, 12.
 Promisce 31, 3. et MS. 9, 2.
 Prona et in terram vergentia 17, 3. Ovidius *Metam. 1, 84. Lactant. de Ira Dei. c. 7. de Opificio Dei cap. 8. Sallustius B. C. cap. 1.*
 Propagare imperium 6, 3. vitam 37, 2. *i. e. prolongare. Bunem. ad Lactant. 2, 12, 21.*
 Propitiare 29, 4. *propitium reddere, placare.*
 Pro-

INDEX III.

Propudiosa meretrix *honores. purpuris glori-*
25, 9. *ari* 37, 8.

Propudium 29, 1.

Prorogare biduum 13, 4

Proruere in illicita 31, 3

Prosequi deum merita
maiestate 26, 10.

Prospicere nihil nisi pa-
bulum 17, 3.

Prostare membris o-
mnibus 28, 12. *Hoc quid*
fit, docet Seneca Natural.
Quaest. lib. 1, 16.

Protegere aliquem me-
dium lateris ambitione 4,
5. *protegere deos* 24, 2.
templis Romana ciuitas
protegitur 7, 8.

Prouidendum est 14, 6.
h. e. cauendum.

extra Prouinciam or-
bis 32, 7.

Prouocare periculum
37, 2. *prouocari ad inno-*
xios ictus 9, 7. *ad impe-*
tum et saltum prouocatur
9, 9. *laceffitur.*

Prudentia 16, 7. *est re-*
rum bonarum malarum et
ut rarumque scientia, ex-
perientia et usu acquisita.

Pulli cauea reclusi 25,
13. *edaces* 26, 2.

Purior tactu deus est
18, 8. *h. e. subtilior, quam*
ut tangi possit.

Purpura fulgere 37, 9.
purpuras despicere 8, 4.
31, 7. *i. e. magistratum*

Quaerere 16, 9. *voca-*
bulum philosophorum, pro
quaestionem ponere.

Quaestiones summae
13, 3.

Quam multa 24, 4. *be-*
ne Latinum, quod proba-
tum dedit Bünem. ad
Lact. 1, 5, 28.

Quamuis diuersa 16, 5.
i. e. quantumuis. v. Heu-
mannus ad Cicer. Orat.
pro Milone Cap. 8. et 24.

Quantum potest 14, 8.
sc. fieri, vid. Bünem. ad
Lact. 6, 11, 13. plurimum
quantum 38, 6. 40, 1.

Quati querquero 12, 3
Querquerus quid? *ib.*

Quid hoc rei est? 4, 2.
Quid igitur? 16, 4.

per Quietem 7, 9. *Sci-*
te Latini insomnia quietis
vocabulo significant. vid.
Cellar. ad Lact. 2, 7, 20.
De re vid. Cicero de Di-
vin. l. 1. p. m. 90.

Quod, *idem quod atti-*
net ad id quod 36, 4, 8. 38, 1

Radere dorsum maris
3, 7.

Rapere aliquem ad er-
rorem mutui consensus
20, 2. *rapere arma aduer-*
sus quem 25, 7.

Ratio

INDEX III.

Ratio diuina 17, 4. 18.
7. *pro enterationali* 19, 3.

Recensere cum animo
suo 1, 1.

Reciproci aestus Oceani 17, 11.

Reclusus 25, 13. *pro inclusus*. Iustinus 1, 9. *quia singulae separatim recludantur*.

Recognosces eadem
mecum 21, 1. nec fratres
vos recognoscitis 31, 10.

Recta montium 17, 12.
Graeca dicendi consuetudo, nec vero Latinis ingrata. v. Vechneri Hellenolexiam 1, 9, 3. Büne-
mann. *ad Lat.* 7, 3, 25.

Rector vnus in armen-
tis 18, 7. *taurus*. Ouid.
Metam. 8, 882. *dux ar-
menti*.

Recurrere in suos 31, 3.

Recurfantes vices 17, 7.

Recusare honores 31,
7. nec recuso 17, 1.

Redire in praeterita 1,
1. *i. e. praeterita tan-
quam praesentia sibi in
animo sistere, quod fit,
quum recordatio sibi de-
pingit praeterita tam vi-
vis coloribus, vt quasi co-
ram spectari videantur*.
animae redeunt in pecu-
des 34, 6. astra redeunt
34, 12.

Rediniuum solatium 8, 5

Redundat infamia ad
quem 3, 1.

Resercire aures 28, 7.

Resluit oceanus reci-
procis aestibus 17, 11.

Reformare quem ad
veram religionem 1, 5.
i. e. conuertere. Reforma-
re aliquid turpiter in de-
um 11, 9. *applicare*. re-
formare hominem 34, 8.
resuscitare.

Regitur humanitas ti-
more 8, 2. Sidera regunt
cursum nauigandi 17, 9.
*scilicet ante inuentionem
pyxididis nauticae sidera
sola dirigebant cursum
nauigandi*. Ouid. *Metam.*
3, 594. regere sortes 27, 1.

Regula recti 16, 9.

Relaxare curam iudi-
ciariam 2, 4. indignatio-
nis tumorem 14, 1.

Relegere scripta 33, 5.

Religiones traditae 6,
1. cultus religionis 6, 4.
religionem dissoluere 8, 1.
religio libidinum 9, 2.
*conuentus, in quibus sub
nomine religionis, exer-
cendae libidines explent
suas*. magna religione
24, 5.

Religiosus 5, 11. *pius*.
Iudex religiosus 15, 1. re-
ligiosa ciuitas 25, 3. *Iro-
nice*. Romani religiosi 25,
6. *Seruius ad Virg.* 1, 269.

I N D E X III.

religiosi *esse dicuntur, qui faciendarum praetermittendarumque rerum diuinarum, secundum morem ciuitatis delectum habent, nec se superstitionibus implicant.*

Religiosior est ille qui iustior 32, 3.

Reliquiae sacrificiorum 38, 1.

Reliquit mihi magnum fui desiderium 1, 3. quae dubia sunt, reliquenda sunt 13, 6.

Remordet oratio 4, 3. *ut* Remuneraretur diuina indulgentia 7, 2.

Renasci post mortem 11, 1.

Renidere 14, 1. *pro ridere.* Ouidius Metam. 8, 197. *ore renidenti.*

Renitentibus auguriis 26, 3.

Reparari de nihilo licuit 34, 8. reparari ad supplicia 34, 14.

Reparatio alterna operis et quietis 17, 7. *conf.* Cicero *de N. D. lib. 2, 53.*

Repenfare meritum aliquis 41, 2. *conf.* Bunem. *ad Laët.* 7, 1, 25.

Repertor artis 16, 6. 20, 16. frugum 21, 3.

Repetere ludos 27, 5. *conf.* Tertull. *Apol. c. 22.* Laët. 2, 6.

Repromittere 11, 2. *pro simplici promittere.*

Repugnare 34, 8.

Requirere aliquid 4, 2. *i. e. desiderare.* non disputantis auctoritas, sed disputationis ipsius veritas requiritur 16, 9. veritatem requirentibus 22, 7. *Amant has voces Patres.* Bunem. *ad Laët.* 1, 1, 18. Requirere scripta 33, 5.

Res humanae 5, 2. *Mundus* stilo iuniorum.

Resedit intentio in quo 1, 5.

Resedit mentis meae intentio in illo eius fermone 1, 5.

Reseruare quid deo 34, 10.

Resolui in terram 11, 3. Resorbet in se aequor 3, 3. *sc. fluctus.*

Respondere 26, 4. *de vatibus.*

non Respuit comitem 1, 4. *sc. me.*

Retorquere veritatem 34, 6.

Retundere maleuolos iisdem, quibus armantur, philosophorum telis 39, 1. *Sic* Laët. 3, 1, 2. *Ut ipsi philosophi suis armis potissimum, quibus placere sibi et confidere solent, opprimerentur a nobis.*

Arma

INDEX III.

- Arma enim tribuuntur eloquentiae, quibus vel petit, vel defendit. *vid. Eckhardum et Burm. ad Petron. c. 5, 24.*
- Reuertens annus 17, 10.
- Reuincere publicum errorem 19, 12. C. 7, 2. *conuincere.*
- Reuirescunt semina non nisi corrupta 34, 12. *conf. Joh. 12, 24.*
- Reuiuiscunt flores 34, 12.
- Reuixisse 11, 1.
- Reuocare quid recodatione 1, 1.
- Reuoluuntur in semet omnia 5, 9. ad vnitatem prouidentiae omnes reuoluuntur 19, 11. dum isthaec tacitus apud me reuoluo 40, 1.
- Ridere de quo 4, 1.
- Rigidus 17, 13. *v. Status.*
- Ripae torrentes 34, 2. *Styx.*
- Ritus sacrorum singulos gentiles habent 6, 2. ritus illis fuit 30, 4.
- Robora substrata 3, 6. *Traeger. Eorum inuentio debetur Lynceo. Graeci ea vocabant ῥεματα et Φαλαγγας, Latini vero graecissantes Phalanges. Naues in his roboribus ficcatae, vere ineunte, machinis in mare trahebantur. Horatius I. Ode 4. robur summae aetatis 22, 7.*
- Roboratur fortitudo infirmitatibus 36, 8.
- Rodere 24, 1. *de muribus.*
- Ros lacteus 18, 2.
- Rosa veris 38, 3.
- Rotari 27, 4. *volutari.*
- Rubori esse 31, 6.
- Rude seculum 6, 1. rudis sanguis 30, 1. *Phrasis Tertulliani Apol. cap. 8. Excipe rudem sanguinem.*
- Ruinae vrbium 25, 5. ruina mundi 34, 2.
- Runcinare 23, 9. *hobeln. Runcina est instrumentum fabrilis, quo asses raduntur et poliuntur. Differt a dolando, quod fiebat ascia.*
- Rutilant fulgura 5, 10.
- Sacraria teterrima 9, 1.
- Sacrificus 30, 4.
- Sacrilegium consecrare 25, 5. Sacrilegii vel maximi instar est 17, 3.
- Sacrum 8, 4. *sumitur vel substantiue vel opus subintelligitur. Sacra occulta et nocturna 9, 5. sacra dei 32, 3.*
- Saeculum 34, 12. *mundus.*

INDEX III.

Saeuire in mutua odia 31, 10. belli ardore saevitur 5, 11.

Saginari fanguine 30, 4. membris hominis 30, 6. Salubria praecepta 33, 4.

Sanctus vir 1, 3. *Paganorum etiam elogium. vid. Cellarium ad Laët. de Mort. Persec.* 18, 10.

Sane et 2, 4. 25, 9. 29, 4. *particula, qua utimur in transitu ad plures probationes.*

Sanguis propinquus 25, 3. *i. e. propinquorum.*

Sapiens ignis 35, 3. *i. e. quasi ratione praeditus, et, quomodo se gerere debeat erga damnatos sciens. v. Cellar. in Fabri Lexico ad vocem ignis n. 7. Sapiens 5, 5. sc. aliquis vel Chilo, vel Thales, vel Pythia.*

Sapientia 16, 6. *pro rationis usu naturali atque congenito.*

Scalpere lapidem 23, 9.

Scenici 37, 12. *sc. ludi sunt Comoedia, tragoedia, Satyra et mimus.*

Scilicet 10, 5. *ironice. Laët. 5, 17, 13.*

Scit hoc Nepos 22, 8. *i. e. scire facit, probat. Phrasis Tertulliani, quod probatum dedit Heral-*

ad Tertull. Apol. cap. 5. p. 43.

Scrupulosum examen 15, 2.

Scurra 38, 7. *qui risum ab audientibus captat, nulla habita verecundiae ratione aut dignitatis.*

Scuta vetera 24, 4. *ancylia.*

Secernere rectis falsa 14, 4.

Seçta de familis philosophorum 5, 4. *de religione Christiana 11, 6.*

Sectari alicuius dubitationem 13, 4.

Securus 36, 9. *de Deo.*

Sed palam, sed tem-
plis 10, 4. sed etiam 32,
7. *De his particulis con-*
sule Bünem. ad Laët.
Epit. 67, 1. Sed, pro
sed dicat aliquis 33, 3.
Prolepsis. Quo sensu
etiam reperitur in Cice-
ronis Milonianae Cap. 22.
et in Curtii 7, 1, 32.

Seges cana 5, 14. *Ouid. Metam. 10, 655. Iohann. 4, 35.*

Semina omnium 5, 7. *sc. rerum. Sic Latini*
ἀρόματα vocant, ut Lu-
cretius passim, et Ser-
vius ad Virg. Ecl. 6, 32.
femina dentata 5, 7. sc.
ad formandum corpus
soli-

INDEX. III.

solidum. femina ignium
5, 10.

Seminudus 8, 4.

Semiuir 21, 12. Paulinus *Episc. Nolanus Poem. IV.* Nunc quoque semiuiri mysteria turpia plangunt. v. Muratorum ad eiusdem Paulini Natalem XI, 87.

Semper adolescens 21, 13. *Terent. Andr.* 1, 2, 4. *Heri semper - lenitas verebar quorsum eua-deret. conf. Gifanium in Indice Lucret. p. 424. et Richardum ad Petronii Satyr. Cap. 5. p. 19.*

Senium lunae 17, 7. *decrefcens*; senium arborum 34, 12.

Sensibus intimis implicatum esse 1, 2. deus sensibus maior est 18, 8.

Sententia 15, 2. *de Iudice.* mutat sententia 16, 2. conspirare in vnā sententiam 19, 4. in eandem sententiam 21, 3. sincera sententia 32, 2. sententiam ferre in alteram partem 13, 6.

Sepultura ignium 11, 3. *combustio.*

Series generis 23, 1. *genealogia.*

Seritur rumor falsus 28, 7. daemones ferunt

odium Christianorum 27, 9. *de odio nominis Christiani multa* Heraldus ad Tertull. *Apol. c. 6. p. 33.*

Sermo 22, 2. *elegant-ter pro libro, tractatu, dialogo seu historia.*

Serpunt perdit mores 9, 1.

Seruire victis religionibus 25, 5.

Sexu suo fortior foemina 20, 6. fine delectu fexus 16, 6.

Si pro *siquidem* 31, 7. Siccare humores de marinis lauacris 2, 3.

Siccitas Aegypti temperatur a Nilo 18, 3.

Signare nummos 22, 9.

Similiter ac vero 20, 5.

Simplicitas 16, 3. *can- dor, sinceritas.* rudi sim- plicitate 20, 5.

Simulati dolores 37, 13.

Sitienter 9, 7.

Societas regni 18, 5.

Sol videndi omnibus causa 32, 5. coelo affi- xus 32, 8. decliuus oc- casui 40, 3. ultra folis vias 6, 3. *i. e. ultra tropicos, intra quos so- lis via continetur.* Virg. *Aen. 6, 795. Iacet extra*

B b 5 *fidera*

I N D E X III.

*fidera tellus, extra anni
folisque vias. Soles 5,
10. in plur. notat so-
lem alium atque alium
semper exorientem; non
gemma candidam, quod
vult Lexicon Fabri.*

Sollertia mentis 16, 6.
Soluere 5, 9. *de cor-
poribus; quum in par-
tes, unde constant, re-
solvuntur.* Soluitur in
humorem 34, 10. ani-
mus luxu soluitur 36,
4. *Etiā Tacitus di-
xit luxu solutus. Annal.*
11, 31, 4.

Solummodo 18, 3. *vox
eccles.*

Solus ad periculum
37, 8.

Somniare immortali-
tatem posthumam 12, 3.

Sordescere admixtio-
ne persuasionis civilis
19, 16. mente sordescere
37, 9.

Soror 9, 8. *amasia.*

Sortem deus punit 11,
6. *i. e. quae necessaria
sunt ac inevitabilia nec
a libera hominum volun-
tate pendent.* daemo-
nes regunt sortes 27, 1.
*Sortito plurima olim fie-
bant, quia numine gu-
bernari sortes credebant.*
omnes pari sorte nasci-

mur 37, 10. *forts fortu-
nae 36, 1.*

Spargitur infida su-
spicio 16, 4. promiscue
Venerem spargitis 31, 3.
fol sparsus omnibus ter-
ris.

Spectaculum pul-
chrum deo 37, 1. *Haec
illustrat Bunem. ad Lact.*
de M. P. 16, 6.

Speculator omnium
Deus 32, 9. *De hoc attri-
buto diuino Bunem. ad
Lactant.* 6, 18, 12.

Spicatus aculeis 17,
21.

Spumosi fluctus 3, 2.

Statuae inanes 24, 3.
statuas consecrare 7, 3.

Status rigidus 17, 13.
Lact. 2, 17, 9. *deus ho-
minem rigidum figura-
vit. vid. Bunem. ad La-
ctant.* 2, 1, 17.

Stipes infelix 23, 9.
est crux siue patibulum.
Liuius 1, 26, 6. *Infeli-
ci arbori recte suspen-
dito.*

Stomachari 16, 6.

Stringitur lege lito-
ris mare 17, 1. *Habet
hanc legem ex Prouerb.*
8, 27. *Iob.* 38, 10, 11.
conf. Pricaeum ad Psalm.
103, 5.

Structor

INDEX III.

Structor muri 22, 5.
 Stuprum non in solens
 9, 2. *dicitur, vel respectu gentilium, quibus inter ἀδιαφορα erat. Tarent. Adolph. 1, 2, 22. Non est flagitium (mihi crede) adolescentulum scortari; vel respectu Christianorum τῶν ἑθνῶν φασκόντων ὡς κοινὰς ἀπάντων ἔσας τὰς γυναῖκας ἡμῶν καὶ διαφῶρα μίξει ζυγόντας Theoph. 3. ad Autol. pro supri consorte 22, 6.*

Subducit flamma 11, 3.
 nauiculae subductae 3, 6.

Subleuari assiduo saltu
 3, 7. subleuare se paupertate 36, 6.

Sublimata 5, 5.

Sublime 17, 3. *pro coelo.*

Subsequi vestigia aliquis 34, 4.

Subsistit veritas 9, 3.

Subtrahere corpus flammis 11, 3. oculis aliquid subtrahere 34, 9.

Succinctus alte 21, 14.

Succumbere cuilibet opinioni 5, 3.

Sui. cum sua sibi natione 10, 4. *per pleon. pro sua propria. conf. Bünem. ad Lat. 2, 5, 6. et Gifanii Indic. Lucret.*

Summa rerum 5, 4.

summa maiestas 5, 4.

summa potestas 18, 7.

Supercilium philosophorum 38, 7. *superbia.*

Superficies farris 9, 7.

Superstitio 5, 8. vana et demens 9, 2. superstitionis audacia 6, 4. *religionis. superstitio alumna 25, 8. dii alumni.*

Suppetunt adhuc multa 11, 5.

Supplicare vulneribus suis 24, 6. *conf. 1. Reg. 18, 28. et Dougteum Anal. Sac. P. 1. Exc. 102. Supplicare ad imagines imperatorum 29, 6. conf. Plinius Lib. 10. Epist. 97. supplicare domino 32, 3.*

Supplicium summum 9, 5. *crucis poena. supplicio corporis sui 21, 12.*

Suscipere vniuersarum gentium sacra 6, 7. suscipere aliquem defendendum 28. *de patris causarum, quorum clientes suscepti dicuntur. Saluianus de Gubern. Dei Lib. V. p. 179. Ecce quae sunt auxilia ac patrocina maiorum? Nihil susceptis tribuunt, sed sibi.*

Suspe-

INDEX III.

Suspectus in coelum
17, 3. Virg. *Aen.* 6,
579. *Quantus ad aethe-*
rium coeli suspectus olym-
pum.

Suspendere naues 3, 6.
lignum 23, 9. vniuersa
14, 5. i. e. in *suspensio*
relinquere 5, 2. *suspensa*
in coelo 5, 5. *suspensa*
de laqueo 21, 16. ara-
neae suspendunt fila de
capite deorum 24, 2.

Susplicere aurum ma-
gis quam coelum 16, 7.
quae recta sunt susplicere
14, 8.

Suspicio spargitur 16, 4.

Suspirare sub onere
36, 6.

Sustinere 32, 6. *in-*
tueri it. 38, 6. *expecta-*
re. Sic *jaepe* Tertull.
Apol. cap. 35. *extr.*

Suus. Sua materia 5,
8. i. e. *sui generis ma-*
teria, apta conueniens
coelo ob leuitatem pon-
deris, suis hominibus 20,
3. i. e. *ad se pertinen-*
tibus. *vid.* Gifanium in
Indice Lucret. p. 438.
Freinshem. in *Indice ad*
Florum. Io. Fr. Gronou.
Obs. Lib. I. cap. 11.

Tabes pestifera 5, 11.
Tangere veritatem
26, 6.

Tela philosophorum
39, 1.

Temere 7, 1. 20, 3.

Temeritas 14, 5.

Temperamentum au-
tumni 17, 10.

Temperare Aegyptii
ficcitatem 18, 3. temp.
grauitate hilaritatem
31, 6.

Temulenta v. *Vinde-*
mia.

Tendit vnda athenas
3, 2. coelum late tendi-
tur 17, 6.

Tenebrae impudentes
9, 9.

Tenere liberum litus
3, 2. libram aequiffimi
iudicis 5, 1. regna 25,
13. religionem 26, 2.
obseruare, animam 32,
6. *comprehendere. exem-*
pla profert Wopk.

Tenor perpetuus ve-
nerationis 6, 5.

Tentare dimidiata ver-
ba 2, 1.

Tenuari in nidorem
34, 10.

Terere viam 3, 5.

Terrae filius 22, 12.
Hanc loquendi formam
pluribus illustrant, Poli-
tianus Miscell. Cap. 18.

Era-

INDEX III.

Eraſmus in *Adagiis*,
Broukhufius ad *Tibull.*
1, 3, 90. Salmaſius ad
Florum 2, 2, 4.

Terrenus rex 18, 10.
terrena labes 3, 6. 26, 7.
terrenus 29, 2.

Terriculae 37, 4.

Teſta teres 3, 7.

Teſtimonium facere
31, 1.

Teſtis rata 7, 4.

Teterrima ſacraria 9, 8.

Timere nullum ſepul-
turae damnum 34, 11.

Tirunculus 9, 6. *disci-
plinæ nouitiis*.

Tonſi fluctus 3, 7.

Tormenta verborum
27, 6. Prudent. *fulmina
verbi; verbera linguae*.

Toroſi fluctus 3, 2.

Tot omnibus 5, 4.
i. e. tot, imo omnibus.
Sic plerique omnes, h. e.
plerique imo omnes.

Totus 23, 6. 28, 8.
pro *uniuerſus*. Tertull.
*Apol. c. 16. totos Can-
therios*. Apulei. *Met.*
10. p. 255. *Toti nunciu-
dices ſententias ſuas pre-
tio nundinantur*. Similia
loca in *Woweri* Annot.
ad *Sidonii Apollinaris*
Lib. III. Epiſt. 2. Heum.
in totum 28, 4. *i. e.*
omnino 24, 5. Ita loqui-

tur *Laſtant. Epit. 61, 2.*
63, 1. *Plinius* 25, 2.
33, 1. 35, 2. imo et
Celfus Lib. I. cap. 3. extr.
*Heum. de toto et inte-
gro* 4, 3.

Tractare lenocinia 25,

11.

Tradere diſciplinam
16, 7.

Transacta et decurſa

1, 1.

Transcendere coelum
ipſum 5, 6. *conf. Ioh.*
3, 13. *Rom. 10, 6. Ouid.*
Faſt. 1, 297.

Transfuga diſciplinæ
33, 6.

Transitus animi re-
vertentis 17, 10.

Transmittere nauigia

26, 3. *om accusat.*
Quemadmodum appelle-
re nauem et naui dicunt
Latini, obſeruante *Peri-
zonio ad Sanct. Min. IV,*
4. ita non obſtat, cur
non item *transmittere
nauigia et nauigio dixe-
rint*. Sic ſane *Curtius*
X, 1. *Adiiciebant nauigi-
a - - famam auri
ſecutis gubernatoribus, in
inſulam eſſe tranſmiſſa.*
Similiter *traicere naues,*
clafſem dixit *Tacitus,*
cum aliis, quos laudat
Arntze-

INDEX III.

Arztzenius ad Aur. Vict.
V. I. cap. 40. Wopk.

Tripudium solitimum
26, 1. genus augurii,
quod exposuit Cicero de
Divin. 2, 34. Briffonius
Form. lib. I. p. 124.

Triumphator et victor
37, 1. erroris 40, 1.

Triumphatus 25, 7.
Tumescere prudentia
irreligiosa 8, 1.

Tumor indignationis
14, 1. eloquentiae 15, 2.
i. e. non propria, sed
affectata quaedam subli-
mitas verborum, quibus
nullum rerum inest pon-
das. Burm. ad Petro-
nii Satyr. Cap. I. p. 4.

Tundi malleis 23, 9.

Tutela multiformis 17,
12.

Tutum. Quid ipsa sce-
leris confidentia tutius?
25, 3. non castitas tutior
25, 11, tutius est ipsis
29, 6.

Vacillare per errorem
16, 2.

Vagus 16, 2. dubius.
vagi daemones 26, 7.
quorum curae nulla re-
rum creatarum, qualis
angelis permittitur, per-
mitti ulterius a deo po-
tuit, sed qui ipsi iam

res, caeterorum angelo-
rum fidei creditas inua-
dere, quascunque possent
et perdere conantur.

Vana superstitio 9, 2.
quod eam nullis certis
rationibus subnixam, sed
friuiolis tantum et inani-
bus persuasionibus addi-
ctam existimarent.

Variare 16, 2. 19, 9.
varie et inconstanter tra-
dere.

Varietas subtilis 14, 3.

Vasculum immundum
23, 9. Matellas Romani
habebant aureas et ar-
genteas. Burm. ad Pe-
tron. Satyr. cap. 27. p.
96. Ex tali vasculo Ama-
fis rex Aegyptiorum de-
um fabricari iussit. Athe-
nag. Apol. Herod. Eu-
terpe. Wow.

Vates deo mixti 7, 9.

Vberius disputare 36, 3.

Vbertas lactei roris 18,

2. dicendi 14, 8.

Vegetare membra 2, 5.

Vel pro saltem 11, 8.

pro vel potius 30, 4. Sic
Cicero Phil. II. Cap. 12.
Sed stuporem hominis,
vel dicam pecudis, atten-
dite. Idem de Amicit.
Cap. 12. Gracchus re-
gnum occupare conatus
est, vel regnavit is qui-
dem

I N D E X III.

- dem paucos menses.* Et reus in *Lexico Critico* p. Lib. IV. Epist. fam. 13. 1292. *Idem observavit*
Sed haec tu melius, vel Ianus Gebhardus *Lib. I.*
optime omnium. Heum. *Crepundior* Cap. 4.
Velle vel nolle 1, 3. Vicinia veritatis 29, 2.
velit nolit 29, 4. locu- Victima opima 32, 3.
tio *prom.* velle 10, 6. ad supplicium saginata
statuere 18, 12. 37, 6. victimam caedere
Venerari numina vi- 32, 3.
cta 6, 4. Videlicet 11, 3. *iro-*
Ventilare fabulas 28, 2. *nice.* Bünem. ad *Lact.* 1,
Ver corporis 34, 13. 4, 2.
Vergunt animalia in Viduare anima corpus
terram 17, 3. vergente C. 2, 7.
faeculo C. 6, 4. Vigor coelestis 26, 7.
Vernaculi dii 25, 8. ad Vindemiam feriae
Versari diligenter in 2, 4. *De his feriis prae-*
aliqua re 5, 1. *cipua veterum loca Bing-*
Vestigio molli cedens hamus exhibet in *Antiqu.*
arena subfidit 2, 5. *Es* eccl. Lib. XX. Cap. I. §.
geht sich weich. 2. et Franc. Balduinus
ultra Vias solis 6, 3. in *Dissert. de Minucii*
ultra tropicos, intra quos Felicitis Octavio. vindemia
solis via continetur. temulenta 5, 14. *i. e. pro-*
xima temeto.
Viatico instrui 37, 8. Virgines castae 6, 3.
Vices tenebrarum et *i. e. Vestales.*
luminis recursantes 17, Virginitas corporis
7. *conf.* Barthii *Aduer-* 31, 6.
saria 56, 1. et Nic. Hein- Virilia 28, 11.
fium ad *Valer. Flaccum* Virtus religiosa 6, 3.
1, 279. vicibus alternis Vis naturalis 19, 8.
34, 3. vis maiestatis 32, 1. vis
Vicimus 40, 1. *for-* ignis 34, 2.
mula exultantis, ab Ovi- Viscera terrae 17, 11.
dio *saepius usurpata* viscera 30, 2. *pro utero.*
itemque ab aliis Poetis, viscere hominis 30, 6.
quorum loca profert Pa- *i. e. carne.*

Viscere

INDEX III.

- Vilere sana 24, 5. *spe-
runt fabulae, sed ne-
ficula* 12, 5. *visendi*
mei gratia 2, 1. *cabat.*
Viuificamur anima 3. *Vrbanitas subtilis* 16,
32, 6. *3. Vrbanitas* 28, 12. *Ga-
lanterio.*
Vix dum 30, 1. *Vri febris* 12, 3.
Vnde 26, 6. *ex quo.* *Hiems glacie vrit* 17, 10.
Vnicus deus 10, 3. *i. Explicat hanc phrasin*
e. unus singularis. *Dausqueius ad B. filii*
nem. *ad Lact.* 10, 14, 17. *Seleucienfis Orat.* XXVI.
Vniuersitatis inquisitio p. 177.
17, 2. *vniuersitati deus*
consultit 18, 3. *Vfurpare victoriam* 40,
1. *i. e. iniuste sibi vendica-
re.* *Saluianus de Gubern.*
Vniura 24, 5. *vni viro* *Dei lib. 1. p. 35, lib. 7.*
nupta. *Tertullianus Ex-* *p. 225.*
hort. Cast. Cap. XI. Vir-
ginibus legitime nuben-
tibus vniura pronuba
adhibetur. - - Flamina
ca non nisi vniura est.
Vide et *Reinesii Inscript.*
Lib. XIV. n. 73.
Voluitur coelum ra-
pide 17, 6. *cogitatio* 1, 5.
Volutatur rerum omni-
um impetus 5, 11.
Vorago atra 35, 2.
Styx. *hiatus profundae*
voraginis 7, 4.
Vorare 30, 3. *fabulae*
verbum. *Apollodorus L*
1, 1. κατέπινε τὰ γεννώμε-
να. *Lactant. 1, 13, 2. Sa-*
turnus natos sibi filios non
utique deuorabat, ut fe-

IO. LIBORII ZIMMERMANNI,
S. THEOL. IN ACADEMIA HALENSI
OLIM PROFESSORIS ORDINARIJ,

COMMENTATIO

DE

EMINENTIA
COGNITIONIS
IESV CHRISTI,

TAMQVAM

RECTÆ, FACILIS ET BEATÆ VIÆ

AD

VERAS ET FIRMAS VIRES
IN CHRISTIANÆ VITÆ STUDIO

ACQVIRENDAS.

EX GERMANICO IN LATINVM
CONVERTIT

I. H. G.

HALÆ MAGDEBVRGICÆ,
LITTERIS ET IMPENSIS ORPHANOTR.
M DCC XLIX.

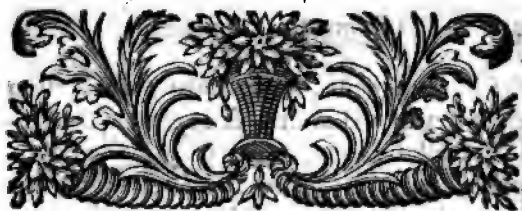
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1911
JAN 10 1911

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

I. N. I.

MAXIMUM quidem discrimen inter-^{Discrimen}
cedit inter hominem mundanum, ^{liberorum}
dominio peccati & potestati sa-^{Dei.}
tanæ adhuc subiacentem, & inter
genuinum christianum, qui vera resipiscen-
tia & animi mutatione ad Deum conuersus
est: verum inter illos ipsos, qui in IESVM
CHRISTVM, seruatorem suum, integro ac
sincero animo sunt, non exigua reperitur
diuersitas. Alia enim conditio est eorum,
qui in plenam gloriosi euangelii beati Dei
lucem transierunt, alia illorum, qui sub
legali anxietate & seruili timore, etsi serio
ac sincere, Deum colere enituntur. Ni-^{Status eo-}
mirum bene multi inueniuntur inter Dei ^{rum lega-}
liberos, qui in profunda miseriæ suæ cogni-^{lis.}
tione constituti sunt, omni mundanæ su-
peditati valedicere & coram Deo integre
vivere magnopere desiderant. Quum ve-
ro ad genuinum fontem non accedant, in
omni bono proposito & operoso conam-
ne suo viribus, alacritate animi & solatio
desti-

defectus manent, a peccato transuersum abripiuntur vel inuiti, & quanto maiori nisu eo adlaborant, vt ex miseria sua emergant, tanto altius in illam immerguntur quotidie, vt tandem aliquid amplius audendi & in cursu christianismi felicem victoriam & consummationem obtinendi animum ferme despondeant: Quum igitur sciam, eiusmodi afflictas mentes etiam inter nos esse, constitui mecum ex hymno ecclesiastico: *Es ist nicht schwer ein Christ zu seyn* &c. h. e. Non est difficile christianum esse &c. & qui in hunc ipsum finem compositus est, de hac materia agere, ex eoque ostendere

**Rectam, facilem & beatam viam
veras & constantes vires in christianismo sumendi.**

V. I.

*Es ist nicht schwer ein Christ zu seyn,
Und nach dem Sinn des reinen Geistes leben.
Zwar der Natur geht es gar sauer ein,
Sich immerdar in Christi Tod zu geben.
Doch führt die Gnade selbst zu aller Zeit
Den schweren Streit.*

Metaphrasis prosaica.

Difficile non est, christianum esse, & ad mentem puri spiritus viuere. * Naturam quidem valde molestum est in Christi mortem

tem sese perpetuo tradere: ** Gratia tamen ipsa *** omni tempore durum certamen dirigit.

Interpretatio metrica.

*Non est difficilis res, veri nominis esse
Christicolam, & puro Flamine sponte regi.
Et quamvis sit natura durum atque molestum,
Perpetuo in CHRISTI cuncta referre necem:
Larga tamen Servatoris viatrixque potentis
Gratia certamen dirigit usque graue.*

* Hæc verba generatim de christia- Quatenus
nismo euangelico, siue ratione viuendi euan- vitæ chri-
gelica, agunt, quatenus legali opponitur. stianæ stu-
Nimirum vitæ christianæ studium certo re- dium sit
spectu impossibile, alio vero modo diffici-
le & tandem minus difficile siue facile vo-
cari potest. *Impossibile* est homini munda- *impossibi-*
no, qui veram conuersionem & μετανοίαν le,
siue resipiscentiam subterfugit, nec non iis
omnibus, qui quidem æternæ salutis desi-
derio tenentur, eaque propter a quibus-
dam peccatis se abstinere, neque vero suis
omnibus valedicunt, sed in animo adhuc
fouent dolum. *Psal. XXXII, 2. Difficile* *difficile,*
autem est, si quis sine viribus, ex CHRISTO
impetratis, in sola miseriæ suæ cognitione &
efficacia legis subingat, propriis viribus ope-
ratur, animumque ad varia exercitia ap-
plicat; ita quidem, vt fidem suam super
operibus, & iustificationem siue remissio-

nem peccatorum super sanctificatione superstructam cupiat: qua ratione ad constantem conscientiae pacem diuinique amoris gustum numquam peruenire potest, tantum abest, ut plenam victoriam de diabolo, mundo ac peccato reportare dominiumque in istos hostes spirituales obtinere possit.

facile.

Io. XV, 5. 1 Ep. V, 20. E contrario *facilis* ac beata fit homini ex Deo nato vitæ christianæ ratio, si in luce euangelii viuatur, ubi agnitione omnis eius boni, quod est in ipso per *CHRISTVM IESVM*, fidei communicatio adeo efficax fit, *Philem. v. 6.* ut omnem diuinam potentiam ad vitam & pietatem Deo digne gerendam experiantur, *2 Petr. I, 3. 4.* immo ex ardenti in Seruatorem suum amore ad fructus iustitiæ in cælestis sui Patris laudem cumulandos inflammentur. Et de his quidem hoc loco sermo est, quibus difficile molestumue non est, per diuinam gratiam ad mentem puri spiritus viuere.

Natura per legem non superatur.

**** QVOD** natura, hoc est, homo vetus siue vitiosa caro gratiæ imperio non regitur, fieri non potest, ut in mortem *CHRISTI* sese dedat, sed in prauis cupiditatibus suis viuit ac dominatur, in delictis alioqui mortua & a vita Dei alienata. *Ephes. II, 1. IV, 17.* Quod si lex naturam superare nititur, viribus illius par non est. Certamen legis stimulo initum valde difficile est & gra-

& graue. In illo præceptum diuinum eius-
que comminatio & execratio, ira item ac
pœna Dei tantum spectatur. Quo autem
diligentius illi conscientia terrores vitiosæ
naturæ opponuntur, eo vehementius hæc
ipsa in irritamentis suis & cupiditatibus sæ-
vire solet, vt adeo omnibus illis anxiiis cu-
ris & laboribus mens quidem excrucietur,
numquam autem salutare quiddam in lau-
dem Dei & viuificationem animi efficiatur.
Hinc gratia accedat, necesse est, quæ men-
tem cum desideriis suis in Deo & in rebus
cælestibus ita figat, vt natura tunc nequa-
quam dominari possit; sed gratia hæc præ-
ualet naturæ, vt, licet durum ac molestum
sibi esse experiatur, in mortem CHRISTI
sele tradere, & in cupiditatibus suis adhuc
se moueat continuo: nihilo minus tamen
potentiæ IESV CHRISTI manus dare ne-
cesse habeat: quo ipso in dies magis atque
magis infirmatur ac debilitatur.

*** GRATIA hoc loco non solum *Quid sit*
æternum & vniuersalem amorem denotat, gratia.
quo motus suum ipsius filium pro omnibus
mortalibus in mortem tradidit; sed potius
prorsus singularem misericordiam cum in-
tegra gratiæ plenitudine ac thesauris salu-
tis, quorum Deus liberos suos in CHRISTO
per fidem participes reddit. Quo proin-
de spectat perfecta & æterna redemptio per

IESVM CHRISTVM facta, infinita eius & plenissimi valoris iustitia, quam implendo legem & patiendo acquisiuit, inde fluens iustificatio & remissio peccatorum omnium, coniunctaque cum illa incomprehensibilis pax Dei & beata conscientiae tranquillitas, adeo, vt homo a graui delictorum onere per fidem in merita ipsius se liberatum sentiat, vt nulla amplius ira & poena Dei, nec infelix mors, iudiciumue & condemnatio ipsi exspectanda aut extimescenda sit. Deum potius plena cum fiducia intuetur, vt Patrem suum, per minime fallax Spiritus Sancti testimonium plane persuasus, se ab ipso in filium adoptatum esse. Quid? quod sublimem illam dignitatem experitur, quod Deus in ipso habitat, & quod sacrosanctae Trinitatis templum se nunc reputare possit. Quamobrem animo filiali ad Deum & Patrem suum per indefessas & fiduciae plenas preces se conuertit, certam semper exauditionem sibi promittit, & generatim propter Seruatorem suum certus est, fore, vt sibi nullum vnquam bonum desit, sed potius misericordia & benignitas in rebus spiritualibus & caelestibus, vel etiam in temporalibus bonis, quamdiu hec viuatur, immo in futura aeternitate se persequatur. Quo in statu etsi multa tolerare & pati omnino oportet, quoad in corpore suo peregrinatur, eo tamen maiorem

In quo illa
resideat ac
beate tran-
quilleque
operetur.

con-

confolationem & recreationem in finu
 CHRISTI, in quo quiescit, colligit, quo
 magis imagini ipsius in perpeffionibus con-
 formis fieri dignatur. Immo vero lætatur
 magnopere, si ad viuam æternæ vitæ spem eo
 ipso excitetur, quod, sicut cum CHRISTO
 heic pati non erubescit, aliquando simul et-
 iam gloriosus futurus fit. Quam rem pro
 patria, portione ac hæreditate sua ducit,
 quam persequitur, cui animus eius inten-
 tus est, ex qua gaudium anticipat, & quam
 præstolatur. Vniuersa ista & reliqua in-
 enarrabilis gloria, quam suis per veram fi-
 dem confert CHRISTVS, nomine *gratie*
 venit. Quando igitur hæc ipsa, non au-
 tem lex, internum hominis christiani cer-
 tamen instituit ac dirigit, tum optime cum
 illo agitur, ipse magnam inde voluptatem
 beatamque requiem animi percipit, nec
 portæ orci eum superare aut per peccatum
 a gratia Dei abstrahere & diuellere queunt.
Certamen autem ipsum, vt breuiter dicam,
 in hoc consistit: Si quis miseriam & natu-
 ræ suæ vitiositatem sentit, simul autem in
 vniuerso terrarum orbe nihil magis nihil-
 que vehementius desiderat, quam vt a pec-
 cato liberetur, tum ad fidem sese exci-
 tat, per illam ad vulnera Seruatoris sui se
 conuertit, & per Spiritum Sanctum certus
 redditur, vitia & defectus, quos hoc etiam
 tempore animaduertit, sibi haud nocitu-

Quomodo
 gratia cer-
 tamen in-
 stituat &
 dirigat.

ros, sed iam condonatos esse. Dum per hanc fidem in immensum gratiæ campum longius semper latiusque deducitur; animus eius inflammatur & reuiuiscit, vt fides cognitione multiplicis boni, quod est in CHRISTO, efficax fiat. Et tum demum sponte & minus coacte impellitur, vt omnia dominum esse putet cum præstantia huius cognitionis Seruatoris sui comparata, contra vero ipsius victima, peculium, amore captiuus, immo propria ac casta sponsa esse & æternum manere cupiat. Tunc in virtute Domini bene beateque incedit & victoriam aliam post aliam reportat. Sed vero præcipua subsidia & adminicula in hoc certamine sequentibus hymni nostri versiculis describuntur amplius.

V. 2.

*Du darfst ja nur ein Kindlein seyn,
Du darfst ja nur die leichte Liebe üben.
O blöder Geist, schau doch, wie gut Ers mein;
Das kleinste Kind kann ja die Mutter lieben:
Drum fürchte dich nur ferner nicht so sehr,
Es ist nicht schwer.*

Metaphrasis prosaica.

Satis est, te esse infantulum; * satis, facilem exercere amorem. Vide, quæso, mens timida, quam bene de te sentiat Pater. Minimus infans matrem suam amare potest. Quare ne time porro nimium, difficile non est. **

In-

Interpretatio metrica.

*Tantum te filias infantis more tenelli,
 Cui facile est caram matrem adamare suam.
 Hunc facilem præstes, anima imbecillis, amorem!
 Crede, Pater tibi quod sit bonus atque fa-*

vens.

Pone metum nimium servumque expelle timo-
rem,

Et res difficilis non erit illa tibi.

* PRIMVM itaque adminiculum, quo **Filialis re-**
 quis ad euangelicam vitæ christianæ ratio- **signatio**
 nem pertingit, est *simplex & filialis resigna-* **animi in**
tio animi in Deum. **Deum.** Præcedit scilicet hanc
 filialem animi resignationem alia quædam,
 quando homo percellitur in veramque pœ-
 nitentiam intromittitur. Tunc enim in pri-
 mo statim principio, quando vocationem
 diuinam admittit, paratum eum esse & con-
 stituere secum oportet, quod ex animo
 omnibus valedicere, sibi ipsi renuntiare &
 crucem suam tollere velit. *Matth. XVI, 24.*
 Quo vbi per agnitionem profundissimæ suæ
 miserix & ex magno animam suam liberan-
 di desiderio perductus est, omnique studio
 ad id nititur ac contendit; videt autem se,
 quantumcunque cupiat, pugnet ac lucte-
 tur, propositum suum perficere non posse,
 nec per legem ob oculos sibi propositam
 vllas genuinas vires acquirere posse: hoc
 tantummodo desideratur, vt animum in-
 duat

duat filialem & cum Deo, tanquam amantissimo & benignissimo Patre, agere discat & conuersari, omnem timiditatem depomat & cum filiali fiducia ductui illius & perfectæ curæ totum se permittat. Quem in finem operam dare debet, vt a tribus validis impedimentis, ab hac re ipsum detinentibus, liberetur, nimirum a serui timore, ab operatione per suas ipsius vires & arbitrio proprio: qua de re monita nunc statim suggerunt, quæ sequuntur.

Impedimenta, metus serui-
lis.

**** SERUILIS metus & animi infractio** hominem veras vires sumere non sinit. Fundantur hæc vitia in diffidentia & incredulitate, quasi Deus non sit propitia in hominem voluntate; similiter si impuritates & nœui tanti existimantur, vt illis contaminato non liceat ad Deum accedere, nec gratiam in conspectu eius sperare. Hoc ipso fit, vt Deum fugiat, ab eoque semper recedat longius, in mera opera prolabatur & omnia emendare ac iustitiam sibi acquirere satagat ante, quam cum fiducia coram ipso comparere velit. Ita animus altius semper sub legem detruditur in dubiumque denocatur, vt magis atque magis frangatur, salutem ferme desperet & tantum non omnia abiicere constituat. Neque aliter esse potest. Omnis enim vera vis ad diuinam vitam & pietatem vere christianam proficiscitur ex vnione cum Deo & coniunctione

Unione animæ cum CHRISTO IESV, quum illi per fidem inseritur & instar palmitis tanquam viti adhæret. Qua ratione perviuam cognitionem & bonorum salutis perceptionem succus & vita animo instillatur, ut terrestria & visibilia propter magnam gloriam in CHRISTO spernat, amore Dei incendatur, & in invisibilia, cælestia æternaque bona se penitus abdat. Ad hoc ipsum autem pleno fiduciæ accessu ad Deum liberoque ac filiali haustu ex plenitudinæ gratiæ IESV CHRISTI opus est; quæ vero omnia servilis timor non solum impedit, sed animam quoque exsiccat & torrefacit.

Ad hoc servili timore ut animus liberetur, Remedia discat oportet Deum tanquam patrem & matrem habere, operamque dare, contra meritum servilem. ut execrandam incredulitatis representationem, quasi sit tyrannus, leo & ursus, qui igne ac gladio animam continuo persequatur, ex mente expellat. Hoc ipsum veritate niti, innumera sacra scripturæ loca demonstrant, in primis Ies. XXXXVIII, 14. 15. 16. ubi in hunc modum loquitur Deus: *Quod si dicat Zion, dereliquit me Iehonab & Dominus oblitus est mei. An oblitus est potest maliter fetus sui, ut non misereatur filii uterui sui? Atque etiam si oblitiscantur illa, tamen ego non oblitiscar eis. En in manibus sculpsi te.* cetera. His verbis Deus indulgentissimus Animus non solum se cum animo materno compa- Dei mater-
rat, nus.

rat, sed ostendit etiam, se adfectu in liberos suos, illos maxime, qui sub cruce, tentatione & sensu miserie suae ex peccatis oriundae versantur, maternum longe & multum antecellere.

Hoc praestanti adminiculo quisquis recte uti voluerit, eum credere & in sequentibus momentis demonstrare oportet, se filiali in Deum esse fiducia. Vti videlicet infans indifertus, qui in coenum prolapsus, eoque oblitus est, ipse se purgare & abluere non potest; sed cum stercore & sordibus suis ad matrem omni festinatione properat, firmiter persuasus, illam se non relicturam nec commissuram, ut in coeno suo pereat: eundem in modum hominem christianum, qui peccatorum suorum inquinamentum, animi peruersitatem & prauarum cupiditatum motum in se sentit, propterea a Deo profugere illumue reformidare haud decet, sed tanto celerius ad ipsum perfugere oportet, quanto magis ei opus est, ut ab ipso clementer repurgetur. Stulte agit, qui alia quam hac ipsa via a peccatis liberari cupit. Neque enim homo sibi mederi ipse potest; alii mortales, multo minus id praestare valent. Nec inuenitur vel in caelo vel in terra vilis alius peccatorum delictor, quam IESUS CHRISTUS, nec quisquam omnipotens est, ut peccatum, mundum & diabolum, in nobis dominantes, dom-

domare possit & frangere, præter Deum:
 viuentem. Si proinde homo ad misericor-
 diam & fidelitatem Dei & CHRISTI con-
 fugere haud velit ante, quam iustus & san-
 ctus per se factus fuerit, non poterit non in
 corruptione sua æternum manere ac peri-
 re. Quod si animo illius obuersentur de-
 lecta & innumerabiles noxæ, quibus Deus
 offendatur ad iramque pronocetur: iterum
 in mentem Dei maternam penitus introspi-
 cere discat. Mater quædam ex naturali,
 amore in infante suo ferre & tolerare pot-
 est longe plurima: Quanto magis statuen-
 dum est, Deum miserante animo eos intue-
 ri, qui in peccati vinculis & grauissima
 mortis captiuitate ex fouea, in qua non est
 aqua, ipsi supplicant. Itaque & hoc Deus
 per gratiam suam emendare vult, corrige-
 re & auferre. Immo si Deus decessisse ani-
 mamque deseruisse videatur, sicut in alle-
 gato loco, Zion queritur: *Dereliquit me,*
inquiens, Iehouab, & Dominus oblitus est
mei: Deus tamen etiam hac in re more ma-
 ternò cum liberis suis agit, quandoquidem
 istæ tentationes multum profunt & ad salu-
 tem conducunt, vt nimirum gratiæ illius
 fidere discant, eam non sentientes, vt tan-
 to ardentius ad Deum clament, eiusque in
 amore postea tanto cupidius, reuerentius,
 fidelius ac constantius hæreant. Hinc Deus
 liberos suos ~~non~~ intermisit, & ex omni par-
 te

te in sinu suo, animo ac manibus gestat, licet illos sapius de consilio longe secus ducat, quam quidem opinentur, videant & ratione comprehendant. Neque adeo meliori modo servilis timor & superuacanea anxietudo abici potest, quam si voluntati ipsius in omnibus viis, quas init, confidere, cum eoque, tanquam filii cum parente, agere consuecant. Hac ratione mentis ex legali angore in beatissimam euangelii communionem magna cum consolatione & pace transit. *Rom. VIII, 15. 16.*

v. 3.

Dein Vater fordert nur das Beste,
Dass er es selbst mit reiner Gnade fülle,
Der fromme Gott macht dir gar keinen
Schmerz,
Die Unlust schafft in dir dein eigner Wille.
Drum übergib ihn willig in den Tod,
So hats nicht Noth.

Metaphrasis prosaica.

Pater tuus animum tantummodo postulat, ut eum pura gratia sua ipse impleat. Deus optimus plane nullum dolorem tibi creat, Tedium in te parit tua ipsius voluntas. ** Quamobrem illam sponte tradas necandam. Sic nulla difficultas erit.

Interpretatio metrica.

Exposcite tantum mentem Pater aequus, ut illam
Repleat ipsius gratia pura quies.
Non

Non placet huicce Patri te ullo cruciare dolore:

Arbitrium proprium tadia queque parit.

Ergo lubens id quotidie sine morte necart,

Sic mentem anxietas non premet vlla tuam.

* **ALTERVM** impedimentum, quod hominem a filiali resignatione animi in cælestem Patrem suum retrahit, est *anxium studium operandi per se ipsum*. In eo, qui sanctitatem ex lege captat, hoc ipsum ex fastu operandi animi oritur, quod non vult tamquam nudus & miser peccator aliena & imputata iustitia coram Deo consistere ipsique acceptus fieri, sed propriis operum meritis aliquid acquirere & secum offerre. Vnde miseræ eiusmodi mentes ad varios externos cultus, opera & exercitia electitia delabuntur. Quæ res tandem in meram hypocrisin abit, vt rectam vitæ viam deserant animumque suum a dolis & inquinamentis abominandæ corruptionis, quam sibi innatam habent, purgare prætermittant. Verumtamen ea de re hoc loco proprie non loquimur.

CVPIDITAS ergo *propriis viribus operandi* in anxio & degrauato animo ex servili timore exsistit. Hic homini paternam Dei mentem propter admissa delicta suspectam reddit & ex diffidentia ipsum impellit, vt a conspectu Dei se abscondat ipsumque fugiat. Quum autem homo adductus faci-

Quid sit
operatio
per vires
propriis.

le videat, se iustum illius iudicium evitare
haud posse, nec ullam requiem aliter at-
que in gratia Dei cupiat: ut inuenire possit,
eo plerumque se adduci patitur, ut ipse ali-
quid emendare & suo labore Deum sibi
conciliare velit. Hæc igitur operatio per
vires proprias in eo sita est, quod homo
vires naturales adhibet & intendit, quod il-
læ viis & operationibus Spiritus Sancti con-
tinuo se immiscent Deumque impediunt,
quo minus animum pura gratia implere ipse
possit. Opponit certe malis suggestioni-
bus & cupiditatibus suas ipsius cogitatio-
nes & nifus, argumenta rationis usurpat, ut
vitiis detestationem & virtutis amorem
consequatur, mentemque suam cogere &
flectere ipse vult, ut ab amore mundi auo-
cetur ad Deumque trahatur. Quid? Si rei
cardinem in fide in CHRISTVM versari au-
diat, per preces ex verbo Dei impetran-
da; subtilissimum etiam studium viribus
propriis operandi heic potest irrepere, ut
minus quiete & passiuè, sed importune ad
preces & scripturæ sacræ meditationem
properet, ita quidem, ut fidem & vires
inde extorquere multoque labore vitam
spiritualem in animo suo excitare studeat.
Multum autem damni ista agendi ratio im-
portat. Multi hoc ipso in cogitationem
incidunt, veram conuersionem & vitam
sanctam prorsus esse impossibilem. Alii,
quum

Damnum
illius.

quum vident, fidem ab se ipsis effectam vires dare nolle, eo abripi solent, vt doctrinam de imputata CHRISTI iustitia, de merito illius & iustificatione per solam fidem sine operibus legis, tamquam erroneam & noxiam reiiciant, contra vero excitantur a se ipsis & infructuosum sanctitatis studium vrgeant; qua autem in re variis auis & peccati deceptionibus obnoxii sunt. Immo vero oritur etiam inde non raro subsidiorum gratiæ reiectio, si in præpostero agendi studio solatium ac vitam præbere noluerunt. Id certe obserues sæpissime, mentes in vitæ christianæ praxi hoc modo diu detineri eamque sibi longe difficillimam reddere. Tametsi hoc illis, si tandem in euangelium transeunt, Deo remclementer sic moderante, ad multam experientiam ac confirmationem in salutiferâ veritate de CHRISTO & ad stabilimentum fidei solet conducere.

VT autem explorari possit, an quis animi Characterum in operando naturalibus suis viribus res illius. occupatum habeat; ad hoc sequentes characteres proderunt. *Primus* est, si homo mentem suam velit confirmare per irrequietum animi laborem multamque concitationem, sine quietâ verbi diuini meditatione & passiva conuersione ad Deum; *Secundus*; si aduersus peccati potentiam argumentis ex ratione petitis pugnetur, cogitationibus

ab illo haud abductis, nec scuto fidei adsumto, nec gratia Dei & gloria IESU CHRISTI considerata. *Tertius* est, si homo delictis suis obferuat animum tantopere demittat, quasi omnem Dei gratiam effuderit. *Quartus*, si qua opera, quæ bona esse putantur, faciendo peccatumque & pugnam aduersus illud leuius sentiendo mentem suam tranquillet eaque re ad gratiam Dei amplectendam se idoneum esse existimet. At vero hoc luculenter nobis demonstrat, nostrum christianæ vitæ studium ad propriam iustitiam, opera & exercitia redire.

Quomodo
quis ab ea
liberetur.

VERVM iam ante omnia quæritur: *Quo pacto ab hoc naturalibus viribus operandi caecothæ liberari quispiam possit?* Atqui hæc omnino ars magna est, quam Deus animam omnium optime docere potest & debet; quo ipso autem in negotio Spiritus Sancti operationes per hominem maxime impediuntur & retardantur. Duabus vero viis eo peruenitur, vt Deo nos in totum submittere & pati discamus, vt animum nostrum gratia sua implere possit. *Primum* necesse est homini, facultatum suarum omnium agnoscere impotentiam & vanitatem, quod nihil prorsus boni rectique præstare valeat, CHRISTVM autem omnia in ipso operari oporteat. Quam late hoc pateat, ex sequentibus agnitionis miseriarum nostrarum gradibus perspicitur. Non subsistendum est in
exter-

externis sceleribus & grauibz delictis, alioquin inde christianismus exsistit pharisaicus, hypocriticus & in operum studio affectans sanctitatem. Nec satis est, vt homo cum malis cogitationibus & cupiditatibus digladietur, quod eo ipso ad anxie extorquenda opera legis omnium maxime inducitur. Immo non sufficit credere, animum a Deo prorsus auersum, ad mundum propensum & in intimis facultatibus corruptum esse; nisi enim hac cognitione ad ipsam fidem in CHRISTVM se compelli patiatur, ex ista peruersitate non eripitur: sed fieri non raro solet, vt emendationem sui operibus ex proprio ingenio electis efficere conando in christianismum mysticum minus sincerum, in externa dura exercitia & rationis suæ ac corruptæ naturæ inflationem abripiatur. Hinc id inprimis experiri de se debet homo, incredulitatem, quæ in gratia Dei & merito IESV CHRISTI acceptando nimium quantum tergiuersatur, omnis infelicissimæ corruptionis in mente & voluntate sua fundamentum esse atque radicem. Quod si iam de fide consequenda cogitare incipimus, tandem nos docebit experientia, hanc ipsam omnium minime nostrarum esse virium, & si in nobis fidem ipsi efficere deberemus, omnino verendum fore, ne æternum in peccatis manere ac perire cogeremur. Tum videt homo, ve-

ritati consentaneum esse, quod **CHRISTVS** dixit: *Sine me nihil potestis facere.* Io. XV, 5. Hoc ipso etiam pro nihilo se discit ducere, Deus autem nunc demum incipit in ipso gloriosum aliquid operari 1 Cor. I, 28. Laborantibus & onustis accensendus ille est, quos Seruator recreare vult & ad se vocat, *Matth.* XI, 28. defessis item & infirmis, quibus vires ac robur copiosum promittit, *Ies.* XXXX, 29. Ita homo se ipso derelicto in æterni amoris Dei abyssu, elemento quasi suo, demergitur, & Deus in illo officinam sibi exstruit ipsique indefinenter novas vires suggerit, vt virescat, floreat fructusque iustitiæ in laudem ipsius ferat.

Altera via. QUANDO igitur homo in naturalium virium suarum experimento tam salutariter pudesfactus est, non tantum ab suo ipsius auxilio desistit & operationes Spiritus Sancti in se libere admittere incipit; sed tum quoque obseruat, se a gratia Dei beatius, facilius & gloriosius ad viuas vires in vitæ christianæ studio perducere, omni nisu iam se conuertit ad hanc lucem & solem iustitiæ IESV CHRISTI, qui mentem ipsius illuminat, sapientia collustrat, calefacit, amore replet & in Deum ac cælestia validissime pertrahit. Et hæc *altera* illa via est, qua homo a propriarum virium periclitatione abducitur. Tunc ad solum firmissimum illum sermonem propheticum discit attendere, vt
in

in obscuro animo splendeat, donec plena dies illucescat & lucifer cum gaudio ac voluptate in illo oriatur. 2 *Petr.* I, 19. Immo in speculum euangelii intropicit in eo-que splendentem gloriam IESV CHRISTI omnemque ab ipso acquisitam iustitiam & partos salutis thesauros attonitus intuetur, atque hinc in eandem caritatis imaginem transformatur ex gloria in gloriam. 2 *Cor.* III, 18. Tunc vere elegantes ipsi fiunt pedes euangelizantium, pronuntiantium pacem, euangelizantium bonum, significantium salutem, dicentium Sioni & animæ: *Regnat Deus tuus. Ies.* LII, 7.

Ex his omnibus apparet, quo quis rectius nihilum suum, impotentiam & profundam corruptionem agnoscit & gratiam Dei submisit acceptat, eo facilius illum a molesto negotio operandi per se ipsum & anxie legis coactione liberari. Neque vero diffitebor, nonnullis hominibus ob corruptam suam indolem plures difficultates hac in re obuenire, quam aliis. In primis ab illis tentantur, qui præ aliis ingenio & ratione valent, & contra nimiam naturæ suæ avaritatem & fastum pugnare necesse habent. Sed vero id observaueris, eos, qui multo labore & duro certamine gratiam Dei acquisiuerunt, & antea aliquamdiu operibus moleste intenti fuerunt, postea plerumque in gratiam euangelii penetrare multo lon-

*Discrimen
hominum
in negotio
per se ipsos
operandi.*

gius. Magnum huius rei exemplum habemus in PAVLO apostolo, si ex capite septimo epistolæ ad Romanos statum illius sub lege, ex octavo autem conuersationem euangelicam & notitiam plenitudinis gratiæ IESV CHRISTI consideremus.

Voluntas
propria
morosa
quid sit,

**** VOLUNTAS** propria morosa, ubi homo ex impulsu vitiosæ suæ naturæ uiuit, & creatori suo omne obsequium denegat, in ipsis veræ conuersationis initiis frangenda est. Hoc igitur loco illa voluntas propria intelligitur, quæ in statu reperitur legali hominemque impedit, quo minus animum suum Deo libere ac sponte dedat. Cum operatione per proprias vires maxime coniuncta est; dum enim homo ipse de emendatione animi sui laborat; sibi quoque limites & cancellos circumscribit, quomodo rem institui & agi vult. Vias comminiscitur & rationes, quas experiundas putat, ut in electitiam suam christianismi formam penetret. E contrario ordini Dei se submittere, vias illius simpliciter persequi & subsidiis gratiæ recte & salutariter uti recusat.

Damnum
& contra-
rium emo-
lumen-
tum,

TAMDIU igitur homini bene non est, quamdiu suam ipsius voluntatem prorsus frangere & enecare haud vult. Quidquid enim ad rationis & naturæ nostræ ductum concupiscimus, salutare non est, adeoque perturbationem adfert, animi tranquillitatem

tem in Deo euerit, eumque a viis eius salutiferis abducit. Si vero totum animum manibus & sapienti rectioni cælestis Patris fideliter committit, a mœrore & sollicitudine liberatur: Deus tunc curam illius agit vere paternam, mirifico quidem consilio suo ipsum ducit, ad magnificum vero exitum rem promouet, & tandem spiritum in magnam gloriam recipit.

EXERIT autem se voluntas propria variis modis, vt omnia erumpendi genera vix explicari possint. Ad præcipua igitur & maxima dumtaxat respiciemus. In conuersione ad voluntatis morositatem pertinet, si quis Deo O. M. mensuram agnitionis peccatorum & diuini doloris præscribere audeat, atque adeo cura & sollicitudine adficiatur, si ab se præscriptæ regulæ a Deo non fiat satis. Equidem hoc sinceri iudicium animi est, qui salutis & conuersionis curam seriam agit, de illoque melius omnino statuendum est, quam si alii adeo molles & delicati sunt, vt de diuino dolore ex peccatis capiundo & de lucta in pœnitentia sermonem aliquem serium & in verbo Dei fundatum ne quidem audire sustineant, verentes, ne in desperationem incidant, aut potius, ne vetus Adam & animus peruersus commoueatur & perturbetur. Attamen res ipsa, si fundamentum spectes, nihil aliud est manetue, quam propriæ voluntatis vitium,

Varis modis se exserit.

In gradu tristitiæ in pœnitentia.

quia non vult in hoc acquiescere, quod Deus omnium optime sciat, quomodo emendari possimus, & quantam peccati amaritudinem gustare nobis vtile & salutare sit. Veniunt interdum postea tempora alia, quum de peccatis nostris vehementius angimur, quam quidem expetimus & id gratum nobis est, vbi voluntas propria itidem omnium minime hac sorte sua contenta esse, immo in multam impatientiam, murmurationem & indignationem in Deum erumpere solet. Quare nobis perinde esse debet, quomodo Deus nos hac in re ducat, siue grauis sit siue leuior nostra tristitia, dummodo sincera sit & vniuersalis, vt resipiscantiam efficiat ad salutem & per veram fidem nos ad CHRISTVM compellat. 2 Cor. VII, 10.

In iustificatione.

SPECTAT autem eo adhuc alia morose voluntatis species, quod videlicet homo pronus est ad habendam in pœnitentiam maiorem sanctificationis quam iustificationis rationem, vel adeo hanc super illa superstruere conetur, vt credere haud velit ante, quam a peccato se solum & liberum videat. Hoc inde plerumque est, quia incommoda certaminis aduersus peccatum, quod statim in pœnitentia tamquam interna crux quotidie suscipi debet, sentire grauat, & quia ad forum Dei aliquid secum adferre gestit, nec velut nudus & egens mendicis togam iustitiæ

fitiz CHRISTI ex manu Dei acceptare vult. Tametsi in aliis sinceris hominibus ex terrore conscientiz & angore animi hoc etiam solet exsistere. Considerandum itaque est, quod iam supra docuimus, fieri nequaquam posse, vt homo genuinas vires ad animi sui mutationem habeat & acquirat, priusquam gratiam Dei & CHRISTUM cum omnibus bonis & thesauris salutis fide apprehendat.

Quod si eo peruenit, vt de gratia diuina per fidem certus fiat, hæ consolationes post primum certamen, in poenitentia peractum, animum illius mirifice oblectant. Gustat & videt bonitatem Domini, amore illius tamquam flumine perfunditur, immo in paterno Dei animo nihil nisi veniam peccatorum conspicatur, vt diluuiο gratiz alio post aliud inundetur. At vero contingere etiam plerumque solet, vt animus huic rei adhærescat & christianismi beatitatem in videndo, sentiendo & gustando diuinæ gratiz dulcedinem statuatur, suamque fidem & bonam conscientiam super hoc perpetuo gustu superstruat. Quod si deinde fiat, vt Deus pro sua sapientia sensibus istiusmodi lætitiā subtrahat, miseræ istæ mentes prostratæ iacent, de Dei queruntur derelictione, nec multum abest, vt induratas se esse, peccatum in Spiritum Sanctum commississe & gratia Dei denuo prorsus excidisse, sibi per-

In priuatione diuinæ sensibilibus gratia.

persuadeant. Atque tunc voluntatis per-
veritas in eo se prodit, quod credere no-
lunt, priusquam antea gustatam gratiæ dul-
cedinem Deo rursus extorserint. Enim
vero hac in re ex arbitrio hominis Deus
non solet agere, sed discat oportet verbo
divino inhærere & firmiter credere, sibi
Deum esse propitium, quantamcunque mi-
seriam in se sentiat & cum hostibus suis spi-
ritualibus conflagere necesse habeat. Per-
petuus spiritualis dulcedinis gustus cum re-
gno crucis CHRISTI pugnat & certamini
adversus continuo adhærescentem labem,
immo viis fidei obest, quando Deus liberos
suos sub varia caligine rationi illorum mi-
nus convenienter per arida deserta ducit.
Quamdiu homo tantummodo in divinæ
gratiæ sensu hæret, Deus nihil salutare cum
ipso instituere nec sub multa patientia, pro-
mirabili suo consilio, ad maius semper in-
crementum maioremque perfectionem per-
ducere potest. PAVLVS quidem aposto-
lus christianos fideles semper vult gaudere.
Pbil. III, 4. Enimvero multum omnino
interest, vtrum gaudeamus, quia id senti-
mus, & ex hac ipsa sola causa gaudeamus;
an vero gaudium nostrum fide nitatur, quod
sub omni afflictione persuasum nobis est,
nos nihilo minus Deum habere propitium,
quantumvis rationi & sensibus nostris con-
trarium sit. Hanc postremam gaudii spe-
ciem

ciem intelligit Apostolus, quæ beata est, magnam dat efficacitatem, & quam consequi homo christianus numquam non contendat, oportet. Eo etiam spectant verba: *Nolite vestram proicere confidentiam, quæ magnum habitura est præmium. Hebr. X, 35.*

Hoc si etiam quodammodo didicit homo, tum Deus ipsum in veri christianismi indolem ulterius deducit ipsique aperit, quot & quanta adhuc abnegare debeat. Ex terrestribus bonis illud interdum adgreditur, quod homini carissimum fuit, & in quo animus illius occulte & subtiliter hæsit. Omnem, alioqui licitum, usum & oblectamentum rerum creatarum subtrahit, omnia potius in fel amarum, in tentationem & cruciatum conuertit. Hanc diuinam agendi rationem statim in initio haud intelligit homo, immo iniuriam sibi fieri existimat, nec potest comprehendere, quid ea in re peccarit. Voluntatis suæ morositati iterum locum relinquit, nec eam libenter vult prorsus necari & perire, nec suæ gratissimæ voluptati & rei conditæ valedicere, usque dum ipse Deus conamina illius omnia destruit, nec ei ullam requiem concedit ante, quam voluntatem suam, iustam quidem & innocentem creditam, voluntati Dei in solidum subiiciat. Verum multa acerbior est illa abnegatio, quando dona spiritualia, fides, caritas & spes ita tentantur,

In abnegatione temporalium bonorum,

spiritualium donorum.

tur, vt omnino perdita esse videantur. Vel optimæ grauissimæque mentes non raro doctibus ac donis magis, quam ipso Deo, delectari solent, ideoque hoc respectu sibi ipsis plus confidunt, quam quod cum Deo coniunctæ sint eique pure adhæreant. Vnde Deus eiusmodi homines famelicos reddit & vacuos, vt ipsum sitiant vti terra siticulosa. *Psalm. CXXXIII, 6.* Virium suarum defectum tantopere ipsos sentire iubet, vt etiam maiorem impotentiam ad faciendum bonum maioremque peccati vim intra se percipere necesse habeant, quam vix in prima pœnitentiæ lucta experti sunt. Quoin statu licet multum orent, quemadmodum **PAVLVS** apostolus, (quem eadem de causa hanc tentationem sublimiore quodam gradu perferre oportuit) tria grauiora certamina in precibus sustinuit; Deus tamen illos pacem & tranquillitatem animi reperire non finit, priusquam in imbecillitatibus & perpeffionibus gloriari discant, in vnica Dei gratia acquiescant, illam sibi omnia esse statuant & in extremis debilitatibus suis insuperabilem Dei potentiam prædicent. *2 Cor. XII, 9.*

In cruce
& afflictione

DENIQUE peruerfa hominis voluntas in cruce & afflictione se prodit, tum quidem maxime, quum paullo grauior est, vt vetus homo ea ipsa asperius attrectetur & ad impatientiam atque murmurationem
com-

commoueatur. Deus autem tunc nequam parcere, sed crucem eum ipsum in finem salutariter adhibere solet, vt animus ad patientiam & resignationem sui perducat, *Rom. V, 3.* Quomodo Deus praecepit sub cruce & tentationibus grauioribus subtilissimam voluntatis morositatem frangat, ex *Pauli* exemplo, quod paullo ante adduximus, & ex descriptione *Iobi* videmus.

Ex his patet, omne omnino tædium in ^{Denitatio} animo christiani ab suo ipsius arbitrio ori- ^{arbitrii} ri adeoque eum vere beatum esse, qui sim- ^{proprii.} pliciter & quasi oculis obuolutis Seruato-rem & Pastorem suum sequitur, non se ipse ducit, sed ab illo se duci ac regi patitur. Nemo enim, vel ipse homo animæ salutem ita curat, vti quidem Pater cælestis. Et propterea eiusmodi animum suscipere debemus, *Vt, monente IOANNE ARNDIO, in sola Dei voluntate acquiescamus, & perinde nobis sit, qualescumque nos esse velit, pauperne an diuites, letosne an tristes, Spiritu plenos an solatio vacuos.* Eo autem peruenimus, quum omnes res creatæ nihil, & DEVS AC CHRISTVS omnia nobis fiunt, quemadmodum contestatur ASSAPH: *Quis mihi, inquit, esset in celis præter te? & præter te nullo delector in terra. Desiciat letet corpus, torquet meum, rupes animi mei & portio mea. Deus est in perpetuum. Psalm. LXXIII, 25. 26.*

v. 4.

Wirf nur getrost den Kummer hin,
Der nur dein Hertz vergeblich schwächt und
plaget.

Erwecke nur zum Glauben deinen Sinn,
Wenn Furcht und Weh dein schwaches Herze
naget;

Sprich; Vater, schau mein Elend gnädig an,
So ist gethan.

Metaphrasis prosaica.

Reiice tantummodo sollicitudinem fidenter, quæ animum tuum frustra debilitat & cruciat. * Mentem tuam ad fidem excita, quando timor & anxietas infirmum animum tuum rodit. Dic: Pater, intueri clementer miseriam meam. Sic res confecta est. **

Interpretatio metrica.

Reiice fidenter curas, quæ pungere frustra
Mentem illamque nimis debilitare solent.
Dura tuum pectus si sollicitudo fatigat,
Tunc modo id ad viam flectere discite fidem.
Dic, Pater, ad miserum me, quæso, respice
vermem:

Tunc res confecta est, tum bene cuncta fluent.

Animi
tranquilli-
tas admi-
niculum in
studio vitæ
christianæ.

* HISCE versiculis secundum continetur adminiculum, quo quis uti debet, si ex lege in euangelium transire optat, & ad viuas beatasque vires in vitæ christianæ studiis

dio adspirat. Situm autem hoc adminiculum est in vera animi tranquillitate, qua cum in proxime sequenti hymni nostri versiculo coniungitur durans perseverantia, de qua Deus ipse *Ies. XXX, 15.* ait: *In tranquillitate & fiducia erit potentia vestra.* Quemadmodum enim in quieta & limpida aqua hominis cuiusdam forma conspici potest; ita Spiritus Sanctus tantummodo in tranquillo animo operatur, qui ab suis operibus vacat, in eoque omne consilium, fortitudinem ac voluntatem Dei perficit. Hanc beatam animi tranquillitatem si consequi volumus, primum mentem nostram ab omnibus auertere debemus, quæ in spiritu inquietudinem & commotionem efficere possunt, deinde vero totum animi vultum dirigere ac convertere ad ea, quæ cor nostrum in tranquillitatem intromittere possunt & pacare. Prius illud fit, quando afflictæ conscientia omnem mœrorem, quo sese excruciat, fidenter relicit. Omnis animi mœror ex peccato oritur, & quidem si sub lege sequenti modo observatur & sentitur. Quoniam ex lege vita vel vis peti expectarique nequit; aliter fieri non potest, quam ut mens sub lege ab innumeris malis cogitationibus & cupiditatibus etiam inuitissima impetatur & crucietur, quas per ingentem impotentiam suam nec resistere potest nec suis superare. *Rom.*

Consistit
1. In reiectione
omnis
mœroris
sub lege.

VII, 8. cetera. Ex hoc intuitu horror & anxietas existit, animus corruptionem suam sibi ob oculos versari putat, & tantopere deprimitur, ac si peccato ac hostibus suis nunc demum victoriam concedere debeat. Accedit vero lex cum suis comminationibus, iræ diuinæ tela menti altius immittit nihilque nisi execrationem & condemnationem in peccatorem pronuntiat. At vero tantum abest, ut hinc miseri hominis animum emundet, ut peccatum potius fiat peccantissimum per eiusmodi præceptum, & ipse experiatur, se peccato inuite mancipatum, carnalem & peccati seruum esse oportere. *Rom. VII, 13. 14.* Lex porro iram efficit *Rom. IV, 15.* & prava indoles contra nititur, rebellat, indignatur, quod lex aliquid postulet & tantam sanctitatem vehementissime requirat, quam homo in potestate sua se non habere, nimis impotentis suæ conscius, manifeste videt. Interim retrorsum ire non placet, quia sub sensu peccati & iudicii diuini orcum formidare didicit. Hinc animo angitur, vultum deiicit, vivere ipsum piget, acerbis & molestis in omnes homines est, tardus & piger ad sua negotia; quia anxiiis curis de miseria sua & salutis periculo mentem perturbat.

Quomodo
ab eo li-
beremur,

QVOD SI in causam omnis huius mor-
oris & inquietudinis animi inquiramus; in-

eo illam offendimus, quod homo in miseria suæ contemplationem se demisit & in disceptationem cum peccato ingressus est. Dummodo enim diabolus ab anxiiis mentibus hoc impetrat; vniuersas illarum facultates terroribus suis & infernalibus cruciatibus facile replere potest. Hæc sunt proprie tela mali ignea, quæ non nisi per fidem exstingui possunt. *Eph. VI, 16. Tela* sunt, quia animum lædunt & propter pertinaciam suam nostramque sollicitudinem alte penetrant & firmiter in hærent, vt non facile extrahi queant. *Ignæ* autem sunt, quia serpunt ac prodeunt, omnes animi facultates occupant, & paucas vires, quas homo ex aliqua sui excitatione difficulter collegit, illico exsiccant & consumunt. Quæ cum re multa anxietas multique doloris sensus coniuncti sunt. Atque inde intelligi poterit, quare dicta sollicitudo animum anxium tantummodo frustra debilitet & adfligat.

A hac igitur sollicitudine se auertere & eo conuerti debet homo, vt a tali inquietudine liberetur, vt mitem & quietum animum nanciscatur, quæ res magni est in Dei conspectu pretii. Nimirum simulac malæ cogitationes & motus peccati incidunt, illico sunt dimittendi; multum illis contradicere, aut argumenta rationis opponere, deformitatem illorum & noxam considerare consul-

Origo huius inquietudinis.

tum non est, cet. Cum silentio potius ab illis animus abducendus & sine multo sensuum & cogitationum strepitu spirituale aliquod vel corporeum negotium suscipiendum est, tum vis & potentia illius serpens ipsa se destruet. Non igitur recordando & indulgendo, sed obliuiscendo impetus peccatorum infirmantur. Illud certe præcavendum est diligentissime, ne per defectum nostrorum observationem in terrorem, metum & anxiam sollicitudinem nos coniciamur: alioqui diffidentia magnas vires sumit ad spiritum penitus perturbandum eiusque vires reliquas vniuersas prosternendas. Quid viatorem iuuaret, si pede prolapsus ploraret & lamentaretur, vel adeo in cœnum altius implicaretur, si e vestigio surgere viamque suam de nouo alacriter persequi nollet. Pari modo æquum non est, ob lapsus nostros & infirmitates nos excruciendo & macerando vires perdere, sed animum quantocyus reparare, strenuos nos exhibere & sine vlla mora ad CHRISTVM accedere propius. Heic autem cogitaue-
rit aliquis: *Hoc modo vitium incuria & supina negligentia in negotio salutis facile posse contrahi*: qua tentatione non parum retardari solent illi, qui ex legali operatione & anxietate, in qua ex opinione ipsorum verus ardor rectumque vitæ christianæ studium consistit, in salutare fidei certamen
& di-

An hoc
modo in-
curia &
negligen-
tia contra-
batur.

& diuinam pacem in CHRISTO transire debent.

VERVM ENIM VERO hac in re discrimen recte obseruari oportet, quod est inter salutis incuriam, statum legalem & euangelicum. Sub statu legali homo remissionem peccatorum non vult credere, nisi prius, sua quidem sententia, factus sit satis sanctus, & istam sanctificationem angore & sollicitudine variisque duris exercitiis ipse efficere conatur. Christianus autem euangelicus tum peccata sua tum opera bona ad IESV Domini pedes abiicit, neque vel istis vel illis a iustitia eius, per fidem simpliciter & firmiter apprehendenda, se retrahi patitur. Lætatur de hoc pretioso ornato & persuasissimum habet, in eo se satis perfectum & sanctum esse, vt in conspectum Patris prodeat ipsique in CHRISTO sit longe acceptissimus. Hoc ipso in reconditos thesauros & κειμήλια euangelii propius semper intromittitur, vt sapius magna diluies gratiæ ex plenitudine Seruatoris sui ipsum inundet. Atque hoc efficit, vt & velit & possit sancte viuere & vere bona opera edere. Genuini fructus iustitiæ sunt, quos ipse CHRISTVS tamquam vitis per palmites suos progignit & coram Patre inculpatos, irreprehensibiles ac perfectos reddit.

Discrimen
inter sta-
tum lega-
lem

& euan-
gelicum.

De securi-
tate.

Vera con-
ditio ho-
minis se-
curi.

Ex his constabit liquido, quantum ab
vtrisque discrepet homo, qui salutis suæ in-
curiosus viuit. Scilicet 1. Lex ipsi quasi in
obliuionem prorsus venit. Si quid com-
miserit vel omiserit, non curat, vtrum pec-
catum sit, an non sit; multo minus de ea
re ita angitur, vt conscientia eius & ira Dei
ipsum propterea perturbet. Nec facile in
mentem ipsi venit tentatio, an status suus
forte sit status securitatis, aut rursus conso-
lationem sibi facile nouit fingere. 2. Ex
merito quidem CHRISTI solatium captat,
neque autem veram pœnitentiam expertus
est antea; de fide quidem gloriatur, neque
vero per verum fidei certamen a Deo illam
nactus est, sed per meram imaginationem
& somnia, cum sua ipsius deceptione, eam
sibi persuasit. 3. Per fidem suam fictitiam
non ab infirmitatibus, sed a peccatis domi-
nantibus oculos auertit & cum illis gratiam
Dei consistere salutemque obtineri posse
autumat. Vt breuiter dicam, homo secu-
rus nec legem sentit nec euangelium, sed
tantum ex prauarum cupiditatum suarum
impulso viuit. Non pugnat vel per legem
vel per euangelium, neque adeo per iræ
diuinæ considerationem a peccatis se absti-
nere aut per gratiæ diuinæ in CHRISTO
IESV cognitionem ad boni rectique studium
se commouere nititur. Atque hinc de an-
gore pœnitentis hominis ne quidquam in-
telli-

telligit, nec beatitatem illius, qui veniam peccatorum expertus est, animo suo vere repræsentare potest, sed temporariam voluptatem & peccatorum oblectamenta in suis ponit deliciis. Exinde hoc sequitur, non solum oculos mentis a peccato & infirmitatibus auerti, sed ad CHRISTVM quoque, æneum illum anguiculum, conuer- ti oportet, vt hinc vires peccatum detestandi Deoque casta mente seruiendi hauriantur. Et hoc in sequentibus docetur.

**** PERTINET** videlicet etiam ad animi **2. In tran-**
 tranquillitatem, vt mentem ad id conuer- **quillitate**
 tamus, quod spiritum sedare & pacare pot- **in Deum**
 est. Hoc nihil aliud, quam ipse CHRISTVS **& Chri-**
 est cum omnibus suis reconditis meritis & **stum,**
 bonis salutis; quæ sunt infinita illius satis-
 factio, perfecta iustitia, ineffabilis ab ipso
 acquisita cælestis Patris caritas; magna item
 vis & omnipotentia, qua inquietos motus
 & angores conscientix æque facile vno ver-
 bo tranquillare potest, ac tempestatem &
 fluctus periculose turbati maris olim seda-
 vit. *Matth. VIII, 26.* Hoc bene intellexit
 & in vsum suum conuertere nouit *Danid*,
 quando *Psal. LXII, 1.* ait: *Tantum in Deo*
meus animus acquiescit, a quo mea salus pen-
der. Hoc ipso Spiritui Sancto datur locus
 fidem in animo efficiendi, caritatem accen-
 dendi & spem inferendi, vt homo contra
 incurfionem & imperum peccati iræque di-

vinæ necopinans corroboretur. Conuersio autem ad hanc beatam lucem fit partim per quietam diuinarum veritatum, maxime euangelicarum promissionum, meditationem; partim per filialem & fiduciæ plenam precationem.

per meditationem
verbi diuini,

DE priore illa *Petrus* 2 Ep. I, 19. scribit in hanc sententiam: *Habemus firmiorem sermonem propheticum, in quem recte facitis, quod estis intenti, tamquam lucentem in obscuro loco lucernam, donec dies illucescat & lucifer exoriatur in animis vestris.* Quem vero in finem non solum certum diei tempus meditationi euangelii destinandum est, sed magnum in primis est subsidium, si omnibus matutinis certam promissionem animo comprehendamus, & per integrum diem teneamus, omni tempore retrahemus, crebra illius recordatione mentem ad CHRISTVM sursum tollamus & quasi spiritum ex vulneribus illius haurire discamus. Hoc est, recte intentum esse in sermonem Dei, hoc itidem est, lucere in corde humano, quod de diuina luce dicitur, vnde clara dies illuminationis & clarificationis CHRISTI, tamquam luciferi, in animo exoritur. Hæc experientia docebit, quod ita se gerenti CHRISTVS Immanuel propinquus adsit, per præclarum euangelium se illi non relinquat non testatum, nec taceat, donec prodeat, ut splendor iustitiæ eius
 & se

Et salus eius tanquam fax ardeat. Ies. LXII,

1. Hoc igitur est, ad fidem se excitare, non ut ipsi eam efficere velimus, sed concedere, ut a Deo in corde efficiatur.

Si precatio in vera mentis tranquillitate fieri debet, non tam spectanda est ut officium, quam via ad Patrem, qua animum illius commouere & ad misericordiam paternumque auxilium flectere studeamus. per precam.

Hoc hominem eo adducit, ut Deo familiaris fiat, animum coram ipso effundere discat, apud eundem omnes necessitates suas queratur, & ad pedes eius abiiciat, quicquid premit, vrget & molestum est. Vnde nobis perinde esse haud debet, quodcumque Deo oremus, dummodo sit orare; sed veram necessitatem & animi sollicitudinem aperiri & cælesti Patri tamdiu proponi oportet, donec precibus adnuat. Vbi etiam in precibus perdurantes *illis simul inuigilare debemus cum gratiarum actione Col.* IV, 2. ut, simulac Deus auxilium præstitit, laudetur & pleno animo prædicetur. Qua via qui graditur, huic ea conceditur gratia, ut magis magisque salutem Dei perspiciat eaque perfruatur. *Psal. L., 23.* In hac schola etiam discetur, non semper necesse esse ore & verbis precari, sed gemitibus quoque Deum inuocari animumque illius commoueri posse. Nam *vota etiam inopum exaudiat Iehonab; confirmat ani-*

**Causæ
patientiæ.**

cimen est in certamine de obtinenda fide & viuâ vi in studio christianismi, vt, si Deus nos auxilii orbos derelinquere videtur, certissimam liberationem & adiumentum ab ipso patienter expectemus. In hoc enim certamine priusquam animus in gratia Dei radicem altam habet, & satis firmitatis acquirit, variæ dantur vicissitudines, vt hoc tempore suauem Immanuelis præsentiam multa cum consolatione & efficacia sentiamus, vt tum vires peccati infringantur & succumbant. Alio autem tempore rursus se abscondit & sensibilem gratiam suam dilabi sinit, vt animus in multo durius certamen coniiciatur, & tum lex tum peccatum impetus suos per angores & irritamenta repetat. Heic igitur nihil vtilius est, quam Dominum expectare, vt nouæ vires colligantur. Et homini quidem non minus necesse est, hac in re tolerantia sibi consulere, quam Deus pro sua sapientia auxilii dilationem necessariam esse videt. Impatientia ad sui liberationem nihil confert homo, sed potius certamen & calamitatem suam duplo grauiorem reddit. Animum hac ipsa suum in inquietudinem coniicit, vires iam acquisitas consumit & ex beatæ tranquillitatis munimento effugit. Quid? quod operationes Dei impedit, & in suam ipsius operationem relabitur, efficitque, vt post inflatam sibi ipsi plagam & perturbatio-

ionem de nouo semper cursum suum in-
 choare necesse habeat. Contra Deus opem
 certissime ferre vult, dummodo benignita-
 tem ipsius exspectet homo; precum enim
 exauditionem sancte promisit *Matth. VII.* Mora diu-
ni auxilii
operatur
patientiam
 7. Causam vero habet sat grauem, vt au-
 xilium non eadem hora, qua illud effagi-
 amus, ostendat. Patientia ipsa necessaria
 virtus est, si per gloriosas vias suas, pro mi-
 nifico suo consilio, nos ducere debeat. Has
 utem in rebus prosperis & sole sensibilis
 gratiæ diuinæ constanter lucente discit
 nemo, sed calamitas, & maxime quidem
 interna crux & tentationes patientiam pa-
 riunt. *Rom. V, 3. 2 Cor. XII, 7.* cet. Hac
 ratione voluntas hominis morosa debilita-
 tur & animus in voluntate cælestis Patris,
 non solum quod ad terrestria sed etiam spi-
 ritualia bona attinet, se fert indifferenter,
 vt prouidentia & gubernatio Dei, siue do-
 orem siue lætitiā adferat, ipsi omnium
 gratissima sit. Itaque & hoc in certamine
 ideī discendum, vt horas tentationum ne
 admiremur perturbati; quia minus insoli-
 um quid est, quod cum liberis suis ita agat
 Deus. Si animum hac in re possidemus per-
 olerantiam Deoque firmiter adhæremus,
 illos adiutores haud quærentes; tentatio
 acilis erit & tolerabilis, & sol gratiæ in
 animo rursus exorietur ac finem imponet
 afflictioni. Altera causa, quam Deus in & fidem.
 hoc

hoc negotio habet, est, quod animum per fidem corroborare vult. Sine fide constans vis, consolatio & bonorum gratiæ in CHRISTO fruitio speranda non est. Ea propter Deus per occultationem sui & auxilii dilationem animum ad talem firmam fidem perducere gestit; ut ipsum discat expectare, si etiam sine sensu amoris diuini vivere necesse habeat, & omnis ipsius gratia & auxilium perditum esse videatur. Atque ita duplum postea ei tribuitur, quo per breue tempus in probatione caruit. Immo sicut animus sine constanti fide oblati salutis thesauris & ipsis intercurrentibus gratiæ adspectibus recte frui & uti nescit; perinde atque ægrotus infans ex plenis matris vberibus & delicatioribus cibis recreationem nullam nullumque robur capere potest: Ita e contrario, qui fide exercitatus est, etiam ex tristitia lætitiā & ex tentatione consolationem potest haurire. Persuasum enim habet, nihil sibi exinde ademptum, sed tanto maiorem gloriam consecuturam esse. Io. XI, 40. Quisquis igitur auxilium Dei ita patienter expectat, is experietur, vera esse, quæ Ies. XXXX, 31. scripta exstant: *Qui in Iehouah spem habent, viribus adolefcunt, crescentibus quasi aquilinis pennis, neque currentes delassantur, nec defatigantur ambulantes.*

**** ERGA**

**** ERGA** se ipsum patientia vti in- **Patientis**
 tis circumstantiis non solum necessarium, **tiam erga**
 sed etiam non ita facile est, vti initio quis- **nos ipsos,**
 piam existimauerit. Duas vias init Satan-
 as, vt homini damnum adferat. Si quis in se-
 curitate & incuria viu- tum per falsam
 consolationem in **idem ipsum** confirmare-
 nitur, peccata proteretica & regnantia ipsi
 letitia & parua esse persuadet, vt pro infirmi-
 tatibus habeat; gratiam autem Dei simul
 tantopere extollit, quasi in impoenitentia
 sua & malitia particeps illius fieri possit.
 Hoc hosti infernali eo prodest, vt eiusmodi
 homo veræ conuersionis & mutationis men-
 tis rationem nullam habeat, immo saluta-
 rem & sapientem hunc Dei ordinem adeo
 deceptionis & hæreseos nomine, cum in-
 genti animarum exitio, audacter infamet.
 Contra ea si alius cuiusdam conscientia eui- **anxiis**
 gilat, vt labem ac miseriam suam agnoscat, **conscienti-**
 & de iustitia Dei punitiua conuinçatur; **is diffi-**
 tunc fallacem methodum suam inuertit & **lem reddit**
 tali homini peccata tantopere exaggerat, **Satanas,**
 quasi infinitum meritum **CHRISTI** superent,
 vt in primo pœnitentiæ initio eum statim
 deterreat, aut certe a fide retineat & in le-
 galem statum ac propriarum virium exer-
 citium implicet. Et has quidem adgressio-
 nes diaboli mens afflicta & a lege quassata
 nimium quantum experitur. Omnes in-
 firmitates ipsi ob oculos proponuntur tam-
 quam

quam peccata mortifera: & si lapsus ac precipitata actiones toties repetantur ac multiplicentur; non multum abest, ut existeret, omnem gratiam Dei se perdidisse, nec fieri posse, ut ad veram & constantem vitam in christianismo perueniret. Tum vero diabolus obtinere, quod quaerit, nimirum, ut homo ab omni proposito continuandi certamen deterreatur & potestati ipsius desperanter se totum tradat. Hic locus, hoc tempus est in se ipsum & vitia sua utendi patientia & cauendi, ne paruum, quae superest, fiduciam & animum prorsus abiiciat.

In quo consistat.

ISTA vero patientia non consistit in eo, ut delicta & peccata nostra parui aestimemus, nec in eo, ut illis non resistamus, aut negligentius vivere incipiamus; sed nos tantum contra alterum diuerticulum praemunire debet, ne de vi & gratia Dei desperemus. Quocirca sequentia monita observari valde necesse est. 1. Ut a defectibus nostris, quod molesti & crucis loco habendi sunt, non morose velimus liberari, usque dum Deus optimus maximus beatam illam horam, qua nos in libertatem Filii sui vindicare ipse decrevit, venire iubeat. 2. Ut ne ex impatientia in certamine defatigemur, nec ad libertatem, nostra ipsorum opera obtinendam, adspiremus. Alio enim modo, quam per carcerem & vitam

vam fidem, a mala conscientia immunem fieri velle, res periculosissima est & in securitatis atque incuriæ vitium reducit. 3. Vt ne infirmitatum nostrarum caussa nos ipsi frustra excruciemus; ac si in illis ad fidem nos excitare, & de diuina gratia bene sperare, haud liceat. Et quidem in hoc postremo præcipuum momentum versatur, quo ex impatientia & anxia sollicitudine ad veram patientiam erga nos ipsos emergere possumus. Quisquis enim in omnibus rebus difficilioribus animum suum in gratiam Dei demittere potest, is in hoc ipso pacem & dulcem voluptatem inuenit.

Quomodo
ab impa-
tientia li-
beremur.

DANTUR autem duæ validæ obiectiones, quas conscientia homini cum terrore opponit, qui ex anxietate & sollicitudine de peccatis suis in liberam gratiam transire auet. Primum videtur sibi *iusto sepius delinquere* vitiisque suis ac lapsibus nec numerum nec terminum statui posse, arbitratur. Si, quando dies non sine multis infirmitatibus transactus est, de nouo sibi proponit, die sequenti rem emendare & cautius mereri; non raro experiri cogitur, hunc alterum diem multo infelicius transactum esse, & se crebrius ac grauius, quam quidem antea, deliquisse. Et hæc res omnem ei patientiam vult adimere & animum infirmitates suas in se tolerandi, contra illas iusto ordine decertandi Dei que auxilium &

Impedi-
menta &
obiectiones.

D

libe-

liberationem expectandi. Altera obiectio fit ab infidelitate hominis, quod *sua ipsius culpa* in miserum illum statum delapsus sit, & continuo adhuc peccet. Inde igitur pabulum incredulitati suæ & diffidentiae in Deum captat, animum suum debilitat & conscientiam maiori semper inquietudine onerat.

Remedi-
um contra
crebras
aberratio-
nes.

CONTRA hæc duo fidei impedimenta haud ullum tutius remedium habetur, quam ut eiusmodi mentes, quæ serio studio tenentur iustitiam ac fortitudinem in CHRISTO, servatore suo, obtinendi, in immensam Dei gratiam penitus se demergant. Sicut enim, sacra scriptura testante, verissimum est, homini resipiscenti in aditu ad hanc gratiam nullos limites circumscribi, sed omnia sine vlla ampliore conditione esse; *Ies. LXI, 1. 2. 3. Matth. XI, 28. Rom. V, 20.* ita quoque sine vlla obiectione, exceptione & conditione, quam ei mens incredula suggerit, oblatam gratiam acceptare debet & hoc firmissime sibi persuadere, non esse in se ullum tam magnum tamque graue delictum, quod ipsum ab hoc amoris intuitu abducat. Quum a Petro exigat Saluator, ut peccanti in se fratri septuaginta septies per diem ignoscat; certissimum est, Deum patrem innumera infirmitatis peccata liberis suis condonare. *Matth. XVIII, 21. 22.* Quemadmodum hanc comparisonem ipse insti-

instituit Ies. LV. Postquam enim com. 7. dictum erat: *Deus noster plurimum condonat;* sequentibus verbis hoc ipse demonstrat: *Non enim eadem mea, quæ vestræ, sunt cogitationes, nec eadem vestra, quæ mea, sunt rationes. Nam quantum calum terras supereminet, tantum mea rationes cogitationesque supereminent vestras.* com. 8. 9. Quo in sermone certe solidum fundamentum magnæ ac multæ condonationis diuinæ iacet.

Quod ad fidelitatem attinet, ea a liberis Dei necessario requiritur, & via est, qua animus plus plusque boni acquirere potest; sicut vicissim per infidelitatem optima etiam bona profundi possunt & perdi. Sed vero primum fidelitas in christianismo recte intelligenda est; in diuersis enim partibus probatam ac spectatam se ostendit. Datur fidelitas in agnitione peccatorum, qua ducti cupiditatem aliquam haud nequiter excusare & retinere volumus; deinde fidelitas in ipso fidei negotio, vt CHRISTVM constanter & firmiter teneamus; fidelitas etiam in sanctificatione & denique fidelitas in calamitatibus & serio certamine. Mentis igitur, quæ ad Deum venire eique sincere seruire cupiunt, sub lege autem vires in hunc finem nancisci nequeunt, ad fidelitatem in sanctificatione iam præcipue aspirare non debent, antequam fidei victo-

Contra infidelitatem.

Vera fidelitas quid sit.

riam certando obtinuerunt. Quamobrem in fide summam fidelitatem suam nunc quidem demonstrare necesse habent. Quæ res in certo quodam cantico scite exprimitur in hunc modum:

*Je treuer ich dich in dem Glauben halte,
 Je klärer wird dein Licht verklärt.
 Und wenn ich denn die frohen Hände falte,
 Die Seel der Liebe Kraft erfährt.
 Dann hüpfet sie in Liebestrieb,
 Und hat dich, HErr, inbrünstig lieb,
 Und gäbe dir wol tausend Welten,
 Die treue Liebe zu vergelten.*

Hoc est:

Quo maiore fide mea mens te, CHRISTE, prebendit,

*Lucis eo maior flamma fit ipsa tua.
 Et si tunc letas ad celum complico palmas,
 Mens validas vires sentit amoris ouans.
 Ardens redamat te, IESV, sponteque mille
 Mundos pro fido ferret amore tuo.*

Characte-
res fideli-
tatis.

Ab hac fidei fidelitate postea maxime pendet fidelitas in sanctificatione & calamitatibus. Deinde non raro vsu venit, vt illi, qui omnium minime fidos se esse putant, sæpius in oculis Dei fidiore reperiantur, quam qui fidelitatis de se habent opinionem. Qui in agnitione peccatorum alte fodiunt, illi teneram nanciscuntur conscientiam, nec ea peccata tranquillo animo faci-

facile concoquere possunt, quæ alii homines infirmitates & minutioris curæ esse arbitrantur. Vnde sterco peccatorum, maximorum minimorum, ob oculos ipsis proponitur & se ipsi culpæ coarguere, & in minimis etiam incusare, immo pro infidelissimis hominibus in vniuerso terrarum orbe reputare necesse habent. Hæc autem animi conditio bona est & via ad euangelium; modo cauendum, ne ordo Dei perturbetur, vt quis in amando & tolerando fidelitatem præstare velit ante, quam in certamine fidei CHRISTVM vera cum fidelitate complecti didicit.

DENIQUE & hoc bene notandum est, ^{Solatio} quod, quemadmodum se res habet cum aliis ^{hac in re,} liberorum Dei vitiis & infirmitatibus, vt adhuc innumerabiles semper intercurrent; ita quoque certo modo se habeat fidelitas, quod interdum socordia & negligentia se se immisceat, vt animus CHRISTO Domino eiusque gratiæ influxui non omni tempore pateat, nec vires, quas largitus est, satis diligenter ad incrementum in sanctificatione, ad opera bona & fructus iustitiæ collocentur. Quid? quod vires debilitentur & relapsus in nouam spiritus infirmitatem contingat. Ab hoc sibi omnino cauendum est. Si vero factum fuerit, consultum non est, prostratum iacere & querendo ac plorando infidelitatem se adhuc magis infirmare;

sed hoc delictum, vt alia, sanguine Agni deleri & expiari, & tum cursum ad obtinendum certaminis præmium tanto studiosius continuari oportet.

Desertio a
gratia.

VOLUNTARIÆ & malitiøsæ defectiones a Deo, vbi homo post actam pœnitentiam ad vanitatem mundanam & peccatorum oblectamenta reuertitur, sunt quidem periculosissimæ: verum si quis hoc modo a Deo deflexit, serium autem propositum suscipit denuo sese ad ipsum conuertendi, de lapsu suo vehementer cruciatur & a vi incredulitatis circumagitur; Deus quidem causas multas habet, quamobrem ipsum sentire iubeat, quantos animi dolores eiusmodi lapsus & defectiones adferant: Neque tamen propterea de gratia prorsus desperare sed potius meminisse debet, Seruatorem dona accepisse etiam pro rebellibus. Quem in finem *Davidis* aliorumque exempla, in sacris litteris consignata leguntur. Sic viua fides in **CHRISTVM** & plena traditio nostri in infinitam Dei gratiam omnia, quæ etiam deliquimus, corrigit.

v. 6.

*Lass nur dein Hertz im Glauben ruhn,
Wenn dich wird Nacht und Finsterniß bedecken:
Dein Vater wird nichts schlimmes mit dir
thun;
Vor keinem Sturm und Wind darfst du erschrecken.*

Ja,

*Ja, siehst du endlich ferner keine Spur,
So glaube nur.*

Metaphrasis prosaica.

Animus tuus modo quiescat in fide, quando nox & caligo te operit: * Pater tuus nihil mali in te designabit, nec est, quod tempestatem & procellam horreas.** Quid? si nulla amplius vestigia cernis, crede modo. ***

Interpretatio metrica.

*Si te nox operit caligoque densa, recumbat
Per fidem in arbitrio mens tua pressa Dei.
Nil designabit damni Pater optimus in te:
Submerget navem nulla procella tuam.*

Si nulla auxilii cernis vestigia, IESVS

Quod dicit, menti subiice: Crede modo!

* IN his verbis quartum adminiculum **Certamen** euangelicam vitam agendi & perpetuandi & exercitium fidei, subministratur, quod in eo consistit, ut **certamen fidei in difficiliioribus rebus & tentationibus recte intelligere & certare discamus.**

Nox & caligo, de qua hic sermo fit, Nox caliginosa & tentatio animæ; speciatim occultatio Dei. est, quando Deus lucem suam subtrahit & splendorem gratiæ menti aufert, ut blanda amorisque plena species Patris ex oculis animoque euanescat, & Immanuel porro nec inueniri nec retineri vult. Tunc mentem plena horroris caligoprehendit, & vultui spiritus quasi nubes & nebulae obii-

Sensus
peccato-
rum.

Inquietu-
do animæ.

ciuntur, vt verbum Dei inhærere vllumue solatium & oblectamentum dare recuset. Deus potius animo fit terribilis, &, quod ad sensum, prorsus crudelis videtur factus. Vis peccati & iræ diuinæ moles quietem conscientiae subigunt illiusque euertunt dulcem & beatam æquitatem. Et quamuis opera nauetur, vt more ante vſitato onus omne in humeros CHRISTI per fidem coniiciatur; in illis tamen non hæret, sed interiectis paucis horis vel etiam momentis calamitas maiori cum impetu ac violentia in animum relabitur & spiritum, animam ac mentem conuellit. Tum minima quæque infirmitatis peccata, quæ in pristina alacritate sua aut prorsus non animadverſit, aut certe de illis facile se tranquilare potuit homo, spinæ ac tela fiunt, quæ spiritum plane exhauriant animumque iugiter excruciant & pungunt. Si præterea tentationes istæ paullo longius durant: mentem exsiccant euacuantque, vt nullam fidem, caritatem nullam nihilque prope modum boni ac recti in se sentiat, sed impotentiam & profundam corruptionem suam, ob oculos sibi oberrantem, perspicue videat. Tum beata lætitia & conscientiae tranquillitas, quam habuit antea, perit, aut adeo in mœrorem, cor mirabiliter discruciantem, se conuertit. Os clauditur, nec amplius laudes ac præconia de gloriosis

lis ac magnis rebus Dei, quas animæ olim præstitit, eloquitur; sed exultatio conuertitur in querulam lamentationem, & quo sæpius pristinorum temporum & rerum felicitas memoriam subit, eo acerbius præsens iactura sentitur. Etiam si homo tunc vires omnes intendat & exhauriat, ex tentatione tamen non emergit, sed quasi muro circumdatus est, & quamdiu Deus illum vult clausum esse, tamdiu pati, ferre & tolerare debet, quicquid admirandum ipsius consilium in eum decreuit. Immo nonnumquam in peius itur, vt afflictio crescat, vires autem magis magisque imminuantur; ita quidem, vt anima nec vestigium reperiatur, nec quasi gradum conspiciat, in quo pedem figendo auxilium præstolari possit. Vbi cogitat, si miser iste status vel vnum adhuc diem continuet, actum de se fore & in orcum se demersum iri; fieri tamen nihilo secius potest, vt cum eiusmodi quotidiana formidine & pusillanimitate adhuc diu conflictari necesse habeat. Huiusmodi casus in *Iobo*, in psalmis *Davidis*, in scriptis *Vatum* ac *Pauli* passim descripti leguntur. *Iob.* III, 20-26. VI, 4. II. 12. VII, 3. 4. XII, 14. XVIII, 4. XXX, 21. 26. *Pf.* LXXXVIII. CII. *Thren.* I, 12. III, 7. 12. 17. 18. 2 *Cor.* X, 7. 8. 9. Quo in statu miserrimum est & durissimum, vbi animus ab impatientia, fremitu, odio, ini-

micitia & contumelia in Deum, tamquam ab hoste crudeliter armato, impetatur & oppugnetur, etiamsi huic conditioni suæ ingemiscat & repugnet.

Quomodo
se gerat
Deus in
tentatione
silens,

**** QVOMODO** Deus O. M. erga eiusmodi afflictum hominem se gerat, perspicue intelligitur ex historia *Cananaea Matth. XV, 21 seq.* Seruator videlicet, illa calamitatem suam multo cum clamore & supplicatione indicante, initio prorsus tacebat. Eandem rationem Deus init, caligine & nocte hominem opprimente variisque tempestatibus & procellis afflictionum concutientibus. Animo videlicet se non sistit sentiendum; consolationis non redditur particeps; etiamsi multum oret, nihil tamen responsi fert; si calamitates & dolores Deo aperit, non audit; immo quatinus multum labore, multumque decertet, in vanum hoc fieri videtur, nihil leuamenti, nihilque auxilii sentitur. Neque in verbo suo se inueniri finit. Mens in multa divinissimarum veritatum lectione & meditatione solatii expers manet & sitibunda. Maxime eximia promissa spiritui operto obsignata ænigmata sunt & visa. Vt summatim dicam, Deus ab homine recessisse, e templo & habitaculo suo pristino exiisse, obdormiuisse, immo mortuus esse videtur. Ex hac occultatione tristes querelæ *Davidis ortæ Pj. LXXVII, 8. 9. 10. 11. Adeone in perpe-*

*perpetuum adspernatur Dominus, ut deinceps
futurus non sit? Prorsumne finita est eius cle-
mentia? Desieruntne eius promissa in omnia
secula? Oblitusne facilitatem Deus, misericor-
diam suam præ iracundia cohibet? Enimue-* durum se
ro Deus ad istas querelas interdum adhuc præbens.
duriozem se præbet, vti Seruator Cana-
næam, supplicationi insistentem, canem
nominabat omni liberatione & ope indi-
gnum. Eodem modo Deus afflictam men-
tem tractat, dum illi semper fit formido-
losior, terribilior & plane crudelis, vt non
ad iuuandum sed perdendum, non ad li-
berandum sed ad perducendum in mor-
tem, orcum & exitium æternum penitus
que euertendum se accinxisse videatur.
Inde querimonie nascuntur: *Animus mihi
malis satur est, meaque vita ad inferos usque
accedit. Tu me ad imum detrudis barathrum,
in profunda caliginis locum. Super me in-
cumbit excandescens tua, adeo omnibus ir-
rumpentibus tuis fluctibus adfigis vehementis-
sime. Pauper sum & moribundus a concus-
sione, perferens terrores tuos, animi pendeo.*
Ps. LXXXVIII, 4. 7. 8. 16. Quomodo-
cumque autem hæc se habeant, firma &
inussa manent verba:

Nil designabit damni Pater optimus in te,

Submerget nauem nulla procella tuam.

DEVS profecto sub hac animum homi-
nis tractandi ratione beatissimum ludum. & Intentio
Dei,
sapien-

sapientissimam intentionem habet : consilio quidem & providentia mirificus est, ut ratio humana & sensus magnopere offendantur, ad gloriosum autem exitum rem perducit; id quod nemo melius discit, quam qui tales vias experitur earumque finem patienter præstolatur. *Ies. XXVIII, 29.* Accedit, quod onus, licet maxime intolerabile videatur, non imponat grauius, quam vires hominis ferundo sunt, nec increfcere finat supra, quam possit sustinere. Immo vero dum calamitates & tentationes immittit, euentum earum iam decreuit, ut omnino nullam afflictionem in liberos suos permissurus esset, nisi certissimum auxilium & liberatio ex eadem felicissime consecutura esset. *1 Cor. X, 13.* Itaque in tali rerum statu nihil melius est, quam credere & de fide fidelissime certare.

**De fide
forti.**

*** **FIDES**, quæ ex tam duris tentationibus liberare in illisque conseruare debet, non est fides puerilis, quæ id tantum comprehendere vult, quod oculis usurpare & manibus tangere potest, adeoque supra sensum nec fidere nec expectare vult; sed animum in his exercitiis, nihil etiam sentiendo, gratia, ope & liberatione diuina niti oportet. Id quod non nisi in hac schola discitur; ut firmiter perstare & credere incipiamus, quamuis nihil videamus. Hoc qui

qui intelligit in eoque se recte exercere cupit, præ multis aliis a CHRISTO beatus vocatur, quando ait: *Beati, qui non viderunt & tamen crediderunt.* Io. XX, 29. Immo necesse heic est, etiam contra sensum credere, quod, licet in animo nihil nisi orcus, mors, peccatum & diabolus se commoueat, fides tamen cælum, CHRISTVM & omnem beatitatem apprehendat & firmiter teneat. Hanc artem bene comprehendit & exercere didicit *Paulus*, quando 2 Cor. VI, 8. 9. 10. ita scripsit: *Per gloriam & dedecus, per maledicta & benedicta: quasi fallaces, & tamen veraces: quasi ignoti & tamen noti: quasi morientes, quum tamen vivamus: quasi qui castigemur neque tamen necemur: quasi dolentes & tamen semper gaudentes: quasi pauperes, quum tamen multos locupletemus: quasi nihil habentes & tamen omnia tenentes.* Similiter cap. XII, 10: *Proinde mihi placeo in debilitatibus, in contumeliis, in rebus aduersis, in vexationibus, in angustiis pro CHRISTO. Dum enim debilis sum, tum fortis sum.* Hoc est breuibus: Si ea, quæ video & sentio, considerare volo, intrinsecus & extrinsecus afflictione, angore, tristitia, contumelia, infirmitate, calamitate, cruciatu & morte laboro: verum per fidem res inuisibiles intueor, quas in CHRISTO habeo, inuenioque consolationem, lætitiā, tutelam, fortitudinem, hono-

honorem, gloriam, salutem ac vitam æternam; & hoc mihi animum addit & vires insuperabiles.

Gratia
fidei.

Hæc doctrina de fide illiusque diuersis gradibus fundantur *diuersæ ætates in christianismo*, qua de re Ioannes apostolus loquitur 1 Ioan. II, 12. 13. 14. vt, qui in illo crescere & progredi velit, is eo coniti debeat, vt in fide proficiat; quod autem

Filioli in
christia-
nismo.

cimelum sine certamine & ductu Dei per obscuras vias non obtinetur. *Filiolis scribit Ioannes, quod remissa illis sint peccata.* Hæc enim res illis omnium maximi momenti est, quam si non deprehendunt in dulci amore Dei, omnia perditæ, cælum & beatitatem præclusam & gratiam Dei amissam esse, autumant. *Ioannes etiam scribit: Nostis Patrem*, nempe vt dulcem & blandum *Abba*, cuius ex corde lac & mel sugunt. Enimvero diabolus nondum recte norunt; hinc si vel minimum negotium illis faceffit & nouum bellum denuntiat, tantopere terrentur, vt omnem Patris caritatem ipsiusque consolationem obliuiscantur. Contra hæc *adolescentes malum vicerunt* didiceruntque nosse; dum in tentatione, vbi se occultauit Deus, & diabolus execratione & minis eos acriter vrsit, ad diuina promissa confugerunt, hæc ipsa, non habita certaminis sui & diuinæ occultationis ratione, per fidem apprehenderunt, eaque

Adole-
scentes.

que re diabolus sibi subiecerunt, ut terroribus illius locum nullum dare omniaque eiusdem ignea tela sanguine CHRISTI per fidem extinguere didicerint. Quo autem in negotio experti sunt, huic hosti neque aurem tum præberi oportere, si ad vanitatem mundi & subtilem carnis licentiam vel securitatem allicere voluerit; quia alioqui fides infirmetur, ut neque solatium neque promissum diuinum ullum in animo hære possit. Ideo *fortes sunt in illisque manet Dei sermo* per fidem, ut nec ad dextram nec ad sinistram a sancta & tuta fidei via deflectant. *Patres autem cum, qui a principio est, norunt*, videlicet ex diuturna exercitatione & alte fundata experientia. Longo tempore obsequuti sunt Deo, & in multis difficilibus ac diuturnis tentationibus apud ipsum perdurarunt, semper autem, ubi hora probationis præterlapsa fuit, quasi manibus palparunt, Deum sub cruce animum haud mutasse, sed eundem mansisse, quem se antea in luce sua cum singulari caritate & fide ostendit. Immo Deum adhuc eundem esse Deum, qui *Abrahami, Isaaci & Iacobi* Deus fuit, suosque adhuc hodie æque sapienter, recte & gloriose posse ducere. Itaque tristitiam & lætitiā, lucem ac caliginem indifferenter acceptare adseuerunt, dummodo in voluntate & beata gubernatione Dei quiescere potuerunt.

Per-

Perfuasissimum enim habent, Deum non posse non propitia esse voluntate, ad gloriam & coronam omnia tendere tempusque certe venturum, vbi vniuersas perpeffiones læta messis infecutura sit. Quare credunt, etiam si nihil videant vel sentiant, voluntatem suam omnem in mortem traderunt illiusque plena deditio in fidam prouidentiam, manus & arbitrium Dei contenti sunt.

**Quomodo
crescen-
dum in
fide.**

Si vero in fide, vti par est, proficere ac crescere volumus, *ante omnium mysterium regni crucis Domini nostri IESU CHRISTI* recte perspicere nos oportet. Impiis id omnino stultitia est; sapius inibi occurrunt, quæ liberi Dei neque cum ratione sua, neque cum pristina experientia, immo nec cum ipso Dei verbo commode conciliare queunt.

**Mysterium
crucis.**

QVAM ob causam diligentia adhibenda est, vt insequentibus veritatibus firmum fundamentum habeamus de illisque per viuam experientiam recte conuincamur. 1. Sine cruce & afflictione nemo christianus fieri ac manere potest. 2. Beatitas & vtilitas afflictionis tanta est, vt illa nos indignos reputare, & si diuinitus dignamur, maximopere gaudere Deumque celebrare debeamus. 3. Internæ tentationes & certamina fidei grauius quidem & durius adficiunt, quam omnes externæ perpeffiones,

ad

ad nostri autem emendationem, purificationem & præparationem ad magnam & inuisibilem gloriam ac maiestatem tanto plus conferunt. 4. Crucem, quam tua eligit natura, Deus non comprobatur, sed tuam gratissimam voluptatem adgreditur, teque affligit ex ea parte, ubi tibi molestissimum est: Eam ipsam autem ob causam vera crux est, a Deo imposita. 5. Certamen tuum & res aduersæ in mortem usque durant, horis secundis continuo miscentur, immo crescentibus viribus tuis, crescunt. Vnde animum nequaquam despondere conuenit, quasi peregrinum quid tibi accideret; neque vero quietem & liberationem a certamine tibi persuadeas, donec in extremo halitu possis dicere: *Consummatum est*. 6. Pater-nus Dei animus erga liberos suos in dolore & gaudio immutabilis est: unde suspensum tibi esse haud decet, etiamsi contrarium sentias. Immo calamitas ipsa non pro signo iræ, sed pro beneficio & signo fidelissimi & summi amoris Dei a te habenda est. 7. Deus autem solus est, qui res aduersas in liberos suos permittit ac statuit; neque inimici ullum capillum sine illius permissu nobis auferre possunt. Hoc animo tuo magnam pacem dabis, si ad solum Deum respexeris, nec causis aduentitiis rem conficere studueris. 8. Peccatum in te habitans pro-

E

maxi-

maxima calamitate, immo pro insensissimō hoste, perniciem tuam quærente, reputare discas. Quapropter in implacabili quidem inimicitia aduersus illud perseuerare, at simul firmiter credere debes, Deum tui sub hac conditione tua miserturum esse. Et si durum animum tuum acrius tractat, ex commiseratione & amore hoc facit, & te ipsum lætari par est, quod iam liberatio tua appropinquat. 9. Ipsæ etiam aberrationes & infirmitates tuæ Deum ad iram non prouocant, sed ille tantum te ob eas castigat, ut submissior, sanctior & prudentior euadas. 10. Diuinæ nobiscum agendi rationes mirificæ sunt & rationibus nostris aduersæ; fidem enim, quæ rationem ac mentem superat, efficere debent. Igitur noli mirari, quando in rebus aduersis permulta cum prudentia, cum sensibus tuis & viis electiis conciliare non potes. 11. Durans calamitas crescit & in dies vrget acrius. Vbi vero ad summum fastigium peruenit & tuum ipsius consilium auxiliumque in nihilum redegit, ut te nihil scire nihilque valere aperte videas: vis illius remittit, & elucens viua fides ex arida solitudine in amorem plenumque recreationis paradisum te intromittit. 12. In perpeffionibus non est semper victoria, si auferuntur: sed si fidem concipimus, in gratia Dei acquiescimus & in debilitate forti-

fortitudinem christi prædicare discimus, tum constans & læta crucis toleratio nobilissima victoria est. 13. Ex his omnibus crede & discce firmiter, te duci ex consilio Dei, quod quidem mirabile, gloriosum autem & honorificum exitum habiturum sit. Plura istiusmodi crucis mysteria ex sanctorum exemplis, in verbo Dei recensitis; maxime autem ex sua ipsius experientia discere quisque potest, si in rebus aduersis virum se præbet & ad victoriam vsque dimicet.

Inde autem liquet, fidem certantem non semper multo cum sensu, perceptione, consolatione & lætitia esse posse coniungam. Quod enim si esset, ipsa afflictio cessaret, vt vis & dolor illius non sentiretur. Quare satis habere debemus, si ex fide nostra interdum sincerum tantum & ardens desiderium diuinæ gratiæ eluceat, quocum generale odium in peccata vniuersa & feruum certamen consociatum est: Si sedati & patientis animi esse possimus, vt in fide quiescamus, immo si tantum non credamus, sed viriliter persistamus, nec diabolo terga demus. Talis fides gloriosam victoriam certe reportabit, etiam si certamen dolorem adferat, & ratio semper contrarium vaticinari & persuadere conetur.

Quomodo
se habeat
fides in
certamine.

v. 7.

So wird dein Licht aufs neu entstehn,
Und wirßt dein Heil mit großer Klarheit
schauen;

Was du geglaubt, wirßt du denn vor dir sehn,
Drum darfst du nur dem frommen Vater
trauen.

O Seele, sieh doch, wie ein wahrer Christ
So selig ist.

Metaphrasis prosaica.

Tunc lux tua denuo orietur, * tuamque salutem clarissime conspicias; quod credidisti, id tunc coram intueberis, quare optimo Patri tantummodo fide. ** O mens, vide quæso, quam beatus sit verus christianus. ***

Interpretatio metrica.

Tunc iterum tibi lux orietur, notaque valde
Illustrato animo dona salutis erunt.
Iam spectas, tua mens qua credidit, ergo futuro
Tempore clementi fidere perge Patri.
Perpendas etiam, quam felix quamque beata
Veri cultoris fors sit ubique Dei.

Vfus certa-
minis
fidei.

* SEQUITUR his in verbis egregius
vfus, quem homo christianus habet, si prae-
clarum fidei & euangelii certamen ingredia-
tur in eoque se exerceat. Nimirum, si vere
Ishquam reueretur, adhuc autem in tenebris
qui-

*quidem ambulavit, sed tamen nomini Domini confusus Deoque suo innixus est. Ies. L, 10. Tunc lux ex ipsis tenebris iterum oritur & re-
 etis animo letitia, Ps. CXII, 4. LXXXVII,
 II. Hoc loco tenebras non ignorantiam, cæ-
 citatem & occæcationem impii, sed tenta-
 tionem & occultationem Dei significare,
 iam in antecedentibus explicuimus. Con-
 tra ea lux generatim fides est, quæ totam
 mentem collustrat, speciatim vero beatus
 ille status hominis ex Deo nati, in quo
 bonis salutis fruitur & præcellenti IESV
 CHRISTI cognitione gaudet.*

*Quomodo autem lux in tenebris de- Ortus lu-
 nuo oriatur, ex sequentibus intelligi pote- cis ex te-
 rit. Tenebræ, siue internæ afflictiones ani- nebris.
 mi, lucem magni æstimare docent, ubi homo
 in obscuro errat, omnibus in rebus offen-
 ditur, & mentem multa sollicitudine excru-
 ciat. Suscitant in animo acerbiteratem &
 odium in mundum ac negotia noctis, si ni-
 hil nisi peccatum sentit & amarus fructus
 illius in concussa conscientia magno cum
 dolore experitur. E contrario efficiunt,
 ut Deum esuriat & sitiatur, accendunt ardens
 desiderium-CHRISTI, solis iustitiæ: ut sin-
 gulis ferme momentis ingemiscat: Quando
 veniam & in Dei præsentia comparebo? Ps.
 XXXXII, 2. 3. Hoc animum ad serium
 certamen compellit, ut ab omnibus, subti-*

lissimis etiam, tenebrarum operibus liberatus in diuinam lucem & gloriosam resurrectionem ac redemptionem IESU CHRISTI penetrare contendat. Ideo assiduis precibus certat, & ad firmum sermonem propheticum & apostolicum in obscuro animi loco lucentem, discit studiose attendere, 2 Petr. I, 19. Atque tum amantissimus Immanuel non se relinquit non testatum, nec animum blande alloqui in eoque euangelium per Spiritum suum illustrare cessat, *donec prodeat ut splendor iustitia eius, & salus eius tamquam fax ardeat. Ies. LXII, 1.* Vnde liquet, si tenebrae non essent antegressae, nec lucem sequi & oriri potuisse: & haec quidem maxime salutaris methodus & hic ordo est, quem cum liberis suis hac in re obseruat diuinum numen. Quanto altius igitur quispiam per gradus fidei adscendit, tanto constantius in eiusmodi tenebris sine offensione gradi & tanto beatius vivere poterit. Sic David Licet, inquit, *per atram letisferam, ue vallem ingrediar, nihil mali metuum, quod tu mihi adsis meoue tua virga consoletur & pedum. Ps. XXIII, 4.* Et Mich. VII, 8 *Si in TENEBRIS mansero, Iehouah mihi lux erit.*

Felix lucula
post tenebras
illatus
admodum
iucundus,

MEMORATÆ autem tenebrae luci & felici hominis christiani statui adhuc duo singularia commoda & emolumenta adferunt.

PRI-

PRIMUM lux numquam iucundior est & latior, quam eo ipso tempore, ubi ex caligine elucet, atque in hac vicissitudine propemodum ita se habet, ut verno tempore videmus, quando scilicet solis splendor & calidus cæli aer, transactis diebus hibernis, animum ac corpus recreat. Causa istius iucunditatis lucis est, quod animus in afflictione eam cupidissime esuriit ac sitiit, per amaritudinem mundi ab amore rerum creatarum vacuefactus. Lux, quia diu non splenduit, noua illi est & inopinata, & quum vidit, quam facile sibi eripi, quam difficulter autem reparari possit, tanto maior thesaurus & tanto pretiosior ornatus in oculis ipsius factus est. Hoc eleganter expressum legimus *Ies. LVIII, 8.* *Tunc erumpet aurora modo tua lux incolumitasque celeriter pullulabit, teque & tua precedet iustitia & te bona gloria excipiet.* Et *com. 10.* *Orietur in tenebris tua lux tuaque caligo erit ut merides.*

ALTERVM emolumentum tenebrarum purus ac serenus est, quod exantlatis calamitatibus, lux tanto serenius & constantius splendet. Hic est *salutaris iustitia fructus*, quem afflictioni tribuit *Paulus Ebr. XII, 11.* Dum enim mala & vitiosa hominis natura per illam magis magisque infracta & a cupiditatibus mundi purgata est; gratia Dei animo tan-

to clarius conspiciendam se præbet, & quum peccatorum impedimenta per additionem magis infirmata sint, homo postea cum tanto maiore animi pace tantoque tutius & constantius tam pretiosum thesaurum possidere potest. Vnde sæpe parua tristitia semen est magnæ lætitiæ cælestis; & adhuc tolerata inquietudo, certamen & anxietudo animi pacem & quietem in multos annos adferre potest. Verumtamen adhuc paullo curatius considerabimus, quid animus hominis credentis experiatur, ubi lux post tenebras exorta fuerit.

**Eminens
cognitio
Christi.**

**** HIS verbis comprehenditur *eminentia cognitionis* IESU CHRISTI** ubi tenebris propulsis claritas Domini animum collustrat & ad salutarem bonorum gratiæ perceptionem per viam fidem ducit. Quid tum in animo geratur, & quam valida sit mutatio, quando lux e tenebris oritur, suo exemplo declarat *David, Ps. CIII, 3. seq.* Illum enim eiusmodi vicissitudines sæpissime experiri oportuit. Et verisimillimum est, hunc Psalmum in eiusmodi casum esse compositum, ubi ex difficiliore quodam certamine & tentatione animi liberatus fuit, quemadmodum. Psalmus proxime præcedens illud demonstrat.

PRI-

PRIMUM, in quo homo salutem suam Remissio
 clarissime conspicatur, *remissio peccatorum* peccato-
 est; sicut *David* loco memorato prædicat: rum
Qui condonat, inquit, *omnes iniquitates*
tuas. Condonatio peccatorum ineffabi-
 lis thesaurus gratiæ est, & pretiosissimum
 κειμήλιον liberorum Dei. Mundus quidem
 eam parui æstimat, putatque nihil facilius
 esse, quam Deum placatum & peccatorum
 veniam consequi. At vero qui in vera pœ-
 nitentia, in tenebrosis viis & tentationi-
 bus expertus est viuide, quid peccatum sit,
 quam terribilis Dei iustitia, & quam ar-
 dens & consumens ira illius in conscientia
 sentiat, is profecto gustatum omnium
 voluptatum perdiderit, nec ad quidquam
 ingemiscendo & certando magis iam ad-
 spirabit, quam ad obtinendam remissionem
 peccatorum. Quæ salus si in animo orta pretiosus
 fuerit, verissime etiam cum *Davide* poterit thesaurus
 exclamare: *Beatus, cui remissum delictum,* est.
cuius obductum est peccatum. Beatus homo,
cui non imputat Iehouah culpam. Ps. XXXII,
 1. 2. Tunc homo perinde animatus est, ac
 si intolerabile onus ei ademptum sit; omnis
 anxietas, formido & inquietas conscientię
 evanescit & in magnam pacem in mitem
 suauemque amoris reconciliati Patris sui
 cælestis sinum transfertur. Hic status ipsi
 est instar late aperti paradisi, postquam tem-

portè antegresso infructuosam & solatio vacuum solitudinem peragrarè necesse habuit, Immo vero postquam aliquamdiu ex noto quodam cantico flebiliter lamentando supplicauit: *Entbinde mich, mein GOtt, von allen meinen Banden, womit mein armer Geist noch so gebunden ist!*

Hoc est:

Solue, Deus, mentem vinclis, cunctisque catenis,

Quæ nimium religant;

Iam lætabundus & viuide expertus canere potest:

Wie wohl ist mir, daß ich nunmehr entbunden

Von aller Sünd, durch Christi Blut und Wunden, cet.

Hoc est:

Quam bene nunc valeo, mea mens ubi sanguine CHRISTI

A vitis cunctis libera facta meis, cet.

Item: Zerfließ mein Geist in Iesu Blut und Wunden, und trinck nach langem Durst dich satt. Ich habe nun die Quelle wieder funden, die Seelen labt, so müd und matt.

Hoc est:

Liquescas, mea mens, in CHRISTI sanguine & almis

Vulneribus: longam pelle bibendo sitim.

Iam

*Quid fontem repert, largo qui flumens fessas :
Et lassas mentes irrigat atque leuat.*

FUNDAMENTVM autem huius beatitudinis est, quod mens CHRISTVM per fidem cum ineffabili cruentorum vulnerum ipsius virtute & claritate agnouit. Si CHRISTI mortem piacularem & resurrectionis vim, a Spiritu Sancto collustrata, viuide conspicatur, non potest non cogitare, vniuersa peccata propter suauem huius perfecti sacrificii odorem a Deo sibi condonata esse. Quid? quod delicta, quæ antea pro maximis habuit, nec fide superare potuit, adeo, vt ea sibi remitti non posse putarit, iam haud aliter æstimat, quam guttulam cum vniuersis aquis & maribus, totam terram cingentibus, comparatam, si cum immenso mari sanguinis ac meriti dilectissimi Immanuelis ac Seruatoris sui illa conferat. Neque adhuc inherentes infirmitates, licet eas non contemtim eludat, sed quotidie depurgare studeat, in hac luce a suavi fiducia, quam per CHRISTVM habet apud Patrem, illam possunt depellere. Scit enim, redemptionem CHRISTI æternam & immutabilem iustitiam peperisse adeoque se continuo nouum accessum ad ipsum habere, & singulis diebus, immo momentis, peccatorum veniam ab eodem sperare

re sibi licere. Quamobrem non alia hora iustificatam, alia damnatam, hodierno die vestitam coram Deo, crastino autem nudam, inuestem & reiectam se esse posse. Persuasissimum enim habet, *nulli damnationi obnoxios esse, qui in CHRISTO IESU non carnis. sed spiritus arbitrio pareant.* Rom. VIII, 1. Quinimmo non solum se in CHRISTO ab omni inquinamento, culpa & pœna peccatorum per fidem liberatam agnoscit; sed etiam dum toga iustitiæ IESU amicta est, pro sponsa regia & bene ornata parataque Agno coniuge se reputat; ut non sit, quod in conspectum Dei venire, in excelsam vnionem iucundamque & beatam cum ipso communionem penetrare eam pudeat, Ps. LXI, 10. Beatus ille, cui hoc modo remissa sunt delicta, & qui in animo sine vana persuasione hoc vere ac viuide expertus est.

Domini-
um in
peccatum.

NEQUE vero homo in hac luce tantummodo remissionis peccatorum suauitate fruitur; sed etiam a dominio peccati se vere solutum sentit. Ideo *Dauid* pergit dicendo: *Et medetur omnibus morbis tuis.* In tenebris vis peccati imperium in hominem adfectat, ut nihil nisi foueas ante se videat, in quas ipsum præcipitare Satanass nititur. Hoc tum feliciter inuertitur, quan-

quando sol iustitiæ splendorem suum omnipotentem in animum denuo immittit. Hic tenebras & noctem depellit. & vires peccati infirmat. In lumine Seruatoris sui videt lumen viuientis Dei, ab eoque efficaciter collustratur, vt omnem gloriam mundi & peccatorum oblectamenta propter filius cognitionis præstantiam pro damno habeat. Immo incenditur, calefit, mutuo in ipsum amore exardescit, vt desideria, vota & cupiditates illius ab omnibus rebus auocentur in Deumque & CHRISTVM ferantur, vt se vrgeri sentiat *ad libenter oblitiscendum ea, quæ sunt a tergo, ad ea vero contendendum, quæ a fronte sunt, nimirum ad palmam, ad quam superne vocatus est, diuinitus per CHRISTVM IESVM. Phil. III, 14.* Vnde existat.

Quoad igitur hoc gratiæ lumen in se sollicitè custodit homo, & quoad Deo placeat splendorem illius ei concedere, tamdiu se in Filio Dei vere liberum factum agnoscit & experitur, vt, comparatione cum temporibus caliginosis instituta, peccatum non multo cum dolore sentiat, quia hoc a potenti Immanuelis præsentia magna obstacula reperit, vt ictus suos tanto cum dolore infigere haud queat. Et quamvis in hac vita prorsus extirpari non possit, Quomodo conseruetur.

fit, sed adhuc continuo se moueat & contra exortam in animo lucem occultum quidem, at malitiosum, certamen teneat; homo tamen virtute CHRISTI semper sine magno negotio vincere potest, dummodo in luce maneat, nec in tenebricosas vias rationis & arbitrii proprii legisque coactionem iterum se abripi patiatur; ab altera autem parte vigilet atque oret, & a subtilibus malitiæ viribus speciosaque carnis libertate diligenter sibi caueat. Et hoc est *sum metui ac tremore salutem agere. Phil. II, 12.* Si inestimabile *νεμελιν* efficacia fidelitatis vitiosi cordis vasis possidentes circumspicere nos geramus, & ad omnia, quæ ante oculos sunt, adgressus omnes & lapides offensionis studiose attendamus, ne negligentia, minus necessaria anxietate & diffidentia, neue consensu in peccatum vas nostrum corrumpamus & pretiosum thesaurum amittamus. *Phil. II, 12.*

Ita quidem christiana vita perpetuum continuumque certamen manet; hoc tamen cum discrimine, quod in tentationibus peccatum potentiam magnam ostendat, & superaturum, gratia autem cessura & succubitura videatur. Contra alio tempore gratia rursus tam validam se præstat, ut adgressionem tenebrarum valde languide
nec

nec adeo dolorosa & sensibiles sint; maxime quia facile est, armis spiritus illas statim suppressimere. Hoc menti inenarrabilem quietem concedit. Cui in durioribus certaminibus cum *Paulo* necesse fuit exclamare: *Miser ego homo, quis me ab huius mortis corpore liberabit!* is hanc veritatem facile comprehendet. Peccatum terribilis tyrannus in miseram mentem est, cuius cupiditas spiritum multa ægrimonia & sollicitudine perturbat, priusquam ex voto expleri potuit, expleta autem insatiabilem famem & sitim, displicentiam animi, immo ingentem conscientiae angorem & cruciatum parit. Quisquis igitur peccatum in morte CHRISTI superavit, & in resurrectione illius novam lucem & vitam ad superandum hunc atrocem tyrannum adeptus est, is felicitatem, gaudium ac beatitatem suam non satis æstimare sciet, sæpeque *Davidis* verba gratus vsurpabit: *Collauda anima mea Iehouam, qui omnes morbos tuos sanat.*

Dileis
quies in
hoc statu.

Qui hæc duo beneficia recte considerat, & simul tam præteritum quam præsentem statum suum perpendit, is itidem non poterit, quin læto ore prædicet: *Qui vindicat ab interitu tuam vitam.* Spiritu-
alis vita in tentatione & viis caliginosis magno periculo exposita esse videtur, & reapse

Vindica-
tio ab in-
teritu.

reapse facile euanesceret, & ab hostibus eriperetur, nisi Deus occulta vi animum suffulciret. Vbi enim caligo & tenebræ mentem circumdant, duæ res animæ magnopere terribiles sunt, per quas mortem ac perniciem sibi instantem dolenter intuetur. Vna quædam est indignationis & iræ diuinæ in infirmitates, singulis momentis se prodentes, sensus: altera magna debilitas & virium inopia ad resistendum potentie peccati, quæ anxietatem & metum parit, ne vincatur & præda hostium fiat. Qui igitur gratiam Dei pro re magni momenti habet, neque adeo quidquam præter viuum Deum desiderat & possidere cupit, eum profecto in hoc rerum statu aliquid tolerare oportebit; præsertim si, quid cælum, quid orcus sit, iam ante per viuam experientiam intellexit, & tamen hoc tempore nihil difficilius esse sentit, quam credere & viuere. Enimuero auxilium Dei postea tanto potentius est & beatius, quando lux ipsius in mente denuo manifestatur. Patebit videlicet, Deum hac ipsa via animum ab exitio vindicasse, quod perniciem illi suam perspicue ob oculos posuit eumque ad portas orci deduxit. Tunc Deum laudare ac celebrare poterit ex *Ies. XII, 1. Ago tibi, Iehouah, gratias, qui quum mihi fuisses iratus, me,*
ira

ira ista cohibita, consolatus es. Cum Paulo etiam poterit dicere: *Dum debilis sum, tum fortis sum.* 2 Cor. XII, 10. IESVS enim, Dominus noster, admirabilis vocatur, & sanctos suos admirabiliter regit. Ex ira gratiam, ex morte vitam, ex pernicie liberationem, ex diffidentia fidem, ex mæstitia & anxietate lætitiā & salutem, ex tenebris lucem, ex stultitia sapientiam, ex paupertate summas diuitias, ex ipso orco cælum & æternam gloriā producit. Hac via CHRISTVS præiuit, beatusque est, qui viam illius & vestigia ita premit. Ex viribus propriis in nihilum recidit, in Deo autem, Domino suo, omnia in omnibus adsequitur.

ORITVR proinde ex tam validis fidei ^{Anima co-} certaminibus & tentationibus illustris ^{ronata} victoria, id quod *David* his verbis declarat: *Qui clementia te & misericordia coronat.* Quemadmodum liberi Dei iam in hac terra redempti Iehouæ & victores sunt, simul autem vtrumque in futura æternitate sibi promissum exspectant: Ita duplex victoriæ & coronæ genus datur, nimirum corona gratiæ & sempiternæ gloriæ. Quando Immanuel vitam animæ ab interitu vindicat, hoc tum fit, vti diximus ^{gratia & misericor-} antea, vbi lux gratiæ radiis suis per esu- ^{dia.} rien-

rientem animam denuo permeat ac transit, & amoris illius vis in animo per viam fidem rursus percipitur. Hæc Dei gratia spiritum ex impotentia in diuinam potentiam & inuincibile robur transfert, vt de hoc verba Apostoli repeti possint: *Non dominabitur ei peccatum, quippe quum non sub lege sit, sed sub gratia. Rom. VI, 14.* Quamobrem iure dici potest, gratiam coronare hominem; quia eum victorem peccati, mortis, diaboli ac mundi efficit. Id quod eo præclarius se prodit, quando in profunda miseria & perniciæ gratia diuina potenter se exserit, & ex morte quasi in vitam transfert, vt per diuinam misericordiam ex hostium suorum manu liberatum se videat, & inflammetur ad seruiendum Seruatori suo sine metu cum sanctitate & iustitia in conspectu ipsius cunctis vitæ suæ diebus. *Luc. I, 72-75.* Tum discitur, quid & hoc sit: *Qui clementia te & misericordia coronat.*

Os aperitur
in laudem
Dei.

Tunc homini non aliter vsu venit atque Israelitis, vbi ex fauientium Ægyptiorum manu liberati & per mare rubrum, quæ Dei erat potentia, traducti, lætis canticis Deum suum celebrarunt. Vti hoc ipsum canticum *Mosis* typus cantici Agni fuit. Hinc in psalmo nostro pergit *David*: *Qui satiat bonis*

bonis quibusque os tuum. In angustia homini os clauditur, quia præ siccitate animæ nihil eloqui potest & in miseriæ suæ contemplationem intrinsecus conuertitur, vt cogitationibus & mordacibus curis se angat & excruciet; aut certe nihil aliud quam lugubrem lamentationem ore querulo efferre valeat. Quando vero id, quod hactenus descripsimus, per solem gratiæ in animo suboritur; tunc spiritus & os rursus aperitur, vt hæc verba proferrantur: *Collauda, anima mea, Iehouam, & totum pectus meum sacrum eius nomen.* *Collauda, anima mea, Iehouam, nec obliuiscere ullius beneficiorum eius.* *Psal. CIII, 1. 2.* Nunc filere non potest, quin gloriam & virtutem prædicet eius, qui tam eximium auxilium præstitit, & in lucem suam mirabilem mentem tam feliciter iterum perduxit. Vniuersæ vires animæ corporisque membra omnia iam commouentur & quasi exæstuant, vt laude Dei exundent, ita quidem, vt gratia animi hac exundatione non diffuat, sed magis magisque scaturiat & abundanter augeatur, vt hilaris sit maneatque in Domino in eoque semper latetur.

AT QVÆ ita hominis *quasi aquilæ iuuenta* Renouatio *renouata est.* Alio loco queritur *David:* hominis

F 2

Oculi quasi
aquilæ,

Oculi mihi prae maiore contabescunt, & inter tot hastes meos consenescent. Psalm. VI, 8. Similiter: Mea quasi fumus evanescit aetas, meaque membra veluti torris arefcunt. Cor mihi velut ista fccatur herba, immemori capiendi cibi. Psalm. CII, 4. 5. Ita ergo homo se habet, vbi stabilimento suo se excidisse animaduertit. Vires animi deficiunt, quemadmodum in effoeta senectute succus consumitur, quo in statu se ad aliquid spirituale bonum operandum prorsus infirmum & ineptum sentit. Immo non raro corpus adfligitur, vt facies contabescat, & pristinae alacritatis viriumque naturalium decrementum existat. Simulac vero diuina gratia & potentia euangelii rursus patescit, & succi vitales ex vulneribus CHRISTI in animum denuo influunt ei que impertiuntur; nouam vitam consequitur. Lumen fidei rursus prorumpit & mens in Deo suo spem laetam habet. Hinc viribus adolescit, & pennis spei atque amoris adscendit, velut aquila, vt currat nec delassetur, pergat nec defatigetur. Ies. XXXX, 31. Et hoc est:

Iam spectat tua mens, quae credidit, ergo futuro

Tempore clementi fidere perge Patri.

Quod

Quod Davidi usu venit, idem illud adhuc hodie quævis anima experitur, quæ probationem Dei patienter sustinet nec fiduciam abiicit.

*** Hoc effatum, quod veri christiani fors tam felix tamque beata sit, res occulta est iis, qui in tenebris & umbra mortis iacent, longe autem manifestissima veritas illis, qui viarum Dei aliquam tantum experientiam habent. *Iobus* quidem & auctor *Psalmi* LXXIII. felicitatem malorum & infortunium piorum queruntur. Verum hoc in magna tentatione & animi perturbatione fecerunt, ubi minus recte de diuina gubernatione loquuti sunt, quemadmodum postea ambo ipsi se reprehenderunt & dicta reuocarunt. *Psal.* LXXIII, 15. cet. Nam 1. Mœror piorum beatior est, quam lætitia mundana quæque impiorum. Iste occultam consolationem & spem habet, fore, ut auxilium Dei tandem compareat; hæc autem inquietudinem & insatiabiles cupiditates, animum continuo excruciantes, constanter comites habet & socias. 2. Tentationes & mœrores fidelium sunt viæ Dei, ad emendationem facientes, mundum amarum, cælum autem dulce reddentes ad vitamque perdu-

Piorum
fors omni
impiorum
felicitate
superior.

centes; contra vero voluptates munda-
 næ viæ latæ sunt mundi, quæ ducem ha-
 bent satanam, & quarum exitus est æter-
 ni exitiū barathrum. 3. Impiī vitā suā
 delicata abutuntur & tamen ea sibi va-
 rias plagas attrahunt, in quibus neque
 apud Deū neque apud mundum vllum
 verum solatium reperiunt. Calamitates
 autem piorum etiam in hoc mundo sæ-
 pius in ineffabili beatitudine multisque
 cælestibus deliciis terminantur, vt omnis
 afflictionis obliuiscantur, immo calami-
 tates ipsas in maximis beneficiis fidelis-
 simi Patris, qui in cælis est, ponant.

4. Vita, quæ in peccatis viuatur, spiri-
 tualis somnus est & iugis ebrietas, qua
 homo conscientię suæ morsus suffocat,
 ipsamque damnationem, cui re vera sub-
 iacet, non animaduertit: vnde a satana
 occæcatis oculis instar bouis ad macta-
 tionem ducitur, & in cruciatibus post
 mortem, vt diues epulo, plenus horro-
 ris, at fero euigilat. Contra ea liberi
 Dei non falluntur; euigilarunt enim, &
 CHRISTVS eos collustrauit, norunt &
 prædicant vias, per quas ipsos ducit,
 sciuntque, illas ad salutem & benedictio-
 nem, immo ad sempiternam & inuisi-
 bilem gloriam tendere, quem ad finem
 omnes illorum calamitates conferre oportet,

tet, vt æternæ & excellentis gloriæ pondus consequantur & perpetuo possideant. Quare homo credens omnibus in rebus felicior est impio. Vera enim beatitas hominis non in externa gloria, copia & terrestri voluptate, coronis, dominiis & regnis consistit, sed tantummodo in vera animi tranquillitate, conscientiæ pace & gaudio in Spiritu Sancto, quod in intimo corde residet, & in solo Deo per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM inuenitur.

v. 8.

*Auf, auf mein Geist, was säumest du!
Dich deinem Gott gantz kindlich zu ergeben?*

*Geb ein mein Hertz, genueß die süße
Ruh;*

Im Friede solst du vor dem Vater schweben:

*Die Sorg und Last wirf nur getrost und
kühn*

Allein auf ihn.

Metaphrasis prosaica.

Age dum, mea mens, quid cunctaris te Deo tuo tradere? Fruere dulci quiete: in pace coram Patre viues:

F 4

curam

curam & onus fidenter & audacter in
vnum ipsum reice. *

Interpretatio metrica.

*Dic, age, quid cessas, mea mens, te tra-
dere fido*

*Clementique Deo, qui bene cuncta facit?
Donatam in CHRISTO studeas retinere
quietem,*

*Perpetuaque bonum pace frui ante Pa-
trem.*

*Reicias onus & curas audacter in illum;
Namque tui curam sedulus ipse gerit.*

Exploratio
Status sui.

* HÆC vltima cantici nostri verba applicationem grauemque excitationem continent, vt homo renatus euangelicum gratiæque plenum spiritum adipisci studeat & ad vitam filialem, in conspectu Dei agendam, contendat. Qua in re ante omnia necesse est de statu quemque suo certum fieri.

QVI adhuc animum gerit respisce-
re nescium & salutis æternæ incuriosum,
ille huius magni thesauri nullo modo ca-
par est: & quidquid de remissione pec-
catorum & gratiâ Dei se credere existi-
mat, mera imaginatio & fallacia, neu-
tiquam

aliquam autem vera horum occultorum gratiæ bonorum perceptio & viua vis est. Quod enim si esset, fieri non posset, vt talis homo in statu securitatis permaneret peccatoque porro seruiret. Quapropter *Paulus* sic animatos in hunc modum ^{Via ad vitam.} adloquitur: *Expergiscere, qui dormis, exsurge ex mortuis, & tibi CHRISTVS adfulgebit. Eph. V, 14.* Et hoc consilium illis maxime necessarium est & salutare, si futuram iram effugere velint.

QVAM OB CAUSAM homo vim legis eatenus omnino experiri debet, vt profundam corruptionem & *ἀδυναμίαν* suam seueramque Dei iram in peccatum viuide agnoscat & summam iustitiæ IESV CHRISTI purique & sanctificati animi necessitatem exinde perspiciat, vt ad CHRISTVM clamare discat: *Miser ego homo, quis me ab huius mortis corpore liberabit? Rom. VII, 24.* Quod si cupide & serio desiderat; similis fieri debet mercatori, abditum thesaurum in agro quærenti & pretiosum vnionem sibi comparanti. *Matth. XIII, 44. 45. 46.* Hoc est, CHRISTVM eiusque iustitiam ardentem esurire ac fittere, eamque solam ita appetere debet, vt nihil in toto terrarum orbe tanti pretii ab ipso æstimeretur, quinimmo vt ad alia omnia

abneganda, detestanda & deserenda paratus sit, quo huius thesauri & plenæ mysteriorum gloriæ particeps reddatur.

**Excitatio
piorum.**

QVI ita comparatus est, cum oculos mentis ad solem gratiæ conuertere oportet, ut nihil nisi **IESVM CHRISTVM** eumque crucifixum scire cupiat, quod scilicet omnis plenitudo Deitatis in ipso appareat, quod æternam redemptionem acquisiuerit, & omnia totius mundi, speciatim nostra ipsorum, peccata sanguine suo perfecte deleuerit. Quod Pater per ipsum reconciliatus animæque amore in filio suo incensus sit, quod omnes adhuc adhærentes infirmitates patienter tolerare, quassatam arundinem non perfringere neque fumigans ellychnium extinguere velit. Ex hoc filialem spiritum hauriri, omnem mœrorem, & curam, onusque omne in vulneribus illius demergi, a fœditate peccatorum oculos auerti & in dulcem quietem ac pacem conscientiæ penetrari oportet. Et hæc omnia fieri par est cum leni spiritu sine multa disceptatione cum suborientibus cupiditatibus, ut, quamuis impetus earum non statim comprimi possint, animo patienti & transuersa facie intueamur tranquillaque fide cum **CHRISTO** in folio ipsius confideamus. Ita iustitia Ser-

vato.

vatoris tamquam splendor iusto tempore
orietur, & salus illius tamquam fax ar-
debit.

INTERIM & hoc semper bene notan- ^{Incrementum & constantia.}
dum est, viam fidei euangelicam & cogni-
tionem CHRISTI abditam esse, præcipue
quidem proteruis hominibus & illis, qui
sanctitatem ex lege adfectant; at piis etiam,
quod ad perfectum gradum attinet, adhuc
certo modo mysterium manere. Hoc eo
prodesse debet, vt hæc gratia tamquam
summus thesaurus vere magni æstimetur,
quem tam pauci vera cum efficacitate con-
sequuntur. I Cor. II, 7. cet. Quoniam ve-
ro etiam illi, quibus Deus hanc recondi-
tam sapientiam quodammodo patefecit,
eam ex minima tantum parte perspexerunt
& paucas dumtaxat guttas ex hoc inexhau-
sto diuinæ caritatis & voluptatis mari gu-
starunt; ideo in vsu sitim eorum adhuc
magis incendi & gustatu æternitatis exacui
oportet ad *certandum præclarum fidei certa-
men vitamque prebendam sempiternam.*
I Tim. VI, 12. Hoc fidei certamen in hoc
absoluitur, vt immobilibus oculis IESVM
intueantur, gratiam illius sine intermissu
amplectantur; omnes infirmitates & mise-
rias per ipsum superent, pacem & gaudium
ex eodem hauriant, vocatum & electio-
nem

nem sui, adoptionem & vitæ æternæ hæreditatem in ipso ratam & immotam efficiant, & denique omnes vires ad tolerandas calamitates & agendam vitam sanctam exinde sumant, vt cursum suum christianum multo cum fructu continuent.

QVISQVIS ita in IESV Domino habet fiduciam, *is arboris erit similis ad aquam satâ, suasque radices porrigentis ad riuum, quæ æstus aduentum non sentit, sed frondosa foliis, secunda siccitatis anni fructum suum edere non intermittit. Ierem. XVII, 7. 8.* Et hoc modo vita sementis erit, ex qua sempiternos gloriæ fructus in futura vita metet: qua ex re gaudium & lætitiâ ante capere potest, maxime in dierum suorum fine, & cum PAVLO prædicare: *Præclarum certamen certavi, cursum absolui, fidem seruavi, quod superest, reseruatur mihi iustitiæ corona, quam mihi Dominus reddet in illa die, iustus iudex. 2 Tim. IV, 7. 8.* Quam gratiam concedat nobis IESVS CHRISTVS & omnibus, qui expetiuerint illiustrem ipsius aduentum!

Epimetron ex B. AVG. HERM.
FRANCKII Institutione ad cogni-
tionem IESV CHRISTI.

p. 263. edit. lat.

Quanta res sit pax conscientiae, paucissi-
mis perspectum est atque explora-
tum. Pagani quodammodo potuerunt co-
gnoscere, quantum malum sit, quae huic
opposita est, animi perturbatio & inquietu-
do. Sed verum huius rei fundamentum
introspicere non potuerunt, quia verbum
Dei ipsis defuit, humana autem ratio ac
intelligentia obtenebrata est. - Neque in
lege hoc κειμήλιον vlla ratione potest inue-
niri; in CHRISTO autem inuenitur & vere
impetratur. *Iustificati*, inquit *Paulus*, *ex*
fide pacem habemus erga Deum per Dominum
nostrum IESVM CHRISTVM. Rom. V, 1. Pax
igitur sequitur iustificationem. Quando vi-
delicet homo in ordine poenitentiae ac fidei
in IESVM reconciliationis ac redemptionis per
ipsum factae in sui iustificationem particeps
factus est, tunc ea tamquam dulcissimus ac
iucundissimus fructus inde succrescit, in eo-
que consistit, ut istiusmodi homo credens
ac iustificatus nunc quidem a conscientia
mala solutus & omnibus iis liber sit, quae
diuinam ei iram, execrationem & pernici-
ciem importarunt, nimirum peccatis, nec
necesse habeat metuere, ne propterea a
Deo

